

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇALIŞMA EKONOMİSİ VE ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ
ANABİLİM DALI**

**KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE SENDİKALARIN
YAYIN POLİTİKASI
“TÜRK-İŞ DERGİSİ ÖRNEĞİ”**

Yüksek Lisans Tezi

Hande İlbeyi

Ankara-2013

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇALIŞMA EKONOMİSİ VE ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ
ANABİLİM DALI**

**KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE SENDİKALARIN
YAYIN POLİTİKASI
“TÜRK-İŞ DERGİSİ ÖRNEĞİ”**

Yüksek Lisans Tezi

Hande İlbeyi

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Fatma Yıldırım

Ankara-2013

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇALIŞMA EKONOMİSİ VE ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ
ANABİLİM DALI**

**KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE SENDİKALARIN
YAYIN POLİTİKASI
“TÜRK-İŞ DERGİSİ ÖRNEĞİ”**

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Fatma Yıldırım

Tez Jürisi Üyeleri

Ad Soyadı

İmzası

.....
.....
.....
.....

.....
.....
.....
.....

Tez Sınav Tarihi.....

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim.(...../...../20...)

Tezi Hazırlayan Öğrencinin
Adı ve Soyadı

.....
İmzası

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	V
TABLO	VI
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KÜRESELLEŞME VE SENDİKAL HAREKET

1.1. KÜRESELLEŞME KAVRAMI	6
1.1.1. Küreselleşmeyi Ortaya Çıkaran Faktörler	9
1.1.2. Küreselleşme Yaklaşımları	14
1.1.3. Küreselleşmenin Etkileri	21
1.2. SENDİKAL HAREKETİN DOĞUŞU VE GELİŞİMİ	24
1.3. KÜRESELLEŞME SÜRECİNİN SENDİKALARA ETKİSİ	30
1.4. SENDİKALARDA KRİZİN ETKİSİYLE YAŞANAN DEĞİŞİM	42

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE SENDİKAL YAPILANMA, 1980’DEN GÜNÜMÜZE TÜRKİYE’NİN SOSYO-EKONOMİK DURUMU VE SENDİKALARA YANSIMASI

2.1. TÜRKİYE’DE SENDİKAL YAPILANMA	51
2.1.1. Cumhuriyet’in İlanından 1946 Yılına Sendikal Oluşum	53

2.1.2. 1946-1960 Yılları Arasında Sendikalar	57
2.1.3. 1960-1980 Yılları Arasında Sendikalar	61
2.2. KÜRESELLEŞMENİN ETKİLERİ	67
2.2.1. 1980 Sonrası Türkiye’de Yaşanan Sosyo-Ekonomik Değişim	70
2.2.2. Sosyo-Ekonomik Değişimlerin Çalışma Hayatı Üzerindeki Etkileri	75
2.2.3. Küreselleşmenin Türkiye’deki Sendikalar Üzerindeki Etkileri	81

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SENDİKALARIN FAALİYET ALANLARI VE TÜRK-İŞ

3.1. SENDİKALAR VE FAALİYETLERİ	93
3.1.1. Sendikal Faaliyetin Hukuki Dayanakları	95
3.1.2. Çalışma Hayatına İlişkin Faaliyetler	98
3.1.3. Sosyal Faaliyetler	98
3.1.3.1. Sendikaların Eğitim ve Yayın Faaliyetleri	100
3.1.3.2. Sendikaların Kooperatifçilik Faaliyetleri	103
3.1.3.3. Sendikaların İktisadi ve Sınai Faaliyetleri	104
3.1.4. Siyasi Faaliyetler	105
3.2. TÜRK-İŞ’İN KURULUŞU	113
3.3. TÜRK-İŞ VE YAYIN FAALİYETLERİ	124

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TÜRK-İŞ'İN YAYIN POLİTİKASINDAKİ DEĞİŞİM (1980-2009)

4.1. TÜRK-İŞ DERGİSİ'NİN GÜNDEMİ	129
4.1.1. 1980-1989 Dönemi	130
4.1.1.1. 24 Ocak Kararları	131
4.1.1.2. Türk-İş'in Askeri Yönetime Desteği	132
4.1.1.3. Türk-İş'in 1982 Anayasası'na Bakışı	136
4.1.1.4. Anavatan'lı Yıllar	139
4.1.1.5. 1987 Referandumu	141
4.1.1.6. Türk-İş Dergisi'nde Yer Alan Konu Başlıkları	143
4.1.1.6.1. "Sendikal Eylemler" Konusu	145
4.1.1.6.2. Diğer Konu Başlıkları	151
4.1.2. 1990-1999 Dönemi	155
4.1.2.1. 1991 Genel Seçimleri	157
4.1.2.2. Sendikal Platformlar	160
4.1.2.3. Türk-İş ve Ülke Sorunlarına Bakışı	161
4.1.2.4. Koalisyon Hükümetleri ve Türk-İş	162
4.1.2.5. Türk-İş'in Anayasa Eleştirisi	167
4.1.2.6. Türk-İş Dergisi'nde Yer Alan Konu Başlıkları	168
4.1.2.6.1. "Sendikal Eylemler" Konusu	168
4.1.2.6.2. Diğer Konu Başlıkları	173
4.1.3. 2000-2009 Dönemi	179
4.1.3.1. Türk-İş ve "2001 Şubat Krizi"	181

4.1.3.2. İş Güvencesi, İş Kanunu ve Türk-İş	183
4.1.3.3. 2002 Erken Seçimleri ve AKP Hükümetinin Uygulamaları	187
4.1.3.4. Türk-İş Dergisi’nde Yer Alan Konu Başlıkları	193
4.1.3.4.1. “Sendikal Eylem” Konusu	194
4.1.3.4.2. Diğer Konu Başlıkları	196
4.2. SENDİKA UZMANLARIYLA YAPILAN GÖRÜŞMELER	202
4.2.1. Türk-İş ve Küreselleşme	202
4.2.2. Türk-İş ve Yayın Politikası	208
SONUÇ	213
EK	222
KAYNAKÇA	223
ÖZET	239
ABSTRACT	241

KISALTMALAR

AAFLI: Asian American Free Labor Institute (Asya Amerikan Hür Emek Enstitüsü)

AB (EU): Avrupa Birliği (European Union)

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

AET: Avrupa Ekonomik Topluluğu

ANAP: Anavatan Partisi

BM (UN): Birleşmiş Milletler (United Nations)

DİSK: Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu

DTÖ: Dünya Ticaret Örgütü

DYP: Doğru Yol Partisi

ETUC: Avrupa Sendikalar Konfederasyonu

HAK-İŞ: Türkiye Hak İşçi Sendikaları Konfederasyonu

ICFTU: International Free Trade Unions' Confederation
(Uluslararası Hür İşçi Sendikaları Konfederasyonu)

IMF: International Money Fund (Uluslararası Para Fonu)

MSP: Milli Selamet Partisi

PETROL-İŞ Türkiye: Petrol, Kimya, Lastik İşçileri Sendikası

SHP: Sosyaldemokrat Halk Partisi

TİSK: Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu

TÜRK-İŞ: Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu

UÇÖ (ILO): Uluslararası Çalışma Örgütü (International Labor Office)

TABLolar

Tablo 1. AB’de Sendikalaşma Oranı (%) (1980-2000)

Tablo 2. 1980-2005 Yılları Arası Türkiye’de İşgücünün Sektörel Dağılımı

Tablo 3. 2001-2009 Yılları Arasında Türkiye’de İşgücünün Sektörel Dağılımı

Tablo 4. Aralık 2009 Verilerine Göre İşgücünün Durumu

Tablo 5. Sendikalı İşçi Sayısı ve Sendikalaşma Oranları (1984-2009)

Tablo 6. 1980-1989 yılları arasında Türk-İş dergilerinde yer alan konu başlıkları

Tablo 7. 1990-1999 yılları arasında Türk-İş dergilerinde yer alan konu başlıkları

Tablo 8. 2000-2009 yılları arasında Türk-İş dergilerinde yer alan konu başlıkları

GİRİŞ

Küreselleşme, son zamanlarda adından oldukça fazla bahsedilen ve sosyal bilimler alanındaki araştırmalara konu olan bir kavram haline gelmektedir. Küreselleşmenin yeni mi, yoksa eskiden beri mi var olan bir süreç olduğu yönünde çeşitli tartışmalar yapılmaktadır.

Şaylan'a (2003: 37) göre, kapitalizmin tarih sahnesine çıktığı andan itibaren küresel bir özellik taşıdığı söylenebilir. Kapitalizmin kendini yeniden üretebilmesinin koşulu sermaye birikiminin sürekliliğidir. Parasallaşan ekonomik düzeyde sermaye birikimi için bir taraftan ticaretin diğer taraftan da pazar hacminin sürekli gelişmesi gerekmektedir. Bu nedenle, kapitalizm başlangıçtan itibaren küreseldir.

Işıklı da (2010: 73-76), günümüzün bir gerçekliği olarak ifade ettiği küreselleşmenin, insanlık tarihinin daha önceki dönemlerinde de ortaya atılmış bir gerçeklik olduğunu ifade etmektedir. Ona göre küreselleşme, 1970'li yıllardan bu yana süre gelen bir bunalımın içinde yuvarlanmakta olan uluslararası sermayenin bu bunalımdan kurtulmak için başvurduğu yollardan biridir.

Küreselleşme üzerine tartışmalarda, üretim ve emek süreçlerinden çok sermaye ve finans hareketleri ile ulaşım ve iletişim teknolojilerindeki gelişmelerin dikkate alınarak yeni bir sürece girildiği dile getirilmektedir. Belirtilen faktörlerdeki gelişmelere bağlı olarak da kapitalizmin küreselleşmekte olduğu ifade edilmektedir. Oysa, burada yeni olan bir şey yoktur. Çünkü, kapitalizmin doğası gereği dünya pazarlarına yayılmak, sürekli genişlemek, yeni kar alanları bulmak zorundadır. Bu durum kapitalizm için olmazsa olmazdır. (Akkaya, 2003: 1)

Kapitalizmin yeniden yapılanmasını ifade eden küreselleşme süreci, dünyada yaşadığımız pek çok gelişimin temelinde durmaktadır. Kapitalist ilişkilerin yaygınlaşması ve yoğunlaşması çerçevesinde, her oluşum ve süreci sarmalamaya başlayan rekabet olgusu neticesinde tüm yapılar yeniden şekillenmektedir. Küreselleşme hayatın birçok alanında kendini hissettirmektedir. Bu değişim endüstri ilişkilerinde de kendini göstermektedir. Bu bağlamda üretim alanında yaşanan değişime paralel olarak yönetim anlayışındaki değişim, bütün çalışma hayatında köklü değişikliklere neden olmaktadır.

Kapitalizmin tarihsel süreç içinde yaşadığı dönüşüm sonucunda, üretim biçimleri ve ona bağlı olarak ortaya çıkan istihdam yapılarında meydana gelen değişimler, emeğin yapısını ve sendikal örgütlenme biçimlerini doğrudan etkilemektedir.

Uluslararası sermaye, küreselleşme doğrultusundaki çabalarını hedeflerine ulaştırabilmek için öncelikle emekçi kitleleri korumasız ve savunmasız bir konuma sürüklemeyi amaçlamaktadır. Saldırıların hedefinde sosyal devlet ve sendikacılık bulunmaktadır. (Işıklı, 2010: 76)

İşçilerin veya işverenlerin, çalışma ilişkilerinde ortak ekonomik, sosyal hak menfaatlerini korumak ve geliştirmek için meydana getirdikleri tüzel kişiliğe sahip kuruluşlar olan sendikalar, sanayileşme hareketinin doğurduğu en önemli sivil örgüttür. Sendikalar üstlendikleri görevler nedeniyle gerek ekonomik, gerekse siyasal ve sosyal alanda dengelerin işçiler lehine değişmesinde etkili olmaktadır. Ancak günümüzde küreselleşmeyle birlikte sendikaların etkisi azalmakta, güçsüzleşmektedir.

Küreselleşmeyle geleneksel istihdam ilişkileri köklü bir biçimde etkilenmekte, üretim üniteleri daralarak daha küçük parçalara bölünmekte ve işgücünün yapısı farklılaşmakta bu da emeğin gücünü azaltmaktadır. Dolayısıyla sendikalaşma oranlarında düşüş yaşanmaktadır. İşgücü yapısının değişmesi, atipik istihdam biçimlerinin yaygınlık kazanması, yeni üretim ve yönetim tekniklerin uygulanması tarafların rollerini değiştirmekte, bu değişimler nedeniyle çalışma ilişkileri de yeni bir yapılanma sürecine girmektedir. (Koray, 1994: 35)

Bu süreçte sendikalara büyük görevler düşmektedir. Küreselleşmenin getirdiği olumsuz etkiler karşısında sendikaların duruşu, bununla mücadele yöntemleri geliştirmeleri önem kazanmaktadır.

Küreselleşmeyle, iktisadi yapının, sanayileşmenin, üretim ve emek süreçlerinin değiştiği göz önüne alındığında, işçi sınıfının yapısının, özelliklerinin, sendikaların amaçlarının ve faaliyetlerinin de değiştiği söylenebilir.

Küreselleşme ve sendikal harekete ilişkin pek çok araştırma yapılmıştır. Ancak sendikaların yayın faaliyetlerine ilişkin araştırmalar yok denecek kadar azdır. Çalışmamızın, sendikaların yayın faaliyetleri, politikalarında küreselleşmeye bağlı olarak meydana gelen değişiklikleri ortaya koyması ve bu yöndeki araştırma boşluğuna katkı sağlaması düşünülmektedir.

Sendikacılık hareketinin içinde bulunduğu şartları iyi tahlil edebilmek için yapısını, sorunlarını ve yeni şartlara nasıl adapte olabileceğini tarihsel ve yapısal gerçeklerde aramak gerekir. Çalışmamızda, 1980 sonrasında sendikalar için yaşanan sorunlar tarihsel bir perspektiften incelenecek ve küresel etkiler değerlendirilecektir.

Küreselleşme süreciyle birlikte yaşanan değişim ve sendikaların içine düştüğü kriz çerçevesinde Türk-İş'in yayın faaliyetlerinden biri olan Türk-İş Dergisi

incelenecektir. İnceleme, küreselleşmenin özellikle Türkiye’de hissedilmeye başladığı yıl olan 1980’den başlatılacak ve 2009 yılına kadar geçen süreyle sınırlandırılacaktır.

Çalışmamızda küreselleşme süreciyle Türk-İş Dergisi’nin içeriğinde bir değişimin olup olmadığının ortaya konulması amaçlanmaktadır. Türk-İş’in küreselleşme karşısında aldığı tavır ve buna bağlı olarak dergi içeriklerinin nasıl şekillendiği ele alınacaktır.

Bu yapılırken de küreselleşmeye ilişkin geliştirilen kuramsal yaklaşımlardan küreselleşmeyi, kapitalizmin var oluşundan beri devam eden bir süreç olarak gören tarihsel yapısalcı yaklaşımın düşüncelerinden yola çıkılarak bir sonuca varılmaya çalışılacaktır.

Dört bölümden oluşan çalışmamızın birinci bölümünde, küreselleşme kavramı üzerinde durularak, küreselleşmeyi ortaya çıkaran faktörler, küreselleşme ile ilgili yaklaşımlar ve etkileri ele alınacaktır. Sendikaların doğuşuna ilişkin de bilgi verilecek olan bu bölümde, küreselleşmenin sendikaları nasıl etkilediği, sendikaların içinde bulunduğu krizin etkisiyle yaşadığı değişim tartışılacaktır.

İkinci bölümde, Türkiye’deki sendikal yapılanma Cumhuriyet’in ilanından günümüze kadar incelenmektedir. 1980 yılından itibaren Türkiye’nin içinde bulunduğu sosyo-ekonomik durum ve buna bağlı olarak yaşanan değişim ele alınmaktadır. Çalışma hayatında meydana gelen değişime yer verilerek, yıllara göre işgücündeki sektörel dağılımın ve işgücü durumun sayısal verileri aktarılmaktadır. Türkiye’de 1980 yılından itibaren sendikaların içinde bulunduğu durumun da incelendiği bu bölümde, yıllar itibariyle işçi sayısı ve sendikalaşma oranları belirtilmekte, bu verilerle incelemeye netlik kazandırılmaya çalışılmaktadır.

Üçüncü bölümde, sendikaların faaliyet alanları üzerinde genel bir çerçeve çizilmeye çalışılacaktır. Sendikaların faaliyetleri sınıflandırılacak, faaliyetlerin geçmişten günümüze hukuki dayanakları üzerinde durulacaktır. Bu şekilde sendikal faaliyet uygulamalarındaki değişimler ortaya konmaya çalışılacaktır. Çalışmamızın özellikle üzerinde durduğu sendikaların yayın faaliyetleri ele alınacaktır. Ayrıca Türk-İş'in ortaya çıkışı ve tarihsel gelişimi ile 1960-1980 yılları arasındaki dönemde yaşanan gelişmeler incelenecektir. Türk-İş'in 1980'den itibaren gösterdiği faaliyetler çalışmanın bir sonraki bölümünde Türk-İş Dergisi incelenerek ele alınacaktır.

Dördüncü bölümde ise, küreselleşme süreciyle birlikte yaşanan değişim ve sendikaların içine düştüğü kriz çerçevesinde, Türk-İş'in yayın faaliyetlerinden olan ve aylık çıkarılan "Türk-İş" isimli dergisi 1980-2009 yılları arasında incelenecektir. Çalışmamızda, küreselleşmeyle birlikte sendikaların yönelimlerinde ve faaliyetlerinde değişiklikler olduğunu, bunun da yayın faaliyetlerine yansıdığı düşünülmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KÜRESELLEŞME VE SENDİKAL HAREKET

1.1. KÜRESELLEŞME KAVRAMI

Günümüzde küreselleşme, üzerinde sıkça durulan, tartışılan bir kavramdır. Sosyal bilimler alanında pek çok konu küreselleşmeyle ilişkilendirilerek ele alınmaktadır. Endüstri ilişkilerindeki değişim ve özellikle sendikalardaki değişimin nedenlerine baktığımızda karşımıza küreselleşme çıkmaktadır.

Küreselleşmeyi anlamak, üretim ve yönetim biçimleri, emek süreçleri ve emeğin örgütlenmesindeki dönüşümün anlaşılması açısından önem taşımaktadır.

İçinde yaşadığımız zaman diliminde hiçbir toplumsal sorun düşünülemez ki kendisini giderek yoğun bir biçimde çerçeveleyen küreselleşme olgusundan bağımsız bir biçimde ele alınıp incelenibilsin. Ancak küreselleşme günümüzün bir gerçekliği olmakla birlikte, onun insanlık tarihinin daha önceki dönemlerinde de ortaya atılmış bir özlem, hatta bir gerçeklik olduğunu söyleyebiliriz (Işıklı, 2010: 73).

Her ne kadar farklı yaklaşımlar küreselleşmeye dair farklı tanımlar yapıyor olsalar da; tüm tanımların ortak yanı, bu sürecin ekonomik, politik, kültürel anlamda her şeyin değiştiği bir alanı açıklamasıdır (Erdoğan, 2006:7). Küreselleşme öncelikle bazı değer ya da olguların dünya ölçeğinde yayılmasını, daha açık bir ifadeyle kapitalizmin yayılmacılığının bir ifadesidir (Işıklı, 2009).

Endüstri ilişkilerinin ekonomik, sosyolojik, psikolojik boyutunu ve sosyal politikayı küreselleşme sürecinin etkileriyle bağlantılı olarak ele almak yaygın bir yaklaşım olarak görülmektedir (Erdoğan, 2006:28).

Giddens, küreselleşmeye değinmeyen hiçbir siyasal konuşmanın tam olmadığını ifade etmektedir. Giddens'e göre (2000: 13), şu anda tarihsel dönüşümden geçtiğimize inanmamızı sağlayacak kadar geçerli ve nesnel nedenler vardır. Bugün bizi etkileyen değişiklikler, yeryüzünün herhangi bir bölgesiyle sınırlı olmayıp, daha şimdiden hemen her yeri kapsamaktadır.

Küreselleşmenin esas özelliği kapitalizmin uluslararasılaşması ve yeniden yapılanmasıdır. Kapitalizm yapısal veya yapısal olmayan krizlerini aşarken süreçlerini yeniden kurgulamaktadır. 1970'lerle birlikte artmaya başlayan kar oranlarındaki düşüş, küreselleşme olarak ifade ettiğimiz sürecin itici gücü olmuş, kapitalizm bu seferki krizi aşma yolunu mal, hizmet ve sermaye ticaretinin hareketlileşmesi ve bu doğrultuda piyasalarda ve özellikle de emek piyasalarında kuralsızlaşma yönündeki çabaların arttırılması olarak belirlemiştir. Neo-liberal anlayış ise bu eğilimin ideolojik aracı olmuştur. 1980'lerin sonunda kapitalizm ve emperyalizm kendisini tek egemen düzen olarak sunmaya başlamıştır. Bu doğrultuda; kapitalizmin küreselleşmesi her alanda konuşulur ve sosyal bilimler alanında her konu bu çerçeveye ekseninde tartışılır olmuştur. Çünkü küreselleşme ile birlikte uluslararası ilişkiler alanından, siyasal sistemlere, ekonomiye, çalışma ilişkileri alanından sosyolojiye kadar her alanda ciddi bir değişim ve yeniden yapılanma söz konusu olmaktadır (Yorgun, 1998).

Herkesin üzerinde hemfikir olduğu bir küreselleşme tanımı olmamakla birlikte, elde edilen bilgiler ışığında küreselleşme şu şekilde tanımlanabilmektedir. Küreselleşmeyi gelişmiş ülkelerin, soğuk savaş döneminin sona ermesi sonucu, ABD liderliğinde tek kutuplu süper güç egemenliğine dayanan yeni dünya düzeni içinde yer alan azgelişmiş ve gelişmekte olan ülkeleri, kurdukları uluslararası siyasi ve

ekonomik örgütler ile daha etkin bir şekilde kontrol etmek amacıyla yarattıkları bir süreç olarak tanımlamak mümkündür (Yalman, 2006: 8).

Martin (1993: akt. Işıklı 1995: 104) tarafından yapılan “uluslararası pazar güçlerine kayıtsız şartsız teslimiyet” şeklinde tanımlama, küreselleşmenin sadece ekonomik boyutu dikkate alınarak ve ideolojik bakış açısının etkisiyle yapılmış bir tanımlamadır. Giddens’e (2000: 619) göre ise küreselleşme, dünyadaki farklı halklar, bölgeler ve ülkeler arasında artan karşılıklı bağımlılık olarak tanımlanmaktadır.

Küreselleşme, ulusal sınırların ortadan kalkması, para ve mal hareketleri ile ticaretin ve enformasyonun gelişmesi sonucunda serbest piyasaların, bu sınırları aşarak bütünleşmesi olarak da ifade edilmektedir (Kazgan, 2002).

Held, McGrew, Goldblatt ve Perraton (Held ve diğerleri, 1999) ise küreselleşmeyi, çağdaş sosyal yaşamın tüm parçalarının dünya çapında birbirlerine olan bağımlılıklarının genişlemesi, derinleşmesi ve hızlanması olarak ifade etmektedir.

Küreselleşme hakkında yapılan çeşitli tanımların yanı sıra küreselleşmeyi ortaya çıkaran çeşitli etkenlerden de söz etmek gerekmektedir.

1.1.1. KÜRESELLEŞMEYİ ORTAYA ÇIKARAN FAKTÖRLER

Küreselleşme kendiliğinden ortaya çıkan bir gelişme değildir. Bu gelişmeyi mümkün kılan hatta zorunlu hale getiren ekonomik, teknolojik, siyasi ve sosyal gelişmeler mevcuttur.

Başlangıcı Ortaçağ'daki keşiflere uzanan küreselleşmenin ikinci basamağı olarak birinci sanayi devrimlerinden bahsedilirken, üçüncü basamağı, ikinci sanayi devrimi olarak ileri sürülmektedir (Kazgan, 1997:90).

Küreselleşmenin tarihsel başlangıcı hakkında Kazgan, “İnsanoğlunun tekerleği buluşundan bu yana adım adım küreselleşmeye gittiği söylenebilir” yorumunu yapmaktadır. (www.obarsiv.com, 2005)

Küreselleşme birçok faktörden etkilenmektedir. Küreselleşmeyi ortaya çıkardığına inanılan birçok etken olmasına rağmen, bu faktörler ekonomik, ideolojik ve teknolojik faaliyetler olarak sıralanabilir (Bozkurt, 2000:26):

Teknolojik Gelişmeler: 1980’li yıllardan itibaren enformasyon teknolojilerinin yaygınlık kazanması, dünyada mesafe kavramının eski anlamını ortadan kaldırmıştır. Bu durum küreselleşme bağlamında belki de ilk etkisini finans piyasalarında hissettirmekle birlikte, bu etki günümüzde daha geniş bir alana yayılmıştır.

Yeni teknolojiler, maliyeti azaltarak uluslararası alanda ticaretin yapılabilmesini, mal ve hizmetlerin hacim ve kapsamını arttırmıştır. Sermaye piyasalarının deregülasyonu, yatırım ve ticaretin liberasyonu ile ilgili politikalar ve neo-liberal ekonomi politikalar küreselleşmeyi etkilemiştir. Doğu Asya’da ihracat, teşvikin başarısı, güneyde ithal ikamenin başarısızlığı merkezi planlamaya dayalı

ekonomilerin çöküşü ve batıda Keynesyen politikaların sebep olduğu sorunlar küreselleşmede önemli rol oynamıştır (Tokol, 2001:27).

Küreselleşmenin tarihsel gelişimi içerisinde, kapitalizmin ortaya çıkışı ile birlikte ülkeler arasındaki ekonomik ilişkilerin artmasının, teknolojinin gelişmesiyle de ulaşım ve iletişim imkanlarının gelişmesinin ve bunun sonucunda da dünyanın farklı yerleriyle etkileşim içinde bulunabilmenin çok büyük önemi vardır.

Sosyo-ekonomik yapıları değiştiren teknolojik gelişmeler, verimliliği artırarak maliyetleri düşürürken, diğer yandan yeni sektörlerin doğmasına yol açmaktadır. Bilgi teknolojisinin artışı, mal ve hizmetlerin üretimini kolaylaştırmakta, işgücü piyasasında köklü değişiklikler yapmaktadır. Vasıflı işgücünü kapsayan hizmetlerin de yerel olmaktan çıkması, artan bir şekilde gelişmiş ülkelerde istihdamı olumsuz olarak etkilemektedir. Teknolojik gelişmelerin ulaşım ve iletişim alanında açtığı yol, üretim yöntemlerindeki değişimler, üretim faktörlerinin akışkanlığına imkan tanınması, yeni dünya düzeninin teknolojik ağlar üzerine kurulmasına yol açmakta, ekonomik ilişkilerden sosyal ilişkilere kadar her alan yeniden şekillenmekte, küreselleşmektedir. Tıkanan pazarlar teknolojik gelişmeler sayesinde aşılabilmekte ve yeni pazarlara girme çabasına teknolojik değişim alt yapı hazırlamaktadır. (Yorgun, 1998: 26-27)

Ekonomik Gelişmeler: 18. yüzyıl sanayileşme hareketinin başladığı yüzyıl olarak tarihte yerini alırken, 20. yüzyılın ikinci yarısı da “sanayi ötesi toplum”un temellerinin atıldığı yüzyıl olarak yerini almaktadır. Ekonomik yapının yeniden şekillenmesine yol açan gelişmeler sanayiye bağımlı yapıları derinden sarsıp yeni ilişkileri, yöntemleri, dengeleri kaçınılmaz kılmakta, üretim anlayışından tüketim anlayışına kadar her alanda değişim yaşanmaktadır.

Sermaye bakımından iç piyasaları doymuş gelişmiş ülkelerin, özellikle 1970’lerde yaşanan petrol krizinden sonra dış piyasalara açılmaları küreselleşmeyi etkileyen ekonomik gelişmelerin başında gelir. Küreselleşmenin bu denli etkili olması ve ilerlemesinde bu faktörlerin tek başına bir etkisinden söz etmek doğru olmaz. Sayılan nedenlerin bir araya gelmesiyle küreselleşme ortaya çıkmış ve hızlı bir ilerleme sağlanmıştır. Çokuluslu şirketler, üretimi dünyaya yaymakta ve her gün büyük miktarda para bir ülkeden diğerine akmaktadır. Bugün ekonomik bakımdan dünyadaki ülkelerin çoğu bütünleşmeye başlamıştır. Örneğin Rusya’da yaşanan bir krizin ardından bu ülkeye ihracat yapan birçok firma kapanmıştır. Bu da haliyle, ülkeleri kendi politikalarının yanında, diğer ülkelerin izlediği ekonomik ve siyasal politikaları göz önünde tutmaya itmektedir. Yani artık ülkelerin iç işlerindeki sorunlar ile dış ilişkilerindeki sorunlar arasındaki sınır silinmeye başlamıştır (Bozkurt, 2000:28).

Ekonomik anlamda küresel dünya düşüncesini ortaya atan ilk düşünürlerden biri Marx’tır. Komünist Manifesto’da Marx, coğrafi keşifler sonucunda “dünya pazarı”nın oluştuğunu, bu pazarın üretim ve tüketim kavramlarının niteliğini değiştirdiğini ileri sürer. Bunun sonucunda da gelecekte sermaye global bir nitelik kazanacak ve ülkelerin birbirlerine olan bağımlılıkları artacaktır. Marx’ın bu saptamasından hareketle ortaya koyduğu kapitalizm kuramının aynı zamanda bir ekonomik globalleşmeyi de içerdiğini söylemek mümkündür (Keyman, 1997:36).

İkinci Dünya Savaşı sonrasında 1929 krizinden olumsuz etkilenen ülkeler, sanayileşme hareketiyle birlikte hızlı gelişen uluslararası ekonomik ilişkilere yön vermek için 1944’te Bretton Woods Konferansında, savaş sonrası dönemin liberal

uluslararası iktisadi düzenin alt yapısını oluşturabilmek için Uluslararası Para Fonu ile Dünya Bankası'nın kurulmasını önermişlerdir (Yeldan, 2009).

Ekonomik küreselleşmenin gerçekleşmesinde, ülkeler arasındaki ticaretin serbestleşmesini sağlamak için imzalanan 1947 tarihli Gümrük Tarifleri ve Ticaret Anlaşması'nın (GATT) büyük önemi vardır. Ekonomik ilişkilerin ulusal sınırları aşan kuralları bu kararlarla güvence altına alınmaya başlandı. Gümrük duvarlarının kaldırılması ülkeler arası ekonomik ilişkilerin lokomotifi oldu. Hizmet ticaretinin GATT anlaşması dışında tutulması üzerine 1993 yılında imzalanan Nihai Senet ile bu ticaret türü de anlaşmaya dahil edilerek mal ve hizmetlerin serbest dolaşımına engel teşkil eden kurallar ortadan kaldırıldı (Yorgun, 1998:14-15). Küreselleşme ile dünya tek bir pazar halinde entegre olmaya yönelmektedir.

İdeolojik Gelişmeler: Kuşkusuz bireyler, toplumlar ve kültürler arası siyasal, ekonomik, kültürel ilişkiler, alış-verişler 20. yüzyıla özgü bir gelişme değildir. Waters modernleşme öncesi Hristiyanlık, İslam, Budizm, Konfücyanizm, Hinduizm gibi büyük dinlerin toplumlar üzerindeki homojenleştirici etkilerine işaret eder. Waters'a göre diğer dinlere oranla İslam ve Hristiyanlık daha fazla globalleştirici etkiye sahiptir. Waters bu etkiye ümmet inancını örnek verir. 12. ve 15. yüzyıllar arasındaki Arap ve Osmanlı ilerleyişi karşısında Hristiyanlığın tutunamaması, Protestan reformcuların Hristiyanlık eleştirilerini kolaylaştırmış ve bu durum Batı globalleşmesine katkıda bulunmuştur (Waters, 1995: 124-127).

Modernite sonrasında ise küreselleşmenin itici gücü olarak ağırlıklı kapitalizme vurgu yapılmaktadır. 1960'lı yıllarla birlikte ulus-devletin zayıfladığını ve dünyanın yeni bir sürece girdiğini düşünen Delanty için, bu süreçteki temel güç iletişim teknolojisi değil, kapitalizm ve demokrasidir (Delanty, 2000: 92-93).

Liberal demokratik devletin doğuşu ve kapitalist ekonomik sistemle birlikte demokrasi, yurttaşlık, yurtseverlik, refah gibi kavramlar ve liberal devletle birlikte araçsal rasyonellik, bireysellik, bireyin önceliği, mülkiyet gibi kavramlar öne çıkmıştır (Waters, 1995: 124-125).

Marx ve Engels başta olmak üzere sosyalist düşünürlerin geliştirdiği eleştiriler, kapitalist ülkelerde sosyal ya da refah devleti uygulamalarını tetiklemiştir. Ayrıca dünyanın sosyalist ve kapitalist blok olarak ikiye ayrılması, blok ülkeleri arasındaki askeri, ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel alanlarda yoğun bir ilişkiye ve bu ilişkinin doğal sonucu olarak yakınlaşmaya neden olmuştur. Bu çerçevede sosyalizmin enternasyonal bir ideali dünya çapında gerçekleştirmeyi öngörmesi, düşünce ve kültür alanında küresel iletişimin gelişmesine ve farklı toplumlar arasında ortak bir felsefi ve siyasi tutumun yaygınlaşmasına katkıda bulunmuştur (Tutar, 2000).

Özellikle Doğu Bloğu'nun yıkılması sonrasında liberal piyasa ekonomisine yönelik güven duygusu artmıştır. Nitekim kısa bir sürede tüm maliyetine rağmen eski planlı/devletçi ekonomiler, piyasa mekanizması süreci içinde serbest ticaretin ve yabancı sermayenin imkanlarından yararlanma çabası içine girmişlerdir. Bir diğer ifadeyle duvarların yıkılmasının ardından, küreselleşmenin önündeki en büyük engellerden birisi aşılmıştır (Bozkurt, 2000: 27).

Yaklaşık 400 yıl siyaset sahnesinin en önemli aktörü olarak varlığını sürdüren ulus-devletin, 20. yüzyılın başlarında ekonomik açıdan Keynesyen politikalarının uygulandığı korumacılık dönemlerinde faaliyet alanlarında artış ortaya çıkmıştır. Özellikle 1945'ten 1980'lere kadar sağlık, eğitim, sosyal güvenlik alanında ulus-devlet anlayışında değişimler görülmeye başlamıştır. Çin'de uygulamaya konulan

ekonomik reformlarla pazar sosyalizmine geçilmesi, Sovyetler Birliği'nin çözülmesiyle birlikte Doğu Boloğu'nu oluşturan ülkelerin hızla pazar ekonomilerine geçmeleri sonucunda ülkelerin siyasi sistemleri arasındaki farklar ortadan kalkmaya başlamıştır (Dicle, 2000: 59). Bu değişim, batıda Sanayi Devrimi ile birlikte artan üretime pazar bulma gayesiyle doğan ulus-devletlerin, küreselleşmenin en önemli aktörlerinden olan küresel işletmelere yeni pazarlar bulmak ve mevcut pazar paylarını artırabilmek için ortadan kaldırılmaya çalışıldığı düşüncesini ortaya çıkarmıştır (Tutar, 2000: 53).

Küreselleşme, herkesin farklı anlam yüklediği bir kavram haline gelmiş, böylece küreselleşmeyi ekonomik ve toplumsal sorunların sebebi, sonucu ya da çözüm yolu olarak gören birçok yaklaşım geliştirilmiştir.

1.1.2. KÜRESELLEŞME YAKLAŞIMLARI

Küreselleşme farklı yaklaşımlarda farklı biçimlerde kavramsallaştırılmaktadır. Farklı yaklaşımların küreselleşme konusundaki ortak görüşleri bu sürecin bir bölümü, bir kayma olduğu ve ekonomik, sosyal, politik ve kültürel anlamda her şeyin biçim değiştirdiği şeklindedir.

Küreselleşmeyle birlikte ortaya çıkan olumlu ve olumsuz sonuçlar, küreselleşmeye yönelik yaklaşımlar arasında farklılıklara yol açmıştır. Bunun yanı sıra yaklaşımların sınıflandırılışında da farklılıklar vardır. Held, McGrew, Goldblatt ve Perraton (1999: 3-4), küreselleşme yaklaşımlarını, “aşırı küreselleşmeciler”, “kuşkucular” ve “dönüşümcüler” şeklinde sınıflandırmaktadır.

Held ve arkadaşlarının küreselleşme yaklaşımları şöyledir:

Aşırı Küreselleşmeciler (Radikaller): Aşırı küreselleşmecilere göre küreselleşme, insanlık tarihinin geleneksel ulus-devletin doğasını kaybettiği ve hatta “küresel ekonomi” içerisinde işlevini yitirdiği yeni bir çağdır. Küreselleşme, ulus ötesi üretim, ticaret ve finans ağı yoluyla ekonomilerin ulusallığını bozmaktadır. Küreselleşmenin hızla gelişmesiyle ulus-devlet önemini yitirmiştir. Küresel piyasa politikanın yerine geçmiştir. Bugün ulusal kalkınmayı destekleyen politikacılar önemini yitirmiş, hükümetlere göre daha rasyonel çalışan küresel piyasa ise günlük hayatımızda büyük bir yere sahip olmuştur. Politikalar yerel düzeyde etkili olsalar bile, küresel piyasanın hareketlerini etkileyecek güçten yoksundurlar. Bundan dolayıdır ki, dünya genelinde vatandaşların politikaya olan güveninin azalması küreselleşmenin sonucudur (Ansal, 1996: 27).

Başka bir ifadeyle söylersek, artık para gücü devlet gücünü geçmiş, dünya toplumunun ulus toplumunun yerini alarak yeni toplumsal örgütlenme yoluna gidilmeye başlanmıştır. Ancak bu örgütler farklı kesimlerden oluştuğu için homojen bir yapıya sahip değildir. Bu farklılıklar birleşmiş küresel piyasanın olduğuna dair düşünceyi de savunmaktadırlar. Örneğin neo-liberaller devlet gücü üzerinde piyasanın ve bireysel ekonominin başarısını memnuniyetle karşılarken aynı grup içinde yer alan neo-marksistler çağdaş küreselleşmeyi baskıcı küresel kapitalizmin temsilcisi olarak nitelemektedir (Ansal, 1996:24).

Radikaller/aşırı küreselleşmeciler, dünya toplumunun, geleneksel ulus devletlerin yerini almakta olduğunu ve yeni toplumsal örgütlenme şekillerinin belirmeye başladığını düşünmektedir. Ancak, bu grup içinde yer alanlar, homojen bir görünüm arz etmemektedir. Örneğin, neo-liberaller, devlet gücü üzerinde piyasanın ve bireysel otonominin başarısının memnuniyetle karşılarken, aynı grup içinde yer

alan neo-Marksistler, çağdaş küreselleşmeyi, baskıcı küresel kapitalizmin temsilcisi olarak değerlendirmektedir. Fakat bu ideolojik yaklaşımlardaki farklılıklara rağmen, bugün giderek artan bir biçimde bütünleşmiş küresel bir ekonominin mevcut olduğuna ilişkin düşünceyi de paylaşmaktadırlar (Held, McGrew, Goldblatt ve Perraton, 1999: 2-4).

Aşırı küreselleşmeci bakış açısına göre, küresel ekonominin yükselişi, radikal yeni dünya düzeninin bir delili olarak yorumlanabilecek, küresel düzeyde kültürel karışım, küresel yayılma ve küresel yönetim kurumlarının doğuşu, köklü bir biçimde yeni dünya düzeninin delilleri ve ulus devletin ölümü olarak yorumlanmaktadır. Küresel ve bölgesel hükümetler daha büyük roller talep ederken, devletlerin otonomisi ve egemenliği de daha çok aşınmaktadır (Bozkurt, 2000:20).

Kuşkucular (Küreselleşme Karşıtları): Aşırı Küreselleşmecilerin tam karşısında yer alan bu grup, “küreselleşme karşıtları” olarak da anılmaktadır. Yaşadığımız dünyada hiçbir şeyin yeni olmadığını iddia etmektedirler. Kuşkucular, küreselleşmenin geçmişine (19. yüzyıla) bakarak, o dönemde de önemli derecede para ve mal hareketinin oluşmuş olduğunu söylemektedirler. Küreselleşmenin yeni bir süreç olmadığını kabul eden Küreselleşme Karşıtları, herkesin bu terimle bu kadar ilgili olmasını zamanın ideolojisi haline gelmesine bağlamaktadırlar. Onlar için küreselleşme, refah devletini yok edecek minimal devlet ve hükümeti amaçlayan çevrelerin sık sık kullandığı basit bir terimdir. Bu gruba göre küreselleşme, beklenilmeyen bir şey değildir, sadece bu süreç, aşırı küreselleşmeciler tarafından abartılarak bir efsane haline getirilmektedir (Bozkurt, 2000,20).

Küreselleşme, bir bütünleşmeyi değil, farklı kültürler, farklı uygarlıklar ya da bölgeler arasında yeni çatışmaları beraberinde getirecektir. Dünya ekonomisi

içerisinde eşitsizlik olduğunu savunan bu grup, bunun köktendinciliğin veya saldırgan milliyetçiliğin doğuşuna yol açacağını savunmaktadır. Ayrıca kuşkucular, küreselleşme sürecinin ekonomik ya da teknolojik gelişmelerin sonucunda ortaya çıkan bir olgu olmaktan ziyade, bir ideolojik tutum olduğunu iddia etmektedirler (Bozkurt, 2000, 21-22).

Bu yaklaşımın bazı üyelerine göre, küreselleşme doğrudan kapitalizmle bağlantılıdır. Küreselleşme, kapitalizmin günümüzdeki boyutu ve görünümüdür (Kızılçelik, 2002, 15).

Kuşkucular, küreselleşme sürecinin ekonomik ya da teknolojik gelişmelerin sonucunda ortaya çıkan bir olgu olmaktan çok, bir ideolojik tutum olduğunu da ileri sürmektedir (Hablemitoğlu, 2004, 23).

Küreselleşmeye karşı çıkanlar bağlamında anılması gereken bir grup da sendikalardır. Örneğin küreselleşme ve artan dış rekabet sonucu bazı endüstrilerin daralması, bir kısım firmaların kapanmasının işçi çıkarmaları zorunlu kılması gibi nedenlerle sendikalar sadece gelişmekte olan ülkelerde değil, dünyanın hemen her yerinde küreselleşmeye karşı çıkmaktadır. Gelişmiş ülkelerin sendikaları, gelişmekte olan ülkelerle girilecek serbest ticaret ve işgücünün dolaşımının serbest bırakılmasına kendi ülkelerindeki işsizliği artıracak gerekçesiyle küreselleşmenin karşısındadırlar (Acar, 2002, 23).

Dönüşümcüler: Bu grup, küreselleşmeyi, modern toplumları ve dünya düzenini yeni şekillendiren hızlı sosyal, siyasal ve ekonomik değişimlerin arkasındaki ana siyasal güç olarak görmektedir. Küreselleşmeyle birlikte ulusların içişleri veya dışişleri ile uluslar arası ilişkiler arasında bir farklılığın olmadığını, dar kapsamlı bir pazardan geniş alana yayılmış daha büyük bir pazarın ortaya çıktığını,

alışverişin daha da artmasıyla ülkelerin kazandığı alım gücünün büyüdüğünü savunmaktadırlar. Ulaştırmanın, teknolojinin, bilginin önemli hale gelmesiyle buna bağlı olarak eski yapının ve tutumların değiştiğini ileri süren dönüşümcülere göre, ulusal hükümetler otoritelerini ve güçlerini yeniden yapılandırmaktadır. Dönüşümcüler, küreselleşmecilerin “egemen ulus devletin sonunun geldiği” iddialarını, hem de küreselleşme karşıtı kuşkucuların “hiçbir şey değişmedi” tezini reddetmektedirler (Bozkurt, 2000, 22-23).

Küreselleşme yaklaşımları, iktisatçıların sınıflandırmalarından hareketle “tarihsel yapısalcı yaklaşım”, “şüpheci sosyal demokrat/reformist görüş”, “kuvvetli küreselleşmeci/liberal görüş”, “kuvvetli küreselleşmeci/reformist görüş” şeklinde de sınıflandırılmaktadır (Erdoğan, 2006: 49).

Tarihsel Yapısalcı Yaklaşım: Küreselleşme, kapitalizmin tarih sahnesine çıkışından beri devam eden bir süreçtir. Küreselleşmeyi, ulusal olarak düzenlenmiş kapitalist birikim rejiminin tıkanmasıyla açıklamak bu yaklaşımın özelliğidir (Erdoğan, 2006: 49-50). Erdoğan, kapitalist birikim rejiminin tıkanmasını, büyüme hızlarının ve kar oranlarının düşmesi olarak açıklamaktadır. (2006:51)

Tarihsel yapısalcı yaklaşım, küreselleşme sürecinde ulusal devletin rolünün değiştiğini söylemektedir. Devlet artık sermayeyi dünyaya karşı temsil etmemektedir. Devlet, yerli sermayenin çıkarlarını savunmak yerine, küresel sermayeden bir pay alma ve küresel sermayeyi cezbetme çabasının aracı haline gelmiştir (Erdoğan, 2006:53).

Tarihsel yapısalcı yaklaşım; küreselleşmeye kapitalizmin tarihsel ve yapısal unsurları açısından bakmaya çalışmaktadır. Kapitalizmin temelinde bulunan sermaye birikim süreci, kapitalizmin genişlemesine neden olmaktadır. Bu bakımdan

küreselleşme; aslında yeni bir olgu değil, kapitalizmin doğasında olan sürecin bugünkü ismidir.

Tarihsel yapısalcı yaklaşımla küreselleşme sürecini açıklayan pek çok görüşü etkileyen teorik bir çerçeve de düzenlemeci okul olmuştur. Düzenlemeci okulun kullandığı iki kavram birikim rejimi ve düzenleme biçimi kavramlarıdır. Küreselleşme süreciyle birlikte yeni birikim rejimi post fordist birikim rejimidir (Erdoğan, 2006, 51). Post-fordist yeni üretim şekli ileri ki bölümlerde de üzerinde durulacağı üzere sendikaları olumsuz etkilemiş ve krize sürüklemiştir.

Erdoğan'ya göre (2006:54), ulusal hükümetler küresel kapitalizm karşısında zayıflarken, göreceli olarak hareketliliği az olan emek de sermaye karşısında pazarlık gücünü giderek kaybetmektedir.

Şüpheli Sosyal Demokrat/Reformist Görüş: Bu görüşe göre küreselleşme bir masaldır ve küreselleşme adı altında sunulan gelişmeler aşırı ölçüde abartılmaktadır (Erdoğan, 2006:59).

Bu görüşün en tanınan temsilcileri Paul Hirst ve Grahame Thompson'dır. Hirst ve Thompson, uluslararası mal, hizmet ve sermaye akımlarındaki gelişmelerin gerçek bir küreselleşmenin değil, uluslararasılaşmanın artmasının göstergesi olduğunu ifade etmektedir. Bu yaklaşım ulus-devletin ölmediği ve sosyal demokrat projenin uluslararası planda yeniden canlandırılabilirliğini savunmaktadır. Ulus-devletler çatısı altında emek ve sermaye arasındaki çıkar farklılıkları her iki tarafın yararına olarak düzenlenebilir ve düzenlemelidir. (Hirst ve Thompson, 1999) .

Kuvvetli küreselleşmeci/liberal görüş: Bu görüştekiler küreselleşme sürecinde başta ulus-devlet olmak üzere bütün ulusal sosyal varlık, kurum ve politikaların yok olmaya gittiğini ifade etmektedir. Küreselleşme sınırların olmadığı

bir dünya yaratmaktadır. Bu yaklaşıma göre, küreselleşme esas olarak kaynağını teknolojiadaki değişikliklerden alan ekonomik bir süreçtir ve bu sürecin önlenemez politik sonuçları vardır. Bu önlenemez politik sonuçlar küreselleşmenin etkileri olarak nitelenecek gelişmelerdir: Devletler arasındaki ilişkiler, devletler ve piyasalar arasındaki ilişkiler ve devletler ile çok uluslu şirketler arasındaki ilişkiler, ekonomik küreselleşmenin etkileri nedeniyle değişiklikler geçirmektedir. Liberalizme göre, küreselleşme olumlu bir gelişmedir (Erdoğan, 2006, 63).

Kuvvetli küreselleşmeci/reformist görüş: Bu görüş, küreselleşmeyi kaçınılmaz bir gelişme olarak görmektedir. Küreselleşmenin yarattığı işsizlik, yoksulluk ve sosyal dışlanma küresel düzeyde bazı sosyal politikalarla giderilebilir. Bu görüş, küreselleşmenin yol açtığı toplumsal sorunların yaygınlaşıp, derinleşmesi üzerine ILO da dahil olmak üzere Birleşmiş Milletler şemsiyesi altındaki çeşitli kuruluşlar tarafından savunulmaktadır (Erdoğan, 2006, 66).

Bir diğer yaklaşım ise Giddens'e aittir. Giddens (2000: 20-23), küreselleşme karşısında alınan tavırları “şüpheciler” ve “radikaller” olarak ikiye ayırır. Şüpheciler, dünyada ve ekonomide gelişen bir şey olmadığını, gelişenin sadece AB ülkeleri, Asya-Pasifik ya da Kuzey Amerika bölgeleri gibi yakın bölgeler arasındaki ilişkilerin olduğunu düşünürler. Radikallere göre ise küreselleşme, sonuçları her yerde hissedilen ve ulus devleti, ulus çağını sona erdiren bir süreçtir.

Küreselleşme ile ilgili yaklaşımlar daha da genişletilerek sıralanabilir. Çalışmamızda, küreselleşmeyi dünya düzenini yeniden şekillendiren sosyal, siyasal ve ekonomik değişimlerin arkasındaki ana güç olarak gören dönüşümcülerin küreselleşmenin değişimi beraberinde getirdiği düşüncesinden, küreselleşmenin yeni

bir olgu olmadığı, küreselleşmenin kapitalizmin bugünkü yansıması olduğunu savunan tarihsel yapısalcı yaklaşımçıların perspektifinden hareket edilecektir.

Ayrıca tarihsel yapısalcı yaklaşımçıların savunduğu ulusal devletlerin, işçilerin ve sendikaların rollerinin birikim rejimi ve düzenleme biçimlerindeki değişimlere göre şekillendiği görüşü dikkate alınacaktır.

1.1.3. KÜRESELLEŞMENİN ETKİLERİ

Ekonomik yapının değişerek uluslararasılaşması, teknolojik gelişmelerin üretim yöntemlerini ve birimlerini etkilemesi, iletişim ağlarının yoğun ilişkileri sağlaması küreselleşme eğilimini hızlandırırken, olumlu ve olumsuz etkileri de gündeme getirmektedir.

Üretime temel teşkil eden faktörlerin değişerek bilginin ön plana çıkması, hizmetler sektörünün hızlı gelişmesi, ekonomik sınırların kalkmasıyla her alanda rekabetin yaşanması bazı ülkelere refah getirirken, bazılarına da sefalet getirmektedir. Uluslarüstü ekonomik gelişmeler çokuluslu şirketleri kaçınılmaz kıldığından, küresel dünyanın en belirgin etkilerinden birisi de milli sınırların dışına taşan şirket faaliyetleri olmuştur. Kuşkusuz sınırsız rekabet, bilginin hızlı gelişimi, hizmetler sektörünün temel sektör olmaya başlaması ve çokuluslu şirketlerin gelişimi yeni düzene temel teşkil edecek önemli etkiler olacaktır (Yorgun, 1998, 34).

Kolektivist ekonominin çökmesinden sonra, Doğu Bloğu da dahil olmak üzere liberal ekonomi tüm dünya ülkeleri için genel ekonomik bir sistem olmuştur. Bu sistemin temel itici gücü rekabettir. Ekonominin küreselleşmesi beraberinde “rekabetin de küreselleşmesi” olgusunu getirdiğinden, “küresel rekabet” tüm işletmeleri yakından ilgilendirmeye başlamaktadır. Dünya Ticaret Örgütü ve Avrupa

Tek Pazarı çerçevesinde sermayenin serbest dolaşımı ve ticaretin serbestleşmesi, global rekabeti daha da hızlandırmıştır. Teknolojinin standardizasyonu ve ürünlerin kalitesi, işletmeleri güç dengesini kendi lehlerine çevirmek için rekabetin koşullarını değiştirmeye zorlamaktadır (Güzel, 1995, 203).

Bu rekabet yarışından başarılı çıkmak için küresel faktörleri dikkate alarak, yeni rekabet stratejileri belirlemek ve serbest piyasanın değişken şartlarına uyum sağlayacak üretim yöntemlerini uygulamak, devleti olabildiğince ekonomik hayattan çekmek, özel sektörü güçlendirmek, teknolojik yenilenmeyi ihmal etmemek, rekabet şartlarına uygun vergi politikası, eğitim ve meslek içi eğitim, işgücü piyasasında esneklik sağlamak kaçınılmaz olmaktadır (Yorgun, 1998, 41).

Sanayi Devrimi, uzun yıllık birikimle oluşturulan tarıma dayalı toplumsal düzeni yıkararak, nasıl sanayi toplumunun ilişkilerini hakim kıldıysa, küreselleşme de “bilgi toplumu” veya “post-endüstriyel toplum” olarak isimlendirilen yeni bir dünya düzenini oluşturmaktadır.

Yeni toplum düzeninin temel kaynağı olan bilgi; hammadde, emek, zaman, mekan, sermaye ve öteki girdilere olan ihtiyacı azalttığı için her şeyi ikame etmekte, ileri bir ekonominin merkezi kaynağı haline gelmektedir. Bilgiye dayalı teknolojik sistemlerin yaygınlaşması üretimde temel faktör olarak bilginin ön plana çıkması, piyasaların küreselleşmesi, zenginliğin temel kaynağı olarak bilginin yer almasını sağlamış, doğal ve fiziki kaynakların özelliklerini kaybetmelerine yol açmıştır (Yorgun, 1998, 42).

Küreselleşme süreciyle sermaye akışı, değişik finans merkezlerinin liberalleştirilmesi, bilgi toplama, işleme ve nakletme süreçlerinin, haberleşme teknolojilerinin geliştirilmesi, ulusal piyasalar arasındaki bağları güçlendirmiştir.

Böyle bir gelişme hizmet sektörlerindeki üretim, tüketim ve ticaret faaliyetlerini hızla genişletmiştir. Böylece, toplumlar endüstri-ötesi veya bilgi toplumu dönüşümü yaşamaya başladılar. Bu gelişmeler, hizmet sektörlerinde geleneksel yapıları değiştirmekte ve hizmet sektörlerine küreselleşme sürecinde anahtar bir rol vermektedir (Ekin, 1996, 42).

Küreselleşmeyle şirketlerin faaliyet alanlarının sınır ötesi özellik taşıması yeni bir gelişme olmamasına rağmen son yıllarda farklı bir seyir izleyerek, ekonomiler üzerinde hatta devlet yapıları üzerine önemli etkiler bırakmaya başlamış ve dünya ekonomik yapısının yeniden şekillenmesini zorunlu kılacak güce erişmiştir.

Dünya ticaret ve üretiminin önemli bölümünü gerçekleştiren bu şirketlerin üretimlerini tek bir ülkede gerçekleştirmek yerine parçalara bölerek, en düşük maliyetin mevcut olduğu ülkeyi tercih ederek gerçekleştirmeleri, çokuluslu şirketlerin bir ülkede üreterek diğer ülkelere pazarlama faaliyetine, ulusötesi üretim boyutunu da eklemiştir (Yorgun, 1998, 46).

Çok Uluslu Şirketler 1960'lı yıllarda başlayan ve gittikçe artan büyüme ve genişleme kapasitesinin 21. yüzyıla girerken belirgin bir şekilde artırmıştır. Bu şirketler fiziksel olarak büyümesinin yanı sıra ekonomik ve toplumsal bir güç olarak ülke sınırını aşarak dünya boyutunda etkili olmaya başlamıştır. Çok Uluslu Şirketler pazar ekonomisinin, teknolojik gelişmenin ve rekabet baskısının beraberinde getirdiği globalizasyon trendinin en önemli aktörleri haline gelmiştir (Kutal, 1996, 60).

Çok Uluslu Şirketler, sermayenin uluslar arası dolaşımını, üretimin uluslararasılaşmasını, işgücü ve doğal kaynaklardan uluslararası düzeyde yararlanmayı sağlamaktadır.

Ulusal ekonomilerin kaderi artan oranda ulusal sınırları aşan şirketlerin yatırım amacıyla aldıkları yerleşim kararlarına bağlı olurken, sermayenin uluslar arası hareketi hükümetlerin mali ve sosyal politikaları ile toplu pazarlık yönetimi üzerinde büyük etki yaratmaktadır (Hyman, 1995, 113).

Küresel eğilimler, yeni standartları, örgüt yapılarını, toplum ilişkilerini, devlet yapısını, üretim ve tüketim anlayışını gündeme getirerek, işçi-işveren ilişkilerinden ülkelerarası ilişkilere kadar hayatın her alanında yeni normları oluşturmaktadır (Yorgun, 1998, 56).

Küreselleşmenin olumsuz sosyal boyutuna işaret eden bazı yazarlara göre, “küreselleşme 1980’li yıllardan itibaren zengin ve yoksul ülkeler arasındaki gelir dağılımının iyice bozulmasına yol açmıştır. Küreselleşme uygulaması, özelleştirme, işten çıkarma, sendikasıztırma, taşeronlaştırma, sosyal devleti küçültme, ücretleri düşürme, emeği koruyan araçları tasfiye etme, sosyal hakları kısıtlama gibi yöntemlerle hem gelişmekte olan ülkelerin yoksullaştırılmasına hem de uluslararası sermayenin sınır tanımayan egemenliği sayesinde yoksul ülkelere zengin ülkelere kaynak aktarılmasına neden olmaktadır (Ekin, 1996, 21).

Çalışmamızda küreselleşmenin sendikalar üzerindeki etkileri inceleneceği için sendikanın tanımını yapmak ve sendikal hareketin kısa da olsa ortaya çıkışına ve nasıl bir gelişim gösterdiğine değinmek gerekmektedir.

1.2. SENDİKAL HAREKETİN DOĞUŞU VE GELİŞİMİ

Sendika kavramı, Endüstri Devrimi öncesi zanaat yaşamı ile birlikte üretim ve çalışma ilişkilerini düzenleyen usta, kalfa ve çırakların bir arada bulundukları çıkar farklılığı yerine çıkar birliğine dayalı bir yapıya sahip olan, çalışanların

üretimin her aşamasında yer aldığı lonca sisteminden farklı bir örgütlenmeyi ifade etmekteydi. Sendika kavramı, İngiltere, A.B.D., Almanya gibi ülkelerde işçi örgütlerini belirtmekte, işveren örgütleri için farklı bir terim kullanılmaktadır. Buna karşılık Fransa, Türkiye gibi bazı ülkelerde sendika kavramıyla hem işçi hem işveren örgütleri anlatılmaktadır (Tokol, 2003:16-17).

Sendikaya ilişkin çeşitli tanımlar yapılmaktadır. Koç, (1995:5) sendikayı işçilerin işverenlere ve hükümetlere ve karşı hak ve çıkarlarını korumak için oluşturdukları örgütler olarak tanımlarken; Talas, (1979:154) işçilerin ortak, ekonomik ve sosyal menfaatlerini korumak, geliştirmek ve çalışma koşullarını iyileştirmek üzere kurdukları dernekler olarak tanımlamaktadır.

2821 Sayılı Sendikalar Kanunu'nda ise sendika, "İşçilerin veya işverenlerin çalışma ilişkilerinde, ortak ekonomik ve sosyal hak ve menfaatlerini korumak ve geliştirmek için meydana getirdikleri tüzel kişiliğe sahip kuruluşlar" olarak tanımlanmaktadır.

Sendikalar, işçi sınıfı hareketi içinde oldukça önemli bir yere sahiptir. Dünyada sendikalar, işçi sınıfının ortaya çıkmasıyla birlikte gündeme geldi. İşçi sınıfını yaratan ise Sanayi Devrimi olmuştur. Emeğini satan ve çalışırken kendisinin olmayan üretim araçlarını kullanan işçi, sermaye karşısında zayıf kalmış ve işçiler zamanla birleşerek sendikacılık hareketini yaratmışlardır.

Sendikaların yani ortak ekonomik ve sosyal menfaatlerini korumak ve geliştirmek ve çalışma koşullarını iyileştirmek üzere işçilerin kurdukları kendine özgü derneklerin doğmasını hazırlayan nedenin, yalnız makinenin ortaya çıkmasına bağlanmaması gerekmektedir (Talas, 1976:168).

Talas'a göre (1976:168), işçi sendikalarının doğuşu kapitalist sistemin bütünü içinde düşünülmelidir. Kapitalist sistem, küçük atölye sistemini yıkarak ve makineleşmeden önce imalathanelerde kalabalık işçi kitleleri toplayarak, zamanında loncalar içinde toplanmış öğeleri ve katları birbirinden ayırdı ve girişimcinin karşısına durmadan artan, işçi olarak kalması kaçınılmaz ve sınıf menfaati bilincine ulaşmakta bulunan kitleyi koydu. Sermayenin ve işçilerin bu yığılmasının sonucu, sanayinin başında bulunanlar sınırsız bir rekabetin baskısı altında, ücretleri düşürmek için her türlü çareye başvurdular.

Sanayide artan bu yığılma, işverene karşı zayıf konuma düşen işçilerin koalisyonlar kurmasına neden olmuştur.

Özel girişimci üretim sistemi bir ülkede kurulmaya başlayınca, genel olarak karşısında nispeten bilgisiz ve örgütlenmemiş bir işçi sınıfı bulmaktadır. İşçiler örgütlenip sendikalar yoluyla eşit müzakere gücü kazanıncaya kadar, kendileri için elverişli olmayan ücret ve çalışma koşullarını kabul etmek zorunda kalmaktadır. Sanayi devrimi içinde bütün ülkelerde bu durum görülmektedir. Fakat olayların zorunlu kıldığı koalisyonlar ve sendikalar doğdukça, emek ve sermaye ilişkilerinde yavaş yavaş bir dengenin kurulduğu da görülmeye başlamıştır (Talas, 1976, 169).

Sendikacılık ücretlilik düzeninin doğuşuyla ortaya çıkmıştır. Ücretlilik düzeninin temelinde yatan Sanayi Devrimi ve kapitalizm, ilk defa İngiltere'de varlık kazandığı için sendikacılığın beşiği de bu ülke olmuştur. Sanayi devriminin ve kapitalizmin oluşturduğu ve sendikacılığın doğuşuna ortam hazırlayan koşullar, emek-sermaye ayrılığı, emeğin özgürleşmesi, emeğiyle geçinenlerin yani bağımlı çalışanların sayısının artması olarak sıralanabilir (Işıklı, 2003).

Sanayi Devrimi, makinelerin ve fabrikaların ortaya çıkması şeklinde kendini göstermiştir. Toplumun geçirdiği bu derin yapısal dönüşümde, kapitalist üretim ilişkilerinin ortaya çıkması ve gelişmesinin büyük etkileri vardır. Sanayi üretiminin makineleşmesi, işçilerin sömürülmesine ve son derece kötü koşullarda çalışmak zorunda kalmalarına neden olur. Sanayi Devrimi sürecinde üretim ilişkilerinde yaşanan bu değişiklikler yoksulluk, açlık ve bunun gibi pek çok toplumsal gelişmenin yanı sıra sermayeye karşı örgütlenmenin, sendikalaşmanın temel nedenini oluşturmuştur. (Aydoğanoglu, 2007:33-34)

Böylece sendika ve sendika benzeri örgütlerin kurulması, kapitalist üretim ilişkilerinin gelişmesiyle hızlanmıştır. İşçi sınıfı, kapitalizmin yaygınlaşmasıyla ekonomik, toplumsal ve siyasal haklarını elde etmek için daha geniş bir biçimde örgütlenmek ve pek çok zorlukla mücadele etmek zorunda kalmıştır.

Dünyada sanayi ve kapitalizm ilk ve en hızlı İngiltere’de gelişmiştir ve burada 18. yüzyılda işçi örgütlenmelerinin oluşmaya başladığı görülür. İşçilerin kendi aralarında ilk birleşme çabaları dayanışmalar biçimde olur. Büyük sanayi, birbirlerini tanımayan insan kalabalıklarını bir yerde yoğunlaştırır. Rekabet, bunların çıkarlarını böler. Ama ücretlerin korunması, patronlara karşı sahip oldukları bu ortak çıkar, onları ortak bir direnme düşüncesinde birleştirir, dayanışma. Demek ki dayanışmanın her zaman ikili bir amacı vardır; işçiler arasındaki rekabeti durdurmak ve böylelikle kapitalistlerle olan genel rekabetlerini sürdürebilmek (Marx, 1992: 53).

Avrupa ülkelerinin önemli bir bölümünde sendikaların kuruluşu, birer meslek dayanışma örgütü olan lonca içinde çalışan kalfaların kurdukları gizli örgütlenmelere dayanmaktadır. İşçilerin fiziki varlıkları bile sürdürmekte zorlandıkları bu dönem,

emeğin gücünü birleştirerek yeni bir politik ve toplumsal güç eksenini oluşturmalarını zorunlu kılmıştır. (Yazıcı, 2004:21)

Sanayileşmeyle birlikte Avrupa’da sendikacılık hareketi işçi sınıfının içinde bulunduğu kötü şartlara bir tepki olarak doğduğu için başlarda toplumu değiştirmeyi amaçlayan doktriner bir içeriğe de sahipti. Buna karşılık ABD’de sendikacılık doktriner anlayışlardan uzak bir gelişme göstermiştir. Bunun sebebini, Orta Çağ’da Avrupa’da yaşanan feodalizmin Amerika’da yaşanmamış olmasıdır (Ekin, 1994: 70).

Sendikacılığın ilk olarak 1792’de Londra’da işçilerin kurdukları bir örgütle başladığı kabul edilir. Bunu diğer kentlerde kurulan işçi örgütleri takip eder. Ancak 1800 yılında çıkarılan “Combination Act” (Birleşme Yasası) ile her türlü sendikal örgütlenme yasaklanmıştır. Söz konusu yasa 1824’te kaldırılınca sendikal faaliyetler yasal hale getirilmiştir. Sendikal faaliyetler ABD’de 1842’de, Fransa’da 1884’te ve diğer sanayileşmiş ülkelerde 19. yüzyılın ortalarında yasal hale gelmiştir (Koray, 1987: 58).

19. yüzyılın ilk yarısında liberal görüşlerin hakim olması nedeniyle sendikalar “piyasalarda kaynakların optimum dağılımını engelledikleri” için yasaklanmışlardır (Delican, 1995:201). Bu nedenle söz konusu sendikaların meşruiyet mücadelesi verdikleri bir dönem olmuştur.

Sendikacılığın gelişmesinde en önemli unsurlardan biri Keynesçi arz yönlü ekonomik politikaların uygulanması olmuştur. Bu politikalar, kütleli üretim yoluyla piyasaya sürülen malların satılabilmesi ve bu üretim sürecinin varlığını sürdürebilmesinin ancak işçilerin satın alma güçlerinin artırılması ile mümkün olacağı anlayışına dayanıyordu (Aykaç, 2000:555). Keynesçi politikalara hakim olan bu anlayış sendikaların “stratejik bir faktör” olarak kabul edilmesine sebep olmuştur.

Söz konusu dönemde işverenlerin sendikalara karşı olan tutumlarını değiştirerek işçi kesimiyle uzlaşma yoluna gitmelere sendikacılık hareketini olumlu yönde etkileyen bir gelişmedir (Delican, 1995:202).

Sendikaların gelişimi I.Dünya Savaşı ve 1929 ekonomik bunalımından olumsuz şekilde etkilenmiş, bunalım sonrası yaygınlaşan “otoriter devletçi sistemler” sendikalaşmaya karşı olumsuz tavrı da beraberinde getirmiştir. Avrupa’da yaşanan bu gelişmeye karşılık ABD’de Roosevelt tarafından uygulanan “Yeni Dönem Politikaları” içinde sendikalara destek olunmuştur. II.Dünya Savaşı’ndan olumsuz biçimde etkilenen sendikalar, savaş sonrası 1970’lerin sonuna kadar devam eden sürede altın çağlarını yaşamışlar, Keynesyen ekonomik politikalar, refah devleti anlayışı ve Fordist üretim tarzı çerçevesinde gelişmeleri için uygun ortam bulmuşlardır. Sendikalar gelişen karma ekonomilere dayalı piyasa ekonomileri içindeki demokratik çoğulcu sistemler altında hem kurumsal hem de ekonomik ortamın uygun olması ile hızlı bir gelişme göstermişler, kurumsal ve hukuki bünyelerini güçlendirmişler, siyasal ve toplumsal etkinliklerini zirveye çıkarmışlardır. Bu dönemde sendikalar kamu politikalarının oluşturulmasında ve işyerlerinde çalışma koşullarının belirlenmesinde etkin rol oynamışlardır. Aynı gelişme sürecinde sendikaların gelişme stratejileri ile uyumlu neo-korporatist yapılara dönüştükleri de gözlenmiştir. Sendikalar 1960’lı yıllarda uzlaşmacı ve sorumlu sendikacılık kimliği ile 1970’li yıllarda toplumsal sözleşmelere taraf siyasi partner görünümünde işlevlerini sürdürmüşlerdir. Ancak 1970’li yılların sonunda birçok gelişmiş ülkede sendikalar için altın çağ sona ermiş, sendikalar sahip oldukları ekonomik ve siyasi güçlerini kaybetmeye başlamışlardır. (Tokol, 2002).

1970’li yıllarla birlikte ise petrol krizine bağlı olarak ortaya çıkan ekonomik ve siyasi krizler sendikal faaliyetlerdeki “altın dönemi” olumsuz bir şekilde etkilemiş ve işçi-işveren arasındaki uzlaşma ortamını ortadan kaldırmıştır (Büyükuslu, 1997:101).

Tokol’a (2002) göre, sendikaların gücünü kaybetmeye başlamasında ekonomik ve siyasi faktörler etkili olmaktadır. Buna göre, ekonomik faktörler arasında 1973 ‘Petrol Krizi’ sonucu başlayan ve izleyen yıllarda sürekli ülkeleri tehdit eden ekonomik daralma, işsizlik, enformel sektörün hızla gelişmesi, neo liberal politikalara yöneliş, teknolojik gelişmeler, üretim teknolojisindeki yeni gelişmelere bağlı olarak istihdam ve işgücünün yapısında meydana gelen değişmeler, yönetim tekniklerindeki değişmeler, küreselleşme, çokuluslu şirketlerin öneminin artması, küçük işletmelerin yaygınlaşması ve esneklik uygulamaları gelmektedir. Siyasi faktörler arasında ise Doğu Bloğu’nun çöküşü, sol partilerin birçok ülkede iktidarı kaybetmeleri yer almaktadır.

Belirtilen bu nedenlerin çoğu, küreselleşme olgusunun gelişmesiyle ortaya çıkan nedenler arasında bulunmaktadır.

1.3. KüRESELLEşME SÜRECİNİN SENDİKALARA ETKİSİ

Küreselleşme sürecini ve bu sürecin etkilerini incelerken yaşanan değişimler ve dönüşümler ayrı bir önem kazanmaktadır. Küreselleşme tek boyutlu ve etkileri tek bir alanda grlen bir süreç değildir. Küreselleşme süreci ve bu sürece yol açan faktörlerin yarattığı değişimler, gerek endüstri ilişkilerine, gerekse iktisadi ve sosyal yapıya birçok etkiyi beraberinde getirmektedir.

Ekonomik küreselleşme sonucunda sermaye, mal ve hizmetlerin serbest dolaşımı ve teknolojik gelişmelerin üretimin parçalanmasına olanak vererek, yeni üretim yöntemlerini gündeme getirmesi, uygun bulunan her ülkeye yatırım yapma imkanını doğurmuştur. Böylece, küreselleşme sürecinde ticaret ve sermayenin bir ülkeden diğerine kayışındaki güçlükleri bertaraf etme yoluyla işletme karları artırılırken, geniş kitlelerin daha kaliteli ve düşük fiyatlı mal satın alma, yaşam standartlarını yükseltme hedefi gerçekleştirilmek istenmektedir. Böyle bir yapı beraberinde daha büyük bir esneklik ve yapısal değişmeyi getirmiştir. Bu nitelikteki bir dönüşüm ise geleneksel istihdam ilişkilerini köklü bir biçimde etkilemekte, üretim üniteleri daralarak daha küçük parçalara bölünmekte ve işgücünün yapısı da farklılaşarak uluslararası ekonomik gelişmeler sonucunda sermayenin kazandığı akışkanlık emek gücünün zayıflamasında neden olmaktadır. Küreselleşmeyi yönlendirenler, çalışma ilişkilerinin piyasa şartlarına göre şekillenmesini ve işçiye koruyucu yasaların katı kurallardan arındırılarak, çalışma hayatının kurlsızlaştırılması gereğini ısrarla savunmakta, emeğin serbest dolaşımını ve rekabet edebilirliğini engelleyerek, endüstri ilişkilerini olumsuz etkilemektedir (Yorgun, 1998: 69-70).

Yeni dönemde endüstri ilişkilerindeki değişim “post-endüstri” olarak ifade edilmektedir. İşgücü yapısının değişimi, atipik istihdamın yaygınlık kazanması, yeni üretim ve yönetim tekniklerinin uygulanması tarafların rollerini de değiştirmektedir. Bu değişimler nedeniyle çalışma ilişkileri de yeni bir yapılanma sürecine girip, endüstri ötesi ilişkilere doğru yol almaktadır. Çalışma yaşamındaki değişimde en öne çıkan konu sendikasız endüstri ilişkiler sistemine doğru gidiştir. Teknoloji ve üretim

sistemlerindeki değişim, daha az emekle üretim yapma imkanı verdiğinden üretimin emeğe bağımlılığı her geçen gün azalmaktadır.

İletişim ve ulaşım teknolojilerindeki değişim, küresel ekonomik gelişmeler, küresel emek piyasasını yaratmış, sermaye en ucuz istihdam imkanını bulduğu ülkeleri ve işçileri tehdit ederken, emeklerini uygun şartlarda pazarlama imkanını bulamayan işçiler ucuz işçiliğe mahkum olmuştur. Emeğini iyi şartlarda pazarlama imkanını bulamayan işçiler de ucuz işçiliğin tehdidi altında girmiştir.

Kitlesel üretim anlayışının yerine özel üretim anlayışının ortaya çıkması, stok anlayışının değişmesi, piyasa talebinin bilgisayarlar kanalıyla anında alınması, mal çeşitlerindeki artışlar gibi gelişmeler istihdamı yeniden şekillendirmektedir.

Sürekli artan işsizlik sorunlar yaratmaya başlamıştır. İşsizlik sendika üyeleri adına artan iş güvencesi sorununu yaratarak, esnek işgücü kullanımını ortaya çıkarmaktadır. Özellikle bir sınıfı temsil etme iddiasıyla ortaya çıkan sendikalar için önemli olmakta, işsizlik doğrudan doğruya toplumsal sorun olarak onları ilgilendirmektedir. Sendikalar, üyeleri adına ve iş güvencesini artırmak adına sağladıkları kazanımlar nedeniyle de bu sorun karşısında bir çelişkiye düşmektedirler (Koray, 1994:26).

Sendikalar, toplumda sosyal gelişmenin ve sosyal adaletin sağlanması, küresel kapitalist ekonomi içinde var olan yapısal yoksulluk ve eşitsizliklerin önlenmesi için verilen mücadelenin etkili aktörlerinden biridir. İşçi ve emekçi sınıfların ekonomik, sosyal ve demokratik hak ve çıkarlarını kazanmak, korumak ve geliştirmeye çalışan sendikalar, kapitalizmin yaygınlık kazanmasıyla birlikte daha da artmaktadır. Bu nedenle sendikalar, kapitalizm ve kapitalist toplumsal yapılanma içindeki sınıfsal mücadeleler dışında bırakılarak değerlendirilememektedir.

Ekonomik, sosyal ve siyasal fonksiyonlara sahip olan sendikalar, bu fonksiyonlardan sürekli etkilenmektedir.

Kapitalizm egemen bir ideoloji ve üretim biçimi olarak bir yandan kendi gelişimini sürdürürken, bir yandan da kendisinin karşısına çıkacak bir kitleyi, işçi sınıfını yaratmaktadır. Kapitalizmin içinden çıkan ve ona karşı durabilme potansiyeli taşıyan bu sınıf, kapitalizmin bu kitleleri manipüle etme ve kapsama çabasında kendini bulmaktadır. Kapitalizm, işçi sınıfının karşısına bir sınıf olarak çıkmasını istememekte, bunun için de işçi sınıfının kendine karşı geliştireceği tüm mekanizmaları engelleyici politikaları üretmeye çalışmaktadır. İşte bu durumdan da işçi sınıfının geleneksel örgütü sendikalar etkilenmektedir. Kapitalizmin yaşadığı deneyimlerden, değişimlerden, krizlerden işçi sınıfı ve onun sendikaları da etkilenmektedir. Dolayısıyla kapitalizmi küreselleşme sürecine sokan gelişmelerden sendikalar ciddi biçimde etkilenmiştir.

1980'den sonra, giderek tüm ülkeleri yakından ilgilendirmeye başlayan küreselleşme olgusu, gelişmiş ülkelerde etkileri daha fazla görülmek üzere, ekonomilerin dışa açıklığı ölçüsünde ülkelerin endüstri ilişkileri sisteminde değişikliklere yol açmıştır. Küreselleşme süreci, öncelikle üretimde esnekliği sağlamak, emek maliyetini düşürüp rekabet şansını artırabilmek için beraberinde kısmi süreli çalışma, çağrı üzerine çalışma, evde çalışma gibi yeni istihdam türlerini getirerek, yeni istihdam biçimleri yaratmıştır (Mahiroğulları, 2000: 2).

Bütün bu gelişmelerin endüstri ilişkileri sistemine, dolayısıyla emeğin örgütlülüğüne, ücretlere, istihdama, çalışma koşullarına, kısaca emek sürecine ciddi etkileri olmuştur. Teknolojik değişim ve küreselleşme ile belirginleşen ülkeler arası bağımlılık ilişkileri ve yeni ekonomik ilişkiler tüm ülkelerde toplumsal, ekonomik ve

siyasal hayatı değiştirmiştir. Bu süreçten en çok ve en belirgin biçimde etkilenen alanlardan biri ise işgücü piyasası ve dolayısıyla sendikalar olmuştur.

Uluslararası sermaye, küreselleşme doğrultusundaki çabalarını hedeflerine ulaştırabilmek için öncelikle, emekçi kitleleri korumasız ve savunmasız bir konuma sürüklemeyi amaçlamaktadır. Bunun için saldırılarının başlıca iki hedefe yöneldiğini görmekteyiz: sosyal devlet ve sendikacılık... Küreselleşmenin saldırılarının sendikalara da yönelik olması, sosyal devletin ancak gerçek bir sendikacılığın varlığı ölçüsünde bütünlük kazanabilmesiyle bağlantılıdır. Öte yandan, neo-liberalizmin dünya ülkelerine dayattığı ekonomik ve siyasal modellerin, güçlü ve gerçek bir sendikacılığın varlığıyla bağdaştırılması olasılığı yoktur (Işıklı, 1995: 9-11).

Küresel devlet, esas olarak güvenceli istihdam ve tam istihdam modellerine bir saldırdır. Ülkeler, küresel pazara işgücü maliyetleri üzerinden pazarlık yaparak çıkmakta, çokuluslu şirketler için birer cazibe merkezi haline gelmeye çalışmakta ve sermayedar ya da girişimcisinden çok işgücünü ve doğal kaynaklarını pazarlama yolunu seçmektedir. İşgücü maliyetlerini uluslararası piyasada sürekli ucuzlatmak üzerine kurulan bir sanayileşme projesi, emekçileri en baştan “kaybetmiş” ya da “kaybedilmiş” ilan etmektedir (Dikmen, 2006: 54).

Sendikaların kendilerini küreselleşmenin getirmiş olduğu bir mücadele içinde buluvermeleri hiç de şaşırtıcı olmamıştır. Sendikalar her zaman sınır ötesi faaliyet göstermişler, ideolojik kökleri son yüzyılda Avrupa işçi hareketinin perspektifinde gelişmiştir. Ancak yeni yüzyılda sendikalar hem endüstri, hem ücret ve hem de sosyo-politik bakımdan bir dönüm noktasında bulunmaktadır. Bu bakımdan örgütlü emeğin, küreselleşmeye karşı tepki göstermekte yavaş kaldığından söz edilebilir (şenkal, 2005: 536-537).

Küreselleşmeden etkilenen ekonomide, krizler giderek artmaya ve daha da etkili olmaya başlamıştır. Kamu kesiminin tasfiyesi, sosyal harcamalarda kısıntıya gidilmesi gibi uygulamaların hepsi kapitalist sistemin krizden kurtulmak için başvurduğu geleneksel yöntemlerdir.

Bu kriz koşulları var olan her şeyin, her ilişkinin, kavramın ve kurumun sorgulanmasını ve bir anlamda yeniden tanımlanmasını ve örgütlenmesini dayatırken, bu durum sendikal hareketi de kapsamaktadır. Dolayısıyla gerek uluslararası ölçekte, gerekse tek tek ülkelerde sendikal hareketin içine sürüklenmiş olduğu kriz, kapitalist sistemin içinde bulunduğu değişim süreciyle ilişkilendirilebilir. Yaşanan süreçle birlikte işgücünün yapısında ve emek sürecinde de bir dizi farklılıklar ortaya çıkmaktadır.

“Post-fordizm” denilen ve “esnek uzmanlaşmaya” dayalı yeni üretim sisteminde, bir çok malı aynı anda üretilebilen genel amaçlı makineler, farklı operasyonları aynı anda yapabilen teknolojiler kullanılmaktadır. Öte yandan, tek amaçlı mekanik makineleri kullanarak sürekli aynı işi yapan düşük vasıflı işgücünün yerini, tasarım, bilgisayar programlama, makine ayarlama, bakım operatörlüğü gibi birden çok niteliğe sahip bir işgücü almaktadır (Öngider, 1994:13).

Esnek uzmanlaşma olarak tanımlanan üretim sistemi bir yandan küreselleşmeyi en ileri ölçülere vardırırken, öte yandan kendi içsel yapısı itibarıyla kullanılan teknoloji ve emek gücünün niteliğinde de birtakım değişikliklere yol açmıştır. Talebin çeşitlenmesi ve pazarların istikrarsızlığı karşısında ürünlerin farklılaşmasına gidilirken, aynı zamanda da daha küçük ölçekli firmalara kaymak zorunluluğu doğmuştur. Bu ise, tek amaçlı değil çok amaçlı olarak kullanılabilecek makine ve teknolojilerin ve bunlara uygun daha nitelikli, eğitilmiş emek gücünün

gereğini ortaya çıkarmıştır. Böylece talepteki ve pazardaki değişimlere hızla ayak uydurabilen bir üretim yapısı geliştirilmeye çalışılırken, esas olarak emek sürecinin esnekliği ön plana çıkmaktadır.

Fordist sistem, gerek içsel yapısı ve işleyişi, gerekse onunla örtüşen “sosyal refah devleti”nin yapısı ve izlediği politikalar itibariyle, güçlü sendikalar ve sendikacılıkla uyum içindeydi. Çünkü sistem, kitlesel üretim ve kitlesel tüketim üzerine kendisini kurarken, devletin izlediği politikalarla da, bir yandan büyük miktarlarda üretilen malların rahatça tüketilmesini sağlayacak bir gelir dağılımını düzenliyor, diğer yandan da tam istihdama ulaşan bir işgücü kullanımını gerekli kılıyordu. “Ücret sendikacılığı”nın da en iyi dönemini yaşadığı bu koşullarda genel olarak işçi sınıfının düzenin dışına taşan mücadeleleri görülüyor ve sendikalar işçi sınıfını düzene bağlayan meşru örgütlenmeler olarak işlevlerini kolayca yerine getiriyorlardı (Öngider, 1994:13).

Gramsci tarafından 1930’larda tanımlanan fordizm, ‘Amerikan Tarzı’ yeni bir endüstriyel yaşam biçimiydi, fakat asıl şeklini savaş sonrasının canlanma döneminde kazanmıştır. Yöntemleri, felsefesi ve reçeteleri çalışma hayatında en iyi yolu düzenleme adına tüm dünyaya yayılmıştır. Post-fordizm ise 1980’lerde fordizme tutarlı bir alternatif oluşturmuştur.

Yeni post-fordist biçimler, sanayileşme, üretim ve işgücü bölüşümü düzeyinde ciddi değişimleri beraberinde getirmektedir. Sanayiler daha yatay bir ayrışmaya doğru ilerlemekte, üretim safhaları esneklik nedeniyle belirsizlik ve önceden bilinmezlik sorunlarıyla uğraşmakta ve işgücü bölüşümü bireysel ve işçi odaklanmasından esnek çalışma takımlarına doğru kaymaktadır (Munck, 2002: 119).

Esnek uzmanlaşma sistemi emek sürecinin yeniden örgütlenmesini öngörürken, gündeme getirdikleriyle birlikte sendikaları ve sendikal örgütlenmeyi de tam anlamıyla karşısına almaktadır. Esnek uzmanlaşma sisteminde Fordist sistemde olduğu gibi sendikalara yer yoktur. Emek gücünün güçlü sendikalar içinde örgütlendiği koşullarda emek sürecinin esnekliği olarak nitelendirilen uygulamaları gerçekleştirmek mümkün olmamaktadır. Neoliberal iktisat politikalarının sendikaların serbest piyasa koşullarına ve mantığına uymadığını anlatmaya çalışmaları tam da bu nedenledir. Esnek uzmanlaşma sistemi, hem geliştirmiş olduğu yeni teknolojiler bakımından, hem de emek gücünün niteliğinde ve bileşiminde ortaya çıkardığı değişiklikler bakımından sendikal örgütlenmenin geriletilmesini ve giderek tahrip edilmesini gerektirmektedir (Öngider,1994:17-18).

Küreselleşme, farklı ulusal sendikalar tarafından farklı yönleriyle tanımlanmakla birlikte, ulusal, bölgesel, ideolojik ve örgütsel farklılıklarına rağmen sendikaların genel olarak küreselleşme sürecinin varlığı ve yıkıcı sonuçları konusunda birleştikleri de ifade edilebilir. Sendikalar küreselleşmenin yarattığı sosyal krizin ulusal düzeydeki politikalarla aşılamayacağı ve küreselleşen dünyanın küreselleşen bir sendikacılık hareketi gerektirdiği konusunda da görüş birliği içerisindeyler. (Erdoğan, 1999:46-82).

Bir yandan çeşitli nedenlerden dolayı işsizlik, özellikle emperyalist ülkelerde artarken, çalışan işçi kitleleri dünya ölçeğinde nicel olarak büyümüş; sömürünün şiddeti artarken nitel olarak da değişime uğramıştır. Dünya çapında yaşanan yeni bir proleterleştirme dalgası olarak da nitelenebilecek olan bu gelişmelerle birlikte, işçi sınıfının bileşimi ve yapısı da değişmeye başlamıştır. Özellikle bağımlı ülkelerde nicel olarak hızla büyüyen bir yeni işçi kitlesi tarih sahnesine çıkmıştır. Dünya

apında yeşeren bu yeni sınıf mücadelesinin en önemli zeminlerinden birisi, sendikal mücadele alanıdır. Sendikal harekette yeni yeni uç vermeye başlayan dönüşüm, emek hareketinin bütünü için önemli ipuçları ve olanaklar sunmaktadır. Artık tüm dünyada ve siyasi çevrelerde, emek enternasyonalizminin yeni bir döneme girdiği yönünde bir inanış vardır. Küresel kapitalizm, küresel bir emek hareketini talep etmektedir. Emek hareketinin bu talebe cevap verme kapasitesi ise kuşkusuz gelişmiş ülkeler ve gelişmekte olan ülkeler arasında farklılık göstermektedir.

Sendikal krize yol açan ve sendikalar için çeşitli ölçülerde ve düzeylerde tehditler oluşturan diğer faktörler arasında işsizlik ve işgücünün yapısında meydana gelen değişimler üzerinde öncelikle durmak gerekir.

Küreselleşmeyle birlikte ortaya çıkan yeni süreçte, firmalar bir yandan işçi çıkararak istihdamı daraltırken, öte yandan üretimlerini ve karlarını giderek daha da büyütme imkanı yakalamışlardır. Süreç, uluslararası sermayeyi ucuz emeğe yönlendirirken, işgücünü de klasik mavi yakalı-beyaz yakalı ayrımının ötesine götürmüş ve polarize etmiştir. Bu kutuplaşmanın sonucunda, çok nitelikli, kendine güvenen, görece yüksek ücret alan ve sendikaya ihtiyacı olmayan bir kitle; bir de niteliksiz veya yarı nitelikli, iş güvencesi olmayan, işgücü devri yüksek, sendikaların bünyesinde yer alan işçi kitleleri ortaya çıkmıştır (Öke ve Kurt, 2003: 416). Tarihsel yapısalcı yaklaşım içerisinde bu değerlendirmelerin izleri görülmektedir.

Teknolojik alanda meydana gelen gelişmeler, hizmet sektöründe çalışan sayısının ve çalışan kadın sayısının artması, esnek çalışmanın yaygınlaşması, yeni üretim ve yönetim tekniklerinin gelişmesi, sendikalar açısından önemli zorlukları ortaya çıkarmaktadır. Bu gibi gelişmeler sendikacılık alanında köklü bir değişimi zorunlu kılmaktadır. Bu değişim sendikalar açısından hayati bir öneme sahiptir.

Çünkü sendikalar varlıklarını tehdit edecek gelişmelerle karşı karşıyadır. Bu sebepten sendikaların değişimi son yılların en önemli konularından biridir (Şenkal, 2005, 548-549).

Artık hemen hemen tüm kapitalist ülkelerde sendikalaşma süreci büyük bir yıpranma ve saldırıyla karşı karşıyadır. Bir yandan işten çıkarmaları dayatan ve olanaklı kılan ekonomik gelişme, işletmeleri işten çıkarmaları kolaylaştıracak yöntemlere yönlendirmektedir. Bir yandan da teknolojik atılım emek gücü yerine robotları, bilgisayarları geçirmektedir. İşletmeler tam gün çalışan emek gücü yerine yarım gün, düzensiz çalışan emek gücünü istihdam etmeyi tercih etmektedirler. İşsizliğin artmasıyla birlikte, yedek işgücü ordusunun; sendikasız, sigortasız, kayıtsız çalışmaya razı bir potansiyel olarak ortaya çıkmasıdır. Bu gelişme, çalışanlar ve sendikalaşma açısından çeşitli sonuçlar doğurmaktadır. Yedek işgücü ordusu işverenler için ucuz işgücü olarak işçilere karşı önemli bir tehdit oluşturmakta, bu sayede işverenler bu potansiyeli kullanarak işçilerin sendikalaşmaya dönük taleplerini kırabilmektedirler (Öke ve Kurt, 2003: 404).

Yeni-liberal iktidarlar, uyguladıkları yapısal uyum politikalarıyla işsizliği görülmemiş ölçülerde arttırmışlarken, sendikaları baskı altında tutmak ve zayıflatmak konusunda da etkin bir silaha kavuşmuşlardır. Yeni-liberal politikaların uygulandığı her yerde sendikalı işçi kitlesi, sendikasız düşük ücretle çalışmak veya sendikalı kalmakta direnerek işsiz kalmak arasında bir tercihe zorlanmıştır (Işıklı, 2003,119).

Esnek üretimin yol açtığı işsizliğin, sendikaların üye tabanını daralttığı, iş güvencesi sorununu ağırlaştırdığı, sendikaların toplu pazarlık gücünü azalttığı söylenebilir. Emek pazarının parçalanması, sendikal üyeliğin korunmasını ve sendikal dayanışmanın sürdürülmesini zorlaştırmaktadır. Esnek üretim sistemine tabi

işçiler için artık sendikal dayanışma değil, işletme ile dayanışma önem kazanmaktadır. Olağandışı çalışma biçimlerinin yaygınlaşması, bir yandan sendikalaşmaya ihtiyacı kalmamış, öte yandan da sendikalaşma olanağından yoksun iki tür işgücü grubu yaratmaktadır. İmalat sektörünün daralması gibi gelişmelerin de, sendikalaşmayı kaçınılmaz olarak olumsuz etkilediği düşünülmektedir.

Bütün bunlara, özelleştirme ve sosyal devletin budanması da eklendiğinde sendikaların güçlükleri iyice artmaktadır. Özelleştirme, çoğunlukla üretim birimlerinin küçültülmesi, taşeronlaştırma veya işçilerin tamamen tasfiyesi ile birlikte yürütülmektedir. Oysa hemen her ülkede sendikalar daha ziyade kamu sektöründe örgütlüdürler. Dolayısıyla özelleştirme de sendikalara kan kaybettirmektedir (Konukman, 1999: 363-369).

Sendikaları yeni politikalar oluşturmaya zorlayan önemli bir etken de işgücünün yapısında ortaya çıkan değişimlerdir. Bu değişimleri üç başlık altında toplamak mümkündür; hizmet sektörünün büyümesi ve sadece ileri kapitalist ülkelerde değil, bağımlı ülkelerin birçoğunda da tarım ve sanayideki işgücünün önüne geçmesi; part-time, geçici süreli çalışma, eve iş alma gibi çalışma biçimlerinin giderek yaygınlaşması; kadın işgücünün erkek işgücüne oranla daha büyük bir hızla artması.

Bu durum sendikaların toplam üye sayılarında önemli ölçüde düşüşlerin kaynaklarından birini oluşturmaktadır. Büyük işyerlerinde daha çok kol gücüyle çalışan ve hatta kalifiye olmayan işçiler arasında örgütlenmeye alışık olan sendikalar, küçük işyerlerine dağılmış bulunan ve kafa emeği kullanan işçileri örgütlemekte, onların taleplerine yanıt vermekte yetersiz kalmaktadır. Part-time çalışma, geçici sürelerle çalışma, evde çalışma, eve iş alma gibi çalışma biçimleri de giderek

yaygınlaşmaktadır. Yine esas olarak hizmet sektöründe yoğunlaşan bu istikrarsız ve belirli bir düzeni olmayan çalışma biçimleri, sendikal örgütlenmeyi büyük ölçüde ortadan kaldıran özellikler taşımaktadır. İşverenlerle birebir ilişkiler üzerinden ve başta iş güvenliği olmak üzere, pek çok sosyal haktan yoksun olarak çalışan bu işçilere dönük olarak da sendikalar yeni politikalar ve örgütlenme biçimleri geliştirmek zorundadırlar (Öngider, 1994: 47).

Bütün bu atipik istihdam biçimlerinin, fordist üretim zamanındaki düzenli çalışma etiğini ortadan kaldırdığı, çalışanların sınıf bilincini körelttiği ve örgütlenme isteğini zayıflattığı söylenebilir. Ayrıca, teknolojik alanda meydana gelen akıl almaz gelişmeler, yeni teknik ve buluşların üretim ve yönetim sürecini belirlemeye başlamaları karşısında, hem örgütsel yapı ve hem de üretim sistemleri değişmiştir. Üretim ve yönetim sistemlerinde meydana gelen değişim, endüstri ilişkileri açısından önemli sonuçları beraberinde getirmiştir.

Değişen işgücü yapısı, değişen çalışma koşulları örgütlenme düzeylerini tehdit etmektedir. İşgücü piyasasının yeni ücretlilerini sendikalara çekmek o kadar da kolay değildir. Var olan üyelerinin çıkarlarını korumak daha da zorlaşmışken işgücü piyasasındaki bu değişimlere ayak uydurmakta zorlanmaktadırlar. Üstelik üyelerinin çıkarlarını koruma mücadelesi vermek, işgücü piyasasındaki işsizlik gibi, geçici çalışma gibi sorunların da artışına yol açabilmektedirler. Sonuç olarak hem ücretli çalışanları artık ne ölçüde temsil edebildikleri gibi bir sorun ortaya çıkmakta, hem de örgütlü ve örgütsüz kesim arasında büyüyen çıkar farklılıklarının arasında kalmaktadırlar. Kısacası, hem ücretli çalışanları artık ne ölçüde temsil ettikleri bir sorun olarak ortaya çıkmakta, hem de sendikalar örgütlü ve örgütsüz kesimler arasında kalmaktadırlar. Bu yapısal değişiklikler, sendikaların yalnız siyasal ve

toplumsal rollerini değil, işyerindeki toplu pazarlık mücadelesindeki yerlerini de zorlamaktadır. Toplu pazarlık yapısı ve konuları değişmektedir (Koray, 1994: 2-3).

Yeni süreç, çalışma ilişkilerinin yapısında önemli değişimleri dayatarak, geleneksel endüstriyel ilişkiler sisteminin yerine yerelleşmiş ve bireyselleşmiş çalışma ilişkilerini ortaya çıkarmak istemiştir. Bu yerelleştirme ve bireyselleştirme dayatması ‘rekabet’ kavramıyla birlikte anılmaktadır. Daha rekabetçi olabilmek için firmaların tek alternatifi işgücü maliyetlerinin düşürülmesidir. Bu da, reel ücretlerin düşürülmesi, sosyal ödemelerin yok edilmesi, sosyal güvenlik harcamalarının ortadan kaldırılması anlamına gelmektedir. Bu durumda ücretleri yükselten sendikalar devre dışı bırakılacaktır, yani çalışanların uğruna 200 yıl mücadele verdikleri örgütlülük ve sosyal haklardan vazgeçmeleri gerekecektir (Öke ve Kurt, 2003:400).

1.4. SENDİKALARDA KRİZİN ETKİSİYLE YAŞANAN DEĞİŞİM

Sendikalar, sivil toplum aktörlerinin en önemlilerinden birisi olarak demokrasinin tarihsel gelişimi, gelir dağılımının adaletli bir şekilde dağıtılması ve toplumların demokratikleşmesi sürecinde küçümsenmeyecek roller oynamışlardır. Günümüzde tüm dünyada sendikaların, değişen iktisadi, toplumsal ve siyasi koşullar karşısında ciddi sorunlarla karşı karşıya kaldığı bilinen bir gerçektir.

Esnek üretim tarzının doğal bir sonucu olarak kitlesel üretimin parçalanıp daha küçük birimler haline dönüşmesi, bir anlamda “taşeronlaşmasının” gelişmesi ve küreselleşmeyle beraber sermaye dolaşımı üzerindeki baskıların ortadan kalkması, üretimi farklı bölgelere kaydırmış bu da doğal olarak sendikaların merkezi gücünün giderek azalmasına yol açmıştır.

Küreselleşme sürecinin yarattığı dönüşümler içinde en çarpıcı olanlardan biri, sendikal hareketin yaşadığı krizdir. Sendikaların geçmişte üstlendikleri fonksiyonları kaybetmeye başlamaları ve sürekli güç kaybediyor olmaları bugün tüm dünyada “sendikaların krizi” olarak ifade edilmektedir. Sendikaların krizi, küreselleşmenin beraberinde getirdiği süreçlerle yakından ilgilidir. Sendikal hareketin krizi, sendikaların üye sayılarının azalışı, çalışan kesimin sendikalardan uzaklaşması, sendika içi demokrasinin azalması, eylemliliğin giderek zayıflaması gibi büyük sorunları içermektedir.

Ancak Tablo 1’de görüldüğü üzere küreselleşmenin etkilerine rağmen bazı ülkelerin sendika üye sayısında düşüş yerine artış gözlenmektedir.

TABLO 1. AB’de Sendikalaşma Oranı (%) (1980-2000)

ÜLKE	TOPLAM			KADIN	ERKEK
	1980	1990	2000	2000	2000
Danimarka	76.0	71.0	87.5	88.6	86.5
Finlandiya	70.0	72.0	79.0	83.0	75.0
İsveç	80.0	83.0	81.0	83.0	78.0
Belçika	56.0	51.0	69.2	-	-
Lüksemburg	-	43.4	50.0	-	-
İrlanda	-	48.9	44.5	-	-
Avusturya	56.0	46.0	39.8	29.1	48.2
İtalya	49.0	39.0	35.4	-	-
Yunanistan	-	24.3	32.5	-	-
Portekiz	61.0	32.0	30.0	-	-

Almanya	36.0	33.0	29.7	20.5	37.1
İngiltere	50.0	39.0	29.5	28.0	31.0
Hollanda	35.0	26.0	27.0	20.0	32.0
İspanya	9.0	13.0	15.0	-	-
Fransa	18.0	10.0	9.1	-	-

Kaynak: www.eiro.eurofound.ie/2001/11/feature/tn0111148f.html

Lordoğlu, (2004:226) sendikal kriz kavramını, nicel ve nitel anlamda sendikaları olumsuz etkileyen bir dizi değişimin varlığı olarak ifade etmektedir.

Sendikaların içinde bulunduğu örgütlenme ve temsil krizinin nedenleri arasında işsiz sayısının artması, endüstride ortaya çıkan daralma, hizmet sektöründe çalışan sayısının artması, esnek çalışmanın yaygınlaşması, yeni üretim ve yönetim sistemlerinin gelişmesi gibi faktörlerin etkisi bulunmaktadır.

Hyman'a (2001:4) göre, tüm sendikalar emek-sermaye ilişkisinin düzenlenmesiyle ilgili önemli bir işleve sahip olduklarından piyasayı görmezlikten gelemezler. Öte yandan çalışanları işverenlerden ayıran toplu çıkarlar ve kimlikleri de ihmal edemezler. Sınıfsal bir ideoloji benimsemeseler bile sınıf aygıtı/organı rollerinden kaçamazlar. Mevcut toplumsal yapılar onların tercihlerini değişik derecelerde sınırlandırmaktadır. Sendikalar, toplumdaki diğer kurumlar ve çıkarlarla birlikte yaşamak zorundadırlar.

Sendikacılık hareketinin krizi konusunda iki farklı yaklaşımdan söz edilmektedir. Bu yaklaşımlardan ilkinde göre, sendikacılık hareketinin krizi, miadını doldurmuş eski bir toplumsal hareketin krizi iken, ikinci yaklaşıma göre, sendikacılık hareketinin krizi belirli bir konjonktürdeki belirli tip sendikacılığın krizidir (Özügür, 2000:141).

20. yüzyılın başlarından 1970’li yıllara kadar uzanan uzlaşma ve kapitalizmin koşullarına uygun yapılanma süreci, sendikaları kapitalist sisteme öylesine bağımlı hale getirmiştir ki 1970’lerde ortaya çıkan kapitalizmin krizi, sendikaların krizi haline dönüşmüştür. Sendikal krizi ortaya koyan en temel gösterge elbette sendikalaşma oranlarıdır (Müftüoğlu, 2006:140)

Tarih içerisinde sendikalar pek çok farklı zamanda farklı boyutlarda krizler yaşamışlardır. Bu krizlerin nedenleri her seferinde farklı nedenlere dayanmıştır. Bugün güncel olan kriz ise modern kapitalizmin 2. Dünya Savaşı sonrasında refah devleti olarak biçimlenen toplumsal ilişki kanalları içinde bulunan sendikal çözümün, artık sendikal zemini de tehdit eder bir nitelik kazanmış bulunması nedeniyle yaşanan krizdir (Uygur, 1994: 77).

Bir ideoloji ve üretim biçimi olarak bir yandan kendi gelişimini sürdüren kapitalizm, bir yandan da kendisinin karşısına çıkacak işçi sınıfını yaratmaktadır. Kapitalizmin içinden doğan ve ona karşı durabilen işçi sınıfı, kapitalizmin kendi çıkarları doğrultusunda etki altına alınmaya çalışılmaktadır. Bu da işçi sınıfının örgütü olan sendikaları derinden etkilemektedir. Dolayısıyla kapitalizmin yaşadığı değişimlerden, krizlerden işçi sınıfı ve sendikaları da etkilenmektedir. 1970’li yıllarda kapitalizmin içerisine girmeye başladığı kriz ile birlikte sendikalar için de sorunlu bir dönem başlamıştır.

İşgücü piyasasının bölünmesi ve çeşitlenmesi ile sendika üyeliğinin “U” biçimini aldığı söylenebilir. Bir uçta işgücü piyasasında zayıf durumda olan, yan veya marjinal sektörde çalışanlar yer almakta ve sendika üyeliği pek söz konusu olmamaktadır. Öteki uçta profesyonel meslek sahipleri, idareciler, yüksek nitelikli ücretliler bulunmakta, bunlar da sendikalaşmayı istememekte ya da gerek

duymamaktadırlar. Böylece sendika üyeliği ortalarda yer alan ve genellikle geleneksel sektörlerde çalışan mavi yakalılar arasında yoğunlaşmaktadır (Hyman, 1991: 38).

Temsil gücü zayıfladığı için işçilerin sendikalara olan güvenleri zayıflamakta ve sendikalardan beklentileri azalmaktadır. Özellikle genç işçiler, eski kuşak işçilere göre sendikal faaliyetle daha az ilgilenmekte ve genç işçiler arasında örgütlenme oranı daha düşük kalmaktadır. Yeni kuşak işçiler İnsan Kaynakları Yönetimi tekniklerinin ön plana çıkardığı bireysel sorumluluk ve bireysel yükselme yaklaşımlarına daha fazla önem vermektedir. Sendikal aktivite ve militanlığın kişisel kariyerlerini olumsuz etkileyeceği kaygısı ile artık sendikal faaliyet genç işçiler için daha az çekici hale gelmektedir. (Çelik, 2006: 35).

Teknolojik değişim ve küreselleşme ile belirginleşen ülkeler arası bağımlılık ilişkileri ve yeni ekonomik ilişkiler tüm ülkelerde toplumsal, ekonomik ve siyasal hayatı değiştirmiştir. Bu süreçten en çok ve en belirgin biçimde etkilenen alanlardan biri ise işgücü piyasası ve dolayısıyla sendikalar olmuştur. Çünkü söz konusu süreçle beraber sermayedarların ve işletmelerin hareket tarzları değişmiş, yeni üretim ve yönetim sistemleri doğmuştur. Çalışanların ücretlerinin düşürülmesi, sosyal politikaların tasfiyesi, çok uluslu şirketlerin güç kazanması bu sürecin önemli olguları haline gelmiştir. Çok uluslu, rekabeti en önemli amaçları haline getirmiş olan şirketler; bu süreçte devlet ve ulusları aşan ve onları belirleyen etkilere sahip olmuş ve sendikaları ya kendilerine uyumlu hale getiren, ya da daha yoğunluklu bir biçimde sendikaları tasfiye etmeye yönelik politikalar izlemiş ve bunda büyük ölçüde başarılı olmuşlardır. Rekabet için sendikasız ve güvencesiz istihdam önem kazanmış ve dolayısıyla şirketlerin bu isteklerine, özellikle az gelişmiş ülkeler uygun

politikalar üretebilme ve sosyal politikaları tasfiye etme yarışı ile karşılık vermişlerdir (Güler, 2008: 96).

Küresel bağımlılık ilişkilerine hapsolan devlet yönetimleri de sendikaları etkisizleştirmek ve emek maliyetlerini ortadan kaldırmak için çok uluslu şirketlere her türlü yardımı yapmaya çalışmakta ve neo-liberal politikaları uygulayarak bu sürece destek vermektedir. Neo-liberal politikaların tüm dünya ülkelerinde uygulandığını, artık bundan bir kaçışın olmadığını düşünen siyasi iktidarlar dünyayla bütünleşme politikaları çerçevesinde özellikle 1980'lerden sonra sendikal hareketle aralarındaki mesafeyi açmaya başlamışlardır (Güler, 2008: 97).

Açıktır ki, küreselleşme sendikaları olumsuz bir biçimde etkilemekte ve bu süreç uluslar arası ilişkilerin ve rekabetin artması ile yakından ilişkili biçimde karşımıza çıkmaktadır. Bu aşamada sendikaların zayıflamasına neden olan, birbiri içine geçmiş pek çok etken işlerlik göstermektedir. Söz konusu süreçler, sektörler ve dolayısıyla da işçi sınıfı içinde değişime neden olmaktadır. Örneğin, üretimde sanayinin payının azalması, hizmetler sektörünün payının artması, mavi yakalıların istihdam içindeki payında azalmaya yol açmakta ve bu da sendikalaşma oranlarını olumsuz biçimde etkilemektedir. Bununla birlikte mesleklerin çeşitlenmesi, vasıfsal özellikler bakımından emek gücünün heterojenleşmesi de sendikaların örgütlenme faaliyetlerini zorlaştırmaktadır. (Belek, 2004: 203)

Yeni liberal ideolojinin yirminci yüzyılın ikinci yarısında sendikalara yönelik saldırısını artırması, sendikaların olduğu ortamın değişmesinde önemli bir rol oynamıştır. Sendikalar, işgücü tekeli yaratarak piyasanın etkinliğini ve istihdamı azaltan ve genel olarak çalışanların gelirlerini daha eşitsiz hale getiren kurumlar

olarak suçlanmıştır. Sendikaların yaşadığı çıkmaz bu gibi önlemlerle aşılmayacak kadar derin gözükmektedir (Çelik, 2005: 57).

Sendikasızlığın ortaya çıkışında 1970'lerdeki ekonomik kriz ve işsizlik ilk aşamayı oluşturmaktadır. Ardından 1980'lerde meydana gelen teknolojik gelişmeler ve bunun neden olduğu işgücünün vasıf seviyesinin artması, işgücünün sektörel dağılımında meydana gelen değişimler, yeni üretim ve yönetim tekniklerinin ortaya çıkması gibi gelişmeler ikinci aşamayı oluşturmaktadır. Üçüncü ve son aşama ise

bilgi toplumuna geçiş olarak kabul edilmektedir (Şenkal, 1999:1-3).

Müftüoğlu (2006), sendikaları kapitalist sistemdeki dönüşümle birlikte krize sürükleyen başlıca nedenleri şöyle sıralamaktadır:

“Devletin düzenleyici işlevindeki dönüşümle işçi sınıfına ve sendikalara olan tavrı tamamen değişmiştir. Devlet düzenleyici işlevini işçi sınıfı ve sendikaları baskılamak için kullanmaya başlamıştır.

-Üretim sistemleri ve birikim rejimindeki değişim ile emek piyasasında ortaya çıkan en önemli sonuç işsizliğin artmasıdır. İşsizlik, bir taraftan sendikaların üye kaybetmesine neden olur ama diğer taraftan da yedek işçi ordusunu arttırdığı için sendikaların pazarlık güçlerini önemli biçimde azaltmaktadır. İşsizliğin ani yükselişi karşısında sendikalar, işçi sınıfı mücadelesindeki önemini kavrayamamışlar ve ücret sendikacılığında ısrar ederek, işsizleri kapsayıcı politikalar üretememişlerdir.

-Esnek üretim süreçlerinde üretim büyük ölçüde kayıt dışında bulunan ucuz emek bölgelerine kaymış, merkezde ise istihdam hizmetler sektörüne yönelmiştir. Ancak sendikalar giderek artan hizmet sektörü çalışanlarını örgütleyecek stratejiler geliştirememiştir.

-Yeni liberal dönüşüm sonrasında gerçekleştirilen özelleştirmeler ile istihdam içerisinde kamu sektörünün payı önemli ölçüde azalmıştır. Kamu sendikacılığının rehabetine kapılmış sendikalar, özel sektördeki mücadeleciler sendikacılığa uygun bir yapılanma içerisine giremedikleri için üyelerini önemli ölçüde kaybetmiş ya da tamamen kapanmışlardır.

-Üretim uluslararasılaşmaktadır. Değişen üretim sistemi ve birikim rejimiyle birlikte sermaye, tüm kapitalist dünyada sınırsızca dolaşmaya başlamış ve üretimi ucuz emek ve hammadde ülkelerine kaydırmıştır. Bu süreç içerisinde bir süre sonra işçi sınıfının kazanımlarının yüksek olduğu ülkelerin işçileri ile daha düşük kazanımlara sahip ülkelerdeki işçiler arasında bir rekabet başlamıştır. Sermayenin emek maliyetini ve sosyal hakları düşürme stratejisi olarak kullandığı bu rekabetin sonucunda da daha yüksek kazanımlara sahip olan ülkelerdeki işçilerin bu kazanımları giderek azalmaya başlamıştır. Sendikalar, örgütlenmelerini sermayenin bu stratejisine karşı koyacak ölçüde geliştirememiştir.

-Sendikalar, esnek üretim sistemine geçişle ortaya çıkan değişikliklere uyum sağlayamamış, faaliyet alanlarını çalışan sayısının giderek azaldığı ana

firmalar dışına çıkaramamıştır. Bunun sonucunda da bir yandan giderek üye sayıları azalırken bir yandan ana firma dışına çıkmış olan ya da firma içinde taşeron olarak istihdam edilen ve çoğunluğu çok kötü koşullarda çalışan emekçi kitlelerini temsil edememişlerdir. Bu da sendikaların hem üretim sürecindeki gücünü hem de siyasal karar alma süreçlerindeki baskı grubu olma gücünü zayıflatmıştır.

-Emeğin üretkenliğini, artı-değeri artırmak üzere geliştirdiği “toplam kalite”, “tam zamanlı üretim” ve “kalite çemberleri” gibi yeni yönetim teknikleri, bir taraftan işi yoğunlaştırırken diğer taraftan da işçiyi işletmeye bağımlı hale getirip bireyselleşmesine neden olmaktadır. Bu da sendikal örgütlenmeyi önemli ölçüde engelleyecek bir gelişmedir.

-Esnek üretim sistemi içerisinde istihdam biçimleri de esnekleşmiştir. Bu bağlamda süreli sözleşmeli, kısmi süreli çalışma, tele çalışma, çağrı üzerine çalışma, stajyer çalıştırma, eve iş verme gibi düzensiz istihdam biçimleri yaygınlaşmıştır. Esnek istihdam biçimleri, farklı çalışma koşullarını da beraberinde getirmekte ve işçiler arasında çıkar farklılıkları olduğu düşüncesini yaratmaktadır. Bu nedenle de bu tür istihdam biçimlerine tabi olarak çalışanları standart istihdam biçimlerindeki işçileri örgütlenme alışkanlığında olan sendikaların örgütleyebilmesi son derece zordur.

-Emek gücünün yapısı değişmiştir. Hizmet sektörünün istihdam içerisindeki öneminin artması ve sanayi sektöründe teknolojinin kullanılmasının yoğunlaşması emek gücünün nitel yapısını değiştirmiştir. Beyaz yakalılar, kadınlar ve gençler istihdamda daha fazla yer almışlardır. Oysa sendikalar emek gücünün yapısındaki bu değişimi dikkate almamış, hala mavi yakalı, erkek ve orta yaşlardaki işçileri üye profili olarak görmüş ve beyaz yakalıları, kadınları ve gençleri sendikal örgütlenmeye çekecek stratejileri üretmekte yetersiz kalmışlardır.”

Sendikalarla birlikte birey olarak emekçiler de sınıfsal bilinçten önemli ölçüde uzaklaşmışlardır. Bunun sonucu olarak da işçi sınıfının kazanımlarının temel kaynağı olan işçi sınıfının kapitalizmi tehdit eden mücadelecı gücü de önemli ölçüde ortadan kalkmıştır.

Neo-liberalizmin özellikle yirminci yüzyılın ikinci yarısında sendikalara yönelik ideolojik-politik taarruzunu artırması, sendikaların yaşadığı irtifa kaybının önemli bir nedenidir. Sendikaların yaşadığı krizden çıkış için neo-liberallerin önerisi “uyum ya da ölüm” şeklinde; onlara göre sendikalar “gelişmeleri” anlayamadılar ve yaşadıkları gerilemeyi aslında hak ettiler. Krizden çıkış için sendikalara önerilen ise daha “uyumlu ve işbirlikçi” kurumlar olmaları, üyelerine daha fazla hizmet

götürmeleri. Neo-liberalizm sendikalara “kolektif insan kaynakları departmanı” işlevi biçmektedir. (Çelik, 2006: 23)

Şenkal’a (1999: 351) göre, endüstri ilişkileri kavramının gündemden düşmesiyle insan kaynakları yönetimi yükselen kavram haline gelmektedir. Endüstri ilişkilerinin giderek sendikasız bir sisteme kayacağı ve firmaların sendikasız endüstri ilişkileri sistemiyle başarılı olarak yönetilebileceği vurgulanmaktadır. Toplu pazarlığın yerini bireysel pazarlık, proleteryanın yerini ise cogniteryanın (bilgili sınıf, vasıflı iş gücü) almakta olduğu da ileri sürülmektedir.

Sendikal harekette yaşanan sözü edilen bu değişimler sendikaları yeni arayışlara itmektedir. Sendikalar azalan güçlerine çözüm olarak sendikal birleşmelere yönelmektedir. Sendikal birleşmeler uluslararası düzeyden, ulusal ve işkolu-sektör düzeyine kadar çok geniş bir alanda görülmektedir (Çelik, 2006:65).

Sendikal krizin siyasal süreçlerle de bağlantılı olduğu tartışmasızdır ama siyasal alanın önceliği ihmal edilemez. Sendikal krizin çözülmesi işçi sınıfının siyasallaşması sorununu değil, işçi sınıfının siyasallaşması süreci sendikal krizin çözülmesi süreciğini doğuracaktır. Bu siyasallaşma süreci ise sendikal alanının kendi içinde çıkmayacak tam tersine tüm sınıflar mücadelesi alanında gerçekleşecektir.

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE SENDİKAL YAPILANMA, 1980’DEN GÜNÜMÜZE TÜRKİYE’NİN SOSYO-EKONOMİK DURUMU VE SENDİKALARA YANSIMASI

2.1. TÜRKİYE’DE SENDİKAL YAPILANMA

İlk olarak batılı ülkelerde doğan ve gelişen sendikacılık hareketi Türkiye’deki işçi hareketini etkilemiştir. Türkiye, işçi hareketi doğuş ve gelişim sürecinin her aşamasında karşısında bir örnek olarak ve sürekli bir etki kaynağı olarak Batı işçi hareketini bulmuştur.

Bu nedenledir ki örgütlenme biçiminden tutunuz, ideolojik yapının özelliklerine kadar birçok alanda, batı işçi hareketinin uzun yıllar süren arayışlarının sonucunda bularak benimsemiş olduğu bazı özellikler, Türkiye işçi hareketi için hazır ve önceden bilinen modeller olarak ortaya çıkmışlardır. Bir bakıma Türkiye işçi hareketi açısından bir kolaylık gibi rol oynayan bu durum, aynı zamanda, üzerinde çok durulan bir özelliği, “tepeden inme haklar edinmiş olma” veya “kitlese bağdan yoksun olma” gibi ifadelerle betimlenen bazı zaafların kaynağını teşkil etmiştir (Işıklı, 2003: 49). Güçlü bir sanayileşme temelinde varlık kazanan işçi hareketinin, sanayi devrimine ve bu oluşuma eşlik eden yeni üretim ilişkilerine geç katılabilen toplumlarda doğuşu geç olmuştur.

Işıklı (2003), ülkemizdeki sendikacılığı değerlendirirken, Türkiye’de sanayileşmedeki gecikmenin yanı sıra, işçi hareketinin doğuşu için gerekli dayanışma bilincinin oluşumuna ortam sağlayacak ölçüde çok sayıda işçinin bir

arada çalıştıkları büyük işyerlerinin ancak son yıllarda ve sınırlı düzeyde belirmiş olmasının da bu konuda önem taşıyan yönleri dolayısıyla göz önünde bulundurulması gerektiğini belirtmektedir.

Osmanlı İmparatorluğu, 18. yüzyılın sonlarına doğru Avrupa’da gerçekleşen, gerek yeni üretim teknikleri, gerekse “işçi sınıfı” adlı yeni bir sınıfın doğmasına neden olan Sanayi Devrimi’ne çeşitli nedenlerle kayıtsız kalmıştır. Dolayısıyla Türkiye’de yıllarca sergilenen geleneksel üretim teknikleri ve usta-çırak-kalfa aktörlü çalışma ilişkileri 20. yüzyılın ilk çeyreğine kadar önemli bir değişime uğramadan sürdürüle gelmiştir. Osmanlı İmparatorluğu’nun son döneminde oluşmaya başlayan sınırlı sayıdaki işçi kesimi, zamanla örgütlenme faaliyetlerine girişmiş, fakat bu örgütlenmeler bilinçli bir örgütlenme düzeyine erişen işçi hareketi olmamıştır. Nitekim 1866’da kurulan ve ilk işçi örgütlenmesi sayılan “Ameleperver Cemiyeti” gerçek anlamda bir işçi örgütü olmaktan uzaktır. 1894’te İstanbul’da kurulan “Osmanlı Amele Cemiyeti” ise gizlice kurulduğu için kısa süre sonra kapatılmak durumunda kalmıştır (Mahiroğulları, 2005: 3).

Tokol (1994), bu ilk işçi örgütlenmelerinin sendika olmaktan çok, yardımlaşma ve dayanışma dernekleri olduklarını, ancak ilk işçi örgütlenmeleri olmalarından dolayı önem taşıdıklarını belirtmektedir.

Osmanlı işçi sınıfı, örgütsüzlüğüne karşın 1872-1906 yılları arasında 26 grev gerçekleştirmiştir. (Sencer, 1969: 161) Sencer (1969), bu grevlerin birçoğunun yabancı şirketlerde çalışan işçilerce gerçekleştirilmesi gerçeğine dayanarak, yabancılara dolayısıyla yabancı sermayeye tepki olarak yapılan anti-emperyalist grevler olduğunu ileri sürmektedir.

Osmanlı İmparatorluğu'nun da katıldığı I.Dünya Savaşı (1914-1918) sırasında tamamen duraklayan işçi sınıfı örgütlenme hareketi, savaşın ardından tamamen canlanmıştır. 1919-1923 yılları arasında meslek ve işyeri örgütleri ile genel işçi birlikleri oluşturma yönünde yoğun bir çaba harcanmıştır.

Osmanlı Devleti döneminde işçiyi koruyucu önemli düzenlemeler yapılmadı. Yapılanlar işçilerin bu doğrultudaki örgütlü mücadeleleri ve eylemlerinin sonucu olmaktan çok, ücretli işgücü yetersizliği koşullarında üretimin sürekliliğini sağlayabilmek amacına yönelikti (Koç, 2003: 40).

2.1.1. Cumhuriyet'in İlanından 1946 Yılına Sendikal Oluşum

Cumhuriyetin ilk dönemlerinde ortaya çıkan sorunlar, sosyo-ekonomik durum ve siyasal koşulların farklılığı Türk toplumunda devletin belirleyiciliğini hep ön planda tutmuştur. Devletin belirleyiciliğinin ağırlığından önce özel girişim yoluyla sanayileşme teşvik edilmiş ve gayretler gösterilmiş, fakat 1930'lara kadar hızlı bir sanayileşmenin kaydedilmediği görülmüştür. Bu dönemin en önemli özelliği "liberal görüşlerin" ağırlığı ve çalışma hayatına etkisidir (Işıklı, 1985: 1826).

1923-1946 dönemi, 1927 tarım buhranın, 1929 Büyük Buhranı'nın ve İkinci Dünya Savaşı'nın etkileriyle, büyük çoğunluğunu köylülerin oluşturduğu emekçi sınıf ve tabakalar için oldukça ciddi sorunlarla dolu olarak geçti. Ülke, 1923-1925 yılları ve 1930 yılındaki üç aylık dönem dışında, 1945 yılının sonuna kadar ülkedeki tek siyasal örgütlenme olan Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) tarafından yönetildi. CHP, Hükümet ve Devlet iç içe geçmişti. Yaşanan baskılar ve ekonomik sıkıntılar ve özellikle vergi toplanmasında uygulanan yöntemler, emekçi sınıf ve tabakalarda

CHP'ye karşı önemli bir muhalefet oluşturdu. Çok partili düzene geçilmesiyle birlikte, bu tepki seçimlerde kullanılan oylar aracılığıyla ifade edildi (Koç, 2003: 56).

Cumhuriyetin ilanından çok partili döneme geçiş aşamasına kadar Türkiye'de işçi örgütleri sendikalaşma hakları bulunmadığından işçi dernekleri olarak faaliyet göstermiştir.

İşçi sınıfı ve sendikal hareket açısından genel olarak döneme bakıldığı zaman, dönemin ekonomik, siyasi ve toplumsal koşullar açısından sendikaların gelişmesine olanak sağlamayan bir ortamı getirdiğini söyleyebiliriz (Tokol, 1994: 15).

Cumhuriyetin ilan edildiği ilk aylarda Aydınlık isimli yayın organının etrafından kümelenmiş olan Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası'na üye aydınlar İstanbul'daki ve yurdun öteki bölgelerindeki işçi örgütlerini bu örgüt etrafında toplayarak Türkiye Dernek Birlikleri İttihadı adı altında bütün sendikaların temsil eden bir örgüt meydana getirilmesine önayak olmaktaydı. (Tunçay, 1967:159).

Cumhuriyetin ilan edildiği sırada Türk sendikacılık hareketi dağınık, hukuksal dayanakları bakımından yetersiz, hükümetlerin ve kamuoyunun anlayışına ulaşamamış bir durumdaydı. 1923 yılında toplanan İzmir İktisat Kongresi'nde işçiler sosyal politikaya ilişkin bazı önemli istekler ileri sürdüler. Fakat kongreye daha iyi biçimde örgütlenmiş tüccarların ve sanayicilerin görüşleri egemen oldu ve bu kongrede işçiler lehine üzerinde durulmaya değer kararlar alınamadı (Talas, 1976: 254).

Türkiye işçi sınıfı, Osmanlı dönemindeki örgütlülüğünden fazla bir miras devralmadı. 1923 yılında İstanbul yöresinde, 1919-1923 döneminin örgütlülüğü vardı. En önemli örgütlenme, işveren denetiminde doğan ve daha sonra reformist bir sendikal çizgiye geçen Türkiye Amele Birliği idi. Bu örgütünü zayıflama sürecinde

ise Amele Teali Cemiyeti doğdu ve güçlendi. Ancak, 1925 yılında çıkan Şeyh Sait isyanı nedeniyle çıkarılan Takrir-i Sükun Yasası'nın verdiği yetkiler kullanılarak mevcut işçi örgütleri kapatıldı (Koç, 2003: 64).

1929-1946 döneminde, işçi sınıfı açısından yürürlüğe konulan ithal ikameci nitelikteki devletçi-korumacı ekonomik politikalar istihdam potansiyelini artırmıştır. Kamu kesiminde işçi sayısında hızlı bir artış söz konusu olmuştur. Ancak, işçilerin sendikal örgütlenmelerinde kayda değer bir gelişme görülmez. 1928-1938 döneminde bağımsız sendikaların kurulmasına izin verilmemiştir (Koç, 1987). Bu dönemde tek parti iktidarı daha çok kendi güdümünde işçi örgütleri oluşturmaya çalışmıştır.

Bu amaçla, İzmir'de önce yedi sektörde faaliyet gösteren bu örgütler Deniz Amele Cemiyeti adı altında birleştirilmiş, bu birleştirme diğer sektörlerde de yaygınlaştırılmıştır. CHP bünyesinde işçi ve esnaf bürosu oluşturulmuş, işçi örgütlerini denetim altına almak için büro bir merkez olarak kullanılmış, ancak partiye bağımlı işçi örgütleri oluşturulması çabaları işçilerden destek görmeyerek, başarısızlığa uğramıştır (Tokol, 1994: 21).

Türkiye 1932 yılında Milletler Cemiyeti ve onun bir yan kuruluşu olan Uluslararası Çalışma Örgütü'ne üye olmuştur. Dönem içerisinde işçiler açısından önemli bir gelişme de ilk iş yasasının çıkartılmasıdır. 1936 yılında kabul edilen 3008 Sayılı İş Yasası'nda sendikalarla ilgili hiçbir hükme yer verilmemiştir. Aksine grev ve lokavt yasaklanmıştır. Sadece “beden çalışanları” yasa kapsamına alınmış ve fikren çalışanlar kapsam dışı bırakılmıştır. Hükümetin bu yasayla örgütlü olmayan işçilerin hoşnutsuzluklarını giderme çabası içine girerek, bu hoşnutsuzlukların ve bu doğrultudaki gelişmelerin sınıf çelişkilerinin keskinleşmesine yol açmasını önlemek

amacı gütmüştür (Sazak, 1998: 108). Yasa, 2. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla askıya alınmıştır. 2. Dünya Savaşı süreci, 1929-1939 dönemi Türkiye'de zaten suskunluk dönemine girmiş olan işçi sınıfı hareketlerini tamamen ortadan kaldırmıştır.

3008 sayılı yasa ile sendika, grev hakkı tanınmazken, 1938 tarihinde çıkartılan Cemiyet Yasası, “sınıf esasına dayalı cemiyet kurmayı” yasaklayarak, işçilerin örgütlenmesini iyice sınırlandırmıştır. Ayrıca, 1933 yılında Ceza Kanunu’nda yapılan değişiklikle grev, ceza-i müeyyideye tabi tutulmuştur (Işıklı, 1985: 1827).

Demir'e (2000: 809) göre, bu dönemde sanayileşmenin başlamasıyla işçi kitlelerinin oluşması, devletin işverenleri koruyucu düzenlemelerine duyulan tepkilerin artması ve mevcut sistemin korunması gibi nedenlerle devlet, ilk iş kanununu çıkarıp, tepkileri kontrol altına alarak, işçileri kısmen korumayı tercih etmiştir. Kanun, politik ve ekonomik rejime uygun olarak otoriter bir karakter kazanmış, devleti çalışma hayatının düzenlenmesinde yegane otorite kabul etmiştir.

1929-1946 dönemi devletçi-korumacı ekonomi politikalarının uygulandığı kamuda istihdam hacminin ve işçi sayısının arttığı, büyük ölçekli işyerlerinin sayısının yükseldiği, iş yasasının çıkartıldığı ama işçilerin sınıf temeline dayalı cemiyet kurmalarının, grev yapmalarının yasaklandığı, iktidar güdümünde ve denetiminde sınıf çıkarlarını savunmak dışında faaliyette bulunan “birlikler” kurmaya zorlandığı, işçi sınıfının örgütlenme açısından olduğu kadar hak ve çıkarlarını savunmada uzun süre en hareketsiz kaldığı bir dönem olmuştur.

2.1.2. 1946-1960 Yılları Arasında Sendikalar

Bu dönem, Türkiye'nin toplumsal ve siyasal yapısında çok önemli değişikliklerin yaşandığı yıllardır.

2. Dünya Savaşı sonrası Türkiye'nin Batı Bloku ile giderek yoğunlaştırdığı dış ilişkiler, ülkedeki siyasi ve ekonomik sistem üzerinde belirleyici olmuştur. Bu bağlamda, 1946 yılını Türkiye için siyasi anlamda olduğu kadar, ekonomik anlamda da bir dönüm noktası kabul etmek mümkündür. 1932'den beri kesintisiz olarak izlenen devletçi, korumacı ve içe dönük kapalı ekonomi politikalarının adım adım gevşetilmesi, ithalatın serbestleştirilmesi, dış yardım, yabancı sermaye yatırımlarının artırılması 1946'dan itibaren hızlanmıştır (Makal, 1999: 458).

2. Dünya Savaşı sonrasında tek partili rejimlerin yenilgiye uğraması, dünyada yeniden demokrasiye yönelme ve çoğulcu parlamenter rejimlere bağlılık dönemi artmıştır (Tokol, 1994: 22). Bu bağlamda, Türkiye, uluslararası alanda saygın bir ülke olarak yer alabilmek için demokrasinin tüm kurum ve kuruluşları ile işlerlik kazanmasına çaba sarf etmek durumunda kalmıştır. Başka bir ifadeyle, yönetici kadro, gerek dış dinamiklerin, gerekse parlamento içinde ve halk arasında -özellikle savaş yıllarında yaşanan iktisadi sıkıntılar nedeniyle- tek partili rejime karşı oluşan muhalefet grupları gibi iç dinamiklerin de etkisiyle "çok partili" parlamenter sisteme geçmenin zamanının geldiğini kavramış, 1945'in ortalarından itibaren demokratikleşme eğilimine ivme kazandırmıştır (Mahiroğulları, 2005: 45).

Çok partili hayata geçişle birlikte Türkiye'nin uluslararası alanda her bakımdan demokratik bir ülke niteliğiyle yer alma gereği, demokrasinin sadece birden fazla siyasi partinin kurulmasıyla gerçekleşmeyeceği, temel demokratik hak ve özgürlüklerin de hayata geçirilmesi, uluslararası örgütlere taahhüt edilen

yükümlülüklerin yerine getirilmesi gerekliliği gibi unsurlar sendikacılığın yasallık kazanma sürecini hızlandırmıştır (Aktay, 1993: 26).

1946 yılında Cemiyetler Yasası'nın sınıf esasına dayanan cemiyet kurma yasağı koyan hükmü kaldırıldı. Böylece demokrasi deneyi ile birlikte işçi sınıfının yeniden örgütlenmesi bakımından yeni bir dönem başlamıştır (Talas, 1976: 255).

Yasağın kaldırılması üzerine işçiler arasında örgütlenme hızlanmıştır. Ancak, örgütlenme konusunda işçiler arasında kararsızlıklar yaşanmış, bazı işçiler Türkiye İşçi Derneği çatısı altında toplanırken, bazı işçiler İstanbul Sendikalar Birliği'ni oluşturmuşlardır. İşçilerin kısa dönemli kesimsel çıkarlarını korumak için kurdukları, kendiliğindenci yanı ağır basan örgütlerin yanı sıra, sosyalist partilerin öncülüğünde kurulan örgütlerin de sayısı artmıştır. Ancak, işçilerin sol partilerle yakın ilişkiler içine girmeleri üzerine 16 Aralık 1946'da Sıkıyönetim Komutanlığı'nın emri ile bazı sosyalist partiler ve onlarla ilişki içinde olan sendikalar kapatılmıştır (Sazak, 1998: 114). Sosyal partiler öncülüğünde oluşturulan örgütlenmeler Türk çalışma hayatı literatürüne “1946 Sendikacılığı” olarak geçmiştir.

Bunun ardından, 1947 yılında CHP'nin veya devletin doğrudan denetimi altında sendikalar oluşturulmaya başlandı. 1947 yılının ikinci yarısında Türkiye'nin en büyük sendikası 17 bin 873 üyesiyle Ereğli Kömür Havzası Maden İşçileri Sendikası idi. 1948 yılında ise İstanbul İşçi Sendikaları Birliği kuruldu. Bu birlik de doğrudan CHP'nin veya devletin denetimi altındaydı. Bu yıllarda çok sayıda işyeri sendikası kuruldu. Bu sendikalar ya bölge birlikleri, ya federasyonlar kurdular ya da birleşerek daha büyük sendikalar oluşturmaya çalıştılar (Koç, 2003: 81).

Cemiyetler Kanunu'ndaki değişikliklerle kurulan sendikaların ideolojik boyut kazanarak doktriner sendikacılığı benimsemeleri, müstakil bir “Sendikalar Kanunu”

hazırlanma sürecini hızlandırmıştır. Sendikalar Kanunu Tasarısı ile ilgili İşçileri ve Adalet Komisyonu raporlarında da bu hususa değinilmiş; Cemiyetler Kanunu çerçevesinde kurulan işçi sendikalarının çoğunluğunun işçi olmayan yabancı kişilerin kontrolüne girdiği, siyasi nitelik kazandığı belirtilerek, sendikaların örgütlenme esaslarını düzenleyen özel bir kanunun bir an önce çıkarılması gerektiği ifade edilmiştir (Makal, 2002:225).

Türkiye'nin ilk Sendikalar Kanunu, 20 Şubat 1947 tarihinde 5018 Sayılı “İşçi ve İşveren Sendikaları ve Sendika Birlikleri Hakkında Kanun” adıyla yürürlüğe konmuştur. Kanun, grev ve toplu sözleşme hakkından söz etmediği gibi siyasetle uğraşan sendikaları da yasaklamaktaydı (Işıklı, 1995: 157). Ayrıca sendika aidatlarının toplanmasında “kaynaktan kesme” yönteminin öngörülmesi olmaması, sendikaların mali bakımdan güçlenmede yararlanabilecekleri bir kolaylıktan yoksun kalmaları sonucunu doğurmuştur (Sazak, 1998: 115).

Sendikalar Yasası'nın yürürlüğe girmesinden sonra, işçilerin bir bölümü geçmiş uygulamaların etkisiyle sendika kurmak ve sendikaya üye olmaktan kaçınmışlar, bir bölümü iktidara yakın kişilerin kurdukları sendikalara güvenmemişler, bir bölümü ise sendikalaşma hareketine karşı ilgisiz kalmışlardır (Tokol, 1994: 26). Bu nedenle CHP bu dönemde kendi bünyesi içinde bir işçi bürosu kurmuş, bu büro çok sayıda sendikanın örgütlenmesine katkıda bulunmuştur. 1948 yılında sendikaların önemli bir kısmının bir araya gelerek İstanbul İşçi Sendikaları Birliği'ni oluşturmalarını sağlamıştır. Yeni kurulan Demokrat Parti de bu dönemde işçi hareketine ilgisiz kalmamış, Sendikalar Yasası'nda “grev” hakkı yer almazken, DP kendi programında grev hakkına yer vermiştir. CHP gibi işçileri örgütleme çabası içine giren DP'nin çalışmaları sonucunda Hür İşçi Sendikaları Birliği kurulmuştur.

Böylece sendikalar, Sendikalar Kanunu'nun yasağına karşın “siyasi teşekküllerin faaliyetlerine vasıta” olacak şekilde iki gruba ayrılmış bulunuyordu. (Işıklı, 1995).

DP'nin iktidar olmasıyla sendikalar daha sıkıntılı bir döneme girmiştir. Işıklı (1995), DP iktidarının bir yandan sendikaların en ilkel fonksiyonlarını bile “siyaset” olarak nitelendirerek yasakladığını, diğer yandan sendikaları kendi çizgisinde politize etmek için büyük çaba sarf ettiğini belirtmektedir.

İktidara gelirken, işçilerin ve sendikaların önemli bir kesiminin desteğini alan DP'nin diğer alanlarda olduğu gibi sendikal hak ve özgürlüklerde de vaatlerinden iktidarlığı süresince adım adım uzaklaştığı gözlenir. Ancak iktidar olduğu ilk yıllarda işçilerin özellikle büyük şehirlerde ve sanayi merkezlerinde DP'yi desteklemeleri partiyi etkilemiş, işçilere ve sendikalara olumlu bir yaklaşım içinde olmuştur (Talas, 1976: 299). DP iktidarının ilk yıllarında işçilere ve sendikalara olumlu yaklaşım havasındaki gelişme Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu'nun (Türk-İş) 1952 yılında kurulmasıdır.¹

1948-1960 döneminde işçi sayısında ve buna bağlı olarak sendikalaşma oranında artış sağlanmıştır. 1948 yılında 52 bin civarında olan sendikal işçi sayısı, 1952'de 130 bin lere, 1958'de 262 binlere, 1960'da 282 binlere ulaşmıştır. Altı yıllık süre içinde sendikalaşma oranı yüzde 4 artmıştır. Ancak sendikaların üye sayılarının yeteri kadar artmamasının ardında yatan nedenlerden bir kısmı, bu dönemde sendikal faaliyetlerin mevcut hukuksal ve toplumsal ortam içinde sınırlı kalmasıdır. Bu dönemde sendikalaşma hakkının sadece beden işçilerine tanınmış olması, sendika aidatlarının sınırlandırılarak sendikaların mali olarak güçsüz bırakılması, siyasi faaliyet yasağının sendikaların etkinlik alanını daraltması, grev hakkının olmaması

¹ Türk-İş'in tarihi gelişimine dördüncü bölümde yer verilecek.

dolayısıyla etkin bir toplu pazarlık hakkının bulunmaması sendikaların faaliyet alanlarını sınırlayarak işçilerin örgütlenmelerini zorlaştırmıştır (Sazak, 1998: 123-124).

Talas (1965: 52-54), bu dönemin Türkiye sendikacılığının karakterinin şu şekilde ifade etmektedir:

“Bu dönem sendikaların esas faaliyetleri, temsil ettikleri grubun mesleki çıkarlarını korumak amacının dışına taşmamıştır. Bu nedenle bu dönemdeki sendikal hareket, mesleki niteliğin ön plana çıktığı bir harekettir. Bu dönem sendikaların faaliyetlerine yön veren bir dünya görüşü, ideoloji aramak gerekirse bunun pragmatizm olduğu söylenebilir. Bu pragmatik nitelik aynı zamanda sendikaların mesleki karakterinden de kaynaklanmaktadır. 1948-1960 devresi Türk sendikacılığı için tutunabilme çabalarının yoğunlaştığı bir dönemdir. Her ne kadar sendika ve sendikalı işçi sayısında artış olmuşsa da, bu olgu, sendikaların ekonomik ve toplumsal gidişteki hareketliliği olarak ortaya çıkmamıştır. Bu nedenle bu dönemin bir özelliği de sendikal hareketin “statik”liğidir. Bu dönemde sendikalar siyasetle hiç uğraşmamışlardır. Bunda yasal engellerin etkisi de büyüktür. Bu dönem sendikacılığın bir özelliği de siyaset dışı olmasıdır.”

2.1.3. 1960-1980 Yılları Arasında Sendikalar

1960-1980 dönemi Türkiye’de sendikacılık hareketi için gerek örgütlenme gerekse örgütlü mücadele açısından bir yükselme dönemini ifade etmektedir.

Işıklı (1995), bu dönemdeki sendikacılığın Amerika’nın etkisinde kaldığını belirtmektedir. Amerika’nın Türk sendikacılığının oluşmasına geniş katkıları görülmüştür. Çeşitli mali yardımları ve eğitilmek üzere Amerika’ya sendikacı gönderilmesine ilişkin programlar bu dönemde ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu yöndeki gelişmeler 1960’dan sonraki dönemde yoğunlaşmıştır. Amerika’nın 2. Dünya Savaşı’ndan sonraki dönemlerde dış politikasına egemen olan Truman doktrinin bir uzantısı olarak –Türk sendikacılığı ile kurmuş olduğu yakın ve direkt ilişkileri belirtmek yanlış olmayacaktır (Işıklı, 1995:169-170).

1954'ten itibaren ekonomik dengelerin disiplin altında tutulamayışı sonucunda giderek artan dış ticaret açıkları, ekonomik durgunluk, toplumda “demokratlar” ve “halkçılar” şeklinde suni bölünmüşlük, artan öğrenci hareketleri gibi nedenler, askeri bir müdahalenin gerekçeleri arasında yer almış, neticede 27 Mayıs 1960 tarihinde Türk Silahlı Kuvvetleri yönetime el koymuştur (Mahiroğulları, 2005: 122).

Askeri müdahale sonrasında oluşturulan ve içinde 6 işçi temsilcinin de bulunduğu Kurucu Meclis, yeni bir Anayasa tasarısı hazırlayarak Milli Birlik Komitesi'ne daha sonra halkoyuna sunmuştur. 9 Temmuz 1961'de kabul edilen yeni Anayasa, temel hak ve özgürlükleri güvence altına alan, sosyal devlet ilkesini benimseyen çağdaş nitelikte bir Anayasa'dır. Yeni Anayasa'nın hazırlanışında asker ve bürokratların yanı sıra, kuşkusuz aydınların da önemli rolleri olmuştur (Dereli, 1975: 334).

Askeri darbe sonrasında yönetimi elinde bulunduran Milli Birlik Komitesi kendinden sonra serbest seçimlerle iş başına gelecek hükümetlere öncülük etmek amacıyla 1960 öncesi hükümetlerinin göz ardı ettikleri kaynak israfı, yatırımların yeterince yapılamaması gibi olumsuzlukların planlama aracılığıyla aşılabileceğine inanarak Devlet Planlama Teşkilatı (DTP) adıyla bir makro planlama örgütü kurulmasına önayak olmuştur. Bu bağlamda, kalkınma hedeflerine beşer yıllık planlar vasıtasıyla ulaşılması amaçlanmış, 1962 sonrası Türkiye ekonomisinde “planlı dönem” başlatılmıştır. Dolayısıyla bu dönemi, kendinden önceki dönemlerden niteliksel olarak ayıran belirleyici özellik, ekonomi politikalarının “planlama tabanına” oturtulmuş olmasıdır (Koray, 1994: 120).

1961’de halk oylaması sonucu yürürlüğe giren Anayasa’nın 46. maddesinde çalışanlara sendika hakkı, 47. maddesinde işçilere grev ve toplu sözleşme hakkı tanınmış bulunuyordu. Anayasa’nın öngördüğü sendika hakkına ilişkin hükümler doğrultusunda yasal düzenlemeler 247 Sayılı Sendikalar Yasası ve 275 Sayılı İş Sözleşmesi ve Grev ve Lokavt Yasası ile sağlanmıştır. Her iki yasa da 24 Temmuz 1963 tarihinde yürürlüğe girmiştir (Tokol, 1994: 33).

Türk işçisine 1961’e kadar tamamı verilmeyen temel sendikal hakların Anayasa’da güvence altına alınması, kuşkusuz Türk sendikacılığında yeni bir dönem başlatmıştır. Bu bağlamda, sendikalar artık gereksiz ya da şüphe ile bakılan kuruluşlar olmaktan çıkmış, demokrasinin tam anlamıyla yerleşmesinde vazgeçilmez bir unsur olarak görülmeye başlamıştır.

Yeni Anayasa’nın referanduma sunulma aşamasında, başta Türk-İş olmak üzere tüm sendikalar “Anayasa’ya evet” kampanyasında aktif rol alarak katkıda bulunmuşlardır (Çeçen, 1973: 52).

Dolayısıyla 1960-1963 ara dönemi, Türk sendikacılığının yasal çerçevesinin belirlenmesi ve özgürlükçü boyutlara kavuşması için yoğun çabalarla dolu olmuştur.

27 Mayıs Darbesi, 1924, 1980 anayasalarına göre daha özgürlükçü bir anayasa oluşturmuş, işçilere grevli toplu sözleşmeli sendikal faaliyet yolunu açmış, genel olarak örgütlenme özgürlüğünün önündeki engelleri kaldırmıştır. Ancak 1960 hareketinde işçi sınıfının etkisi görülmez. 27 Mayıs hareketi yarattığı bütün ilerici sonuçlara karşın bir sınıf iktidarı değişikliği değil, aynı hakim sınıfların sadece yönetici kadrosunun DP’nin ekonominin krize girdiği koşullarda güç kullanımı yoluyla değiştirilmesidir (Beşeli, 1994: 192). Ancak, 27 Mayıs’ı 1971 ve 1980 darbelerinden sonuçları itibariyle ayıran özelliği şu noktalardadır; 27 Mayıs önderliği

önceden oluşmuş bir hareket olmaktan ziyade, 1950'lerin ortalarından itibaren oluşan ekonomik ve siyasal krize paralel olarak ortaya çıkan toplumsal muhalefetin, sınıfların bir bölümünün üzerine oturmuş onlarla organik ilişkiye girmemiş pek çok çelişki ve dinamizmi içinde taşıyan ve biçim kazanması kendinden sonraki mücadele ve hareketler tarafından gerçekleşen bir harekettir (Beşeli, 1994: 221).

1963'te çalışma yasalarının yürürlüğe girişinden 1970 yılına kadar geçen süreye bakıldığı zaman, çeşitli düzeylerdeki sendikal örgütlenme sayılarında önemli bir artış görülür. 1963 yılında 4 olan federasyon sayısı, 1970 yılında 19'a, 1963'te 58 olan işkolu sendikası sayısı 1970 yılında 266'ya yükselmiştir. Yerel ve bölgesel sendika sayısı da 3 kat artmıştır (Sazak, 1998: 143).

1960 sonrası dönemde Türkiye işçi sınıfı ve sendikal hareketi açısından önemli bir gelişme de Türkiye İşçi Partisi'nin (TİP) kurulmasıdır. TİP, sadece kurucularının sendikacı olmasından değil, işçi sınıfı ve sendikal hareket açısından işçi hak ve özgürlükleri mücadelesinde, bağımsız siyasal mücadelenin örgütlenmesinin ilk somut ve hayata geçirilen bir biçimi olmasından dolayı önemlidir.

TİP olayı, Türk-İş içinde ilk saflaşmayı ortaya çıkarmış, Türk-İş içinde merkez sağ ve sol partilere yakın sendika yönetimleri TİP'lilere ortak bir tavır almıştır. Bu şekilde başlayan siyasal ayrışma Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu'nun (DİSK) 3 Şubat 1967 tarihinde kurulmasıyla sendikal bölünmeye dönüştü (Sazak, 1998: 146).

DİSK'in kuruluşu aydın sol kesimden olumlu tepkiler aldı ve Türkiye sendikacılık hareketinin bugün içinde bulunduğu olumsuzluğu aşabilmesinin yolunun DİSK gibi sınıf sendikacılığını ve siyasal mücadeleyi temel almış bir

konfederasyonun örgütlenmesi ve güçlenmesinden geçtiği vurgulandı (Sülker, 1976: 127).

Koray’a (1994: 176) göre, DİSK kuruluşundan 1980’e kadar geçen dönemde, hem amaçlarını gerçekleştirebilmek, hem de sendikal arenada güç kazanarak etkin olabilmek için üç yönlü mücadele içine girmiştir. Birinci mücadele alanı; kapitalist ekonomi ve işverenler, ikincisi; rakip olarak gördüğü Türk-İş, üçüncüsü; 1970’li yıllardaki siyasal iktidarlara, özellikle Milliyetçi Cephe hükümetlerine karşı olmuştur.

TİP ve DİSK işbirliğinin yol açtığı gelişmelerin önüne çıkarılmak istenen önemli bir engel, çalışma yasalarında bir bütün olarak yapılması düşünülen değişikliklerin ilk adımı olarak Sendikalar Kanunu’nu değiştiren 1317 sayılı Kanunun yürürlüğe sokulması olmuştur. Bu kanunla güdülen asıl amacın DİSK’i kapatmak olduğu iktidar sözcüleri tarafından açıkça ifade edilmiştir. Daha sonra Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilen bu kanunun parlamentoda kabulünün ardından 1970 yılında “15-16 Haziran Olayları” olarak bilinen olaylar patlak vermiştir (Işıklı, 2006: 99).

15 ve 16 Haziran günlerinde DİSK’e bağlı işyerlerinde çalışan işçiler işlerini bırakıp yürüyüşe geçmişlerdir. 16 Haziran akşamında ise İstanbul’da sıkıyönetim ilan edilmesi üzerine gösteriler sona ermiştir. DİSK yöneticileri ve çok sayıda işçi lideri tutuklanıp sıkıyönetim mahkemelerinde yargılanmıştır (Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi, 1998, cilt 1: 310). 15-16 Haziran Olayları, o dönemin en önemli işçi direnişi olarak tarihe geçmiştir. Bu olay, çeşitli iş kollarında ve illerdeki işçilerin ücret dışı haklar için ortaklaşa ilk eylemi olması açısından önemlidir.

Sendikal hareketteki konfederasyon düzeyinde bölünme, DİSK ile sınırlı kalmamıştır. 15-16 Haziran Olayları'ndan hemen sonra, 23 Haziran 1970'de MHP'nin bir yan kuruluşu olarak kurulan Milliyetçi İşçi Sendikaları Konfederasyonu (MİSK) ve 22 Ekim 1976'da MSP desteğinde kurulan ve örgütlenen Hak-İş, DİSK'ten sonra sendikal harekette konfederasyon düzeyinde bölünmenin halkaları olmuştur. Her iki konfederasyon da, Türk-İş'in ve DİSK'in etkinlik ve gücüne ulaşamamaları da sendikal harekette siyasal partilerin ideolojik saflaşmasının taşınma sürecini, ideolojik saflaşma ve çatışmayı hızlandıran oluşumlar olmuştur (Sazak, 1998: 154).

1960-1980 döneminde ülkeyi bir iç savaşa götürebilecek boyutta olaylar yaşanmıştır. 1961 Anayasası'nın getirdiği özgürlük ortamında gerek sol, gerek sağ ideolojiler gelişme fırsatı bulmuş, 1970'li yılların başından itibaren şiddete dayalı toplumsal olaylarda giderek artışlar yaşanmıştır. Artan toplumsal olaylar, siyasi istikrarsızlığa neden olmuş, Türk Silahlı Kuvvetleri 12 Mart 1971'de dönemin hükümetine muhtıra vermiştir (Mahiroğulları, 2005: 126).

Anarşi ve terörü önlemek gerekçesiyle verilen ve örtülü askeri diktatörlük dönemini başlatan 12 Mart 1971 muhtırasının sendikacılıkla ilgili uzantıları öncelikle DİSK'e yönelik olmuştur. DİSK'in birçok üyesi ve yöneticisi bu dönemde çeşitli nedenlerle gözaltına alınmış ya da tutuklanmıştır. TİP de bu dönemde "bölücülük" gerekçesiyle kapatılmış, yöneticileri cezalandırılmıştır.

Bu dönem, Türkiye'deki endüstri ilişkilerindeki gelişmeler siyasi ve iktisadi sistemdeki oluşumların etkisinde kalmıştır. 1960-1970 arasında, iktisadi gelişme hızlanmış işçi ve işveren düzeni birbirine uyum sağlamış, gerçek ücretler artmıştır.

1970-1980 arasında ise ekonomik sıkıntılar hızlanmış siyasi sistemde bozulma ve sapmalar meydana gelmiştir (Ekin, 1993: 71).

2.2. KÜRESELLEŞMENİN ETKİLERİ

Kapitalizmin Altın Çağı 1970’li yılların başlarında sona erdi. Kapitalizm, ekonomik büyümenin kural ve bunalımların istisna olduğu Altın Çağ’ından, bunalımlar çağına geçti. Bugün artık ekonomik bunalım kural oldu, rekabet daha da arttı, ekonomik büyüme zorlaştı.

Koç (2003:192), 1970’li yıllardan başlayan yeni dönemi, kapitalizmin Altın Çağı’ndan ayıran temel özellikleri şöyle sıralamaktadır:

“Ekonomik bunalım, büyük kamu kesimi açıkları, yükselen iç ve dış borçlar, artan rekabet; yüksek oranlı ve yapısal işsizlik; Soğuk Savaş’ın sona ermesi, Sovyetler Birliği ile Orta ve Doğu Avrupa ülkelerindeki sistemin çöküşü ve iktidardaki komünist partilerinin çoğunun demokratik sosyalist partilere dönüşmesi ve sermayenin “komünizm” korkusunun kalmaması; ulusötesi tekelci sermayenin dünyada artan hakimiyeti (küreselleşme ve yeni dünya düzeni), iletişim, taşımacılık teknolojilerinde meydana gelen büyük atılımlar, emek yoğun üretimi az gelişmiş ülkelere aktaran yeni uluslararası işbölümü ve az gelişmiş ülkelerde ihracata yönelik sanayileşme; sermayenin çıkarları doğrultusunda kullanılan yeni teknolojiler ile üretim yöntemleri ve örgütlenmesi.”

Bu dönemde Türk ekonomisinin büyüme-kriz-istikrar çevrimleri, devletin iktisadi politikalarında da önemli dönüşümler içermiştir. 1970’lerin iç talebe dönük ve dış ticarete ithal ikameci yapısı, aşırı değerli döviz kuru ve koruma rantlarından beslenen bir yapıya dayanırken, 1980’lerin dışa açılım modeli, ihracat teşviklerinin

olanak sağladığı rantlardan ve emeğin ücret maliyetlerinin düşürülmesinden kaynaklanan iktisadi artık ile beslenmekteydi. 1989 sonrasında uluslararası sermaye hareketleri üzerindeki kontrollerin kaldırılması ile tamamlanan finansal serbestleştirme süreci ulusal ekonominin ithalat hacmini genişleterek, yurt-içinde “yeni popülizm” dalgasının finansmanına da olanak sağlamıştı (Yeldan, 2002:54-55).

Söz konusu yıllar Türkiye ekonomisinin iç talebe dönük, ithal ikameci sanayileşme yapısından giderek uzaklaşarak ihracata yöneldiği ve dış pazarlarla eklemlenme içine girdiği bir dönemi içermektedir.

Dünyada meydana gelen değişimin ekonomik küreselleşme, ulus devletin etki alanını daraltma, uluslararası ilişkileri ve standartları sermaye lehine arttırma yönünde gelişmesi, başta sendikalar olmak üzere piyasaya müdahale eden kural ve kurumların gücünün kırılmasına neden olmakta ve bu yüzyılda sendikaların varlıklarını tartışılır kılmaktadır. Genel olarak ekonomik koşullar ve izlenen ekonomi politikaları, teknolojik değişimlere bağlı yeni üretim ve çalışma biçimleri, uluslar arası rekabetin yoğunlaşması, devletin ve işverenlerin sendikalara ve endüstri ilişkilerine yaklaşım tarzı, sendikacılık ve toplu pazarlığı etkileyen başlıca faktörler arasında yer almakta ve sendikalar bu süreçten olumsuz etkilenmektedir (Dereli, 1995: 29).

1980 sonrasında Türkiye’de ortaya çıkan ekonomik, teknolojik, sosyal, siyasal ve hukuki değişikliklerin sendikaları etkilediği bir gerçektir. Ekonominin genel yapısı, sendikaların toplu pazarlık sürecinde ve çalışma koşullarını belirlemedeki gücünün sınırlarını tayin eden önemli bir faktördür. 1980’li yıllarda Türk ekonomisi yapısal dönüşüm geçirirken, farklı bir karakterde de olsa dünya ekonomisinin bu yıllarda hızlı bir değişim yaşadığı bilinmektedir.

Dünyada yaşanan ekonomik küreselleşmeye paralel olarak, 1980'lerin ortalarından itibaren Türkiye'nin dışa açık ekonomik politikaları benimsemesi gerek ticari ve gerekse uluslararası bağlarını güçlendirmektedir. Dışa açılma süreci, aynı zamanda dış etkilerin tesirini de her alanda artırmaktadır. Başta özelleştirme olmak üzere, uygulanan yeni ekonomik politikalarla kamu kesiminin etkinlik alanının daraltılması, kamuda istihdamın sınırlandırılması, devletin küçültülmesi gibi köklü değişikliklerle, büyük bir dönüşüm gerçekleşmiştir. 1980'den günümüze ithal ikameci sanayileşme stratejisinden dışa açık büyüme stratejisine; korumacı dış ticaret politikalarından serbest ticarete ve kapalı ekonomiden dışa açık ekonomiye ve AB ile bütünleşmeye doğru hızlı bir değişim yaşanmaktadır (Yorgun, 2005: 142).

Bu süreç boyunca, giderek derinleşen kamu açıklarının finansman biçimleri, 1980 sonrası yıllarda giderek kısa dönemci, spekülatif, rantiyer tipi bir bölüşüm modelini ortaya çıkarmıştır. “Finansal serbestleştirme ve küreselleşen dünyaya ayak uydurma” sloganıyla kamuoyuna duyurulan bu süreç, özü itibarıyla spekülatif niteliklere dayanan ve reel olarak yatırım yapmaktan öte, ulusal ekonomiyi bir ‘kumarhane kapitalizmi’ne dönüştüren bir ideolojinin egemenliğine yol açmıştır (Yeldan, 2002: 11).

1980 yılı gerek Türkiye gerekse dünya açısından önemli yapısal dönüşümlerin yaşandığı bir yıl olmuştur. Söz konusu dönemden itibaren tüm dünyada etkisini hissettiren küreselleşme olgusu, tüm ülke ekonomilerini derinden etkilemiştir.

Küreselleşmenin ivme kazandığı bu süreçte ülke ekonomileri sınırlarını sermayeye açma yönünde bir takım liberal politikaları hayat geçirmiştir. Hatta denilebilir ki 1980 sonrasındaki ekonomiler dışa dönük sanayileşme ve liberalleşme

politikalarıyla yönlendirilmeye başlanmıştır. 24 Ocak kararlarıyla başlayan dışa açılma sürecinden beklenen şey, ülkenin gelişmişlik düzeyi açısından daha ileri aşamalara hızlı bir şekilde geçilmesini sağlayabilmektir. Böyle bir sanayileşme stratejisi sayesinde elde edilen gelirler, ülkenin sanayileşmesini dolayısıyla gelişmiş ülkelerin ekonomik gelişmişlik düzeylerine ulaşmayı sağlayacaktı (Öztürk ve Özyakışır, 2005).

2.2.1. 1980 Sonrası Türkiye’de Yaşanan Sosyo-Ekonomik Değişimler

Ekonominin genel yapısı, sendikaların toplu pazarlık sürecinde ve çalışma koşullarını belirlemedeki gücünün sınırlarını tayin eden önemli bir faktördür. 1980’li yıllarda Türk ekonomisi yapısal dönüşüm geçirirken, farklı bir karakterde de olsa dünya ekonomisinin bu yıllarda hızlı bir değişim yaşadığı bilinmektedir. Yaşanan değişim, çalışma hayatı ya da iş ilişkileri, özellikle de parasal boyutların etkilenmesine neden olmuştur. Bu kapsamda ücretler, toplumsal güvenlik, iş güvencesi, işyeri koşulları, işgücünün örgütlenmesi sıralanabilir.

Niteliği gereği çalışma hayatı yasal düzenlemelere doğrudan bağımlıdır ve iktisadi, siyasi ve toplumsal unsurlara sahiptir.

1980 yılı Türkiye ekonomisi için bir dönüm noktasıdır. Önemli gelişmelerden birisi, 24 Ocak 1980’de bir dizi istikrar önlemlerinden oluşan kararlar alınmasıdır.

1977-1980 yıllarını kapsayan kriz, 1980 yılında 24 Ocak şok tedavisi ve 12 Eylül askeri darbesi ile son bulmuş ve 1981 yılında artık yeni bir düzenleme biçimine geçilmiştir.

24 Ocak 1980’de hükümetin açıkladığı istikrar programı ekonomide köklü bir dönüşümü amaçlamış, serbest piyasa sisteminin genişletilmesi, sermayenin daha da

güçlendirilmesi anlamına gelmiştir. Bu programda Türkiye ekonomisinin dünya iç pazarına açılması istenmiştir. Bunun için de hem döviz kuru politikaları, hem ihracat teşvikleri hem de emeğin ucuzlatılması yoluyla bir üstünlük sağlanmaya çalışılmıştır. Bunların yanında, devletin ekonomideki yerini azaltmaya yönelik tedbirler düşünülmüştür. Bu nedenle, 24 Ocak kararları devletin ekonomideki yeri ve işlevini sermaye lehine değiştiren köktenci bir dönüşüm olarak nitelendirilebilir (Altan ve diğerleri, 2005:47).

Bu kararlar doğrultusunda ülke, ekonomik olarak kalkınacak, iş istikrarını sağlayacak ve yabancı yatırımcının ülkeye gelmesi sağlanarak oluşan sıcak para gelirleri ile iç ve dış borç stoğunun eritilmesi hedeflenmiştir. Bu doğrultuda alınan 24 Ocak kararları, 1980 sonrası Türk ekonomik hayatını önemli şekilde etkilemiştir. Uygulanan reform programı çerçevesinde Türkiye ekonomisi, yapısal uyum programı ile küreselleşme, finansal liberalizasyon, özelleştirme, devletin küçülmesi, döviz kuru-faiz oranları ve sermaye hareketlerinin serbestleşme sürecini başlatmıştır.

24 Ocak kararlarının, üzerinde durulması gereken bir diğer noktası ise, fiyat istikrarının sağlanmasına ve ekonomide devletin ağırlığının azaltılmasına yönelik olarak getirilen önlemlerdir (Koray, 1994:131). Hem ihracatın arttırılması, hem de talep enflasyonunun önlenmesi iç talebin kısılmasını gerektirmekteydi. Bu amaçla gelirler politikasının kullanılması, iç talebin kısılması amacıyla reel olarak ücretlerin düşürülmesi de gerekiyordu. Bu amaçla toplu sözleşme düzenine müdahale edilmiş ve bildiğimiz Yüksek Hakem Kurulu uygulamalarıyla ‘zoraki uzlaşma’ dönemine girilmiştir (Koray, 1994: 132).

Tekeli (1984: 1)’ye göre ise, 24 Ocak kararları soldaki büyük siyasi partinin hızla oy kaybettiği bir dönemde serbest piyasa ekonomisine dönüş söylemiyle, sağ

cephenin bir söylemi olarak sunulmuştur. Program solun karşı seçenekler ortaya koyamadığı bir ortamda çözüm olarak tanıtılmıştır. 24 Ocak kararları sonucu içte tarım üreticisinden, işçiye, memura ve sanayiciye kadar büyük bir kesim kaybederken, işsizlik yaygınlaşıp, yatırımlar büyük ölçüde dururken, başta özellikle IMF çevrelerinde bir başarı söylemi geliştirilmiştir (Tekeli, 1984, 2)

1980 sonrası dönemde uygulanan neo-liberal ekonomi politikaları, göreceli fiyat hareketleri ile kaynakların etkin bir şekilde tahsis edileceği beklentisine, ekonomi politikalarının oluşturulmasında dış dinamiklerin ön plana çıkarılmasına ve devletin ekonomi alanındaki rolünün daraltılmasına dayanmıştır. Özellikle 1980'li yıllarda döviz krizini aşmak ve ülkenin dışa açılmasını sağlamak amacıyla reel devalüasyonlar, düşük ücretler ve yoğun ihracat teşvikleri ile ihracat artışı sağlanmıştır (Şenses, Taymaz, 2003: 10).

Türkiye ekonomisinin dünya pazarlarına açılması 1980-83 dönüşümü ile başlamış, 1989-1990'da da tamamlanmıştır. Bu süreçte, öncelikle mal piyasaları dış pazarlara açılmış ve ticaret kotalarının koruması altındaki ithalat rejimi serbestleştirilmiştir. Döviz kuru yüksek bir devalüasyonu takiben esnekleştirilmiştir ve dolaylı teşviklerle birleştirilerek sanayinin ihracata yönlendirilmesinde temel bir araç görevi görmüştür. Ulusal mali piyasaların serbestleştirilmesi ve dış finans merkezleriyle eklemlenme süreci bu gelişmeleri yakından izlemiş ve Türkiye ekonomisi 1990'lı yıllarda tamamıyla dışa açık bir ekonomi konumuna gelmiştir (Yeldan, 2002: 25).

Türkiye 1980 yılının başlarından itibaren Dünya Bankası ve IMF desteğinde serbest piyasa ağırlıklı dışa açık politikaları esas alan neo-liberal politikaları uygulayan ülkeler arasında yer almıştır. Bu süreç içinde ekonomi, hızlı, sürekli ve

değişken oranlarda enflasyona ve 1989 ortalarında serbestleştirilen sermaye hareketlerine bağlı olarak finansal krizler ve büyük çaplı döviz kuru ve faiz oranları dalgalanmalarının belirlediği kısa dönem gündem içine hapsolmuştur (Şenses, Taymaz, 2003: 1).

Bu dönemde üretimin ihracata dayalı olduğu, iç pazarlarda talebin azalması ve dış piyasada rekabet gücünün artırılması için işçi ücretlerinin sabit tutularak, fiyatlarda artışa gidildiği söylenebilir. Bütün bunlar kitlesel üretimi arttırma çabaları olarak nitelendirilebilir. Ancak bu sürecin Fordist üretimle bağlantısının kurulması noktasında birtakım ayrışmalar ortaya çıktığı söylenebilir. Batı’da fordist üretim tarzının hakim olduğu dönemde verimliliğin artışıyla beraber, işçi ücretleri de belli bir dönem artış eğiliminde olmuştur. Türkiye’de böyle bir durumdan söz etmek mümkün değildir. Reel ücretlerdeki azalmaya karşın verimlilik ve istihdamdaki artış yüksek seviyelere ulaşamamıştır (Kepenek, Yentürk, 2004:376).

1980’li yıllarda izlenen sanayileşmeyi dışlayıcı IMF-Dünya Bankası patentli yapısal uyum programlarının ve politikalarının doğal bir sonucu olarak, geleneksel sanayileşme araçları büyük ölçüde yitirilmiştir. İşgücünün beceri ve eğitim düzeyini yükseltmeye yönelik harcamalar ve AR-GE harcamalarıyla fonksiyonel esneklik getiren bir sanayileşme sürecinin başlatılabilmesi mümkün gözükmemektedir. Hatta yeni bir sanayileşme atılımının dışında, kökleşen rant ekonomisinin yarattığı yatırımsızlık ortamı devam ettiği sürece mevcut sanayi yapısının bile taşınabilmesi oldukça güç görünmektedir (Konukman, 1999:372-377).

1980’lerin ilk yarısında özel sermaye, ihracat teşvikleri ve düşük ücret maliyetlerinin getirdiği avantajları kısa dönem karlar içinde değerlendirirken, sektörün kar marjları yükselmiş ve ücretli emeğin sektörel katma değer içindeki payı

düşmüştür. Dolayısıyla 1980 sonrası dönem boyunca, dış ticarete açık olan sektörlerin piyasa yapılarında bir değişiklik ortaya çıkmamış ve imalat sanayiinin oligapol niteliği korunurken ulusal ekonomi ihracata yönelik olarak sanayileşmemiştir (Yeldan, 2002: 26).

Yaşanan bu yapısal dönüşümlerin, çalışma hayatına etkisi olmuştur. Ücretler aşağı çekilerek yurtiçi talebin daraltılmış ve yurtdışına ihraç edilecek bir artık yaratılmaya çalışılmıştır. Böylece bu dönemde reel ücretler hızla gerilerken sendikal haklarda da gerileme yaşanmıştır. Gelir dağılımındaki dengesizlik, kayıtdışı ekonominin boyutlarında büyük artış, işsizliğin artarak devam etmesi, KİT'lerdeki sorunlar ve özelleştirme, sendikaları ilgilendiren ve 1990'lı yıllara aktarılan başlıca sorunların başında gelmektedir.

Şenses ve Taymaz (2003:2), 1980 sonrası Türkiye ekonomisinde öne çıkan özellikleri şöyle sıralamaktadır:

“Birincisi, 1980 sonrası döneme damgasını vuran korumacı ve ithal ikamesine dayalı içe dönük sanayileşme politikalarının yerini ekonominin dünya ekonomisiyle daha yakından ilişkilendirilmesini ve bütünleşmesini amaçlayan dışa dönük politikalara bırakmasıdır. 1980 sonrası dönemi önceki dönemden ayıran ikinci temel özellik, devletin ekonomi alanındaki rolünde gözlenen belirgin değişikliktir. 1980 sonrasında devletin, sanayileşme sürecini etkileyen belli başlı bütün araçlarının elden çıktığı ve devletin rolünün hızla azaltıldığı bir döneme girilmiştir. Üçüncü temel özellik, sanayileşmeye ilişkin temel yaklaşımların ve politikaların oluşturulmasında dış dinamiklerin ön plana çıkmasıdır. 1980 sonrası dönemde uygulanan neo-liberal politikalar sanayileşme süreci içinde bütünüyle çok farklı bir ortamın oluşmasına yol açmıştır.”

İzlenen dışı açılma politikalarından Türk ekonomisi ve sendikacılık hareketi etkilenmiştir. Uluslararası pazarlarda rekabet etmek isteyen sanayiciler için sendikalar maliyetleri arttıran ve rekabeti engelleyen örgütler olarak görülmeye başlanmıştır. Çünkü Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde ucuz işgücü önemli bir rekabet avantajı olarak görülmektedir.

2.2.2. Sosyo-Ekonomik Değişimlerin Çalışma Hayatı Üzerine Etkileri

1980'li yıllar, dünya ekonomisinin 1970'lerde içine girdiği kriz sonrası, bunalımı aşmak için refah devletinden önemli bir sapmayı, ücretlerin ve sosyal harcamaların sınırlandırılmasını da içeren neo-liberal politikaların uygulamaya geçtiği yıllar olmuştur. 1980'li yılların sonunda ve 1990'lı yılların hemen başında Berlin duvarının yıkılması, SSCB'nin dağılmasıyla dünya tek kutuplu hale gelmiş, uluslararası ticaretin önündeki engeller kaldırılmıştır. Türkiye'de de 24 Ocak 1980 istikrar programlarıyla başlayan süreç, tüm dünyada olduğu gibi Türk sendikal hareketini de olumsuz yönde etkilemiştir.

1980 sonrası ekonomi politikaları, ücretler ve verimlilik düzeyi üzerinde önemli ölçüde etkili olmuştur. Ücretler uzmanlaşmış sanayilerde çok düşük oranda da olsa artarken, ihracat oranının yüksek olduğu ve arttığı emek-yoğun sanayilerde büyük ölçüde düşmüştür (Şenses, Taymaz, 2003: 8).

Dünyada olduğu gibi Türkiye'de de sendikal hareket bir krize girmiştir. Özellikle 1990'lı yıllardan itibaren üye kaybı, toplu pazarlık gücünde azalma, örgütlenmede güçlükler yaşanmaktadır.

Türk sendikal hareketini etkileyen gelişmelere genel olarak baktığımızda 1980 sonrası işgücünün sektörel yapısındaki değişim göze çarpmaktadır.

Küreselleşmeyle birlikte tüm dünyada görülen değişim Türkiye’ye de yansımış ve hızla hizmetler sektörü büyümüştür. Türkiye’ye özgü olarak bu değişim sanayiden hizmetlere kayış şeklinde olmayıp tarımdan hizmetlere kayış şeklindedir. Hizmet sektörü geleneksel olarak sendikal örgütlenmeden uzak durmuş, bu sektörde sendikaların örgütlülük düzeyi düşük kalmıştır. Klasik sendikacılık anlayışı olarak Türk sendikacılığının daha yoğun olarak mavi yakalı ve erkek işgücünde örgütlenmesi, hizmetler sektöründeki genişlemeyle birlikte sendikal gücü olumsuz yönde etkilemiştir (Lordoğlu, 1995: 793).

Tablo 2’de, 1980-2005 yılları arasında işgücünün sektörel dağılımı görülmektedir:

TABLO 2. 1980-2005 Yılları Arası Türkiye’de İşgücünün Sektörel Dağılımı (%)

Yıllar	Tarım Sektörünün Toplam İşgücü İçindeki Payı	Sanayi Sektörünün Toplam İşgücü İçindeki Payı	Hizmetler Sektörünün Toplam İşgücü İçindeki Payı
1980	59.3	13.8	26.9
1985	54.2	14.4	31.3
1990	50.4	15.5	34.1
1995	47.8	15.6	36.7
2000	47.4	15.4	37.2
2005	25.8	20.7	48.4

Kaynak: www.tuik.gov.tr.

Tablo 3’te 2001- 2009 yılları arasında işgücünün sektörel dağılımına yer verilmiştir:

TABLO 3. 2001-2009 Yılları Arasında Türkiye’de İşgücünün Sektörel Dağılımı (%)

Yıllar	Tarım	Sanayi	Hizmetler
2001	37.6	17.5	39.7
2002	34.9	18.5	42.1
2003	33.9	18.2	43.4
2004	34.0	18.3	43.0
2005	25.8	20.7	48.4
2006	27.3	19.7	47.3
2007	24.0	21.0	49.5
2008	24.7	19.7	50.2
2009	24.0	20.3	50.0

Kaynak: www.tuik.gov.tr.

Tablo 3 ve Tablo 4’te diğer sektörlerle göre hizmetler sektöründe işgücünün giderek arttığı görülmektedir. Çalışanların işteki durumuna göre dağılımına bakıldığında, Türkiye’de ücretli veya yevmiyeli çalışanların sayısı birçok gelişmiş ülkeyle kıyaslandığında düşüktür. Kırsal kesimde kendi hesabına çalışanların ve ücretsiz aile işçilerinin sayısı ücretli veya yevmiyeli çalışanlara göre oldukça yüksektir. 2009 TÜİK istatistiklerine göre, kırdaki ücretli-yevmiyeli çalışan işçi sayısı 2 bin 278 iken, kendi hesabına çalışanların sayısı 2 bin 781, ücretsiz aile işçisi sayısı ise 2 bin 380 olarak belirlendi. Kentlerde ise ücretli çalışanların sayısı daha yüksektir, ancak kendi hesabına çalışanların sayısı da oldukça fazladır (www.hazine.gov.tr). Kendi hesabına çalışanların sayısının artması sendikal örgütlenme için dezavantajlı bir durumdur.

Yoksulluğun yaygın, güvencesizliklerin yüksek, korumanın bulunmadığı, çalışmaya ilişkin hakların uygulanmadığı, örgütlenme hak ve özgürlüklerinin yaşama geçirilmediği bir alan olarak tanımlanan enformel ekonomi içinde kendi hesabına çalışanlar oldukça geniş bir grubu oluşturmaktadır. Örgütlenme potansiyelindeki azalmanın enformel istihdamın büyümesine etki ettiği söylenmektedir. Kurumsal ekonomideki sendikaların güçlenmesi ve istikrar kazanması, her geçen gün sayısı artan enformel işlerde çalışanların örgütlenmesine ve onların çalışmaya ilişkin haklarının gerçekleşmesine bağlıdır. Enformelleşmenin yaygınlaşması sendikaların konumunu ve rolünü etkilemekte, pazarlık güçlerini azaltmaktadır. Bu durumda enformel çalışanların kötü çalışma ve yaşam koşulları, kurumsal ekonomide sendikalı çalışanların ekonomik ve sosyal haklarının gelişimini sınırlamakta ve geriletmektedir (Kapar, 2007, 84-86).

1980 sonrasında tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de çalışma hayatında çok çeşitli değişimler gözlenmiştir. Çalışanlar açısından 1980 sonrası sürecin en önemli etkisi 1960’lı yıllarda kazanılan sosyal hakların askıya alınarak, işgücü piyasaları üzerindeki baskıların artmasıdır. Sendikal faaliyetlerin sınırlandırılması ve durdurulması, grev ve toplu sözleşmelerin yasal yollarla sınırlandırılması bu baskıların en göze çarpanlarıdır.

Özellikle 12 Eylül askeri darbesine yönelik tepkiler, Türkiye’de o dönemin sınıfsal yapısını ortaya koymaktadır. İşveren kesimi bu konuda tepki göstermemiş, hatta askeri rejime destek vermiştir. Ekonomide istenilen politika değişikliklerinin gerçekleştirilebilmesi ve işgücünün disiplin altına alınabilmesi için koşullar uygun hale getirilmeye çalışılmaktadır. Ancak, işçi kesiminden darbeye tepki gelmemesi ilginçtir. Hatta bazı sendikacıların tutuklanması ve yargılanması karşısında, sınıf

bilincine sahip olduğu düşünölen DİSK'e üye olan işçilerden de herhangi bir tepki gelmemiştir. Türk-İş ise bu dönemde uzlaşma yanlısı yaklaşımını devam ettirmiştir (Altan ve diğeri, 2005:48).

Türkiye'de sendikalar, ne örgötsel, ne de ideolojik anlamda birleşmiş bir kurumlaşma yaratabilmişlerdir. Az sayıda üyeyi paylaşma kavgası da aralarında eksik olmamıştır. Bu bölünmelerin gerek toplu pazarlık gücü, gerek siyasal etkinlik açısından Türkiye'deki sendikacılığı zayıflatıcı etkisi ise açıktır (Koray, 1994:189).

Türkiye, her ne kadar küreselleşme ve ona bağılı olarak ortaya çıkan gelişmelerden etkilenmiş olsa da, gelişmiş ölkelerde olduğı gibi çalışma hayatındaki gelişmeleri sadece bunlara bağılı olarak açıklamak mümkün değildir. Sendikaların karşılaştıkları olumsuzlukların bir kısmı teknoloji kaynaklı iken, bu olumsuzlukların hepsini teknolojik gelişmelere bağlamak da mümkün değildir. Henüz sanayileşme sürecini tamamlayamamış ölkemizde teknolojik gelişmelerin sendikal hareketi olumsuz etkileyecek düzeye ulaşamadığı açıktır (Yorgun, 2007:529). Dünyada ve özellikle Türkiye'de çalışma yaşamında ve işgücünün niteliğinde meydana gelen gelişmeler, ekonomik nedenlidir. 1980 sonrası yaşanan ekonomik krizlere bağılı olarak ortaya işsizlik çıkmıştır.

Türkiye, uzun dönemli işsizlik, kadın ve gençlerin işsizlikten en fazla etkilenen gruplar olması, bölgesel işsizlik oranlarındaki farklılıklar gibi sebeplerle AB ölkeleri ile benzerlik gösterirken; kendine has başka sorunlara da sahiptir. Öncelikle, Türkiye'deki işsizlik sorunu sadece bir açık işsizlikten ibaret değildir (Ataman, 2003). Ölkemizde oransal açıdan AB ortalamaları ile yakın olarak görölen işsizlik oranlarının eksik istihdam sorunu ile birlikte değerlendirilmesi gerektiğı düşünülmektedir. Çünkü, Türkiye'de açık işsizlikten daha da önemli olarak düşük

katma değerle çalışan ve düşük gelir elde edenler açısından bir eksik istihdam sorunu yaşanmaktadır (Kızılot ve diğerleri, 2006:128).

TABLO 4. Aralık 2009 Verilerine Göre İşgücünün Durumu

	TÜRKİYE		KENT		KIR	
	2008	2009	2008	2009	2008	2009
Kurumsal olmayan nüfus (000)	70		48		21	21
15 ve daha yukarı yaştaki nüfus (000)	096	70 907	530	48 921	567	986
	51		35		15	15
	211	52 079	963	36 357	248	721
	23		16			
İşgücü (000)	799	24 812	238	16 712	7 560	8 100
	20		13			
İstihdam (000)	466	21 451	713	14 098	6 753	7 353
İşsiz (000)	3 332	3 361	2 525	2 614	807	747
İşgücüne katılma oranı (%)	46,5	47,6	45,2	46,0	49,6	51,5
İstihdam oranı (%)	40,0	41,2	38,1	38,8	44,3	46,8
İşsizlik oranı (%)	14,0	13,5	15,6	15,6	10,7	9,2
<i>Tarım dışı işsizlik oranı (%)</i>	16,8	16,6	15,9	16,1	20,9	19,0
<i>Genç nüfusta işsizlik oranı⁽¹⁾(%)</i>	26,0	24,1	27,1	25,6	23,5	20,7
	27		19			
İşgücüne dahil olmayanlar (000)	412	27 266	725	19 645	7 687	7 621

(1) 15-24 yaş grubundaki nüfus

Kaynak: www.tuik.gov.tr.

Tablo 4. ise Aralık 2009 verilerine göre işgücünün durumunu göstermektedir:

Buna göre, Türkiye genelinde işsiz sayısı artarak 3 milyon 316 bin kişiye yükselmiştir. İşsizlik oranı ise 0.5 puanlık azalışla % 13.5 seviyesinde gerçekleşmiştir. Kentsel yerlerde işsizlik oranı değişmeyerek % 15.6, kırsal yerlerde ise 1,5 puanlık azalışla % 9,2 olmuştur.

Gerek işsizlik, gerekse çalışma yaşamı ile ilgili hukuki düzenlemelerde meydana gelen değişiklikler de sendikalara önemli ölçüde yansımıştır. 1990'lı yıllardan itibaren gittikçe zayıflayan sendikalar, 2000'li yıllarda daha fazla sorunla

baş etmek zorunda kalmışlardır. Özellikle toplu pazarlıklarda krizden olumsuz etkilenen işverenlerin baskısıyla sendikalar daha tavizkar olmuş, ücret pazarlığının yerini iş güvencesi pazarlıkları almıştır. Sendikalar bir yandan mevcut üyelerini tutmaya çabalarken, diğer taraftan yeni üyeleri örgütlemek durumundadır. Ancak işsizliğin yüksek olduğu, esnek çalışmanın hukuki olarak onaylandığı ve kamunun ekonomide ağırlığının azaldığı, yoksulluğun derinleştiği bir ortamda bu mücadele hiç de kolay görünmemektedir (Altan ve diğerleri, 2005: 3).

2.2.3. Küreselleşmenin Türkiye’deki Sendikalar Üzerindeki Etkileri

Sanayileşmeyle ortaya çıkan, kol gücüne ve tam gün çalışmaya dayalı sendikal taban yeni çağla birlikte hızlı ve köklü bir değişim sürecine girmiştir. Sendikalar kapitalist toplumun kabul etmediği kurumlar olagelmıştır.

Yorgun (2007:72), dünya sendikal hareketinin bu değişimler karşısındaki tavrına ilişkin üç aşamalı bir tespitte bulunmaktadır. Birincisi değişimin fark edilmediği dönem (1970-1980), ikincisi değişimin fark edildiği, söylem bazlı tepkilerin dile getirildiği ve sonuna doğru arayışların somutlaşmaya başladığı dönem (1980-1990), üçüncüsü ise alternatif sendikal yapıların ve stratejilerin tartışıldığı ve uygulandığı (1990 sonrası) dönemdir. Kapitalizm her ülkede aynı şekilde gelişmediği için sendikaların yaşadığı sorunlar da buna bağlı olarak değişim gösterebilmektedir.

Özellikle küreselleşme sürecinde uluslararası ilişkilerin gelişmesi rekabet ve bağımlılığın artması, ulus devlet yapısının zayıflaması, uluslar üstü yapıları ön plana çıkarırken, bu süreçten sermayenin güç kazandığı ve sendikaların ise önemli ölçüde güç kaybına uğradığı görülmektedir.

Bilgi toplumunun temellerinin atıldığı yirminci yüzyılın son çeyreğinden itibaren, teknolojik değişim, yalın üretim sistemi, esnek çalışma, sektörel değişim, beyaz, pembe ve çelik yakalı işçi sayısında meydana gelen artış gibi gelişmeler çalışma hayatındaki örgütlenmeyi temelinden sarsmaktadır. Hiç kuşkusuz diğer ülkelerde olduğu gibi, Türkiye de bu gelişmelerden etkilenmektedir. Ancak dünyadaki sendikacılık hareketi post-endüstriyel toplumun ihtiyaçları doğrultusunda yeniden yapılanırken, Türk sendikacılık hareketi endüstriyel ilişkilerde güçlü bir taraf dahi olamadan yeni bir temsil krizi ile karşı karşıya kalmıştır (Yorgun, 2007: 107-108).

Yorgun (2007: 112), Türk sendikacılık hareketinin 1980'den sonrasını dönemlere ayırarak değerlendirmektedir. Buna göre, 1980-1983 yılları sendikal faaliyetlerin yasaklandığı ve sınırlandırıldığı, 1984-1990 yıllar sendikal yeniden yapılanmanın, özellikle sendikal kayıpların ve hakların alınması için mücadele sürecinin yaşadığı yıllardır. 1990 ve sonrası da iki döneme ayrılabilir, 1995 yılına kadar özellikle kamuda çatışmanın esas olduğu, 1995'den sonra ise uzlaşma arayışlarının yoğunlaştığı ve küresel şartların örgütlenmeyi olumsuz etkilediği dönem olarak değerlendirilebilir.

Dünyada meydana gelen değişimin ekonomik küreselleşme, ulus devleti etki alanını daraltma, uluslar arası ilişkileri ve standartları sermaye lehine artırma yönünde gelişmesi, başta sendikalar olmak üzere piyasaya müdahale eden kural ve kurumların gücünün kırılmasına neden olmakta ve bu yüzyılda sendikaların varlıklarını tartışılır kılmaktadır.

Genel olarak ekonomik koşullar ve izlenen ekonomi politikaları, teknolojik değişimlere bağlı yeni üretim ve çalışma biçimleri, uluslar arası rekabetin

yoğunlaşması, devletin ve işverenlerin sendikalara ve endüstri ilişkilerine yaklaşım tarzı, sendikacılık ve toplu pazarlığı etkileyen başlıca faktörler arasında yer almakta ve sendikalar bu süreçten olumsuz etkilenmektedir (Dereli, 1995: 29).

1980 yılından sonra Türkiye’de esen değişim rüzgarları; ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel yapıda derin değişikliklere yol açmıştır. Hiç kuşkusuz bu değişim dalgasından sendikalar da payına düşeni almaktadır. 1980 sonrasında sendikalardaki en önemli değişim, merkezileşmenin artması, sendikal bölünmenin memurları da kapsayacak şekilde devam etmesi, 1995 yılına kadar kamu kesiminde çatışma ağırlıklı ilişkilerin egemen olması ve 1990 yılından sonra yoğunlaşan ve önlenemeyen üye kayıpları şeklinde olmuştur (Yorgun, 2007: 118).

1980 sonrası dönemde Türkiye’de sendikalar için, hem bazı kayıplar yaşanmış, hem sorunlar artmış, hem de sendikalar bazı politikalara zorlanmıştır. Türk demokrasisi, 12 Eylül 1980 askeri darbesiyle kesintiye uğramış, üç yıl süren bir ara döneme girilmiştir. Endüstri ilişkilerini şekillendiren yasal çerçeve, başta 1982 Anayasası olmak üzere 2821 sayılı Sendikalar Kanunu, 2822 sayılı Toplu İş Sözleşmesi Grev ve Lokavt Kanunu bu ara dönemde hazırlanmıştır. Yasa koyucu, endüstri ilişkilerini şekillendiren yasal çerçeveyi hazırlarken, gerek 1961 Anayasası, gerekse 274 ve 275 sayılı Kanunlarla işçilere sağlanan bazı haklarda kısıtlama yoluna gitmiştir. Sendikal mücadele yeni bir yasal zeminde başlamıştır. Batı ülkelerindeki sendikacılar yeni yüzyılın şartlarına adapte olma çabası içindeyken, Türk sendikal hareketi yeniden örgütlenmeye ve mücadeleye girmek zorunda kalmıştır.

Yorgun (1998: 220), 1980 sonrası Türk sendikacılık hareketinin temel özelliklerini şu şekilde ifade etmektedir:

“Yasal düzenlemelerle biçimlenmiş bir harekettir, ikincisi Türk sendikacılığı daima yasa koyucudan çözüm bekler durumda olmuştur. Üçüncüsü tüm çalışanlar örgütlenme hakkından yararlanamamaktadır. Dördüncüsü faaliyetini ücret pazarlığıyla sınırlandırmış bir sendikacılıktır. Beşincisi, pragmatik ve uzlaşmacı bir sendikacılıktır.”

12 Eylül döneminin doğrudan ve açık olarak görülen olumsuz etkileri, işçiler açısından hem yasal, hem ekonomik kayıplar olarak nitelendirilebilir. 2821 sayılı Sendikalar Kanunu ve 2822 Sayılı Toplu Sözleşme, Grev, Lokavt Kanunlarında yapılan kısıtlayıcı yönde değişikliklerin ciddi yasal kayıplar olduğu açıktır. 1980 sonrasında yaklaşık on yıl süreyle gerçek ücret kayıpları yaşandığı ise tartışmasızdır.

Demokratikleşme eğilimlerinin bir yansıması olarak, 1980’lerin sonlarından başlayarak reel ücretler 1993 yılına kadar önemli ölçüde artmış ve 1980’lerdeki kayıplarını hızla telafi etmiştir. 1988-1993 döneminde yılda ortalama yüzde 21.6’lık hızlı bir artış gösteren reel ücretlerde, en hızlı artışlar, uzmanlaşmış (%30.7) ve ölçek yoğun (%25.6) sanayilerde gerçekleşmiştir. Öte yandan, istihdam payı hızla artan emek-yoğun sanayiler, ücret artışlarının en düşük olduğu sanayiler arasında yer almıştır. 1994 krizi ve aynı yıl yaşanan yüzde 100’ün üzerindeki enflasyon sonucunda reel ücretler bir yıl içerisinde yüzde 27 oranında gerileyerek, 1988-1993 döneminde sağlanan ücret artışlarının etkisini önemli ölçüde silmiştir” (Şenses, Taymaz, 2003: 9).

ANAP’ın 1983’te iktidar olmasına rağmen, görünüşte sivil parlamenter rejime dönülmesine karşın sıkıyönetim koşulları, olağanüstü hal uygulamaları devam etmiştir. 1980-1983 yıllarından sonra sendikaların tepkisizliğinde biraz da olsa kırım yaşılmaya başlanmıştır.

1983'ten 1991'e kadar süren ANAP iktidarı, hukuksal üstyapısı 12 Eylül rejimi tarafından belirlenmiş olan ekonomik yapılanmayı gerçekleştirmeye yönelmiştir. Bununla birlikte, zamanla beliren görece demokratikleşme sürecinde sendika hareketinin belli bir canlılık ve belli ölçüde bağımsız bir kişilik kazanmaya başladığı görülmektedir (Işıklı, 2003: 108).

1984-1988 döneminde özellikle 1986'dan sonra grevler yapılmaya başlanmıştır. Grevler özel sektörde yoğunlaşmıştır. Bu dönem, yeni liberal politikaların uygulayıcısı hükümete karşı işçi sınıfı ve sendikal hareketin tepkilerinin başladığı ve ivmesini artırdığı, bir toparlanma dönemi olarak nitelenmektedir (Sazak, 1998: 172).

Koç (1994: 10), 1984-1994 dönemini, "Türkiye tarihinde ücretli emek ile sermaye arasındaki mücadele açısından bir dönüm noktası olarak" nitelendirmektedir. Bu dönem, işçilerin yeni liberal politikalara karşı tepki gösterdiği ve böylece örgütlü mücadelenin yükseldiği, yeni liberal politikaların da işçi sınıfı ve sendikacılık hareketinin kazanımlarını yok etmeye, sendikal örgütlülüğü zayıflatmaya yönelik uygulamaları içeren bir dönemi ifade eder.

Sendikal yapıda beliren bu değişiklik, 1989 yılındaki "Bahar Eylemleri" ile belirginleşmiştir. Bu eylemin etkisiyle reel ücretlerde belirli bir artış yaşamaya başlanmıştır.

ANAP'tan sonra koalisyon hükümeti kuran DYP-SHP de sendikaların etkinliğini azaltmak, ücretleri düşürmek yönünde yeni liberal politikaları uygulamaya hız verdi.

Genel olarak işgücü piyasalarının esnekleştirilmesi doğrultusundaki uygulamalar olarak nitelendirilen bu uygulamalar, sendikaların etkinliğini azaltmaya,

toplu sözleşme kapsamını daraltmaya, sendikal örgütlülüğün yoğunlaştığı kamu kesimini küçültmeye yönelik uygulamalardır. Bu uygulamalar arasında, toplu işten çıkarmalar, kapsam daraltıcı uygulamalar, sözleşmeli personel, taşeron uygulaması, mevsimlik, geçici işçilik ve özelleştirme yer almaktadır (Sazak, 1998: 185).

Bu dönemin diğer bir özelliği de sendikaların bir oluşum için bir arada hareket etme girişiminde bulunmalarıdır. 1993 yılında Türk-İş, Hak-İş ve DİSK “Demokrasi Platformu” nu oluşturmuştur. Aralarında ideolojik farklılıklar bulunan bu üç sendikanın birlikteliği, 1995 yılında Hak-İş’in platformdan ayrılmasıyla son bulmuştur. 1999 yılında bu üç büyük konfederasyona ek olarak KESK, Kamu Sen, Memur-Sen gibi memur örgütlenmelerini de bünyesinde barındıran “Emek Platformu” kurulmuştur.

Kamu çalışanlarının da hızla örgütlendiği bir dönem olma özelliğini taşıyan bu dönemde, kamu çalışanları sendikaları aralarında eşgüdümü sağlamak amacıyla “Kamu Çalışanları Sendikalar Platformu”nu oluşturdu. Kamu çalışanları yasal meşruiyet ve toplu iş sözleşmesi, grev hakkı için bu platform çatısı altında mücadelesini sürdürdü.

Türkiye’de sendikalaşma oranları şu şekildedir:

TABLO 5. Sendikalı İşçi Sayısı ve Sendikalaşma Oranları (1984-2009)

Yıllar	ÇSGB’na Göre Toplam İşçi Sayısı	ÇSGB’na Göre Sendikalı İşçi Sayısı	ÇSGB’na Göre Sendikalaşma Oranı (%)
1984	2.553.384	1.427.271	55.89
1985	2.819.517	1.828.471	64.85
1986	3.075.343	1.953.892	63.53
1987	3.268.038	2.044.797	62.56
1988	3.483.212	2.227.029	63.93
1989	3.564.214	1.834.968	51.48
1990	3.563.527	1.997.564	56.05
1991	3.513.064	2.130.811	60.65

1992	3.596.469	2.254.271	62.68
1993	3.742.380	2.485.681	66.41
1994	3.815.261	2.644.417	69.31
1995	3.905.118	2.667.014	68.29
1996	4.051.295	2.708.784	66.86
1997	4.215.375	2.774.622	65.82
1998	4.327.156	2.923.546	67.56
1999	4.381.039	3.037.172	69.33
2000	4.521.081	2.468.591	54.60
2001	4.562.454	2.609.672	57.20
2002	4.572.841	2.680.966	58.63
2003	4.781.958	2.751.670	57.54
2004	4.916.421	2.854.059	58.05
2005	5.022.584.	2.945.929	58.65
2006	5.154.948	3.001.027	58.21
2007	5.154.948	3.001.027	58.21
2008	5.414.423	3.179.510	58.72
2009	5.398.296	3.232.679	59.88

Kaynak: www.csgeb.gov.tr

Bu istatistiki veriler hakkında belirtilmesi gereken, Türkiye’de çalışma hayatına ilişkin verilerin gerçek rakamları yansıtmadığıdır. Sendikalaşma oranındaki düşüşler gerçeği yansıtsa da rakamların abartılı olduğu söylenebilir. Sendikalaşma oranları ile ilgili hesaplamalarda sadece sigortalı işçilerin baz alınması bazı eksiklikleri beraberinde getirmektedir. Bu yüzden sendikal yoğunluğun hesaplanmasında ikinci bir metod olarak, sendikal işçi sayısının toplam ücretli sayısına bölünmesi yolu da önerilmektedir. Bu bağlamda Türkiye’de enformel istihdamın da önemli boyutlarda olduğu dikkate alınırsa, ücretli çalışanların çok daha yüksek boyutlarda olduğu görülmektedir (Mahiroğulları, 2005: 353).

2000 yılı ‘Hane Halkı İşgücü Anketi Sonuçları’na (HİAS) göre, 20 milyonun üzerinde insanın istihdam edildiği Türkiye’de, toplam ücretliler 10 milyon, SSK’ya kayıtlı ücretliler ise 5 milyon civarındadır (DİE, 2000: XXVI). Bu açıdan, Türkiye

genelindeki sendikalaşma oranı hesap edilirken hem SSK'lı toplam işçi sayısının hem de HİAS'taki ücretliler sayısının kullanılması gerekmektedir (Mahiroğulları, 2001: 174).

1980 sonrasında Türk sendikal hareketini etkileyen önemli bir gelişme de özelleştirme uygulamalarıdır. Türkiye'de özelleştirmeyle ilgili yasaların çıktığı 1984 yılından itibaren özelleştirme uygulaması sürmektedir. Özelleştirme ile birlikte, gerek özelleştirme öncesinde gerekse sonrasında göze çarpan en önemli nokta istihdamda azalmaya gidilmesidir. Özel kesimin her zaman sendikalaşmaya olumlu bakmadığı da bir gerçek olarak düşünöldüğünde taşeronlaşma, fason işçi çalıştırma gibi yollarla sendikal örgütlenme engellenmeye çalışılmaktadır. Tüm bu sebeplerle sendikalar, hem üye kaybına hem de toplu pazarlık gücünde zayıflamayla karşı karşıya kalmaktadır (Şenkal, 1999: 252).

Türkiye'de pek çok işkolunda büyük fabrikaların içerisinde üretim süreci parçalanarak taşeronlaştırılmıştır. 30 kişinin altında işçi çalıştıran işyerlerinde iş güvencesi kanunu uygulanmamaktadır; bu nedenle fason üretim yapan küçük ve orta boy işyerleri neredeyse tamamen kayıtdışı çalışmaktadır. İşverenler sendikalı işçi yerine, asgari ücretle işçi çalıştırarak, düşük nitelikli işleri taşerona devretmişlerdir. Taşeronlaştırma zamanla üretim alanlarına kaydırılmıştır.

Taşeron uygulaması özel sektörde ve özellikle kamu sektöründe 1993 yılından sonra hızla yaygınlaştı ve sendikasızlaştırmada en etkin yöntem haline geldi (Sazak, 1998: 189).

Özelleştirme, Türkiye'de sendikal hareketin 1990'lı yıllarda en önemli sorunu olarak gündeme gelmiştir. Özelleştirme etkili bir sendikasızlaştırma yöntemidir.

Türkiye’de sendikal örgütlülüğün çok önemli bir bölümünün (yüzde 75’lere ulaşan bir oran) KİT’lerde yoğunlaşması, özelleştirmenin sendikasılaştırmada etkin bir araç olabileceğinin kanıtı olmaktadır. Türkiye’de özelleştirilen KİT’lerin birçoğunda sendikal örgütlülük ya tamamen ortadan kaldırılmış ya da etkisizleştirilmiştir (Sazak, 1998: 192).

Daha önce belirtildiği üzere küreselleşmeyle birlikte teknolojik alandaki gelişmeler de sendikalaşmayı olumsuz etkilemektedir. Teknolojik gelişmeler örgütlü gücü zayıflatmak için kullanılmakta, teknolojik gelişme mevcut ekonomik ve sosyal yapıyı değiştirdiği için işsizlik artmakta, yeni yönetim sistemleri devreye girmektedir.

Yeni teknolojiler, sendikal büyümeyi olumsuz etkilediği gibi, sendikalaşmayı kolaylaştıracak imkanlar da içermektedir. İnternet ve elektronik posta üyelerin, temsilcilerin ve görevli kadroların hızlı ve etkin bir biçimde iletişim kurmasını sağlamakta; çağrı merkezleri verimliliği artırma olanağı yaratmakta; web siteleri ise kampanya olanaklarını artırmaktadır. Ancak Türkiye’de bu tarz olanakların yeterince verimli kullanıldığından söz etmek biraz zordur (Yorgun, 2007:67).

Türkiye’de sendikalaşmayı olumsuz etkileyen unsurlardan biri de kayıt dışı istihdamdır. Kayıt dışı istihdamın en tipik özelliği, çalışma hayatı ile ilgili hiçbir resmi istatistik içerisinde yer almamasıdır.

Türkiye’de formel sektörün istihdamı yıllara göre nispi bir artış göstermesine karşılık, enformel sektör istihdamı, beklenen ve olması gerekenden daha hızlı bir biçimde artmaktadır (Ekin, 1995, 74). Özellikle son yıllarda kırsal kesimden kentlere yüzde 4’ler oranının üzerinde yaşanan hızlı göç, nüfus artış oranlarının yüksekliği, ekonomik imkansızlıkların bir sonucu olarak yatırımların yeterli düzeyde

yapılamayışı gibi yapısal nedenler, SSK primleri ve kıdem tazminatı ödemelerinin yüksek oluşu gibi işverene getirilen mali yükümlülükler, 2000’li yıllarda kendini iyice hissettiren küresel rekabetin emek unsurunun maliyetindeki artışları telafi edebilme çabaları (Lordoğlu, 1998: 248), Türkiye’de kayıtdışı istihdamı giderek teşvik eden, tırmandıran önemli faktörler olmuştur.

Dünyada ve Türkiye’de sendikaları etkileyen çevresel faktörlerden söz edilmiştir. Sendikasızlaşmayı tetikleyen önemli bir unsur da sendikaların kendilerinden kaynaklanan sorunlardır.

Türkiye’de özellikle sendikal bölünme, üyelerle ilişkilerin yeterince demokratik olmaması, uluslararası emek mücadelesinin sağlam bir zemine oturamaması ve örgütlenmede yetersizlikler gibi olumsuz etkenler, sendikaların kendilerinden kaynaklanan problemlerin bazılarıdır (Yorgun, 2007: 55-56).

Başta enflasyon sorunu olmak üzere ekonomik sorunların yaşandığı Türkiye’de sendikalar, ücret pazarlığını merkez alan geleneksel politikalar uygulamakta ve işçilerin büyük bir kısmı da yalnızca iyi bir toplu iş sözleşmesinden yararlanmak amacıyla sendikalara üye olmaktadır. Grev eğilimi ise, son yıllarda azalmakta ve grevler, genellikle sendikalar arası rekabetin yaşandığı iş kollarında yoğun olarak yaşanmaktadır (Uçkan, 2004: 240).

Türk sendikacılık hareketi 1980 yılından önce daha etkin bir şekilde faaliyet göstermiştir. 1980 yılından sonra durum değişmiş ve sendikaların faaliyetleri oldukça daraltılmıştır. Sendikalar, dünyada küresel şartların ortaya çıkardığı sorunları çözmek için adem-i merkezileşirken, Türkiye’de 1980 sonrasında çıkarılan yeni Sendikalar Kanunu ile merkezileşme zorunlu kılınmıştır.

Türkiye’de sendikalardan kaynaklanan sorun alanların başında örgütlerin üyeleriyle olan ilişkilerini gerektiği kadar demokratik esaslara göre geliştirememiş olmaları, sendika içi demokrasinin tam anlamıyla yerleşmemiş olmasıdır. Sendikalar büyüme ve güçlenme stratejilerini uzun yıllar devletten aldıkları desteğe dayandırmışlardır. Toplumla, işçilerle ve üyelerle ilişkilere verilen önem ile tabanın beklentileri karşılanamamıştır. Sendikaların kurumsallaşamaması, sendika içi demokraside yaşanan sorunlar, sendikal faaliyetlerin ve hizmetlerin yetersizliği, sendikal kadrolara duyulan güven eksikliği gibi nedenlerin varlığı sendikaların güçlenmesini engellemektedir. Sendika yöneticileri, günü kurtarmaya yönelik tepkisel söylemlerden vazgeçerek, dünyada ve Türkiye’de yaşanan değişimi algılama ve alternatif politikalar üretme zorunluluğuyla karşı karşıyadır (Yorgun, 2007: 158).

İşverenler de, sendikal örgütlenmeyi engellemek için işçileri işe alırken sendikasız olma ilkesini sıkı bir şekilde uygulamakla birlikte, daha sonra sendika üyesi olabilecek işçilere karşı da tedbirler almayı ihmal etmemektedirler. İşverenler, sendikasızlaştırma faaliyetlerinde, sendika üyesi işçileri işten atmak, yetkisi kesinleşen sendikalarla toplu görüşmeden kaçınmak, alt işveren uygulamasına başvurmak, arabuluculuk mekanizmasını işlevsiz kılmak gibi farklı yöntemler kullanabilmektedir (Yorgun, 2007; 65).

Sendikalar çok daha geniş kitleler adına, işçi sınıfı veya ücretli çalışanlar adına bir rol üstlenmeseler ve üyelerinin çıkarlarını korumaya yönelik bir sendikacılık anlayışını sürdürseler de, sendikal örgütlenme ve sendikal politikalarında bir değişime gitmek durumundadırlar. Hem sendikal örgütlenmede işletme/işyerinin önemini anlayacak ve bu düzeyde güçlenmenin yollarını arayacaklardır, hem üyelerinin çıkarlarını koruyacak alternatif politikalar üretmek

üzere bilgi ve birikim açısından çok daha donanımlı duruma geleceklerdir, hem de üyeleri ve işverenlerle ilişkilerini geliştirecek önlem ve mekanizmalara ağırlık vereceklerdir. İşletme bazında önemli bir taraf olma rolünü koruyabilmeleri açısından, tüm bu değişikliklere ve dolayısıyla yeni sendikal arayışlara gereksinimleri olduğu açıktır (Koray, 1994: 264).

Yorgun (2007: 176), yeni sendikal model için şu öneride bulunmaktadır: Yoksulluk, gelir dağılımı bozukluğu, antidemokratik uygulamalar, devletin yeniden yapılandırılması ihtiyacı, hukukun egemen kılınması, siyasi rant paylaşımının engellenmesi, siyasi iktidarların kontrol edilmesi gibi alanlarda sivil toplum örgütlerini ve toplumu harekete geçirecek “Toplumsal Hareket Sendikacılığı”na ihtiyaç duyulmaktadır. Çalışan nüfusu dikkate aldığımızda sendikalaşma oranının yüzde 10'lara dahi ulaşmaması, örgütlenmenin uzun yıllardır gerilemesi “Örgütlenmeye Dayalı Sendikal Modeli” zorunlu kılmaktadır. Sendika üyesi işçileri dahi memnun etmeyen sendikal hizmetler nedeniyle, hizmet sendikacılığına olan ihtiyaç da devam etmektedir. Bu nedenlerden dolayı üç sendikal modelden yararlanarak, Türk sendikacılık hareketinin karma bir modeli uygulaması gerekmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SENDİKALARIN FAALİYET ALANLARI VE TÜRK-İŞ

3.1. SENDİKALAR VE FAALİYETLERİ

Dünyada sanayi devrimi ile başlayan ve ortaya çıkan sermaye-işçi sınıfı ayrışması ve sınıflar arası haksız rekabet, sosyal ve siyasal haklarda söz sahibi olma çabaları sendikaların doğuşunu hızlandırmıştır. Sendikalar, önce işçi sınıfının ekonomik ve hukuki taleplerini iyileştirme ve işçi haklarının meşrulaştırılması konusunda ortaya çıkmış olup, zamanla öteki kesimlerin de katılımıyla geniş tabanlı organizasyonlar haline gelmişlerdir (Gönel, 1998: 12).

Sendikaların toplumda kendisinden beklenen doğrultuda gerçekleştirdiği, hali hazırda bir tavrı, sendikal faaliyetleri vardır. Demokratik toplum sendikaları yaratırken, sendikalar da faaliyetleriyle, demokratikleşme sürecinin geliştirilmesini katkıda bulunmaktadır.

Sendikal faaliyet, sendika ile ilgili faaliyetler anlamına gelmektedir. Sendikaların faaliyeti genel olarak, sendikalara kanunlarla tanınmış faaliyet türlerini ve yasalarca yasaklanmış işlevlerini ifade etmekte, sendikal faaliyet ise ayrı ayrı bu faaliyetlerden her birini anlatmaktadır (Korkusuz, 2003: 14).

Sendikaların tanınmalarında ve kabul edilmelerinde öncelikle, sendikaların örgüt olarak sahip olduğu istikrar çok önemli olmaktadır. Ayrıca, bu örgütler hayatiyetlerinin devam etmesi için mutlaka üyelerinin çıkarlarını korumak ve kendilerini topluma kabul ettirici etkinliklerde bulunmak durumundadırlar. Bu

etkinlikler, sendikanın temsil ettiği kitlenin dışında kalan toplumsal katmanlarca da onaylanmalıdır. Bu durum, sendikaları, mevcut faaliyetlerini artırma ve daha organize planlama ilkesine sevk etmektedir (Korkusuz, 2003: 15).

Sendikalar faaliyetlerini icra ederken, “işçilerin eğitimini ve kültürel bilincini yükseltmek, üyelerinin ve ailelerinin sosyal, ekonomik ve sağlık durumlarını iyileştirmek, işçilerin hayat seviyelerinin ve ekonomik durumlarının yükseltilmesi için ekonomik ve sosyal yönden planlamalar yapmak, çalışanların mesleki eğitimini, onların üretime katkılarını sağlamak, yaşadığı topluma karşı sorumlulukları olduğu bilinciyle etkinlikte bulunmak” hedeflerini gözetmek zorundadır (Korkusuz, 2003: 19).

Sendikaların faaliyetleri hakkında belli sınıflandırma yapmak söz konusu değildir. Çünkü bu faaliyetler çok çeşitli olduğu gibi araştırmacılar tarafından farklı şekilde sınıflandırılmaktadır. Mesleki faaliyetler, sosyal faaliyetler, ekonomik faaliyetler, yönetime katılma faaliyetleri, sanat-kültür faaliyetleri, eğitim faaliyetleri, siyasi faaliyetler gibi. Bu çalışmada sendikal faaliyetler, çalışma hayatına ilişkin faaliyetler, sosyal faaliyetler ve siyasi faaliyetler olmak üzere üç başlıkta ele alınacaktır.

Sendikaların ağırlık verdikleri faaliyet alanları ülkeler arası değişiklik göstermektedir. Türk sendikacılığı toplu pazarlık faaliyeti üzerinde yoğunlaşmıştır. Oysa yasalar sendikalara toplu pazarlık dışında oldukça geniş bir faaliyet alanı bırakmış, hatta ekonomik faaliyetlere bile izin vermiştir. Türk sendikaları elverişsiz ekonomik ve sosyal koşullar nedeniyle toplu pazarlık sisteminde tıkanmalar başlayınca en önemli işlevini kaybetme tehlikesi ile karşılaşmışlardır. Benzer durumla karşı karşıya kalan Avrupa sendikaları üyelerine yönelik faaliyetlerini

çeşitlendirme yoluna gitmişlerdir. Bunlar, üyelerinin günlük hayatta karşılaştıkları her türlü sorunu çözmeye yöneliktir ve çok çeşitlidir. Ülkemiz açısından bakılacak olursa, üyelerine sağlık hizmetleri sunmak, mesleki eğitim, çalışma hayatından doğan hakların daha etkin biçimde yargı organlarında savunulması gibi etkinlikler, üyeleri sendikalara yaklaştırabileceği gibi, yeni üyelerin kazanılmasına da olanak verebilir (Kutal, 1984: 23).

3.1.1. Sendikal Faaliyetin Hukuki Dayanakları

Sendikalar faaliyetleri ile ilgili dayanaklarını yasalardan almaktadır. Yasal dayanakları da anayasa, sendikalar kanunu, uluslararası anlaşmaları ve ILO sözleşmeleri oluşturmaktadır.

1947 yılında kabul edilen 5018 sayılı ilk Sendikalar Kanunu, sendikaların faaliyet alanlarını belirlemiştir. Buna göre, işçi sendikaları tüzel kişilik olarak genel hükümler çerçevesinde sahip oldukları yetkilerden başka, şu faaliyetlerde bulunabilirler:

“...üyeleri adına genel sözleşmeler yapmak, iş uyuşmazlıklarında yetkili hakem kurullarına görüş bildirmek, işverenler veya işveren sendikaları iş arayanlara karşı ücretleri rayiçten aşağı düşürmek amacı ile birleştikleri takdirde yetkili organlara başvurmak, hastalık, sakatlık, ölüm halleri için yardımlaşma sandıkları kurmak ve üyeleri yararına sigorta sözleşmeleri akdetmek, üyelerinin mesleki bilgilerini ve kültürlerini genişletmek için eğitim faaliyetlerinde bulunmak,...” (Mahiroğulları, 2005: 66).

İlk Sendikalar Kanunu’nda sendikalara geniş kapsamlı siyaset yapma ve siyasi partilerle ilişki kurma yasağı getirilmiştir. 1946-1960 döneminde Sendikalar

Kanununda faaliyet alanları belirtilen işçi örgütleri, yasal kısıtlamalar, özellikle grev yasağı, deneyimsizlik ve mali imkansızlıklar gibi dönem boyu süren olumsuz atmosfer nedeniyle sınırlı faaliyetlerde bulunabilmişlerdir (Mahiroğulları, 2005: 105).

1963 yılında kabul edilen 247 sayılı Sendikalar Kanunu ise sendikalara geniş bir faaliyet alanı tanımıştır. İlk Sendikalar Kanunu'nun 4. maddesinde zikredilmesine rağmen kağıt üzerinde kalan, sendikaların “üyeleri adına sözleşmeler akdetmek” işlevi bu dönemde hayata geçirilmiş, işçiler bu kanun sayesinde “grevli toplu pazarlık” hakkından gereği gibi istifade etmişlerdir.

247 sayılı Sendikalar Kanunu'nda sendikaların faaliyet alanları, şöyle belirtilmektedir:

“...toplulukla iş uyuşmazlığı çıkarmak, toplu iş sözleşmesi akdetmek, çalışma hayatı ile ilgili konularda üyelerine ve mirasçılarına adli yardımda bulunmak, grev ve lokavta karar vermek ve idare etmek, üyelerinin mesleki bilgilerini veya genel kültürlerini genişletecek kurs ve konferanslar düzenlemek, sağlık, spor ve kültürel faaliyetler için tesisler kurmak, üyelerinin refah ve mesleki çıkarlarını ilgilendiren konularda incelemeler ve araştırmalar yapmak,...” (Mahiroğulları, 2005: 152-153)

247 sayılı Sendikalar Kanunu, sendikalara “ticaret faaliyet yasağı”, “siyaset yasağı” ve “işçi ve işveren münasebetleri” şeklinde yasaklar getirmiştir. Sendikalara yasaklanan siyasi faaliyetler sınırlı sayıdadır ve yasaklar somut bir şekilde belirtilmiştir. Sendikaların siyasi partilerle “mali” ilişkiler kurmaları, onların teşkilatı içinde tüzel kişilik olarak yer almaları ve bir siyasi partinin adı altında kurulmaları yasaklanmıştır. Dolayısıyla yasak faaliyetler, sendikaların siyasi partilerle sadece maddi ve organik bağ kuramamaları koşuluna bağlanmıştır (Mahiroğulları, 2005:

153). Öte yandan, sendikalara getirilen siyaset yasağı 1961 Anayasası'nın kapsamına dahi alınmamıştır.

1963 yasaları ile Türk sendikacılığı oldukça geniş bir faaliyet alanına kavuşmuştur. Üstelik grev ve toplu sözleşme hakları Anayasa güvencesi altına alınmıştır. Toplu pazarlık dışında sendikalara üyelerini temsilen dava açma, sosyal kültürel hatta ekonomik alanlarda birçok faaliyet alanı tanınmıştır. Ufak bazı sınırlamalar dışında sendikaların siyasal alanda faaliyet göstermelerine de izin verilmiştir. Türk sendikacılığı bunlardan sadece biri üzerinde faaliyetini yoğunlaştırmıştır. Bu alan toplu pazarlık olmuştur. Kuşkusuz üyelerinin hak ve menfaatlerini koruma ve geliştirme açısından toplu pazarlık faaliyeti, olağanüstü bir öneme sahiptir. Ancak, genellikle iki yılda bir yapılan toplu pazarlıklar dışında Türk sendikaların diğer faaliyet alanlarına yeterince önem vermedikleri görülmüştür.

Yakın tarihe gelecek olursak, yani 1983 yılında kabul edilen ve günümüzde de geçerli olan 2821 sayılı Sendikalar Kanunu'nda faaliyetler “çalışma hayatına ilişkin” ve “sosyal” faaliyetler olmak üzere iki grupta toplanmıştır.

2821 sayılı Kanun'da, 1997 yılında 4277 sayılı yasa ile yapılan değişikliğe kadar sendikalara oldukça geniş kapsamlı siyasi faaliyet yasağı getirilmiştir. Sendikalara getirilen siyaset yasağı, sadece Sendikalar Kanunu'nun “yasak faaliyetler” kapsamında kalmamış, Anayasa'da da ayrıntılı bir biçimde yer almıştır.

4277 sayılı Kanun ile yapılan değişiklikle siyasi faaliyet yasağı şu şekilde düzenlenmiştir (İş Kanunları, 2004: 282) :

“Sendika ve konfederasyonlar, amaçları dışında faaliyette bulunamazlar. Siyasi partilerin ad, amblem, rumuz veya işaretlerini kullanamazlar.”

3.1.2. Çalışma Hayatına İlişkin Faaliyetler

Sendikaların “çalışma hayatına ilişkin” faaliyetleri, sendikacılığın bir anlamda olmazsa olmaz sayılan “mesleki” faaliyetlerinden oluşur. Coğulcu, demokratik parlamenter rejimli ülkelerde sendikaların çalışma hayatıyla ilgili faaliyetleri, genel olarak üyeleri adına toplu sözleşme akdetmek, toplu iş uyuşmazlıklarında yetkili makamlara başvurmak, grev ve lokavta karar vermek ve idare etmek gibi “ekonomik” faaliyetler üzerinde yoğunlaşmaktadır (Mahiroğuları, 2005: 104).

2821 sayılı Sendikalar Kanunu’nun 32. maddesinde çalışma hayatıyla ilgili faaliyetler şu şekilde yer almaktadır (İş Kanunları, 2004: 278-279):

- “-Toplu iş sözleşmesi akdetmek,
- Toplu iş uyuşmazlıklarında ilgili makamlara başvurmak,
- Çalışma hayatından, toplu iş sözleşmelerinden örf ve adetten doğan hususlarda işçileri, işverenleri ve mirasçılarını temsilen davaya ve bu münasebetle açılan davadan ötürü husumete ehil olmak,
- Grev ve lokavta karar vermek ve idare etmek.”

3.1.3. Sosyal Faaliyetler

Sendikaların “sosyal faaliyetleri” geniş bir alanı kapsamaktadır. Sosyal faaliyetler, sendikacılığın asli işlevlerinden biri olan üyeleri adına ekonomik mücadelenin başarı ile sürdürülebilmesi ve başarıya ulaştırılabilmesi için kullanılması gereken önemli bir araçtır (Şeninci: 1986: 3).

Sendikaların ekonomik ve siyasal faaliyetleri dışında kalan, üyeleri arasında birlik, beraberlik, dayanışma bilincini ve aidiyet duygusunu pekiştirmek amacıyla tüzel kişiliğin işletme içinde ve işletme dışında gerçekleştirdiği faaliyetlerin bütününe sosyal faaliyetler denmektedir (Ersinadım, 2000: 72)

2821 sayılı Sendikalar Kanunu'nda 33. maddede sosyal faaliyetler şu şekilde belirtilmektedir (İş Kanunları, 2004: 279-280) :

“-Sigorta, emeklilik ve benzeri hakların kullanılmasında üyelerine ve mirasçılara adli yardımda bulunmak,

-Kanun ve uluslararası anlaşma hükümlerine göre toplanan kurullara temsilci göndermek,

-İşçilerin veya işverenlerin mesleki bilgilerini artıracak reel verimliliğin artmasına hizmet edecek kurs ve konferanslar tertiplemek, sağlık ve spor tesisleri, kütüphane, matbaa gibi tesisler kurmak,

-Üyelerinin mesleki eğitim, bilgi ve tecrübelerini yükseltmek için çalışmak; teknik ve mesleki eğitim tesisleri kurmak,

-Bağışta bulunmamak kaydı ile evlenme, doğum, hastalık, ölüm, işsizlik gibi hallerde üyelerine yardım amacıyla sandıklar kurulmasına yardımcı olmak,

-Bağışta bulunmamak kaydı ile üyeleri için kooperatifler kurulmasına yardım etmek,

-Nakit mevcudunun yüzde 40'ından fazla olmamak kaydıyla sınai ve iktisadi teşebbüslere yatırımlar yapmak,

-Nakit mevcudunun yüzde 10'unu aşmamak kaydıyla doğrudan veya yetkili makam aracılığıyla afete uğrayan bölgelerde konut, sağlık ve eğitim tesisleri yapmak.”

Bunun dışında 2821 sayılı Sendikalar Kanunu'nun 44. maddesinden “işçi sendikaları ve konfederasyonları giderleri” başlığında “işçi sendika ve

konfederasyonları, gelirlerinin en az yüzde 10'unu üyelerinin eğitimi ile mesleki bilgi ve tecrübelerini artırmak için kullanmak zorundadır” şeklindeki hüküm, sendikaların eğitim faaliyetlerinde bulunmalarını zorunlu hale getirmektedir.

Ancak sendikaların eğitim faaliyetlerinde nakit mevcutlarının en az yüzde 10'u ile zorunlu tutulması önemli bulunmakla birlikte, bunun en önemlisi bu kaynakların işçilerin yetişmesinde amacına uygun kullanılıp kullanılmamasıdır. (Tuncay, 1981: 11).

Sendikalar sosyal faaliyetler adı altında eğitim ve yayın faaliyetleri, kooperatifçilik faaliyetleri, iktisadi ve sınai yatırım faaliyetleri, sosyal tesis kurma faaliyeti ve çalışma hayatı ile ilgili üçlü yapıli kurumlarda temsil faaliyetleri yürütmektedirler.

3.1.3.1. Sendikaların Eğitim ve Yayın Faaliyetleri

Çalışmamız, sendikaların sosyal faaliyetlerinden eğitim faaliyetinin içinde yer alan “yayın faaliyetlerini” kapsamaktadır.

Yayın faaliyetleri, sendikaların genel eğitim faaliyetleri içinde yer almaktadır. Sendikalar, üyelerini gerek sendikacılık, gerekse sendikacılığı doğrudan ya da dolaylı olarak ilgilendiren güncel konularda ve ülke sorunları hakkında bilgilendirmek amacıyla yayın faaliyetinde bulunmaktadırlar (Mahiroğuları, 2005: 395). Sendikalar broşür, kitap, gazete, dergi çıkararak yayın faaliyetini gerçekleştirirler. Yayınlarda genel sendikacılık bilgileri, üye sendika ilişkileri, sosyal ve ekonomik haklar, sosyal sigortalar mevzuatları, işçi hareketinin problemleri gibi konular ele alınarak bu bilgiler işçilere aktarılmaya çalışılmaktadır.

Öte yandan bazı sendikaların yayınlarını işçilerin ve ailelerinin taleplerine göre çıkardığı, eğitim dışında kişiye daha çok kültürel katkı sağlama amacıyla hareket ettiklerdi de görülmektedir.

Türkiye’de sendikacılığın kuruluş döneminde, sendika yöneticilerinin üyelerini eğitecek düzeyde yeterli bilgi birikimine sahip olmadıkları göz önüne alınarak, gerek Çalışma Bakanlığı, gerekse bazı üniversite öğretim üyeleri sendika yöneticilerinin ve işçilerin eğitime yardımcı olmuşlardır. Diğer taraftan, Türk ve Amerikan hükümetleri arasında “İşçi Eğitimi Projesi” anlaşması çerçevesinde 1954’ten itibaren Uluslararası Kalkınma Ajansı’nın (AID) yaptığı maddi yardımlar, İş ve İşçi Bulma Kurumu aracılığıyla eğitim faaliyetlerinde kullanılmış, Ankara, İstanbul, İzmir, Adana ve Zonguldak’ta “işçi seminerleri” düzenlenmiştir. Bu seminerlerde işçilere Amerikalı uzmanlar ve Çalışma Bakanlığı görevlileri sendikacılık konusunda dersler vermişlerdir (Zadil, 1955: 146).

1947-1960 arasındaki dönemde sendikalar, eğitim faaliyetlerinde bulunmuşlar, kısıtlı olanaklar çerçevesinde sendika temsilcilerine, az da olsa üyelerine seminerler düzenleyerek onları sendikacılık mevzuatı konusunda eğitmişlerdir. Bu dönemde maddi gücü yeterli olan sendikalar, örgütleri adına dergi ve gazete çıkarmışlardır. Bu dönemin ilk sendikal yayını CHP’nin İstanbul’da kurduğu İşçi Bürosu’nun yayımladığı “Hürbilek Gazetesi” olmuştur. 1950’li yıllarda sendikaların yayın faaliyetleri giderek artmıştır. (Mahiroğulları: 2005: 110-111).

1960-1980 arası dönemde 247 sayılı Sendikalar Kanunu’nda üye aidatlarının kaynağında kesim yöntemiyle yapılması sendikaların maddi yönden güçlenmesini sağlamıştır. Bu nedenle 1960 sonrası sendikaların sosyal faaliyetlerinde bir önceki döneme oranla hem artış, hem de çeşitlenme görülmüştür. Bu dönemde sendikaların

eğitim faaliyetleri giderek artmıştır (Kutal, 1977: 156). Sendikaların yayın faaliyetleri, üye sayılarının artışı ve mali bakımdan güçlenmelerine paralel olarak 1963 sonrasında giderek yaygınlaşmıştır. Bu dönemde sendikal yayınlardaki artışın yanı sıra, içerik bakımından daha da zenginleşmiş, yayınlarda sadece örgütle ilgili haberlerle yetinilmeyerek siyasal, ekonomik ve sosyal konularda da üyelerin bilgilendirilmesi amacıyla yazılar yer almıştır (Mahiroğulları, 2005: 259).

Yayın faaliyetleri, 12 Eylül 1980’den sonra aksamış ve bu tarihten sonra faaliyetlerin daha çok “toplú sözleşme” yapma ile sınırlı kalması, gazete çıkarma çabalarını azaltmıştır. Günümüzde sendikalar, gazete yerine dergi yayınına öncelik vermektedir. Belli zaman aralığıyla çıkan dergiler, üyelere bilgi ve tecrübe aktarmakta önemli bir araçtır. Mesleki eğitim amacıyla yapılan dergi yayıncılığı da 12 Eylül döneminde aksamış, ancak 1983’ten itibaren yayınlar çıkmaya başlamıştır.

2821 sayılı Kanun’dan da anlaşılacağı üzere sendikaların eğitim faaliyetleri içinde “sendikal eğitim” ve “mesleki eğitim’e yer verecekleri anlaşılmaktadır.

Ancak 2821 sayılı Kanun’un yürürlükte olduğu dönemde, sendika ve konfederasyonlar, genellikle “sendikal eğitime” ağırlık vermişler, üyelerinin mesleki tecrübe ve bilgilerini artıracak eğitim faaliyetine sendikaların kadro, tesis ve maddi imkanların yetersizliği ve sendikaların işkolu esasına göre sendikalaşması, dolayısıyla işkolu içerisinde çok sayıda meslek grubunun olması gibi nedenlerle yeterli düzeyde eğilememişlerdir (Demir, 1999: 234).

Sendikaların kendilerine yönelik saldırılara, iddialara bilimsel yanıtlar verebilmek için araştırma ve yayın faaliyetine daha fazla önem vermeleri hiç şüphesiz gereklidir. Ancak bu şekilde sendikalar kamuoyunun hatalı yönlendirilmesine karşı kendi tezlerini savunabilirler.

Sendikaların geniş üye kitleleriyle doğrudan ilişki kurmasının güçlükleri düşünüldüğünde dergi, gazete ve kitap gibi yayınların işlevi hiç kuşkusuz artmaktadır. Sendikal yayınlar, işverenden ve yasama organlarından talep edilecek hakların üyelere duyurulmasına olanak veren bir kanal olarak da kullanılmaktadır.

Sendikaların yayın organları sendika üyeleri arasında iletişimi sağlarken onların eğitilmesini, kültürel yönden gelişmelerini ve haber alma gereksinimlerini gidermede de yardımcı olmaktadır. Bunun yanı sıra sendikal yayınlar, kamuoyunun da bilgileneceği amacıyla çeşitli kamu kuruluşlarına, sivil toplum örgütlerine, üniversitelere düzenli olarak gönderilmektedir.

3.1.3.2. Sendikaların Kooperatifçilik Faaliyetleri

5018 sayılı ilk Sendikalar Kanunu ile birlikte sendikaların kooperatif kurma faaliyeti içinde bulunmalarının önü açılmıştır. Sendikalara doğrudan kooperatif kurma hakkı verilmemiş, ayrıca sendikalara her tür kooperatif yerine sadece üretim, tüketim ve konut kooperatiflerinin kurulmasına öncülük etmeleri ve yardımda bulunmaları öngörülmüştür (Mahiroğulları, 2005: 112).

Sendikaların var olmaya başladığı dönemin özellikleri göz önüne alındığında, sendikaların yeterli düzeyde kooperatifçiliğe yönelik faaliyette bulunmaları beklenemezdi. Her şeyden önce bu dönemde sendikaların gelirleri son derece yetersiz olduğu gibi, sendikalar kooperatifçilik konusunda yeterli tecrübe ve bilgi birikimine sahip yöneticilerden de yoksundu. Hatta dönemin başlarında sendikaların kooperatifçilikle uğraşmalarını ikinci derece faaliyet görerek asli görevlerini ihmal edebilecekleri düşüncesiyle sendikalara eleştiriler olmuştur. Bütün bu

olumsuzluklara karşın sendikalar, 1947-1960 arası dönemde az da olsa üyelerinin konut kooperatifi kurmalarına öncülük etmişlerdir (Tuğ: 1989:13).

Sendikaların konut kooperatiflerinin kurulmasındaki ilk somut teşebbüsü, 1948’de Ankara Basın Teknisyenleri Sendikası’nın kuruluş aşamasında öncülük ettiği Ankara İşçi Evleri Yapı Kooperatifi’dir (Koç, 1996: 223).

1960 yılından sonra sendikaların kooperatifçilik faaliyetleri giderek hız kazanmıştır. Bu dönemde kooperatifçilik faaliyetlerinin artmasında 1961 Anayasası’nda “Devlet, kooperatifçiliğin gelişmesini sağlayacak tedbirler alır” yönündeki hüküm, 274 sayılı Sendikalar Kanunu’nda “sendikalara bizzat kooperatif kurma hakkının verilmesi” yönündeki hüküm ile ülkenin en büyük işçi üst örgütü olan Türk-İş’in 1968’de kabul edilen 24 ilkesi arasında kooperatifçiliğin yer almasının etkisi olmuştur (Mahiroğulları, 2005: 264).

1980 döneminde sendikaların faaliyetlerine yapılan müdahale kooperatifçilik faaliyetini de etkilemiştir. 2821 sayılı Sendikalar Kanunu sendikalara doğrudan kooperatif kurma hakkı vermemekte, sadece üyelerinin kooperatif kurmalarında yardımcı olmasını ve nakit mevcudunun yüzde 10’undan fazla olmamak kaydıyla kredi verebilmesini öngörmektedir.

3.1.3.3. Sendikaların İktisadi ve Sınai Yatırım Faaliyetleri

Sendikalara iktisadi ve sınai yatırım yapma imkanı, 274 sayılı Sendikalar Kanunu’nda 1970 yılında yapılan değişiklikle bir ekleme yapılarak verilmiştir. Sendikalara böyle bir imkanın verilmesinde OLEYİS gibi bazı sendikaların otel işletmeciliği yapmalarının ve bu işte başarılı olmalarının etkisi olmuştur (Gerek, 1983: 71).

2821 sayılı Sendikalar Kanunu, sendikalara geçen dönemde olduğu gibi iktisadi ve sınai yatırım yapma imkanı tanımış, nakit mevcudunun yüzde 40'ı gibi önemli bir miktarın bu amaçla kullanılabileceğini öngörmüştür. Ancak bu dönemde, mevcut sendikaların yüzde 8'i gibi çok az bir kısmı sınai ve iktisadi teşebbüslere yardım yapabilmıştır. (Ersinadım, 2000: 105).

3.1.4. Siyasi Faaliyetler

Siyasal faaliyetler, siyaset kavramının “devleti yöneten siyasal iktidara önemli ölçüde etkide bulunan kuvvetlerin faaliyetleri” tanımı çerçevesinde oluşmakta ve anlam kazanmaktadır. Üyelerinin ekonomik, sosyal hak ve menfaatlerini sadece işletme zemininde toplu pazarlık ve grev yaparak korumanın yeterli olmadığını düşünen sendikaların, siyasal iradeyi örgütsel çıkarları doğrultusunda etkilemek amacıyla yaptıkları tüm faaliyetler siyasal faaliyet içinde yer alır.

Bir siyasi parti ile ilişki kurmak, seçimlerde bir siyasi partiyi desteklemek, siyasi karar mekanizmalarını üyeleri ve toplum lehine yasalar çıkarması için “baskı grubu” işlevli faaliyetlerle etkilemek sendikaların siyasi faaliyet türleridir (Mahiroğulları, 2005: 104-105).

Sendikaların özellikle üst kuruluşlarının, siyasal faaliyet dışında kalmalarına olanak yoktur. Çoğulcu demokrasinin bir ürünü olan özgür sendikacılık, aynı zamanda demokratik rejimin tüm kurumları ile işleyişinde en önemli bir güvencedir. Bu da sendikaların siyasal faaliyette bulunmalarını gerektirmektedir. Günümüzde 2821 sayılı yasada yapılan değişiklikler sonucunda Türk mevzuatında sendikalara geniş bir siyasal faaliyet alanı bırakıldığı görülmektedir (Kutal, 1984: 21-22).

Sendikalar, yasalar ve toplu sözleşmeler yoluyla yönetime katılmak istemektedirler. Yönetime katılma kavramı genel olarak, işçilerin kendilerini ilgilendiren kararlarda etkin olmaları anlamına gelmektedir (Koray, 1992: 43).

Sendikalar, toplumda örgütlü diğer kesimler gibi siyasal iktidarın kendilerini etkileyen politik kararlarının oluşum ve uygulanmasında, demokratik toplumlarda birer baskı grubu olarak hareket edip, bu doğrultuda güçlerini kullanma hakkına sahiptir. Bu gücün somutlanmış biçimi, siyasal iktidarı uyaran açıklamalardan, kamuoyunu bilgilendirmeye, kendi yanına çekmeyi hedefleyen açıklamalara, siyasal iktidarı her türlü araçlarla eleştiren, greve kadar bir dizi araçla ortaya çıkabilir. (Özveri, 2007: 101).

Sendikalar, gazete, dergi gibi yazılı, radyo ve televizyon gibi sesli ve görüntülü kitle iletişim araçlarıyla siyasi faaliyet yapabilmektedirler. Kitle iletişim araçlarıyla menfaatlerini korumak isteyen sendikalar, bu şekilde siyasi partiler üzerinde baskı unsuru olmak ve parlamentoyu etkilemek gibi bir amaca yönelirler. Sendikaların yayın faaliyetleri eğitimin yanı sıra siyasi amaçlı da kullanılabilmektedir.

Kitle iletişim araçlarıyla siyasi faaliyette bulunmaya hemen her ülkede rastlamak mümkündür. Fakat buna en iyi örnek Amerikan sendikacılığı gösterilmektedir. Bu ülkede sendikalar, özellikle seçim kampanyaları sırasında gazetelerin belirli köşelerini kiralayıp, o köşede kendi görüşlerinin reklamını yaparlar. Ayrıca radyo ve televizyonlardan da ayrıca yararlanırlar. Sendika liderleri, radyo ve televizyonlarda siyasal konuların tartışmasını yaparak kamuoyu oluşturmaya çalışırlar. Destekledikleri adayları kendi gazetelerinde tanıtır ve onlar lehine programlar düzenlerler (Hays, 1962: 94-95). Bu tür siyasi faaliyetler, iktidarın

aldığı veya alacağı bir kararı etkilemeye yönelik olabilmektedir. Bu şekilde sendikalar görüşlerini dikkate almayan milletvekili ve yöneticileri hem kendi üyelerine hem de kamuoyuna şikayet edebilmektedir. Kitle iletişim araçlarıyla yapılan siyasi faaliyetler, kamuoyunun çok ilgili olduğu toplumlarda en etkili faaliyet olarak ortaya çıkmaktadır.

Sendikaların siyasi faaliyetleri gerek Anayasa’da gerek sendikalar kanununda yapılan değişikliklerle en çok müdahale edilen faaliyetler arasında yer almaktadır.

12 Eylül 1980 Askeri Harekatı’nın ardından oluşturulan Milli Güvenlik Konseyi, başta Anayasa olmak üzere yürürlükteki bazı yasalarda köklü değişiklikler ve yeni düzenlemeler yaptırmak ihtiyacı duymuştur. 1982 T.C. Anayasası’nda sendikaların faaliyetlerini düzenleyen özel bir maddenin bulunması hiç kuşkusuz 1980 öncesi dönemde yaşanan bazı olaylara tepkinin bir sonucudur. Sendika ve üst kuruluşların tüzüklerinin, yönetim ve işleyişlerinin Anayasa’da belirlenen Cumhuriyetin temel niteliklerine ve demokratik esaslara aykırı olamayacakları, sendikaların Anayasa’nın 13. maddesindeki genel sınırlamalara aykırı hareket edemeyecekleri, siyasal faaliyette bulunamayacakları gibi sınırlamalar doğrudan doğruya Anayasa’da yer almış bulunmaktadır (Kutal, 1984: 389-390).

1982 Anayasası sendikaların siyasal faaliyetlerine büyük yasak ve kısıtlamalar getirmiştir. Anayasanın ilgili maddeleri şöyle:

Madde 52: “Sendikalar... siyasi amaç güdemezler, siyasi faaliyette bulunamazlar, siyasi partilerden destek göremezler ve onlara destek olamazlar; derneklerle, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları ve vakıflarla bu amaçlarla ortak hareket edemezler.”

Madde 69: “Siyasi partiler, kendi siyasetlerini yürütmek ve güçlendirmek amacıyla dernekler, sendikalar, vakıflar, kooperatifler ve kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları ve bunların üst kuruluşları ile siyasi ilişki ve işbirliği içinde bulunamazlar. Bunlardan maddi yardım alamazlar.”

Madde 82: “Türkiye Büyük Millet Meclisi üyelikleri... kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları ile sendikalar ve bunların üst kuruluşlarının ve katıldıkları teşebbüs veya ortaklıkların yönetim ve denetim kurullarında görev alamazlar, vekili olamazlar...”

12 Eylül sonrası, bir süre askıya alınan demokratik parlamenter rejim, 1983’te yapılan parlamento seçimleriyle yeniden işlerlik kazanmıştır. Ancak, Anayasa ve Sendikalar Kanunu ile sendikalara getirilen bu denli geniş kapsamlı siyaset yasağı, gerek ILO’nun, gerekse sendikaların gündemine girmiş ILO, siyasal faaliyetlere ilişkin olarak sendikalar üzerinde topyekün yasaklar getirilmesini eleştirmiştir (Işıklı, 1995: 49).

Benzer eleştiri ve uyarıların da etkisiyle, 15 yıl gibi uzun bir süreden sonra, iktidardaki DYP-CHP Koalisyon Hükümeti, hazırladığı “demokratikleşme” paketleri çerçevesinde, 23.7.1995 günü ve 4121 sayılı yasayla sendika-siyasi parti ilişkilerine kısıtlama getiren Anayasa’nın 52. maddesinin tamamını, 69. maddesinin ikinci fıkrasını yürürlükten kaldırılmıştır. Ancak, Anayasaya uyum yasalarının yürürlüğe girdiği 28 Haziran 1997’ye kadar 2821 sayılı Sendikalar Kanunu’nun 37. maddesindeki yasaklar sürdürülmüştür (Mahiroğulları, 2000: 129).

2821 sayılı Sendikalar Kanunu’nun sendikalara geniş bir siyasi faaliyet yasağı getirdiği şüphesizdir. Adı geçen yasanın “Temel Yasaklar” başlıklı 37. maddesinde sendikalara getirilen siyasi yasaklar ayrıntılı bir biçimde sayılmıştır. Bunlar arasında;

sendikalar siyasi partilerden yardım ve bağış alamazlar, bunlara yardım ve bağış yapamazlar gibi somut yasaklar bulunmaktadır. Soyut yasaklar ise sendikaların siyasi amaç güdemeyecekleri, siyasi faaliyette bulunamayacaklarıdır (Kutal, 1984: 391).

Yasak olan siyasal faaliyetler bakımından 2821 sayılı yasanın bir özelliği de sendika yöneticilerinin de bazı siyasal faaliyetlerde bulunamayacaklarının öngörülmüş olmasıdır. 37. maddenin 3. fıkrasına göre, bir siyasal partinin yönetim organlarında görev alan sendika yöneticilerinin sendikadaki görevleri kendiliğinden sona erecektir. Ayrıca seçimlerde aday olan sendika yöneticilerinin, yöneticilik sıfatları adaylıkları süresince askıda kalmakta, seçilmeleri halinde yöneticilikleri son bulmaktadır. Böylece yasak siyasal faaliyetler sadece sendika tüzel kişiliği bakımından değil, sendika yöneticileri açısından da yeni yasada şu şekilde düzenlenmiştir (Kutal, 1984: 392):

Madde 37: “Sendika ve konfederasyonlar siyasi amaç güdemezler, siyasi faaliyette bulunamazlar, siyasi partilerle ilişki kuramaz ve işbirliği yapamazlar ve bunlarla hiçbir konuda hiçbir şekilde müşterek hareket edemezler, siyasi partilerden destek göremezler ve onlara destek olamazlar, bunlardan yardım ve bağış alamazlar, bunlara yardım ve bağışta bulunamazlar. Sendika ve konfederasyonlar derneklerle, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları ve vakıflarla siyasi amaçla ortak hareket edemezler, bir siyasi partinin adını, amblem veya işaretlerini kullanamazlar. Sendika ve konfederasyonların üyelerinin münhasıran ekonomik ve sosyal hak ve menfaatlerinin korunması ve geliştirilmesi amacıyla yapacakları mesleki faaliyetler siyasi faaliyet sayılmaz. Bir siyasi partinin yönetim organlarından herhangi birinde görev alan sendika veya konfederasyon yöneticilerinin, bu göreve geldikleri andan itibaren sendika veya konfederasyondaki görevleri kendiliğinden sona erer.

Mahalli ve genel seçimlerde aday olanların, sendika ve konfederasyonun organlarındaki görevleri adaylık süresince askıda kalır. Seçilmeleri halinde görevleri son bulur.”

2821 sayılı Yasanın 37. maddesinde ki “Sendika ve konfederasyonların üyelerinin münhasıran ekonomik ve sosyal hak ve menfaatlerinin korunması ve geliştirilmesi amacıyla yapacakları mesleki faaliyetler siyasi faaliyet sayılmaz” hükmü, 1988 yılında 3449 sayılı kanunla şu şekilde değiştirilmiştir: “Sendika ve konfederasyonların üyelerinin münhasıran ekonomik ve sosyal hak ve menfaatlerinin korunması ve geliştirilmesi amacıyla yapacakları faaliyetler ve açıklamalar siyasi faaliyet sayılmaz” (Koç, 1997: 33).

Siyasi faaliyet sayılan eylemlerin yaptırımının oldukça ağır olduğu görülmektedir. Buna göre; 2821 sayılı Sendikalar Kanunu’nun 58. maddesinde, 37. maddenin hükümlerine aykırı davranan sendika veya konfederasyonların kapatılacağı hükmü yer almaktadır. Ayrıca 59. maddeye göre ise sendika veya konfederasyonların sorumlu yetkililerine altı aydan iki yıla kadar hapis cezası verilebileceği de hükmedilmektedir.

Gerek 1982 T.C. Anayasası’nda, gerek 1983 Sendikalar Yasası’nda sendikalar çalışma ilişkilerinde faaliyet gösteren meslek kuruluşları olarak kabul edilmişlerdir. Bu açıdan 274 sayılı eski Sendikalar Yasası ile 2821 sayılı yeni yasa arasında siyasal faaliyet açısından çok önemli farklar ortaya çıkmıştır. 274 sayılı Yasa, 1947 yasasına tepki olarak sendikalara geniş bir siyasal faaliyet alanı tanıdığı halde, 2821 sayılı yasa bu alanı mümkün olduğu kadar daraltmaya çalışmıştır (Kutal, 1984: 390).

Sendika-siyasi parti ilişkilerini yeniden düzenleyen 4277 sayılı Sendikalar Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun, 28 Haziran 1997’de yürürlüğe girdi. Söz konusu Anayasaya Uyum Yasaları ile 2821 sayılı Sendikalar Kanununda yer alan “Temel Yasaklar” başlıklı 37. madde yeniden düzenlenmiştir. Yeni düzenleme ile 37. maddeye aşağıdaki değişiklikler yapılmıştır:

Maddenin, sendikalara siyaset yasağı ve siyasi partilerle ilişki kurma yasağı getiren oldukça uzun ikinci fıkrası, “Sendika ve konfederasyonlar, amaçları dışında faaliyette bulunamazlar. Siyasi partilerin ad, amblem, rumuz ve işaretlerini kullanamazlar” şeklinde değiştirilmiştir.

Siyasi parti organlarında görev alma yasağı ve görev alan sendika yöneticilerinin sendika ve konfederasyonlardaki görevlerinin kendiliğinden son bulacağına ilişkin yasakların yer aldığı üçüncü fıkra, madde metninden çıkarılmıştır.

Maddenin değişiklikten önceki 4. fıkrası, değişiklikten sonra 3. fıkra olarak var almıştır. 3. Fıkranın yeni hali, “Mahalli idareler ve milletvekili seçimlerinde aday olan sendika ve konfederasyon yöneticilerinin sendika ve konfederasyon organlarındaki görevleri adaylık süresince askıda kalır. Seçilmeleri halinde görevleri son bulur” şeklindedir.

Yeni düzenleme ile sendika-siyasi parti ilişkilerine eskiye göre oldukça geniş serbesti getirildiği söylenebilir. Sendikalar Kanununun ilgili maddelerinde yapılan yeni düzenlemeler, sendikaların yönetim kurullarında görev yapan yöneticilere bir siyasi partinin yönetim organlarında da görev alabilmesine imkan tanımaktadır. Ancak, yeni düzenlemelerle elde edilen serbestiler, sendikaların herhangi bir siyasi partinin ocak teşkilatı, organı gibi çalışabileceği anlamına gelmez. 37. maddenin yeni şeklinin ikinci fıkrasındaki “siyasi partilerin ad, amblem, rumuz veya işaretlerini

kullanamazlar” şeklindeki hüküm, kuşkusuz bu ihtimali engellemektedir (Mahiroğulları, 2000: 129).

Diğer taraftan, değişiklik öncesinde söz konusu olan, sendika-siyasi partiler arasındaki “bağış” yasağı, değişiklik sonrası da devam etmektedir. 37. maddenin değişiklikten önceki şeklinin ikinci fıkrası içinde yer alan “sendika ve konfederasyonlar, siyasi partilerden destek göremezler ve onlara destek olamazlar, bunlardan yardım ve bağış alamazlar, bunlara yardım ve bağışta bulunamazlar” hükmü, ikinci fıkranın yeni şeklinde yer almamasına rağmen, sendikaların siyasi partilere, siyasi partilerin sendikalara “bağış” yapma yasağı değişiklik sonrası yeni dönemde de sürdürüldüğü görülmektedir. Zira 37. maddenin değişiklikten önceki ikinci fıkrasında yer alan siyasi partilerin sendika ve konfederasyonlara bağış yapma yasağı, “Sendika ve konfederasyonların gelirleri” başlıklı 40. maddesinin ikinci fıkrasına 4277 sayılı Yasa ile “... bankalar tarafından ödenmiş sermayesinin en az yarısına katılmak suretiyle kurulan kuruluşlarla bunların aynı oranda katılmasıyla kurulan kurumlar” ifadesinden sonra gelmek üzere “ve siyasi partiler” ibaresi eklenerek Anayasaya Uyum Yasaları değişikliğinden sonra da devam ettirilmek istenmiştir. Aynı şekilde sendika ve konfederasyonların da siyasi partilere bağış yapamayacağı “Sendika ve konfederasyonlar, gelirlerini bu kanunda ve tüzüklerinde gösterilen faaliyetleri dışında kullanamazlar ve bağışlayamazlar.” hükmüyle başka bir değişikliğe lüzum görülmeden engellenmiştir.

“4277 sayılı Kanunun getirdiği “sendika-siyasi parti ilişkileri” ile ilgili düzenlemeler, 1980’den beri süregelen ve kimi çevrelerce zaman zaman eleştirilen katı yasaklar dönemine, kısmen de olsa son vererek yeni bir dönemi başlatacaktır. Özellikle, 37. maddenin değişiklikten önceki III. fıkrasında yer alan sendika

yöneticilerine getirilen siyasi partilerin yönetim organlarında görev alma yasağının kaldırılması, yine II. fıkra da yer alan ve sendikacıların başına Demokles'in kılıcı gibi sallanan “Sendika ve konfederasyonlar siyasi amaç güdemezler, siyasi faaliyette bulunamazlar, siyasi partilerle ilişki kuramazlar” türünden soyut yasakların kaldırılması Türk sendikacılığı için önemli bir gelişme sayılmalıdır.” (Mahiroğulları, 2000: 129-130).

3.2. TÜRK-İŞ'İN KURULUŞU

Kısa adıyla Türk-İş olarak bilinen “Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu” 1946-1952 döneminde doğan ve gelişen sendikaların birleşme sürecinin doğal sonucu olarak 1952 yılında kurulmuştur. Türk-İş, Türkiye tarihinde, ülke çapında hemen hemen tüm işkollarını kapsayan ilk örgütlenmedir.

1952 yılına kadar sendikal örgütlenmede yaşanan dağınıklık ve güçsüzlük, sendikal hareketin etkinliğini ve merkezileştirilmesini gerekli düzeye ulaştıramamaktaki en önemli etkenlerden biri olmuştur. Çalışan sınıf adına amme organlarına, efkarı umumiyye, matbuata ve işverenlere hitap edecek, Çalışma Bakanlığı ile çalışan sınıflar arasındaki münasebetleri düzenleyecek, ülke genelindeki tüm sendikal örgütleri bünyesinde toplayabilecek güçlü bir üst örgüte ihtiyaç vardı. Bu bağlamda, güçlü bir konfederasyon kurulmasında İstanbul İşçi Sendikaları Birliği (İİSB) ve diğer bazı birliklerin önemli gayretleri olmuştur. İİSB, kurulduğu 1948'den sonra sendikal alandaki dağınıklığı gidermek, sendikaları bir merkeze bağlamak için bir konfederasyon kurma fikrini hep canlı tutmuş, 1950 Ekim ayının başında Anadolu'daki sendikalara mektup göndererek böyle bir üst kuruluşun oluşturulmasının gerekliliği üzerinde durmuştur (Mahiroğulları, 2005: 85).

1948'den itibaren de, ilki İİSB olmak üzere sendika birlikleri ve ilki TOLEYİS Federasyonu olmak üzere federasyonlar kurulmaya başlanmıştır. 1950-1951'gelindiğinde, birlik ve federasyonların da ötesinde, konfederasyon fikri doğmuştur. 1947-1952 döneminin siyasal havası, sendikacılık hareketine çok elverişli bir ortam yaratmıştır. İşçilerin oylarını kendi tarafına çekmek isteyen Demokrat Parti (DP), işçilerin örgütlenmelerini teşvik etmiş, iktidardaki Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) de bu teşvikin ve aynı oy endişesinin altında kalarak hem yardımcı olmuş hem de hoşgörü anlayışı içinde bulunmuştur (Talas, 1976: 297-298).

1948'de kurulan İİSB, dönemin iktidar partisi CHP tarafından, bu merkezileşmenin de bir aracı olarak düşünülmüştür. Ancak kısa süre sonra yeni birlik, sendika ve 1950 sonrasında federasyonların kuruluşu ve bunların bir bölümünün denetim dışı kalması kuşkusu, merkezileşme ihtiyacını yeniden gündeme getirmiştir. 1950'lerin başında, Türkiye'nin toplumsal-siyasal ortamını belirleyen iki olgu, CHP'nin çeyrek yüzyılı aşan iktidarının sona erip DP büyük bir halk desteğiyle iktidarı alması ve soğuk savaş döneminin kamplaşmış dünyasında Türkiye'nin yerini Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO) saflarında belirlemesi, Marshall Planı'ndan yardım alan ülkeler arasına katılması ve ülkede yoğun bir Amerikan yandaşlığının başlamasıydı. Böyle bir ortamda, ilk adımlarını atmaya başlayan sendika hareketi üzerinde ABD ve NATO bloğunun etkisi, DP Hükümeti'nin tercihleri ve o yılların dünya koşullarıyla birleşince, neredeyse kaçınılmazdır. Amerikan İş Federasyon (AFL) ekonomi uzmanı ve Marshall Planı Avrupa temsilcisi Boris Shiskin, Ocak 1951'de Türkiye'ye gelerek İİSB'yi ziyaret etmiş ve kurulacak konfederasyona Marshall yardımı çerçevesinde

kaynak aktarılabileceğini belirtmiştir.(Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi, 1999: 325-326).

Bu dönemde federasyonların kurulmasına hız verilmiş, konfederasyona giden yolda güçlü bir yapı olarak Teksif Federasyonu kurulmuştur. 18 Şubat 1952’de Teksif Genel Kurulu’na sunulan raporda, “Konfederasyonu, mesleki federasyon ve mahalli birliklerin müştereken kurmasının, Türk işçisine daha çok faydalı olacağı”nın oy birliğiyle kararlaştırıldığı açıklanmıştır. Konfederasyon için ana tüzük hazırlama görevi, İstanbul Tekstil ve Örme Sanayii İşçileri Sendikası’na verildi. Ana tüzük, 6-7 Nisan 1952’de Bursa’da yapılan bir toplantıda onanmıştır. (Talas, Işıklı, Dilik, 1965: 47).

Bu toplantıya gazeteci kimliğiyle katılan Kemal Sülker, konfederasyonun kısaltılmış adı olarak Türk-İş’i önerdi ve önerisi kabul edildi. 31 Temmuz 1952’de Konfederasyon’un ana tüzüğü Ankara Valiliği’ne verilerek, Türk-İş resmen kurulmuştur (Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi, 1999: 327-328).

1950 yılında DP’nin iktidara geçmesiyle birlikte sendikacılık hareketi birkaç yıl için gelişmiştir. 1950-1952 yılları arasında işçilerin bir konfederasyon kurabilmeleri için maddi ve manevi destekte bulunan DP, Türk-İş’in kurulduğu yıllardan itibaren tutumunu değiştirmeye başlamıştır.

1952 - 1960 arası dönemde Türk sendikacılık hareketi, DP iktidarlarınca sıkı bir kontrol altına alınmıştır. Talas (1976: 297), bu dönemi “kısır bir dönem olarak” ifadelendirmektedir. Sendikacılık hareketi bu dönemde mevcut durumunu koruma, ayakta kalma mücadelesi vermiş; daha ileri haklar alamamıştır. Türk-İş’in, Uluslararası Hür İşçi Sendikaları Konfederasyonu’na (ICFTU) üye olma istekleri de hükümetçe kabul edilmemiştir. Türk-İş’e DP’li sendika yöneticilerinin egemen

olması da örgütün durumunu lehte pek bir değişikliğe uğratmamıştır. DP, sendikacılık hareketinin gelişmesinin vazgeçilmez dayanağı olan grev hakkını tanımayı, programında yer almasına ve işçilere vaatlerde bulunmasına rağmen gerçekleştirmemiştir. Çünkü, ekonomik gücü ellerinde tutanlar, siyasal güçleri kendi menfaatleri yönünde etki ve nüfuz altında bulundurmaktaydılar (Talas, 1967: 299).

Türk-İş, bu dönemde ülkenin kamusal hayatında önemli bir rol oynayamamıştır. 1960'ta DP iktidarı birtakım sendikal faaliyetleri yasaklarken diğer yandan sendikaları, DP'nin toplumsal egemenliğini güçlendirmek için kurduğu "Vatan Cephesi"nin yan kuruluşları haline dönüştürmeye başlamıştır. 1954 seçimleri de DP'nin vaatleri ile geçmiş, ancak seçim kazanıldıktan sonra vaatler yine kulak ardı edilmiştir. İşçiler ise grev hakkını istemeye devam etmiştir. 1956'da İİSB başlattığı grev kampanyası hükümeti telaşlandırmıştır. Kimi sendikalarla birlikte hükümet, Türk-İş'i kapatmayı ciddi ciddi düşünmüştür (Talas, 1972: 300). Buradan da anlaşıldığı üzere Türk-İş, DP tarafından baskı altında tutularak geniş ölçüde hareketsiz bırakılmaya çalışılmıştır.

27 Haziran 1956'da yürürlüğe giren 6761 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Hakkında Kanunu'nun getirdiği anti-demokratik hükümler en çok da sendikaları etkilemiştir. Hükümet, sendikaların bağımsızlığını hiçe sayan uygulamalarla onları kendine bağımlı hale getirmeye uğraşmıştır. 1954-1960 arasının sendikal hareket açısından değerlendirilmesinde, söz edilmesinde fayda olan noktalardan biri, sendikacılık eğitimi faaliyetlerinde Amerika'nın maddi ve manevi yardımları olmasıdır. Başka bir nokta da, Türk-İş'in bu yıllarda belirlemiş olduğu sağlam ilkelere uygun politikalar gütmek yerine daha pragmatik bir yol takip etmiş olmasıdır. Bir diğer husus Türk-İş de dahil sendikaların bu devrede esasen çok sınırlı

olan faaliyetlerinin, temsil ettikleri gurubun mesleki çıkarlarının korunması amacı ve çerçevesi dışına taşmamış olmasıdır (Talas, Işıklı, Dilik, 1965: 51). Bu aynı zamanda sendikaların o dönemde birer sivil toplum örgütü fonksiyonu görmediklerinin de açıklamasıdır.

Türk-İş'in kurulmasında iç faktörlerin etkili olmasının yanı sıra dış faktörlerin de etkisi olmuştur. Türk-İş'in kurulmasında etkili olan dış teşvik, AFL, ICFTU, Marshall Yardım Servisi ve Amerikan Hükümetine bağlı Uluslararası Kalkınma Ajansı'ndan (AID) gelmiştir (Koç, 1986: 36).

Böylece Amerikan etkisi Türk sendikacılık hayatında kendisini göstermeye başlamıştır. Truman Doktrini ve Marshall Planı, uygulamalarının bir parçası olarak, çeşitli ülkelerdeki sendikacılık hareketlerine, kendi uluslararası çıkarlarına ters düşmeyecek bir biçim ve yön verebilmek için çaba sarf etmektedir. Amerika'nın Türk sendikacılığının oluşmasına geniş katkıları görülmüştür. Çeşitli mali yardımlar ve eğitilmek üzere Amerika'ya sendikacı gönderilmesine ilişkin programlar bu dönemde ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu yöndeki gelişmeler 1960'dan sonraki dönemde yoğunlaşmıştır (Işıklı, 1995: 168-169).

Amerikalı sendikacıların Türk-iş'in kuruluş aşamasında gösterdiği ilgi, Türk-İş'in yayınlarından biri olan "Amerikan İşçi Hareketinin Tetkiki" isimli esere önsöz yazan 1960-1974 döneminde kesintisiz Türk-İş Genel Başkanı olan Seyfi Demirsoy tarafından da doğrulanmıştır (Öztürk, 1989: 45) :

"Türk sendikacıları, bir taraftan kendi kabukları içinde işçilerin ıstırabının dindirilmesi, sorunlarının çözülmesi için gayret sarf ederken, diğer taraftan da yurdumuzda yeni filizlenmeye başlayan Türk sendikacılık hareketine yabancı dost sendikaların ilgisini çekmeye çalıştılar. 1951'de Cibali Sigara Fabrikası'nda yapılan İstanbul Sendikalar Birliği'nin kongresini takip eden konuklar arasında Amerikan İşçi Sendikaları Federasyonu'nun Avrupa temsilcisi de hazır bulunuyordu Kongreyi haber almış, davetsiz gelmişti. İşte

bu ilgi, Türk sendikacılığında Batı'ya doğru açılan ilk pencerenin işareti oldu.”

Türk-İş'in resmen kurulması akabinde, mevcut 240 sendikadan 162'si, İş Kanunu'na tabi 450 bin işçinin 140 bini konfederasyona üye olmuştur (Tuna, 1952: 152).

Konfederasyonun ilk genel kurulu, 6 Eylül 1952'de İzmir'de toplanmış, Genel Başkanlığa İsmail İnönü getirilmiştir. İkinci Genel Kurul ise olağanüstü olarak 8-11 Ağustos 1953'te İstanbul'da yapılmıştır. İzmir Kongresi'nde seçilen yönetim kurulu üyelerinin işçi tabanının büyük çoğunlukça tasvip edilmemesi ve Marshall yardımı çerçevesinde Amerika'ya gönderilecek işçilerin seçiminde tartışma yaşanması olağanüstü kongreye gidilmesinde etkili olmuştur (Çeçen, 1973: 36).

Özetleyecek olursak 1952-1960 yılları arasında geçen dönemde, sendikalar geleneksel görevlerini dahi yerine getirebilecek bir gelişme düzeyine ve gücüne ulaşmış olmaktan uzak bulunmaktadır.

Türk sendikacılık hareketinin ve Türk-İş'in altın dönemi, 27 Mayıs 1960 devrimi ile başlamaktadır. 27 Mayıs devrimi yönetimi, sendikacılık hareketini demokratik yaşantının vazgeçilmez bir oluşu olarak kabul etmiştir (Talas, 1976: 301).

Türkiye'de sendikaların gelişiminde dünyadaki ekonomik ve politik trendler, özellikle Avrupa ülkeleri önemli bir rol oynamıştır. 1960'larda sosyal ve ekonomik düzenlemenin ortaya çıkması, özellikle savaş sonrası Keynesyen uygulamaların önem kazanması ve Batıda sosyal demokrasinin yükselmesi, Türk işçi sınıfının bu gelişmelerden yararlanmasına yardım etmiştir (Yorgun, 2005: 138).

Türkiye'nin Batı bloğunda yer almasının bir sonucu olarak Amerikan yardım programı, sadece merkezi bir konfederasyonun kurulmasında değil, aynı zamanda Türk-İş'in görüş ve politikalarını etkilemede de başarılı olmuştur. Türk-İş'in liderleri politik sendikacılık yerine, ekonomik şartları iyileştirmeye ve ücreti esas alan sendikacılığa öncelik vermiştir (Büyükuslu, 1994: 79).

Yorgun (2005: 140), Türk sendikacılık tarihini "1946-1960 yıllarını örgütlenme ve güçlenme dönemi, 1960-1980 yıllarını yeniden yapılanma ve altın çağ, 1980 ve sonrasını ise sendikal yasakların, üye ve güç kayıplarının yaşandığı bir dönem olarak ele alınabilir" şeklinde yorumlamaktadır.

1963 yılında kabul edilen 274 sayılı Sendikalar Kanunu ve 275 sayılı Toplu İş Sözleşmesi Grev ve Lokavt Kanunu ile serbest toplu pazarlık düzeninin anayasal ve yasal teminatlarla hayata geçirilmesini, sendikal hareketin güçlenmesini ve toplu sözleşmeden yararlanan işçi sayısının artmasını sağlamıştır. Özellikle 1970'lerden sonra yaşanan grev ve lokavt uygulamaları ve ideolojik esaslı sendikal bölünme ve eylemler bu dönemin olumsuz gelişmeleri olmuştur (Yorgun, 2005: 140-141).

Serbest toplu pazarlık hakkını düzenleyen yasaların 27 Mayıs 1960 Askeri İhtilalinden sonra kabul edilmesi, bunun özgür bir ortamda gerçekleşmemiş olması, önemli tartışmalara yol açmış; sendikal haklar için işçilerin mücadelesinin olmaması, bu hakların kullanılmasında ve savunulmasında sorunlar ortaya çıkarmıştır. Askeri müdahale sonrasında verilen sendikal hakların daha sonra 1970 ve 1980 yıllarında gerçekleşen askeri müdahalelerle daraltılması, sendikacılık hareketinin en önemli zafiyetini oluşturmuştur.

27 Mayıs 1960 Askeri Müdahalesi, Türk-İş içinde çalkantı yaratmış, müdahaleden hemen sonra DP taraftarlığıyla bilinen, 11 Mayıs 1960'ta dönemin Başbakanı Adnan Menderes'e destek telgrafi çeken, konfederasyonun 3. Genel Kurulunda Genel Başkan seçilen Nuri Beşer aleyhinde teşkilat içinde imza kampanyası başlatılmıştır. Bunun üzerine Nuri Beşer, görevinden istifa etmiştir. Ardından yapılan genel kurul ile Seyfi Demirsoy, Genel Başkan olarak göreve başlamıştır (Mahiroğulları, 2005:180).

Mahiroğulları'na (2005:181) göre, Türk-İş'in yeni yönetim kadrosu, Türkiye'de sendikacılığın yasallık kazandığı 15 yıllık süreçte, çeşitli sendikalarda görev almış, tecrübeli, "çekirdek kadro" denilebilecek sendikacılardan oluşmuştur. Dolayısıyla, Türkiye'nin ilk sendikal tepe örgütü olan Türk-İş, yeni yöneticileriyle ancak 1960 sonrası Türk sendikacılık hareketine yön verebilecek, belirleyici bir konuma gelebilmiştir. Sendikacılık hareketinin kuruluş devrinin sona erip şekillenmesi ve gelişmesinde kuşkusuz Seyfi Demirsoy ve ekibinin önemli payları olmuştur.

Türk-İş'in 10. yıl dönümünde yapılan toplantılarda, konfederasyon şu şekilde tanımlanmıştır (Türk-İş: 2002: 271):

"Kuvvetini Anayasa'dan ve Anayasa ilkelerinin savunucusu işçilerden alan, yabancı ideolojileri reddeden, keza Atatürk'ün 'Komünizm görüldüğü yerde ezilmelidir' direktifine sadık bir sendikal örgüttür."

1960-1966 yılları arası, Türk-İş'te çoğulculuk yaşanmıştır. Bu dönemde Türk-İş ayrıca ülkenin çeşitli bölgelerinde bölge temsilcilikleri kurmak amacıyla ICFTU'dan yardım istemiştir. Bu proje kabul edilerek, 1 Mart 1962'den itibaren uygulamaya konmuştur. Türk-İş, 1960 yılında bu konfederasyona üye olmuştur.

Türk-İş, 1960-1980 döneminde Türkiye’den ICFTU’ya üye olan tek konfederasyondur (Koç, 2000: 148).

Uluslararası ilişkilerde bir taraftan ABD sendikacılığı ile ilişkiler geliştirilirken, diğer taraftan ICFTU üyeliği sayesinde Avrupa sendikacılığı ile tanışılmıştır. Türk-İş içinde farklı siyasal görüşlere sahip sendikacılar, oldukça demokratik bir yapı içinde sorunlarını tartışmışlardır. Türkiye’de sendikalı işçi sayısı özellikle 1963 yılından sonra hızla büyümüş ve grev hakkının kullanılmaya başlanmasıyla birlikte ülkede sınıf mücadelesi keskinleşmiştir. İşçi sınıfı, sendikal planda ulaştığı yeni örgütlülük düzeyiyle, toplumsal yaşamda etkinliğini artırma çabasına girmiştir (Koç, 1986: 57). Türk-İş Dergisi’nin 1964 yılında çıkan bir sayısında, son üç yılın Türk işçi hareketi için altın devir olarak yaşandığı ifade edilmiştir (Türk-İş Dergisi, 1964: 2).

1960 ile başlayan yeni dönemin hemen başından itibaren, artan bir biçimde sendikalaşmanın hız kazandığı görülebilmektedir. 1960’da 282 bin 967 olan sendikalı işçi sayısı, 1967’de 834 bin 680’e ulaşmıştır. DPT rakamlarına göre ise, yine aynı yılda sendikalı işçi sayısı 1 milyon 200 bin civarında görülmektedir. Bu sendikalı işçi sayısının çok büyük bir bölümünün, Türk-İş çatısı altında olduğunu göz önünde bulundurursak, Türk-İş’in bu dönemde, örgütlenme adına önemli başarılar elde ettiğini söyleyebiliriz (Yazıcı, 2004:143).

Bu dönemde Türk-İş’in yaşadığı önemli gelişmelerden bir diğeri de, 15 Mart 1963’de Türk-İş Dergisi’nin birinci sayısının basılmasıdır. “Türk-İş Sesini Duyuracaktın” isimli yazısında dönemin Türk-İş Genel Başkanı Seyfi Demirson dergiyle ilgili şunları ifade etmiştir (Belgelerle Türk-İş Tarihi, 2002: 354):

“İşçi hareketlerini ve davalarını imkanları nisbetinde ve hakiki veçhasıyla aksettirecek Türk-İş Dergisi, işçi meselelerine ilgi duyan ve sempati besleyen dostlarımıza, gerçekleri tespit etme imkanı verecektir” Türk-İş sahip olduğu bu dergiyle gerek işçiler arasındaki iletişimi sağlamak, gerekse kamuoyu oluşturmak adına önemli adımlar atmıştır.

Türkiye, 1967-1980 döneminden sonra iniş çıkışlar yaşamıştır. Özellikle de 1976-1977 yıllarından itibaren yaşamın her alanında kendisini hissettirmeye başlayan ekonomik bunalım, sınıf çelişkilerini iyice keskinleştirmiştir. Bu gelişmeler, sendikacılık hareketinde saflaşmalara ve saflar arasında bazı durumlarda silahlı çatışmalara bile varan anlaşmazlıklara yol açmıştır. Hükümetin ve işverenlerin tavrı da zaman içinde değişiklik göstermiştir.

1968-1970 döneminde “15-16 Haziran Olayları” adıyla Türkiye işçi sınıfı mücadelesinde bir hareketlenme ve sertleşme yaşanmış, yaygın işgal eylemleri olmuştur. Türk-İş’in katkılarıyla, 274 sayılı Sendikalar Yasası’nı ve 275 sayılı Toplu Sözleşme, Grev ve Lokavt Yasası’nı değiştiren iki tasarı hazırlanmıştır. Amaç, Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu’nu (DİSK) ve bağlı sendikaları fiilen iş yapamaz duruma getirmek ve ortadan kaldırmaktır (Koç, 2000:187).

1960 askeri müdahalesinden farklı olarak, Türk-İş bu dönemde meydana gelen 12 Mart 1971 Muhtırası’nı onaylayıcı bir tavır takınmış, 14 Mart’ta yayınladığı bir bildiride siyasi partilerin tarihi bir görevle karşı karşıya olduklarını belirterek parlamento ve siyasi partileri Türk Silahlı Kuvvetleri’nin (TSK) uyarı ve önerilerine uymaya çağırmıştır (Türk-İş, 1973: 15):

“Bugüne kadar, Anayasa düzenine, dolayısıyla demokratik rejime bağlılığın en güzel örneklerini vermiş bulunan Türk Silahlı Kuvvetleri’nin, duruma ortada hiçbir sebep yokken müdahale ettiğini söylemek mümkün değildir.”

1976-1979 döneminde Türkiye’de toplumsal çelişkiler had safhaya ulaşmıştır. İşçi haklarına ve sendikal hak ve özgürlüklere yönelik saldırılara silahlı sağcı militanlar da katılmış, ülkede sendikaların yasalar çerçevesinde sürdürdükleri mücadelelerin başarı şansı giderek azalmıştır. Siyasal düşüncelerle sendikacılık hareketine müdahaleler artmış ve Türkiye ekonomisi giderek derinleşen bir buhranı yaşamaya başlamıştır (Koç, 1986: 78).

1979 yılında gerçekleştirilen konfederasyonun 11. Genel Kurulu’nda Genel Başkan seçilen İbrahim Denizcier, ICFTU İcra Kurulu’na seçilen ilk Türk sendikacı olmuştur (Mahiroğulları, 2005: 189).

1960 ile başlayan yeni dönemde sendikalaşma artan bir biçimde hız kazanmıştır. İşçi sayısının çok büyük bir bölümü, Türk-İş çatısı altında olduğundan, Türk-İş’in bu dönemde, örgütlenme adına önemli başarılar elde ettiğini söyleyebiliriz. 1960 sonrasında grev hakkının kazanılması ile greve gitme oranında da büyük bir yükselme olmuştur. 26 Haziran 1975’te Türk-İş’in, İzmir’de bütün işyerlerinde gerçekleştirdiği mini genel grev, ilk genel grev olması bakımından önem taşımaktadır (Yazıcı, 2004: 143).

1975-1980 döneminde siyasal sendikacılık ön plandadır. Özellikle toplu iş sözleşmeleri aracılığıyla gerçek ücretler artırılmış, yeni haklar elde edilmiştir. Ancak kapitalizmin Altın Çağı’nın sona eriş ve bunalımlar dönemine giriş, 1970’lerin ilk yarısından itibaren işçi sınıfını ve sendikacılık hareketini doğrudan etkilemeye başlamıştır (Koç, 2003:101).

Değişik faktörlerin bir sonucu olarak oluşan 1961 Anayasal düzeninin oluşturduğu ortamda kazanılan yeni haklar, yaşanan hızlı sanayileşme çabaları,

buna dayalı olarak sendikalı işçi sayısındaki artışlar 1960-1980 döneminin, sendikalar açısından bir güçlenme dönemi olmasını sağlamıştır.

1980’den günümüze Türk-İş’in geçirdiği süreç çalışmamızın dördüncü bölümünde yayınlar incelenirken ele alınacak.

3.3. TÜRK-İŞ VE YAYIN FAALİYETLERİ

Sendikaların sosyal faaliyetleri, üyelerini örgütlerine bağlayan, örgütüne aidiyet duygusunu artıran faaliyetlerdir. Yayın faaliyetlerinin sosyal faaliyetler içerisinde yer aldığı ve eğitim amaçlı sürdürüldüğü daha önce ele alınmıştı.

Türk-İş, eğitim faaliyetleri kapsamında sempozyumlar, konferanslar düzenlemekte bunun yanında da yayın faaliyetleri sürdürmektedir. Türk-İş’in yayın faaliyetlerinin amacı, Türk-İş 7. Genel Kurul Çalışma Raporu’nda şöyle ifade edilmiştir (Türk-İş, 1968: 421): “Yayınların başlıca amacı, işçi eğitimi ve Türk sendikacılık hareketini kamuoyuna tanıtmaktır.”

Konfederasyon, dergi, bülten, broşür ve kitap çıkararak yayın faaliyetinde bulunmaktadır. Türk-İş, dergi yayıncılık hayatına 1963 yılında başlamıştır. Türk-İş 9. Genel Kurul Çalışma Raporunda, derginin etkinliğini daha ziyade eğitim alanında göstereceği ifade edilmiştir (Türk-İş, 1973: 421).

Türk-İş’in dergisi ilk olarak “Aylık Mesleki ve Eğitim Dergisi Türk-İş” ismiyle yayın hayatına başlamıştır. 1992 yılından itibaren ise ismi “Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu Yayın Organı” olarak değiştirilmiştir.

“Hukuk Bülteni” adı altında yayınlanan bülten ise, 1980’li yıllarda yayınlanmaya başlamış ve günümüzde de hala basımı devam etmektedir. Bültende, iş kanunu ve sendika kanunu ile ilgili mevzuat bilgilerine, Anayasa Mahkemesi’nin kararlarına, Yargıtay Hukuk Genel Kurulu kararlarına ve Yargıtay kararlarına yer verilmektedir. Bülten her dönem, sendikanın hukuk müşavirleri tarafından kaleme alınmaktadır.

Bunun yanı sıra Türk-İş, “Eğitim Yayınları” adıyla da pek çok kitapçık yayınlamıştır. Ancak kitapların yayınına ara verilmiştir. 1990’lı yıllarda başlayan eğitim yayınlarında pek çok konu ele alınmıştır. Sendikacılık tarihi, tüketicinin korunması, asgari ücret, iş kanunu ve temel haklar, uluslararası sendikal örgütlenmeler, özelleştirme, çalışan çocukların korunması, sosyal güvenlik, grev, Türkiye’de grev hakkı, işçi sağlığı ve iş güvenliği, toplu sözleşme, kadın işçiler ve sorunları, işsizlik, Türkiye-ILO ilişkileri, Avrupa Birliği ve Türkiye konuları ele alınan konular arasında yer almaktadır. 73 sayı yayınlanan kitapların yayınına 2005 yılında son verilmiştir.

Türk-İş tarafından yayınlanan aylık dergiler sendikaya bağlı tüm teşkilata, basın kuruluşlarına, siyasi partilere, üniversitelere, diğer işçi konfederasyonlarına, kamu kuruluşlarına, kütüphanelere ve üyelerine dağıtılmaktadır.

Türk-İş Dergisi’nin (1963:27) yayımlanan ilk sayısında şu ifadeler yer almaktadır:

“Türkiye’de sendika bütün işçileri en geniş anlamda eğitmek ve bununla sendikalaşmanın zaruretlerini anlatmak başlıca görevlerinden birisi olan Türk-İş yeni bir yayın faaliyetine girişti.

Bundan böyle sık sık yayınlanacak olan eğitim kitapları en geniş ölçüde işçilere ve sendika yöneticilerine dağıtılacak, sadece eğitim seminer ve kurslarla yetinilmeyerek her işçinin istediği zaman okuyabileceği bir kitaplığa sahip olacaktır.”

Dergiler üç, dört aylık periyotlarla yayınlanmaktadır. Örneğin, Nisan ayında yayınlanan bir dergi Ocak-Şubat-Mart aylarının konularını içermektedir. Çalışmada Türk-İş’in 1980 yılından 2009 yılına kadar yayımlanan 260 dergi incelenmiştir.

1980’li yıllarda dergilerin sayfa sayısı oldukça azdır. 20-25 sayfadan oluşan dergiler saman kağıdına ve siyah-beyaz basılmıştır. Sadece kapakları kuşe kağıttır. Bu yıllarda çıkan dergilerde fotoğraflara, karikatürlere oldukça fazla yer verilmiş; siyasiler karikatürize edilmiştir.

1995 yılından itibaren dergiler daha renkli basılmaya başlanmıştır. Bu yıllarda da fotoğraf kullanımı oldukça fazladır. Sayfa sayısı biraz daha artmış, 40’a yükselmiştir.

2000’li yıllara gelindiğinde ise, Türk-İş’in dergisi büyük bir değişim göstermiştir. Derginin tümü renkli kuşe kağıda basılmaktadır. Sayfa sayısı ilk yıllarda 80 ile başlamış günümüzde 250’lere ulaşmıştır. Bu yıllarda fotoğraftan çok yazılara ağırlıklı olarak yer verilmiştir. Bu yıllarda, bir de dergiyle birlikte “Medya ve Sendikalar”, “Ekonomi ve Emekçiler”, “Özelleştirme ve Türkiye”, “AB ve Sosyal Politika”, “Kadın Perspektifi” gibi konuları ele alan “Dosya” adı ile bir ek verilmeye başlanmıştır. “Dünyadan Sendikal Haberler” başlığı ile bir bölüm oluşturulmuş ve Türkiye dışında işçilerin sorunlarının neler olduğu yansıtılmaya çalışılmaktadır. Ayrıca, bu yıllarda dergide “İşçinin Kitaplığı” isimli bölüme yer verilerek, çalışma hayatına ilişkin yayımlanan kitaplar hakkında işçiler bilgilendirilmektedir.

1980’li yıllarda, dergilerde genellikle sendika teşkilatında görev yapanların yazılarına yer verilirken, 2000’li yıllarda “araştırma” ve “makale” başlıkları ile çeşitli üniversitelerde görevli akademik personelin yazıları kullanılmıştır.

Türk-İş’e bağlı sendikalar da süreli yayınlar çıkarmaktadır. Bunlardan biri olan Petrol-İş de, bünyesinde “Petrol-İş Dergisi” isimli dergi yayınlamaktadır. Bu derginin 1988 yılında yayımlanan bir sayısında sendika yayınları ile ilgili bir yazıya yer verilmiştir. Yazı, sendikalı bir işçinin sendikal yayınlarından beklentisini ortaya koymaktadır. Mersin’den Kromsan işçisi Emin Yapıcı’nın kaleme aldığı “Nasıl Bir Sendika Yayını” başlıklı yazıda (Petrol-İş, 1988: 15) şu ifadeler yer verilmiştir:

“Petrol-İş, basın yayın alanında, bugün birçok sendikalara göre daha iyi durumdadır. Gazete, dergi, yıllık ayrıntılı araştırmalar içeren kitaplar çıkarıyor. Kuşkusuz bunlar önemli şeyler. Ancak, dergiyi içerik yönden eleştiriyoruz. Sendikaların çıkardığı dergi ve gazeteler bir sınıf tarafından çıkarılan yayın organıdır. Örneğin, herhangi bir günlük ya da aylık yayını düşünelim. Aile bireylerinden biri için alınır. O kişi, gazeteyi okuduktan sonra ailenin (özellikle işçi ailesinin) diğer bireyleri de çoğunlukla okumadıkları için, sonunda ‘nihayetinde bir gazetedir’ deyip bir yere atılır. Oysa sendika yayınları için durum böyle değildir ya da olmamalıdır. Sendika tarafından yayınlanan dergi ya da gazete ticari bir amaç taşımaz ve her şeyiyle onundur. Sermayesi işçinin ödediği aidatlardır. Çalışanı, yazarı, okuru ve içeriğiyle onun, yani sınıfının gazetesidir. Kendisi okuyacağı gibi ailenin diğer bireyleri de bu gazeteyi okuyacaklardır. Çünkü bu gazetenin yazdığı haber, bilgi onların maddi ve sosyo-kültürel yaşamını doğrudan etkileyebilecek konulardır.

Gazetenin ya da derginin özgün bir kişiliğe bürünmesi gerekir. Öncelikle işçi, gazeteyi alıp okuduğu zaman bir şeyleri görmesi gerekir. Okuyanlar aralarında konuları tartışabilmelidir. Genel kurul haberleri, okuyucuyu pek ilgilendirmiyor. (A şubemizin genel kurulu yapıldı. B başkanı seçildi gibi) Benim için bu bir bilgi akışı değildir. Çünkü B’yi de, C’yi de tanımıyoruz. O yüzden gazetede, dergide bu tür yazıların ancak başlıkları okunur. Oysa, işçilerin özelemlerinden, sorunlarından, kısacası yaşamından söz eden bir yazının okunması daha kolaydır. Ayrıca yazının, okurların düşüncesini harekete geçirmesi, iz bırakması önemlidir. Bence yöneticilerimizin boy boy fotoğraflarının da gazetede yayınlanmasının bir yararı yok.

Gazetede fotoğrafların ya düşünsel bir değeri ya da sınıfsal bir anlamı olmalıdır. Haber özelliği taşınmalıdır. Gazeteye alınan yazılar akıcı, kolay anlaşılır olması, sayfa içinde uygun sütunlara bölünmesi, yayınlanan yazı ve şiirlerin sanatsal bir nitelik taşıması önemlidir. Yani kaliteli bir yayının, öz ve biçimi birbirini bütünlemelidir.

Hiç olmazsa çocuklara yönelik, onlara okuma alışkanlığı kazandıracak bir köşe düzenleyin gazetede.”

Türk-İş Basın Danışmanı Hasan Tahsin Benli ile yapılan görüşmede, Benli (2007), sendikaların dergi çıkarma faaliyetlerinin oldukça eski olduğunu belirterek, sendikaların -özellikle Türk-İş’e bağlı sendikaların- kuruldukları 1950’li yıllardan bir süre sonra, yaklaşık olarak 1960’lı yıllarda, üyelerine ve kamuoyuna ulaşmak amacıyla, dergi çıkarmaya başladıklarını söylemektedir.

Bu dergilerin ilk yıllarda, oldukça profesyonel kadrolar tarafından hazırlandığını, Türk-İş Dergisi’nin eski sayılarına bakıldığında, derginin o dönemde basında oldukça tanınan isimler tarafından hazırlandığını belirten Benli, ancak zaman içinde sendikaların, hem yayınladıkları dergilerin niteliklerin hem de yeni iletişim teknolojilerinin kullanımı açısından biçiminin değiştiğini ifade etmektedir. Benli, şunları söylemektedir:

“Dergiler açısından bakarsak, dergilerin asıl ve birincil amacı olan üyelerine, sektördeki henüz üye olmamış diğer çalışanlara ulaşma, sendikanın çalışmalarını kamuoyu ile paylaşma hedeflerinden çok uzaklaşmış olduklarını görüyoruz.

Sendika dergilerinin önemli bir çoğunluğunun sendikanın ve yöneticilerinin bol resimli birer ‘icraatın içinden’ albümü olduklarını görmemek mümkün değil.

Herhangi bir sendikanın dergisini tamamen rastlantısal olarak seçip baktığımızda ve bu dergi üzerinde ayrıntılı bir inceleme yaptığımızda, ilk göze çarpan, sendikanın yöneticilerinin, özellikle de genel başkanının, hemen hemen her sayfada karşımıza çıkacağıdır. Genel başkanın hemen tüm faaliyetleri (kabulleri, toplantıları, gezileri, ziyaretleri vs.) fotoğraflı olarak dergide yer almak zorundadır. Oysa bu basit çalışmalar, kısa mesajla ya da farklı duyuru yollarıyla üyelere ulaştırılabilir. Genellikle 64 sayfa civarında yayımlanan bu dergilerde, zaten bu haber ve fotoğrafların dışında, üyeleri eğitici, sendikal anlayışı geliştirici, üye olmayan sektör çalışanlarına sendikayı ve sendikacılığı anlatan, onları teşvik eden yazı ve çalışmaları bulmak pek mümkün olmamaktadır.”

Sendikal dergilerin birçok yönden başlangıç amaçlarına uygun niteliklerini yitirmiş olduklarını vurgulayan Benli, sendikal dergilerin yalnızca sendikanın ve yöneticilerinin çalışmalarının bir demet halinde sunulduğu resimli birer albüm

niteliğinde olduğunu ve sendikaların yeni iletişim teknolojilerini kullanmakta yavaş ve etkisiz kaldıklarını söylemektedir.

Benli'ye göre, sendikal dergiler üyelerinin daha fazla yararlanacağı birer eğitim yayınına dönüştürülmeli ve sendikalar dergilerin yerini alabilecek yeni iletişim teknolojilerini kullanmak konusunda daha aktif olmalıdırlar.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TÜRK-İŞ'İN YAYIN POLİTİKASINDAKİ DEĞİŞİM (1980-2009)

4.1.TÜRK-İŞ DERGİSİ'NİN GÜNDEMİ

Sendikalar, toplumda sergiledikleri tutumlarla başta üyelerinin olmak üzere işçilerin kanaat önderi olmuşlardır. Türk-İş'in hem sosyal faaliyeti hem de siyasi faaliyetlerinin icra ediliş biçimlerinden biri de yayınlanan Türk-İş Dergisi'dir. Dergi işçilere mesleki eğitim vermek amacıyla çıkarılmaya başlasa da aynı zamanda sendikanın basın yayın organıdır. Türk-İş, ülke gündemini yakından ilgilendiren gerek sendikal hareketle ilgili konularla gerekse diğer pek çok alandaki konularla ilgili görüşlerini, dergide yer verdiği yazılarla, makalelerle, araştırma yazılarıyla ve

haberlerle yansıtmaktadır. Ayrıca bu şekilde zaman zaman yönetimi ve toplumu etkileyerek, kamuoyu yaratmaya çalışmaktadır.

Konfederasyonun genel başkanının gündeme ilişkin konuşmasına mutlaka yer verilen derginin her sayısında, sendikal haklara ilişkin mevzuat, özelleştirme, asgari ücret, sendikal eğitim, işsizlik, ekonomi, miting, eylem ve grevler gibi konularda yazılara yer verilmektedir.

Dergide, Türk-İş'in yaptığı faaliyetler ile konfederasyona bağlı sendikaların yürüttüğü faaliyetler de haber metni şeklinde yer almaktadır.

Belirtilen konulardaki yazılar, yıllara göre değişiklik göstermektedir. Çalışmamızda, Türk-İş Dergisi 1980, 1990 ve 2000'li yıllar olarak ayrılmış ve bu dönemlere ilişkin dergide yer alan yazıların tümü, konu başlıklarına göre sınıflandırılmıştır.

Derginin gündemi, dönemin Türkiye'sinde yaşanan gelişmeleri, sendikaların buna eklenme biçimlerini ve dolayısıyla yayın politikasını göstermektedir. Bu bölümde, Türk-İş'in 1980 yılından sonra 2009 yılına kadar geçen sürede Türkiye'de yaşanan olaylara paralel olarak sendika tarihinde oynadığı rol, derginin içeriğinde yer alan yazılardan yola çıkılarak yansıtılmaya çalışılacaktır.

Bu inceleme, küreselleşme süreciyle sendikaların içine itildiği krize karşı Türk-İş'in duruşunu, söylemlerini görmek açısından da faydalı olacaktır.

4.1.1. 1980-1989 DÖNEMİ

Türk-İş'in 1980-1989 dönemini içeren dergi sayılarında başta hükümete olan eleştirilerin yanı sıra, eylem, grev, miting, sosyal güvenlik, kadınlar, asgari ücret, Anayasa gibi çeşitli konularda görüşlerin ortaya konulduğu yazılar yayınlanmıştır.

Bu konular, dönemin önemli olayları doğrultusunda dergiden alıntılar yapılarak incelenecektir.

Türk siyasi literatürüne “ara dönem” olarak giren 1980-1983 askeri yönetim dönemi Türk sendikacılığı için de adeta bir ara dönem olmuş, bir çok sendika kapatılırken, sendikal haklar önemli ölçüde askıya alınmıştır. Bu dönemde Türk-İş, askeri yönetime tam destek vermesine rağmen sınırlı ölçüde askeri yönetimle işbirliği imkanı bulmuştur.

Burada, öncelikle Türk-İş’in 1980’li yıllarda gelişmelere gösterdiği tepkiler ve ardından dergide yer alan konu başlıkları ele alınacaktır.

4.1.1.1. 24 Ocak Kararları

24 Ocak 1980, ülkede temel alınan ekonomik modelin, yani ithal ikameci ekonomik politikalardan, özelleştirme, ücretleri düşürme, dışa açılma gibi bir dizi ekonomik ve politik kararları içeren yeni liberal ekonomik modelin benimsendiği önemli bir tarihtir (Petrol-İş, 2000: 102).

Türkiye’de ücretlere ve sendikal hak ve özgürlüklere yönelik sürekli ve sistemli saldırı, 24 Ocak 1980 tarihinde uygulamaya konulan yeni modelle başlatılmıştır. Türk-İş yönetimi, 24 Ocak kararlarına uzun süre karşı çıkmamış ve tartışma gündemine bile getirmemiştir.

Dönemin Türk-İş Genel Başkanı İbrahim Denizcier, Türk-İş’in 1982 yılı Mayıs ayında yapılan Genel Kurulu’nu açarken yaptığı konuşmayla 24 Ocak kararlarına olumlu baktıklarını belirtmiştir. Denizcier, “Biz ülke yararına yapılan her

şeyi iyi karşılamış ve desteklemiştir. Hatırlarsanız, 12 Eylül öncesi, alınmış olan 24 Ocak 1980 ekonomik önlemlerini, günün koşulları içinde kaçınılmaz bulduğumuz için olumlu karşılamış, ancak bu tedbirlerin teker teker adını vererek önerdiğimiz sosyal önlemlerle desteklenmedikçe başarıya ulaşamayacağını da açık yüreklilikle dile getirmiştir” diye konuşmuştur (Koç, 1995: 26).

Zamanla çeşitli sendikal çevrelerin büyük tepkisine neden olan 24 Ocak kararları, Türk-İş yönetimince “Türkiye’nin içinde bulunduğu ekonomik çıkmazlar karşısında büyük oranda bir devalüasyon kararı ve yan koşullarını davet eden haklı nedenler bulunsa bile, bu koşulların yükünü ağır zamlar şeklinde sabit ve dar gelirlilerin sırtına yüklemek hakkı doğmaz” şeklinde eleştirilmiştir (Türk-İş Dergisi, S. 139, 1980: 5).

Türk-İş dönemin önemli gelişmelerinden olan ve gelecekte ekonomik hayatı oldukça etkileyecek, küreselleşmenin etkilerine ivme kazandıran bu kararlara yönelik eleştirilere dergisinde çıkan yazılarda neredeyse hiç yer vermemiştir.

4.1.1.2. Türk-İş’in Askeri Yönetime Desteği

12 Eylül 1980’de gerçekleşen askeri darbe kuşkusuz yeni Türkiye tarihinin en önemli kavşak noktalarından birisidir. Söz konusu darbe, bir boyutu ile iç dinamiklere direkt ve dolaylı etkileri, diğer bir boyutu ile dünya konjonktüründe çok önemli gelişmelerin yaşandığı örneğin soğuk savaşın aşılma işaretlerinin alınmaya başlaması gibi bir döneme tekabül etmesi ile yeni bir dönemin başlangıç noktasını oluşturmaktadır (Yazıcı, 2004: 139).

12 Eylül Askeri Müdahalesi sonrasında faaliyetlerini sürdürebilen tek işçi konfederasyonu Türk-İş olmuştur. Hayır kurumları dışındaki sivil toplum

örgütlerinin faaliyetlerinin durdurulduğu bu dönemde, Türk-İş'in bu uygulamadan istisna tutulması, kuşkusuz konfederasyon cephesinde memnuniyetle karşılanmıştır.

Türk-İş, 27 Mayıs ve 12 Mart müdahalelerinde olduğu gibi 12 Eylül Askeri müdahalesinde de destekleyici açıklamalarda bulunmuştur. Türk-İş Genel Başkanı İbrahim Denizcier (Türk-İş Dergisi, S. 138, 1980: 1), müdahalenin ardından Milli Güvenlik Konseyi Başkanı Kenan Evren'e telgraf çekerek, konsey adına yayımlanan bildiride kısa zamanda demokrasiye dönüleceği, işçi haklarının korunacağı yönünde teminat verilmesini memnunlukla karşıladıklarını bildirmiştir. Denizcier, telgrafında şu ifadeleri kullanmıştır (Türk-İş Dergisi, 1980: 1):

“Türk-İş topluluğu, zat-ı devletlerinizin bildirisinde de açıkça yer aldığı üzere ülkemizin huzuru, devletimizin bütünlüğü ve milletimizin bölünmezliğini sağlamak amacıyla, Türk Silahlı Kuvvetlerini yönetime bütünü ile el koyma mecburiyetinde bırakan bir gerçeğe karşı karşıya bırakıldığı bilinci içindedir. Atatürk ideallerini kendine şaşmaz rehber olarak kabul eten Türk işçi hareketi, kısa zamanda Anayasa ve ilgili kanunlarda değişiklik yapılarak demokrasiye geçişin sağlanacağı, işçi haklarının korunacağı yolundaki teminatınızı memnuniyetle karşılamış bulunmaktadır. Milletın bağıından çıkan ordumuzun tam bir bütünlük içinde milletimize huzur ve güven veren bu davranışının milletimiz ve memleketimiz için hayırlı olması temennisi ile Türk-İş topluluğu adına saygılarımla arz ederim.”

Denizcier, 12 Eylül müdahalesini destekleyen bir konuşmayı da Türk-İş'in

12. Genel Kurulu'nun açılışında yapmıştır (Türk-İş Dergisi, S. 139, 1980: 5):

“Türkiye’de 12 Eylül Harekatı bir darbe değil, bir kurtuluş hareketidir. Bu hareketin felsefesinde, sarsılan demokratik rejimin ve devletin temel yapısını sağlam temellere oturtulması fikri yatmaktadır. Bu felsefeye sahip çıkanlara destek olmak hepimizin borcudur.”

Türk-İş askeri müdahalenin kaçınılmazlığı konusunda uluslararası alanda da çaba sarf etmiştir. Türk-İş’e bağlı sendikaların üyesi olduğu uluslararası işkolu federasyonlarının genel kurullarına ve ILO toplantılarına katılan delegelere, askeri müdahaleyi savunan konuşmalar yapmıştır (Mahiroğulları, 2005: 324).

Türk-İş ilerleyen dönemlerde askeri müdahaleye destek açıklamalarını daha da somutlaştırmıştır. 22 Eylül’de kurulan hükümete bir de bakan vermiştir. Türk-İş

Genel Sekreteri Sadık Şide, Ulusu Hükümeti'nde Sosyal Güvenlik Bakanı olarak görev almıştır. Bu gelişme derginin o dönemde yayınlanan sayılarında oldukça geniş yer almış ve olumlu karşılanmıştır.

Sadık Şide'nin bakanlığa atanması Türk-İş Dergisinde “umutlu bir olay” olarak ifade edilmiştir. Dergide (S. 142, 1981: 3-4), “12 Eylül'den sonra, Türk Silahlı Kuvvetleri adına yönetime el koyan Milli Güvenlik Konseyi'nin kurduğu sivil hükümette Türk-İş Genel Sekreteri olan değerli arkadaşımızın da bakan olarak görevlendirilmesi, yasal düzenlemeler açısından önemli bir fırsatın Türk-İş topluluğu tarafından değerlendirilmesine vesile olacaktır” ifadesi yer almıştır.

Sadık Şide, kendi siyasal duruşunu ve 12 Eylül ihtilaline bakışını bir yazısında şöyle kaleme almıştır (Türk-İş Dergisi, S.140, 1980: 20):

“Ben hayatımın en güzel yıllarını Türk Sendikacılığına harcamış bir kişi olarak çok partili, özgürlükçü, demokratik rejimden ve Atatürk ilkelerinden yanayım. Bugüne kadar hiçbir siyasi parti üyesi olmadım. Türk-İş'in değişmez ilkesinde beyan edildiği gibi, hep partiler üstü politikadan yana oldum. Önce devlet ve millet, sonra diğerleri sırasına hep önem verdim. Demokrasiye inanmış bir kimsenin ihtilalleri desteklemesi mümkün değildir. Ancak anarşi ve terörün tahribatına dur diyecek gücü desteklemek çok başka bir şeydir. Biz Türk Milleti olarak 12 Eylül ihtilalini yapanları, bunun için kucakladık ve alkışladık, icraatlarını destekledik, hazırladıkları Anayasa'yı (Yüzde 91 Evet ile) bunun için kabul ettik. Milletçe benimsedik.”

Türk-İş'in askeri yönetime verdiği destek tek taraflı olmamış, her ne kadar genel anlamda sendikal haklar askıya alınmışsa da, Türk-İş askeri yönetimce desteklenmiştir. Milli Güvenlik Konseyi en başında işçi haklarının korunacağını ilan etmiş ve Türk-İş'in faaliyetini sürdürmesini sağlamıştır.

Türk-İş, Ulusu Hükümeti ile sürekli diyalog halinde olmuştur. Kenan Evren ise, Devlet Başkanı sıfatı ile Türk-İş'in 12. Genel Kurulu'na gönderdiği mesajda (Türk-İş Dergisi, S. 144, 1981: 2), 12 Eylül 1980'den bu yana milletçe karşı karşıya bulunduğumuz ekonomik problemlerin çözümlenmesine yardımcı olmak üzere Türk

işçisinin yönetime gösterdiği destek ve anlayışını, her türlü övgünün üstünde takdirle karşıladığını özellikle belirtmiş ve işçilerin hak ve çıkarlarının korunmasının, onların huzur ve güven içinde daha iyi hayat düzeyine kavuşmalarını sağlamanın, yönetimin temel nöbetlerinden biri olduğunu vurgulamıştır.

Türk-İş'in 12 Eylül sonrası kurulan hükümete verdiği destek kendi içinde zamanla sorgulanmaya başlanmıştır. 22-28 Aralık 1986'da yapılan bir kongrede, Türk- İş'in 12 Eylül sonrası kurulan hükümete verdiği destek bir kez daha ve yüksek sesle eleştirilmiştir. Konfederasyon içindeki muhalefet, dönemin Genel Başkanı Şevket Yılmaz'ın karşısına Petrol-İş Genel Başkanı Cevdet Selvi'yi aday göstermiş, ancak az bir oyla seçimi kaybetmiştir. Diğer taraftan, Bülent Ulusu Hükümeti'nde bakan olarak görev alan Sadık Şide ve 12 Eylül rejimine destek olma gereğini savunan yöneticilerden Kaya Özdemir, eleştirilerin somut sonucu olarak Türk-İş yönetimine seçilememiştir (Mahiroğulları, 2005: 327).

Bu yıllarda Türk-İş dergisinde, 12 Eylül 1980 yıllarını yeren bir yazıya rastlanmamıştır.

Türk-İş Genel Sekreteri Kaya Özdemir dergide yer alan bir yazısında (1980: 13), askeri müdahalenin Türk-İş'i güçlendireceği umudunu taşıdığını belirtmektedir. Kaya, biraz daha ileri giderek, "Hepimiz Türk Silahlı Kuvvetlerine yardımla mükellefiz" açıklamasını yapmıştır. Türk-İş'in ve bağlı sendikaların büyük çoğunluğunun, 12 Eylül askeri müdahalesine verdiği destek, derginin ilerleyen sayılarında yer alan yazılarda da sürmüştür.

Dönemin Türk-İş Genel Başkanı İbrahim Denizcier, İsveç Sosyal Demokrat Partisi temsilcilerinin bir ziyaretinde, şöyle konuşmuştur (Türk-İş Dergisi, S.155, 1982: 25):

“Türk Ordusu ülkede hakların en kutsalı olan yaşama hakkını korumak için Anayasa’ya dayanarak yönetime el koymuştur. Yaşama hakkı sağlandıktan sonra, elbette ki sıra diğer haklara gelecektir.”

Türk-İş’in 12 Eylül askeri müdahalesi karşısındaki teslimiyeti, mevcut yönetim tarafından da takdirle karşılanmıştır. Milli Güvenlik Konseyi Genel Sekreteri Orgeneral Necdet Üruğ, Türk-İş’in 12. Genel Kurulu’na mesaj göndermiş ve Devlet Başkanı Kenan Evren’in Türk-İş’e ilişkin övgü dolu sözlerini iletmiştir (Koç, 1995: 47).

Türk-İş yönetiminin ve bağlı sendikaların bir bölümünün yönetimlerinin askeri yönetime yaranma çabaları, yalnızca 12 Eylül’ün desteklenmesi, Sadık Şide’nin Sosyal Güvenlik Bakanı olarak verilmesi ve faaliyeti durdurulan sendikalar aleyhine açıklamalarda bulunulmasıyla sınırlı kalmamıştır (Koç, 1995: 68). Bazı sendikalar silahlı kuvvetler vakıflarına para yardımı dahi yapmıştır (Türk-İş Dergisi, S. 141, 1980: 33).

Türk-İş’in 1980-1983 döneminde askeri müdahaleyi haklı göstermek için uluslararası alanda gösterdiği tüm çabalara karşın, sendikacılara ve sendikal harekete yönelik saldırının Türk-İş’e dokunmaması sağlanamamıştır. Türk-İş ve bağlı sendikaların büyük bir bölümünün 12 Eylül 1980 sonrasında izlediği teslimiyet çizgisine karşı bazı sendikalardan tepkiler gelmiştir. Bu tepkilerin Türk-İş bütünlüğünün politikalarını etkileyebilmesi, ancak 1986 yılında gündeme gelebilmiştir (Koç, 1995: 86).

4.1.1.3. Türk-İş’in 1982 Anayasası’na Bakışı

12 Eylül 1980 askeri müdahalesinden sonra Türk-İş Dergisi’nde “Anayasa” başlıklı yazılar yer almaya başlamıştır.

Yeni dönemi şekillendirecek anayasa ve yasaların hazırlanması için başlatılan girişimleri destekleyen Türk-İş, 1982 yılında Anayasa tasarısının Danışma Meclisine sunulması ile hayal kırıklığına uğramıştır. Zira tasarının işçiler açısından önemli hak kayıplarına neden olduğunu anlamıştır. Tasarının Danışma Meclisi'nde görüşülmesi sırasında değiştirilmesi için çaba harcamış, ancak başarılı olamamıştır.

Bunun öncesinde, Uluslararası Çalışma Örgütü'nün 1982 yılında toplanan Uluslararası Çalışma Konferansı'nda Türk-İş Genel Başkanı İbrahim Denizcier'in yaptığı konuşma oldukça dikkat çekicidir. Denizcier konuşmasında (Koç, 2003: 116-117) şu ifadeyi kullanmıştır:

“12 Eylül 1980 tarihinde Türkiye’de olan şey bir darbe değildir; ülkenin Anayasasında belirttiği gibi, Türk Silahlı Kuvvetleri’nin, normal komuta zinciri içinde ve bütünüyle birlikte, ülkedeki demokrasiyi korumak için meşru biçimde müdahale etmesidir... Ülkenin yeni Anayasası, Türk-İş’in de aktif katkılarıyla hazırlanmaktadır...Askerler, çeşitli vesilelerle, işçi haklarından asla geriye gitme olmayacağını açıkça belirtmişler ve söz vermişlerdi.”

Denizcier’e ait bu sözlere ilişkin bir yazı, Türk-İş Dergisi’nde yer almamıştır.

Anayasa tasarısı konusunda hükümetten kendi düşüncelerine paralel, olumlu bir adım bekleyen Türk-İş hüsrana uğramış ve tasarıya karşı çeşitli eleştirilerde bulunmuştur. Dergideki bir yazıda, (S. 165, 1983: 25-26), konuya ilişkin şu değerlendirmeler yer almıştır:

“Tasarı bu şekliyle kabul edilirse çoğulcu ve özgürlükçü demokrasi kurulamaz; demokrasinin temel ilkesi olan özgür düşünce açıklanamaz; halkın siyasal yaşama etkin bir şekilde katılması sağlanamaz ve demokrasi sadece seçimden seçime oy vermeye dönüşmüş olur; sosyal devlet kağıt üzerinde kalır; özgürlükler istisna, sınırlamalar kural haline getirilmiş olur; işçilerin önemli bir kesiminin sendika kurma, toplu sözleşme yapma ve grev hakları ellerinden alınmış olur; çalışma barışını ve işçi-işveren ilişkilerini akılcı dengelere kavuşturmanın başlıca aracı olan toplu pazarlık sistemi çöker; grev hakkındaki kısıtlamalarla, toplu iş sözleşmeleri yapabilme ve yapılmış olanları koruyabilme imkanı kalmaz; serbest toplu pazarlık hakkı etkinliğini yitirir, sendikalar her eylemlerinde siyaset yapıyor olmakla suçlanacakları bir çembere sokulmuş olur. Sendikalar idari kararlarla bile kapatılabilecektir. Tasarı bu şekliyle kabul edildiği takdirde sosyal barışa değil, sosyal bunalımlara yol açılmış olacaktır.”

Türk-İş, daha sonra Anayasa tasarısına ilişkin ayrıntılı görüşünü hazırlamış ve 28 Temmuz 1982 tarihinde “Türk-İş’in Anayasa Tasarısına İlişkin Görüşü” başlığını taşıyan kitap, Milli Güvenlik Konseyine, hükümete, Danışma Meclisi üyelerine ve basına dağıtılmıştır. Bu kitapta, Anayasa Tasarısı ile özgürlüklerin dışlandığı, sosyal devletin kağıt üzerinde kalmaya mahkum edildiği, işçi hak ve özgürlüklerinin Uluslararası Çalışma Örgütü’nün Sözleşme ve Tavsiye Kararlarını çiğneyen bir anlayışla kısıtlandığı öne sürülmüş ve tasarı ile yargısına kuşku ile bakılan, basını suskun, sendikasız, etkisiz bir düzen amaçlanıyor denilmiştir (Türk-İş Dergisi, S. 165, 1983: 27).

Türk-İş, “Anayasa tasarısının işçi hak ve özgürlükleri ile ilgili maddelerinin işveren isteklerine göre hazırlandığı” yolundaki görüşlerini dile getirdiği “Anayasa tasarısı işveren isteklerine göre hazırlandı. İşte ispatı” başlıklı bir de kitapçık hazırlamıştır. (Cumhuriyet, 1982).

Tasarı, Danışma Meclisi’nde sunulduğu şekliyle kabul edilince Türk-İş, Devlet Başkanına yazılı olarak başvurmuş, haksızlıkların düzeltilmesini istemiştir. Bu başvuru üzerine, Milli Güvenlik Konseyi Türk-İş’in görüşleri doğrultusunda bazı değişiklikler yapmıştır. Bunun üzerine Türk-İş tavır değiştirmiştir. Türk-İş, Anayasa tasarısına çeşitli eleştiriler getirmesine rağmen, Anayasa’nın kabulü aşamasında oldukça iyimser davranmıştır. 23 Ekim 1982 ve 5 Kasım 1982 tarihlerinde iki bildiri yayınlamış ve Anayasa’nın normal, demokratik parlamenter düzene geçiş yoluna açtığını belirterek dolaylı da olsa kabulü yönünde üyelerinden oy kullanılmasını istemiştir (Türk-İş Dergisi, S. 165, 1983: 22).

Dergide, Anayasa taslağı dışında, 1982 Anayasası ile ilgili konfederasyonun eleştirel bir tavır sergilediği yazılara yer verilmemiştir. Anayasa ile ilgili görüşlerin

yer aldığı yazılar, “Anayasa ve Türk-İş’in Görüşü”, “Anayasa DM’de kabul edildi”, “Anayasa Konferansı”, “Anayasa ve Basın Özgürlüğü”, “Anayasa ve Yasa Değişiklikleri Önerileri Verildi” şeklinde, yorumdan uzak başlıklarla verilmiştir.

1986 yıllarına gelindiğinde Anavatan Hükümetiyle uzlaşamayan Türk-İş, Anayasa değişikliği taleplerini dillendirmeye başlamıştır.

1982 yılında Anayasa taslağı görüşülürken gündeme getirilen önerileri yeniden hatırlatan Türk-İş, Temmuz 1987’de toplanan Başkanlar Kurulu’nda, Anayasa değişikliği için “evet” oyu kullanılmasını istemiştir. Toplantı sonunda, “Türk-İş Başkanlar Kurulu işçi hak ve özgürlükleri ve siyasal demokrasinin çoğulcu ve katılımcı yolları önündeki engellerin kaldırılması önkoşulunun, 6 Eylül 1987 Pazar günü halkımızın ‘evet’ oyu vermesine bağlı olduğu inancındadır” açıklaması yapılmıştır (Türk-İş Dergisi, S. 213, 1987: 13-15).

İlginçtir ki dönemin Türk-İş Genel Başkanı Şevket Yılmaz, kendisiyle yapılan bir görüşmede, geçmişte “Türk-İş’in 1982 Anayasasına ‘evet’ denmesini istediği” iddiasına da karşı çıkmıştır (Cumhuriyet, 1986).

4.1.1.4. Anavatan’lı Yıllar

1983 yılından sonra Turgut Özal yönetimindeki ANAP iktidara gelmiştir. Türkiye işçi sınıfı ve sendikacılık hareketi, ekonomik bunalım döneminde işgücünün yeniden üretim maliyetini düşürmeyi benimsemiş bir muhafazakar partinin ne anlama geldiğini ilk defa yaşamaya başlamıştır (Koç, 1995: 112). Türk-İş, bu yıllarda hükümetten beklediği yakın ilgiyi görememiş, ancak buna rağmen işçi haklarının düzeltilmesi için diyalog içinde kalmayı sürdürmüştür. Türk-İş ile hükümet arasında

işçi sorunlarının görüşüldüğü zirvelerin sonucunda işçi yararına herhangi bir karar çıkmamıştır. İşçilerin sorunlarının giderek artması ve Türk-İş'in itibarının ve kitleleri harekete geçirme gücünün azalması, sendikal çevrelerde bir politika değişikliği talebini giderek artırmıştır (Koç, 1995: 118).

Demokrasiye geçilme iddiaları ve imzalanan toplu iş sözleşmelerine karşın hayat şartlarının daha da kötüleşmesi, işçilerin sendikalara karşı tepki duymasına yol açmıştır. Bu tepki dalga dalga yukarılara çıktıkça, Türk-İş'in ANAP'a karşı tavrı değişmeye başlamıştır. ANAP'ın sendikaları yıpratmaya dönük sistemli politikası, sözleşmeli personel uygulamasını yaygınlaştırması, SSK hastanelerini alma çabaları, tepkileri artırmıştır. SSK'nın genel kuruluna katılan işçi ve emekli temsilcileri, 18 Mayıs 1985 tarihinde toplantıyı terk etmiştir.

Çalışma hayatı sorunlarına hükümet ile diyalog yoluyla bir çözüm bulamayacaklarını anlayan Türk-İş yetkilileri, çeşitli zamanlarda teşkilatı ile yaptığı istişare toplantılar sonucunda hükümetlerle iyi ilişkiler kurma politikasını değiştirmek durumunda kalmış. Nitekim, 30 Kasım 1985'te yapılan genişletilmiş başkanlar kurulu toplantısında hükümetin uzlaşmaz tutumuna karşı eylem kararı alınmış, ilk olarak İstanbul, İzmir ve Bursa'da daha sonra diğer bazı illerde mitingler ve yürüyüşler düzenlenmiştir. 1986 ara seçimleri öncesinde ise, "ANAP'a Oy Yok" mitingleri yapılması da kararlaştırılmıştır (Türk-İş Dergisi, S. 194, 1985: 11).

Türk-İş bu tarihten sonra artık tamamen ANAP iktidarı ile ipleri koparmaya başlamış, 14. Genel Kurul'da, konfederasyonun "ilk defa bir siyasi iktidara karşı eylem yapmak zorunda kalacakları belirtilmiş"; hükümetin uzlaşmaz tavrının sürdürülmesi durumunda 1987'nin eylem yılının başlangıcı olacağı vurgulanmıştır (Mahiroğulları, 2005: 328).

1986 yılından itibaren Türk-İş, Turgut Özal hükümetine karşı tavrı almıştır. Özal, “1969 yılından bu yana Türk-İş’i ilk defa sokağa çıkmaya mahkûm eden kişi, her meseleye sırt çevirdiği için işçi düşmanı olarak” nitelendirilmiştir (Türk-İş Dergisi, S.197, 1986: 11-12). Hükümetle Türk-İş arasında ciddi çekişmeler yaşanırken, bu olaylar Türk-İş Dergisi’nde nerdeyse hiç yer almamıştır. 1980-1989 yılları arası için yapılan derginin içerik analizi, hükümete yönelik eleştiri yazılarının 1986 yılından sonra arttığını göstermektedir.

1985 yılında Antalya’da yerel sendikalar tarafından düzenlenen kapalı salon toplantısında yaptığı konuşmada Genel Başkan Şevket Yılmaz, iki yılı aşkın süredir hükümetle diyalog politikası sürdürdüklerini, bu yüzden eleştirilere uğradıklarını belirterek, “Bizi anlamadılar. Diyalog dedikçe, bunların gücü yok da onun için böyle davranıyorlar, dediler. Yasaların elimizi, kolumuzu büyük ölçüde bağlamasını fırsat bildiler. 34 yıllık geçmişinde sokağa itibar etmeyen Türk-İş’i sokağa çıkma mecburiyetinde bıraktılar” diye konuşmuştur (Türk-İş Dergisi, S. 195, 1985).

Türk-İş, 1980-1983 döneminde askeri müdahaleyi Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) ve uluslararası sendikal örgütlerin toplantısında savunmuştur, ancak Türk-İş’in hükümete olan tavrının değişmesiyle ILO’ya olan tavrı da değişmiştir. Türk-İş’in hükümetin tavrını değiştirmede en fazla önem verdiği araç, ILO ve Avrupa Topluluğu’nun Türkiye’ye karşı tavrı ve baskısı olmaya başlamıştır (Koç, 1995: 137). Ancak bu gelişmelerden de dergide hiç söz edilmemiştir. Derginin bir sayısında sadece Türk-İş’in mevzuat düzenlenmesinde hükümeti eleştiren bir görüşüne yer verilmiştir (Türk-İş Dergisi, S.201, 1986:12): “Sendikalar Kanunu, ILO standartlarına uygun değildir.”

4.1.1.5. 1987 Referandumu

Türk-İş, tarihinde ilk kez siyasi iktidara karşı geniş kapsamlı bir kampanya başlatarak 6 Eylül 1987 günü yasaklı siyasi liderlere af getirmeyi öngören referandumda Hükümet'in tutumunun aksine “evet” oyu kullanılması çağrısında bulunmuştur. Türk-İş Başkanlar Kurulu, 4 Temmuz 1987 günü yaptığı toplantının ardından referandum ile ilgili şu bildiriye yayınlamıştır (Türk-İş Dergisi, S.211, 1987: 11-12):

“Bütün mazisinde bu sürecin hızlı olduğu kadar sağlıklı bir biçimde aşılmasının çabaları ve sorumluluk duygusu ile gösterdiği özenin olguları bulunan Türk-İş, Anayasa'nın geçici 4. maddesi üzerindeki değişikliğin halkoyuna sunulmasındaki gelişmeleri dikkatle izlemeyi ve bu konuda ulusumuzu hiçbir siyasi amaç gütmeksizin uyarmayı görev saymaktadır. İşçi hak ve özgürlüklerindeki kısıtlamalar ve yasakların gerçek demokrasi ile birlikte var olamayacağı ne denli tartışmasız ise, kamu özgürlüklerini bağımsız yargı kararı olmaksızın yasaklamanın, demokrasi ile bağdaşmayacağı da o denli açıktır. 6 Eylül 1987 Pazar günü yapılacak halk oylamasında, “eskiler yeniler”, “üç-beş kişinin siyaset yapma hakkının tanınması” gibi kısır ve aldatıcı bir çerçevede bakma yolunu seçenlerin kafalarında oluşturduğu tuzağa, demokrasiye gönül veren yurttaşlarımız ve işçilerimiz düşmeyecektir. Kaldı ki, seçmen yurttaşlardan alınan oylar ve buna dayalı vekalet ile milletvekili olup, parlamentoda onlar adına bu yasağın kalkması için ‘evet’ diyenlerin aynı seçmen yurttaşlara dönüp, ‘sizin vekaletinize dayanarak’ ‘evet’ dediğimize siz ‘hayır deyin’ çağrısını yapması, parlamentoyu da, demokratik rejimi de yaralayan, vatandaşla alay anlamında bir demokrasi ayıbıdır. 6 Eylül 1987 Pazar günü yapılacak halk oylamasında önce, böylesine aldatıcı ve yurttaşlarımızı hiçe sayan bir tutuma başvurulmuş olması Türk-İş Başkanlar Kuruluna, Türk işçi hareketini sürekli olarak uyarma görevini doğal olarak yüklemiştir. Türk-İş Başkanlar Kurulu bu görüşler çerçevesinde bu alanda her türlü girişimi ve çalışmayı yapacaktır.”

Kendisini tam bir hükümet karşıtı kampanyanın ve eylemlerin içine çeken Türk-İş, referandum kampanyasını hükümetle bir hesaplaşma şekline dönüştürmüştür.

Türk-İş Genel Başkanı Şevket Yılmaz, 27 Temmuz 1987’de İstanbul’da Türk-İş tarafından düzenlenen “Demokrasi ve Hür Sendikacılık” Konferansı’nda yaptığı konuşmada şu değerlendirmelerde bulunmuştur (Türk-İş Dergisi, S.215, 1987:5-8):

“6 Eylül 1987 bizler için, Türk ulusunun çoğunluğunu oluşturanlar için bir hesaplaşma günüdür. 1980’lerden bu yana birlikte, omuz omuza sürdürdüğümüz demokrasi mücadelesinin en önemlisi; en ciddi sınavıdır. Bu sınavdan başarı ile çıkmaya mecburuz. Türk Milletini hafife alanlar; ‘ben yaptım oldu’, ‘bilirim’, ‘ben büyüdüm’ diyenler bu tarihte layık olduğu cevabı almalıdır. Bugünkü siyasal iktidar, 1982 Anayasası’nın koruyucu şemsiyesi altında, iktisaden güçsüz geniş yurttaş topluluğuna yapamadığını bırakmamıştır. İşçiler ve diğer tüm çalışanlar bakımından ‘hür’ sendikacılık ayaklar altına alınmıştır. Bütün yurttta, ulaşabildiğimiz her yerde, demokrasi için, yasaksız ve engelsiz demokrasi için ‘Evet’ demeliyiz.”

Türk-İş’in referandum kampanyası çerçevesinde düzenlediği “Demokrasi ve Hür Sendikacılık Konferansı”, 33 ilde gerçekleştirilmiştir (Türk-İş Dergisi, S.215, 1987:1). Bu da Türk-İş’in sendikacılık hareketini içine girdiği sıkıntılı dönemden çıkarmak için gösterdiği mücadelelerin ne kadar kapsamlı olmaya başladığını göstermektedir.

Referandum sonucunda az farkla da olsa “Evet” çıkmış ve liderlere siyaset yasağı kalkmıştır. Ancak Türk-İş yöneticileri hakkında, “Evet Kampanyası” düzenledikleri için 2821 sayılı Sendikalar Kanunu’nun 37. maddesine muhalefet etmekten dolayı, yani siyaset yaptıklarından dolayı Ankara 2. Asliye Ceza Mahkemesi’nde dava açılmıştır (Türk-İş Dergisi, S.218, 1988: 16).

4.1.1.6. Türk-İş Dergisi’nde Yer Alan Konu Başlıkları

1980’li yıllarda yayımlanan derginin içeriğine bakıldığında, en çok mitingler, grev ve eylemler; genel başkanlar tarafından belli kurumlara, kişilere gerçekleştirilen ziyaretler ile ilgili yazılar yer almıştır.

Tablo-6’da de görüldüğü gibi, dergide sırasıyla 36 tane “mitingler, eylemler ve grevler”, 35 tane “ziyaretler” ve 30 tane “Araştırma, rapor, inceleme” konu başlığıyla yazı çıkmıştır. En az ise çevre, ekonomi, ücret konusuna yer verilmiştir. Ücret sendikacılığı yapan Türk-İş’in bu dönemde hükümetle sorunlar yaşaması ve

işçilerin ekonomik durumları düşünüldüğünde, Türk-İş'in ekonomi ve ücret konularına az yer vermesi dikkat çekmektedir.

1980 yılından 1989 yılına kadar yayımlanan dergilerdeki konu başlıklarının tümü Tablo 6'da görülmektedir.

TABLO-6. 1980-1989 yılları arasında Türk-İş Dergisi'nde yer alan konuların dağılımı

KONU BAŞLIKLARI	SAYISI	KONU BAŞLIKLARI	SAYISI
Çocuk İşçiliği	4	Sendikal Eğitim	24
Gurbetçiler	6	Sosyal Güvenlik ve SSK	24
Engelliler	5	Mitingler, eylemler, grevler	36
Kadınlar	11	Eleştiri	21
Asgari Ücret	12	Ziyaretler	35
Mevzuat	17	Araştırma, rapor, inceleme	30
İş Güvenliği ve iş kazaları	17	Kooperatifçilik	10
Anayasa	6	İşsizlik, istihdam	9
Tüketici	8	Gıda	2

Konut	7	Nüfus	2
Çevre	1	Ekonomi	1
Ücret	3		

4.1.1.6.1. “Sendikal Eylemler” Konusu

Sendikalar, baskı ve çıkar grubu olarak, işçilerin üretici olmalarından kaynaklanan gücü, grevler aracılığıyla kullanmaktadırlar. Ancak 1980-1983 ara

dönemde grev, lokavt ve her türlü işçi eylemleri yasaklanmıştır. Sendikalar, yasakların üzerlerinde bıraktığı rehavetle ara dönem sonrası dahi bir süre eyleme başvurmamıştır. 1983 sonrası dönemin hükümetiyle iyi ilişkiler kurmak isteyen Türk-İş, ANAP hükümetinden beklediği ilgiyi göremeyince 1986'nın başlarından itibaren tavır almış, hükümet karşıtı bir dizi grev dışı eylemlere girişmiştir. Türk-İş'e bağlı sendikalar hükümetle diyalog politikasının bırakılarak eylem yapılması konusunda görüşler açıklamaya başlamışlardır. Türk-İş'in 15 Şubat 1985 tarihli başkanlar kurulu toplantısında hükümetle ilişkiler değerlendirilmiştir. Toplantıda "sessiz yürüyüş ve 1 saatlik iş bırakma" önerileri tartışılmış ancak hayata geçirilememiştir. 1985 yılının ortalarından itibaren Türk-İş içinde eylem eğilimi gelişmeye başlamıştır (Koç, 1995: 119).

Genel Başkan Şevket Yılmaz, derginin bir sayısında, 1986 yılı ile ilgili olarak "1986, haklarımızın alınacağı yıl olacaktır. Türk Silahlı Kuvvetleri'nden sonra en büyük organize güç olan Türk-İş'in sesini dikkate almayanlar, mutlaka bir gün bu anlayışlarını değiştirmek zorunda kalacaklardır" değerlendirmesinde bulunmuştur (Türk-İş Dergisi, S.230, 1989: 15). Bu da, Türk-İş'in yönetiminde dönemin iktidar partisi ANAP'a karşı açıkça tavır alınmaya başlandığını göstermiştir. 1980'li yılların dergisinde yer alan yazılardan da anlaşıldığı üzere, Türk-İş eylemlilik sürecine 1986 yılından itibaren girmeye başlamıştır.

Türk-İş'in ilk mitingi 8 Şubat 1986 günü Balıkesir'de yapılmıştır. Arkasından 22 Şubat 1986 günü İzmir mitingi olmuştur. İzmir mitingi, işverenlerin ve polisin baskılarına ve olay çıkacağına ilişkin söylentilerine karşın, oldukça başarılı geçmiştir. Miting dergide, "16 Yıl Sonradan İzmir'de Miting" başlığı ile yer almıştır (S.196, 1986:1-2). Bu miting "Ekmek, Barış, Özgürlük" mitinglerinin ilki olma

özelliği taşımaktadır. Kaya Özdemir, İzmir mitingini şöyle değerlendirmiştir (Türk-İş Dergisi, S.197, 1986: 18):

“Türk-İş önce sokağa çıkmayı düşünmemiş, diyalog yollarını aramış, çalışanların içinde bulundukları sıkıntıları önce zirve toplantıları ile hükümete duyurmaya çalışmış, serbest toplu pazarlık hakkında müdahalelerin önlenmesini istemiş ve pek çok teklifi hükümete iletmıştır. Fakat bu görüşmelerden olumlu bir sonuç alınamamış, Türk-İş’in taleplerine gereken ilgi gösterilmemiştir.”

ANAP’tan umduğunu bulamayan Türk-İş, ara seçimlerde ANAP’a oy verilmemesini istemek için 22 Haziran 1986 günü Eskişehir’de toplantı ve gösteri yürüyüşü gerçekleştirmiştir. Polisin baskılarına rağmen, yürüyüş başarılı bir şekilde tamamlanmıştır (Türk-İş Dergisi, S.201, 1986: 1). Buradaki miting de “Ekmek Barış Özgürlük” mitinginin ikincisi olmuştur. Türk-İş, seçim bölgeleri olan Manisa, Samsun, Zonguldak ve Gaziantep’te miting ve yürüyüşler yapmıştır. Bu mitinglere ilişkin dergide yayımlanan yazılar çok da çarpıcı başlıklarla yer almamıştır.

Türk-İş, 14. Genel Kurulu’nun sonuç bildirgesinde, 1987 yılının eylem yılı kabul edildiği açıklanmıştır. 1987 yılının Mart ayında olağanüstü toplanan başkanlar kurulu, tüm işkollarında iki saatlik işi durdurma kararını oybirliği ile alındığını açıklamıştır (Koç, 1995: 159). Ancak bu konuya dergide yer verilmemiştir. İki saatlik direniş kararı sendikacılar arasında tartışılmış ve ardından da uygulanmamıştır. Türk-İş Genel Başkanı Şevket Yılmaz yaptığı bir açıklamada, “Dimyat’a pirince giderken, evdeki bulgurdan olmamak lazım” derken, Genel Sekreter Emin Kul da iki saatlik direnişten yana olmadıklarını, çünkü işçilerin böyle bir eyleme hazır olmadıklarını söylemiştir. İşçilerin 1980 sonrasında yaşadığı depolitizasyon sürecini destekleyenler, işçilerin yeterince politize olmadığından yakınmışlardır (Koç, 1995: 160).

İşyerlerinde artan sıkıntılar, şube yönetimlerine ve sendika genel merkezlerine yansidikça, kitle eylemlerinden başka yol kalmadığına inanların da sayısı artmaya başlamıştır.

Türk-İş Başkanlar Kurulu, 10-11 Şubat 1988 tarihinde toplanmış ve Türk-İş Yönetim Kurulu, Başkanlar Kurulu'na eylem planı taslağı sunmuştur. Taslakta, çeşitli yürüyüşlerin, sempozyumların, il toplantılarının yapılması önerilmiştir. Başkanlar Kurulu da bu taslağı daha da genişleterek kabul etmiştir (Türk-İş Dergisi, S.220, 1988: 12).

Eylem programına bazı sendikacılar imza atmamıştır. Türk-İş Başkanlar Kurulu'nun eylem programının yer aldığı Türk-İş Dergisi, basılmış ancak dağıtılmamıştır. Eylem programı nedeniyle Türk-İş yönetimi hakkında dava açılmış, ancak dava beraatle sonuçlanmıştır. Türk-İş tarihinde ilk kez organ kararıyla siyasal iktidara karşı açık bir genel grev kararının alınmış olması ve bütün sendika yöneticilerinin bu kararı imzalamak zorunda kalmaları, Türkiye sendikacılık hareketi tarihinde önemli kilometre taşlarından biridir.

Türk-İş, 26 Mart 1988 tarihinde Sakarya'da, 3 Nisan 1988 tarihinde ise Adana'da miting yapmıştır. Bu mitinglerin havası 1986 yılında yapılan mitinglerin havasından farklı olmuştur. İşçiler oldukça politize olmuş bir havada mitinglere katılmışlardır. Türk-İş mitingleri, diğer emekçi sınıf ve tabakaların da katılımıyla daha da güçlenmiştir. İşçilerin kendilerine olan güveni daha da artmıştır. Mücadele yoluyla somut sonuçlar alınabileceğı inancı yaygınlaşmaya başlamıştır (Koç, 1995: 171-172). Türk-İş'in 1980'li yıllarda dergilerinde en çok eylemler, mitingler konusuna yer vermesi de bunu göstermektedir.

Dönemin en önemli hareketi ise 1989 yılında başlayan “Bahar Eylemleri” olmuştur. Kamu kesiminde 1989 yılı toplu pazarlık görüşmelerini yürütmek üzere Türk-İş’e üye 26 sendikanın genel başkanları ile Türk-İş Yönetim Kurulu, 22 Kasım 1998’de bir araya gelerek “Kamu Kesimi Toplu İş Sözleşmeleri Koordinasyon Komisyonu” oluşturulmasını kararlaştırmıştır. Komisyon, kamu işveren sendikaları olan TÜHİS, Kamu-İş ve Türk Kamu-Sen yetkilileriyle toplu iş sözleşmesi görüşmelerine başlamış, ancak işveren sendikaları ile anlaşmaya gidememiştir. Görüşmelerde ilerleme sağlanamaması üzerine, yaklaşık 600 bin kamu işçisi Mart 1989’dan itibaren Mayıs ayı ortalarına kadar Türk işçi hareketleri tarihine “Bahar Eylemleri” adıyla geçen ve örgütlerinin kararı olmaksızın kendiliğinden bir dizi eylem gerçekleştirmiştir. Mart ayı ortalarına doğru yurt genelinde başlatılan Bahar Eylemleri’nde, işçiler bilinen eylem türlerinin yanı sıra toplu viziteye çıkma, sakal bırakma, servis araçlarına binmeme, çıplak ayakla yürüme, yolları trafiğe kapama, maaş bordrolarını başbakanlığa postalama, çocuklarını evlatlık verme, toplu boşanma davası açma, caddelerde toplu olarak dilenme, kefenli basın toplantısı düzenleme gibi o güne kadar pek rastlanmayan grev dışı pasif direniş yollarını denemişlerdir (Mahiroğulları, 2005: 372). Bu tür yapılan eylemlere dergide hiç yer verilmemiştir.

Türk-İş yönetimi bu eylemler yapıldığı sırada öncelikle iyimser bir tavır sergilemiş ve 14 Mart’ta hemen eylem kararı almamıştır. Türk-İş, 24 Mart’ta yayımlanan bildirinin son kısmında “İşçiler üretmeme haklarını bütünlük içinde daha ileri aşamalarda kullanacaklardır” şeklinde bir ifade kullanarak, eyleme başvurmadan sorunun görüşmelerle çözümleneceği umudunu taşıdıklarını belirtmişlerdir (Türk-İş 15. Genel Kurul, 1989: 156) . Ancak, Hükümetin tutumunda bir değişiklik olmaması üzerine eylemler devam etmiş ve Türk-İş Yönetim Kurulu da, bu eylemleri

desteklemiştir. Eylemlerin Türkiye genelinde hız kazanması, hükümeti anlaşılmaya itmiştir (Türk-İş 15. Genel Kurul, 1989: 165). Bahar Eylemleri konusu, dergide, “Eylem Ayı: Nisan”, “Yüz Binlerce İşçi Dalga Dalga Yayılan Eylemlerle Hükümeti Uyardı” şeklindeki başlıklarla dergide yer almıştır (Türk-İş Dergisi, S.234, 1989: 3-15).

Bahar Eylemleri’nin Türk işçi hareketi içinde yapılış şekli ve sonuçları bakımından önemli bir yeri vardır. Bu eylemler, 1980 sonrası süreçte sessizliğe boğulan işçilerin, ülke genelinde yaygınlaşan geniş katılımlı ve kendiliğinden oluşan ilk kitlesel eylemidir. Bu eylemlerin bir diğer özelliği de, bu hareketin tavandan değil, tabandan gelen ve sendikaları bu noktada harekete geçiren bir eylem olmasıdır.

Bahar işçi eylemlerinin değerlendirilmesi gereken çok önemli bir yanı da, siyasi bir istismara fırsat vermeyecek kararlılıkla gerçekleştirilmiş olmasıdır. Nitekim 1989 yılının başından itibaren eylemlerini sıklaştıran işçiler, provokasyonlara ve istismarlara karşı son derece dikkatli bir biçimde eylemlerine devam etmişlerdir. Bu gelişmenin Türk işçi hareketi açısından kayda değer yanı; kendisini istismar etmek isteyenlere karşı duyarlılığının yükseldiği ve mücadelesini hak mücadelesi esprisi içerisinde sürdürmekte kararlı olduğudur (Yazıcı, 2004: 141).

Bahar eylemleri, ağırlıkla kendiliğindenci ve bağımsız, kitlesel, meşru, çok çeşitli, kapitalizmin sonuçlarına karşı ve sınıf çıkarları doğrultusunda ve önemli ölçüde politizedir.

Türk-İş merkezi olarak eylem örgütlememiş ama eylemlere sahip çıkmıştır. Eylemlerin gücünü toplu sözleşme görüşmelerinde kullanmaktan başka çıkar yolu olmadığını gördüğünden, eylemlerin daha da geliştirileceği tehdidini kullanmıştır. Geçmişte, “işçiyi sokağa dökmeyiz” demiş olan Türk-İş yöneticileri, eylemleri

savunmuşlardır (Koç, 1995: 182). Türk-İş Dergisi'nin özellikle Nisan 1989 sayısı eylemlerin sunuluşu ve sahiplenilişi açısından son derece dikkat çekicidir. Türk-İş ve bağlı sendikalar ve işçiler ilk kez bu kadar yaygın ve kitlesel bir biçimde sınıf mücadelesine girmiştir. Bu mücadeleler işçilerin gücünü göstermiş ve artırmıştır.

Bu yıllarda gerçekleşen mitingleri, eylemleri “Sosyal patlamanın ayak sesleri” olarak tanımlayan Türk Harb-İş Sendikası Genel Sekreteri Mustafa Alpdündar, dergideki “Günümüzdeki İşçi Değerlendirilmesi” isimli yazısında işçi eylemlerinin sebeplerine değinmiştir (Türk-İş Dergisi, S.234, 1989: 28). Özal hükümetini eleştiren Alpdündar, şunları kaydetmiştir:

“Sayın Özal, yıllardır uyguladığı yoksulu daha yoksul zengini daha zengin yapan acımasız ekonomik politikalarla yetinmemiş, üstelik orta direk diye adlandırdığı ‘işçi, memur, dar gelirli ve bunların emekli, dul ve yetimlerini enflasyona ezdirmeyeceğim’ diye diye, büyük kesimin asgari yaşam düzeyi için satın alma gücünü yüzde 60 azaltarak perişan etmiştir.”

Soğuk savaşın ardından uzunca bir süreden sonra 1 Mayıs’ı “işçi bayramı” olarak ilk defa kutlayan, Adnan Menderes olmuştur. 1 Mayıs 1960 tarihinden itibaren 1 Mayıslar yeniden kutlanmaya başlanmıştır. 12 Eylül 1980 darbesiyle yönetime el koyan Milli Güvenlik Konseyi 17 Mart 1981 tarihinde yaptığı toplantıda 1 Mayıs’ın “resmi tatil günü” olmaktan çıkarılmasını kararlaştırmıştır. Böylece, Atatürk döneminde yürürlüğe sokulmuş olan bir kanun hükmü kaldırılmak suretiyle, 1 Mayıs resmi tatiller kapsamında çıkarılarak “bahar bayramı” olarak kutlanmasına da engel konulmuştur (Işıklı, 2003. 176).

Türk-İş yönetimi, uzun yıllar 1961 Anayasası ile tanınan işçi haklarının kısıtlandığı gün olan 24 Temmuz’un işçi bayramı olmasını savunmuş ve işçi sınıfının bütün dünyada birlik, mücadele ve dayanışma günü olarak kutlandığı 1 Mayıs’ı reddetmiştir. Fakat 1989 yılında bu tavır değişmiştir. İşçi Bayramı’nın kutlandığı “1

Mayıs” ile ilgili 1980’li yıllarda yazılar yok denecek kadar azdır. Sadece 1989 yılında derginin bir sayısında, “1 Mayıs’ta Yine Kan Döküldü” başlıklı yazıya yer verilmiştir.

Türk-İş Yönetim Kurulu, 1 Mayısla ilgili yayınladığı bildiride (Türk-İş Dergisi, S.234, 1989: 34), “1 Mayıs dünyada çalışanların uluslar arası dayanışmasının kutlandığı, emeğin yüceliğinin hatırlatılarak anıldığı gündür” ifadesini kullanmıştır.

Türk-İş yönetiminin 1 Mayıs konusunda değişen tavrı, hem işçi sınıfının yükselen bilinç, deneyim ve mücadele kararlılığı düzeyini, hem de sendikacıların işçi sınıfındaki gelişmeleri sezme ve ona göre tavır alma esnekliğini göstermektedir.

4.1.1.6.2. Diğer Konu Başlıkları

Dergide oldukça fazla yer bulan bir diğer konu da ziyaretler ile ilgili yazılardır. Türk-İş, siyasi partilere, dönemin hükümet kanadındaki yöneticilerine, muhalefet partilerine sık sık ziyarette bulunmuştur. “Ziyaretler” ile ilgili yazılar, fotoğraflar ve ziyaretçilerin temennileriyle dergide yer almıştır. Bunun dışında “ziyaretler” başlıklı yazılara baktığımızda, bu dönemde Türk-İş’in özellikle Almanya ile yakın bir ilişki içinde olduğu ve bu ülkenin büyükelçiliğine ziyaretler yaptığı ve parlamenterleri ile bir araya geldiği görülmektedir. Dergide bu konuya diğer konulara göre daha fazla yer verilmesinden, Türk-İş’in o dönemde konfederasyonun yaptığı görüşmeleri daha ön plana çıkarmak istediği anlaşılmaktadır.

1980’li yıllarda en çok yer verilen yazılardan birisi de araştırma, rapor ve inceleme başlığıyla yayımlanan yazılardır. Türk-İş bu yıllarda dergisinde raporlara

oldukça fazla yer vermesine rağmen, bu raporların “gıda harcaması” konusu dışına çıkamaması dikkat çekmiştir.

Türk-İş Dergisi’nde, 1980’li yıllarda çalışan çocukların sorunları yerine yurt dışında çalışanların çocukları hakkındaki sorunlara daha sıklıkla değinilmiştir. Hacettepe Üniversitesi’ndeki bir öğretim üyesi tarafından yapılan bir çalışma (Türk-İş Dergisi, S.156, 1982: 20) ile gurbetçilerin çocuklarının yaşadığı sorunlar yansıtılmaya çalışılmıştır. Yurt dışındaki çocuklarda bakım sorunu başta olmak üzere, beslenme yetersizliği ve ruhsal bozukluklar gibi sağlık sorunları ve topluma uyum ve eğitim gibi sosyal sorunların olduğu belirtilmektedir. Çocuk işçiliği konularında yayımlanan yazılarda ise daha çok 15 yaşından küçük çocukların çalıştırılmasının kanuna göre yasak olduğu üzerinde durulmuştur (Türk-İş Dergisi, S. 236, 1989: 27).

“Kadınlar” konusu ise dergide daha çok kadın işçilere yönelik düzenlenen seminerlerle kendisine yer bulmuştur. Kadın işçilerin sorunlarının da yer aldığı yazılarda, işçilerin çalışma hayatında yaşadığı sorunlara sadece kadınlar tarafından bakıldığı göze çarpmaktadır. 1980’li yılların sonlarına doğru seminerlerin dışında kadın çalışanların sorunlarının giderilmesine yönelik yazılar yayımlanmaya başlamıştır. Erkek veya çocuk işçilerin sorunlarına yönelik yazılara ise hiç yer verilmemiştir.

Küreselleşme sürecinde üretim biçimindeki değişimden kaynaklanan işgücü piyasasındaki değişim, işgücüne katılma oranında kadın ve çocuk işgücü arzında ciddi değişiklikler ortaya koymaktadır. Dolayısıyla bu sürecin kadın ve çocuk istihdamı üzerindeki etkisi göz ardı edilmeyecek kadar önemli bir konudur, Ancak,

Türk-İş Dergisi’nde kadın ve çocuk işçilerle ilgili yeterli düzeyde değerlendirmeye yer verilmemiş olması ortaya çıkmıştır.

Bir diğer konu da “asgari ücret” konusudur. Bu konu neredeyse her dönem tartışılan ve önemli bir konudur. Asgari ücret konusu sendikalar ve hükümet arasında bir türlü uzlaşmaya varılamayan konu olma özelliğini sürdürmüştür. Türk-İş’in bu konudaki tüm yazılarında “asgari ücretin, bir sefalet ücreti haline dönüştüğü” vurgulanmıştır.

Türk-İş, asgari ücretin işçi ve ailesinin günün ekonomik ve sosyal şartlarına göre insanca yaşamasını mümkün kılacak, insanlık onuruyla bağdaşacak bir ücret olması gerektiğini savunmaktadır (Türk-İş Dergisi, S. 224: 19). 1980’li yıllarda üzerinde önemle durulan konu “asgari ücret belirlenmesinde yaşanan ayrımcılıktır”. Türk-İş Genel Eğitim Sekreteri Mustafa Başoğlu asgari ücret çalışmaları ile ilgili bir toplantıda, “asgari ücretin ülke düzeyinde tek bir ücret olarak belirlenmesi” gerektiğini ifade etmiştir. Başoğlu, asgari ücrette halen tarım ve sanayi kesimi biçiminde haksız ve adaletsiz bir ayırım yapılmasında ısrarlı davranılmasının yasal ve ekonomik haklı bir gerekçesinin bulunmadığını savunmuştur. (Türk-İş Dergisi, S.224, 1988: 18-22).

Türk-İş, “mevzuat” konusuna dergisinde özel bir yer ayırmıştır. 1983 yılında değişen İş Kanunu özellikle üzerinde tartışılan konuların başında gelmektedir. 2821 sayılı Sendikalar Kanunu ile 2822 sayılı Toplu İş Sözleşmesi Grev ve Lokavt Kanunu sendikalar tarafından sürekli eleştiriler gelmiştir. Türk-İş’in, kanunlara ilişkin toplu pazarlık ve grev hakkı konusunda kaygılı olduğu ifade edilmiştir. Türk-İş İcra Kurulu bu kanunlara sendikaların ileride, idarenin keyfi tasarruf ve kararlarına

karşı sağlam ve yasal güvencelerle gereğince korunduğu sonucuna varmanın zor olacağı eleştirisini getirmektedir (Türk-İş Dergisi, S.171, 1983: 2).

Çalışma hayatında iş kazaları ve buna karşı alınan önlemlerle, iş güvenliği konuları oldukça önem taşımaktadır. İşçiler, düşük ücretlerle kötü çalışma koşullarında çalıştırılmaya zorlanmakta, iş güvenliği konusu işveren tarafından göz ardı edilmektedir.

1983 yılına damgasını vuran olay, Zonguldak Armutçuk'ta meydana gelen grizu patlaması sonucunda birçok maden işçisinin ölümüdür. Türk-İş, dergisinde bu konuya oldukça ayrıntılı yer vermiştir. 103 kişinin hayatını kaybettiği olay, “Kaza mı, cinayet mi?” şeklinde tartışılmıştır. Ölen maden işçileri “şehit” olarak nitelendirilmiştir. Yazılarda, Türk-İş Yönetim Kurulu'nun hemen olay yerine gittiği belirtilerek, yönetim kurulundaki kişilerin ölen madencilerin tabutlarını taşıyan fotoğraflarına geniş yer verilmiştir (Türk-İş Dergisi, S.169, 1983: 3-13).

Türk-İş Dergisi'nde mevzuat konusunda olduğu gibi “sosyal güvenlik” ile ilgili de bir bölüm bulunmaktadır.

Bu konularla ilgili yayımlanan yazılarda genelde ülke nüfusunun yarısının sosyal güvenlikten yoksun olduğu belirtilerek, özellikle tarım çalışanlarında bu yoksunluğun oldukça fazla olduğuna dikkat çekilmiştir. Sosyal güvenlik kapsamında 23 milyon kişi bulunmasına rağmen, tarımda çalışanların çoğunluğu ile 500 bin esnaf, sanatkar ve bağımsız çalışanların hala sosyal güvenliğe sahip olmamaları eleştirilmiştir (Türk-İş Dergisi, S.170, 1983: 15).

Türk-İş Genel Sekreterliği görevinde bulunan ve ardından Sosyal Güvenlik Bakanı olan Sadık Şide, dönemin sosyal güvenlik çalışmalarına ilişkin şu açıklamalarda bulunmuştur (Türk-İş Dergisi, S.170, 1983: 14):

“Tarımda çalışanların sosyal güvenliklerinin sağlanması, sosyal güvenlik kuruluşları arasındaki farklılıkların giderilmesi, sosyal güvenlik kuruluşlarının mali kaynak ve fonlarının değerlendirilmesi, yurt dışında çalışan vatandaşlarımızın sosyal güvenlik sorunları ve sosyal güvenliğin yaygınlaştırılması gibi sosyal güvenliğimizin temel sorunları üzerine çalışılmaktadır.”

Bu dönemde SSK fiilen çökertilmiş, onun yerine özel sigorta şirketleri teşvik edilmiştir. ANAP, en yoğun işçi sömürme yöntemlerinden biri olan eve iş verme uygulamasının sistemli bir biçimde yaygınlaştırılması için çaba göstermiştir. İşsizlik artmış ve taşeronlaşma desteklenmiştir. Dergiler incelendiğinde, Türkiye’de çalışma hayatında bu tür gelişmeler yaşanmasına rağmen bu konular üzerine yeterince durulmadığı gözlenmiştir. Küreselleşmenin etkilerinin görülmeye başlandığı 1980’li yıllarda Türk-İş tarafından bu kavram pek fark edilmemiş ve dergide de hiç yer almamıştır. Bunun dışında uluslararası sendikal hareket ve Avrupa Birliği konularına ilişkin yazılar da bu yıllarda yer almamıştır.

4.1.2. 1990-1999 DÖNEMİ

Türk-İş Dergisi, 1990’lı yıllarda, 1980’lerden farklı basılmaya başlamıştır. Derginin sayfa sayısı artmış, boyutu büyümüş ve renkli baskıya geçilmiştir.

Bu dönemde, 1980’lerden farklı olarak, “küreselleşme”, “verimlilik”, “sendikal birliktelik”, “Avrupa Birliği”, “dış ilişkiler” ile ilgili konulara da yer vermeye başlanmıştır.

1990 yılından 1999 yılına kadar yayımlanan dergilerdeki konu başlıklarının tümü Tablo 7’de görülmektedir.

TABLO 7. 1990-1999 yılları arasında Türk-İş Dergisi’nde yer alan konuların dağılımı

KONU BAŞLIKLARI	SAYISI	KONU BAŞLIKLARI	SAYISI
Çocuk İşçiliği	21	Sendikal Eğitim	48
Gurbetçiler	4	Sosyal Güvenlik ve SSK	67
Engelliler	-	Mitingler, eylemler, grevler	69
Kadınlar	33	Eleştiri	50
Asgari Ücret	13	Ziyaretler	70
Mevzuat	11	Araştırma, rapor, inceleme	25
İş Güvenliği ve iş kazaları	27	Kooperatifçilik	1
Anayasa	8	İşsizlik, istihdam	11
Tüketici	-	Gıda	4
Konut	2	Nüfus	1
Özelleştirme	28	Çevre	7
Ücret	-	Ekonomi	14
Avrupa Birliği	14	Dış İlişkiler	14
Verimlilik	5	Göç	1
Sendikal Birlik	10	Küreselleşme	2

ANAP'lı yıllarda siyasal güç odağının açıktan kendisine cephe alışı ve Özal'ın ifadesi ile işçilere karşı açık oluş, popülist davranmayış, Türk-İş'i klasik politik yaklaşımını sürdürmekte çeşitli zorluklarla karşı karşıya bırakmıştır. Çok yönlü bir saldırı ile karşı karşıya kaldığına inanan ve klasik sendika-siyaset-vesayet

bağlamını kaybettiğini fark eden Türk-İş, bu noktadan çıkış tercihini “Çankaya’nın Şişmanı-İşçi Düşmanı” klişe kavramında somutlaşan Özal ve ANAP karşıtlığı temelinde 1991 seçimlerinde özellikle DYP ve SHP’ye açıktan destek vererek ortaya koymuştur.

Türk-İş 1990’lı yıllarda hükümete eleştirilerini, giderek artan bir şekilde iletmiştir. 1983-1989 yılları arasında Özal hükümetine yönelik başlayan eleştiriler, 1990’lı yıllara gelindiğinde, Özal’ın Cumhurbaşkanı olması ve ANAP’ın hükümette yer alması ile daha da artmıştır.

4.1.2.1. 1991 Genel Seçimleri

Dönemin muhalefet liderlerinin Türk-İş Genel Merkezi’ne gelerek, işçi hareketi için yapacaklarını esaslı taahhütlerle ortaya koymaları; ancak bu taahhütlerin daha sonraları gerçek anlamda realize edilemeyişi, bu defa Türk-İş’i yeni açmazlarla karşı karşıya bırakmıştır. Bu gelişmeler bir anlamda Türk-İş bakımından zamana karşı kaybedişin de başlangıç noktasını oluşturmaktadır (Yazıcı, 2004: 43).

Türk-İş, 15. Genel Kurul’da erken seçime gidilmesine ilişkin karar almıştır. Türk-İş Genel Sekreteri Orhan Balta toplantının açılışında yaptığı konuşmada, “Erken genel seçime gidilmesini istiyoruz. Bu konu genel kurulun tüm delegelerince alınan bir karardır” açıklamasında bulunmuştur (Türk-İş Dergisi, S.263, 1191: 7).

Genel Başkan Şevket Yılmaz, bu kararın ardından 13 Mart 1990 ve 22 Mart 1990 günleri Başbakan Yıldırım Aktuna ile görüşmüştür. Ancak bu görüşmeden de işçilerin ve sendikaların sorunlarının çözümü doğrultusunda olumlu bir sonuç çıkmamıştır (Türk-İş Dergisi, S.264, 1992: 15).

Türk-İş, 20 Ekim 1991’de yapılacak erken genel seçimin halkın önündeki en büyük fırsat olduğu ve bu fırsatın en iyi şekilde değerlendirilmesinin yurtseverliğin bir gereği olduğunu ifade etmiştir. Genel seçimler öncesi siyasiler Türk-İş’e pek çok vaatlerde bulunmuşlardır. Başbakan Mesut Yılmaz, çok istedikleri halde milletvekili adaylığı için işçi temsilcilerinin yeterli sayıda başvurmadığını, bunun ileride telafi edilmesini arzuladıklarını söylemiştir. Yılmaz ayrıca hür sendikacılık önündeki engellerin kaldırılması yolundaki Türk-İş isteklerinin ILO normlarına uydurulması talebinin yerine getirilmesi için çalışacaklarını da belirtmiştir (Türk-İş Dergisi, S 261, 1991: 12). SHP Genel Başkanı Erdal İnönü, milletvekili aday listelerinde yeterli sayıda işçi temsilcisi bulunduramayışlarının sebebinin, sendikacılara yönelik siyaset yasağından kaynaklandığını, sendikacıların parti organlarında görev alamadıklarından dolayı listelere giremediklerini belirterek gelecek dönem işçilerin daha fazla parlamentoda temsil edileceklerini söylemiştir. İnönü, iktidara geldiklerinde, Türk-İş’in de önerdiği gibi her çalışana ve memurlara sendika hakkı tanıyacaklarını, Türk-İş’in isteklerini hayata geçireceklerini söylemiştir ((Türk-İş Dergisi, S 261, 1991: 10). DYP Genel Başkanı Süleyman Demirel ise, ülke sorunlarıyla ve politika ile ilgileniyorlar diye sendikacılara bir takım yasaklar koymanın çağdışı olduğunu belirtmiş, Türk-İş’in taleplerine katıldığını ifade etmiştir (Türk-İş Dergisi, S 261, 1991: 7). DSP Genel Başkanı Bülent Ecevit de, çağdaş işçi hakları verilmeden, Türkiye’de işçi hakları daha demokratik hale getirilmeden Avrupa Topluluğu’na (AT) girmenin mümkün olmadığını belirterek, sendikacılara getirilen siyaset yasağını eleştirmiştir (Türk-İş Dergisi, S 261, 1991: 8).

1990’ların başında yer alan yazılarda, erken seçime gidilmesinden ötürü, partilerin sendikaların yanında olduklarını söyledikleri, onların sorunlarına iktidara

geldiklerinde çözüm getireceklerine yönelik açıklamalar bulunmaktadır. Türk-İş ve siyasi partiler arasında mesafeli de olsa çekişme bu dönemde de etkisini göstermiştir.

Türk-İş, yurt sorunları ve çalışma hayatına ilişkin görüşlerini, seçim öncesi siyasi partilere sunmuş, kamuoyuna da açıklamıştır. Türk-İş'in kurulacak hükümetin programında da yer almasını istediği talepleri ana başlıklar halinde şöyle olmuştur (Türk-İş Dergisi, S 262, 1991: 1):

“-Çoğulcu ve özgürlükçü demokrasi yeniden ve sağlıklı bir biçimde kurulmalıdır. ‘12 Eylül Hukuku’ diye nitelendirilebilecek demokrasiye, temel insan hak ve özgürlüklerine aykırı bütün düzenlemeler ortadan kaldırılmalıdır. -İşçi hak ve özgürlüklerinin önündeki engeller kaldırılmalıdır. Çalışma hayatını düzenleyen yasalar, Uluslararası Çalışma Örgütü ilke ve normlarına uygun duruma getirilmelidir. -Sosyal devlet ve sosyal adalet ilkelerine dayalı bir ekonomik politika uygulanmalıdır. Özellikle son dönemde çalışanlar aleyhine bozulan ekonomik ve sosyal dengelerin yeniden ve fakat adil biçimde kurulması sağlanmalıdır.”

Erken genel seçimler sonrasında Süleyman Demirel Başkanlığında DYP-SHP Koalisyon Hükümeti'nin kurulması, koalisyon protokolü ve hükümet programında sendikacılık hareketinin önemli taleplerinin yer alması, Türk-İş tarafından son derece olumlu karşılanmıştır. Türk-İş Başkanlar Kurulu, 8 Ocak 1992'de Başbakan Süleyman Demirel'i ziyaret ederek teşekkürlerini iletmiştir (Türk-İş Dergisi, S.264, 1992: 2).

Ancak daha sonraki aylarda, Türk-İş'in talebi olan periyodik toplantılar yapılmamıştır. Hükümet, iş güvencesi yasa tasarısı, işsizlik sigortası yasa tasarısı, bazı ILO Sözleşmelerinin onaylanması gibi girişimlerle Türk-İş'i oyalarken, vaatlerini yerine getirmemiş ve temel konularda sermayenin politikasını uygulamayı sürdürmüştür. Türk-İş'in koalisyon hükümetine yönelik tavrında köklü bir değişim yaşanmaya başlanmıştır (Koç, 1995: 238). Yaşanan bu gelişmelerin ardından Türk-İş harekete geçerek bu dönemde yüzlerce eylem gerçekleştirmiştir. Bu konu, ileride eylemler konusunda ayrıca ele alınacaktır.

4.1.2.2. Sendikal Platformlar

1989 yılında başlayan yerel sendikal düzeyde örgütlenme, 1990'lı yıllara gelindiğinde yerini sendikal platformlara bırakmıştır. Türk-İş içinde olduğu platformlarla iktidara karşı tavır sergilemeye çalışmıştır.

İşçi sınıfının sorunlarının giderek artması üzerine, 11 Kasım 1993 tarihinde yapılan bir toplantıda Demokrasi Platformu'nun kurulması kararlaştırılmıştır. Aralarında Türk-İş, Hak-İş, DİSK, TMMOB, TTB, TÜRMOB, Kamu Çalışanların Sendikaları Platformu, Mülkiyeliler Birliği, Öğretim Üyeleri Derneği'nin de bulunduğu kuruluşlar, yaptıkları ortak açıklamayla “özelleştirme, yeni dünya düzeni, terörle mücadele yasa tasarısı ve zamları eleştirerek, Demokrasi Platformu'nun ülkenin tüm çalışanlarının ortak sesi olacağını vurgulamıştır. Platform yaptığı başka bir açıklamayla, ülkeyi bu hale getirenin, uygulanan ekonomik politika olduğunu belirtmiştir (Türk-İş Dergisi, S.288, 1994: 25).

Demokrasi Platformu, öncelikle “çalışanların ortak sesi”dir. Siyasal görüşü ne olursa olsun, tüm çalışanların ortak sorunları gündeme alınmaktaydı. Çalışanların Ortak Sesi Demokrasi Platformu, siyasal partilerden hükümetten bağımsızdı, siyasal partiler gözlemci statüde bile olsa platformda yer almamaktaydı. Platform, 1994 ve 1995 yıllarındaki çalışmalarıyla, çeşitli konularda farklı anlayışlara sahip olan kuruluş ve kişilerin farklı niyetlerle ve demokratik biçimde belirlenmiş ortak amaçlar doğrultusunda birbirine saygı duyarak çalışması ve eylem yapması konusundaki geleneğin oluşturulmasına önemli katkılarda bulunmuştur. Platform, kuruluştaki eksikliklere ve 1995 yılı içinde özelleştirme konusundaki Hak-İş ile ortaya çıkan sürtüşmeye bağlı olarak 1995 yılında sönmüştür (Koç, 2003: 238-239).

Hükümetlerin IMF'nin talepleri doğrultusunda politikalar benimseyerek sosyal güvenlik alanında önemli hak kayıplarına yol açacak düzenlemeleri gündeme getirmeleri, özelleştirmeyi ve taşeronlaşmayı hızlandırmaları, kamu çalışanlarının aylıklarını istenen düzeyde artırmamaları ve işten çıkarmaların yaygınlaşması karşısında Türk-İş, DİSK, Hak-İş, KESK, Türkiye KAMU-SEN ve MEMUR-SEN arasında 1999 yılı başlarında başlayan işbirliği, 14 Temmuz 1999 tarihinde “Emek Platformu”nun kurulmasıyla kurumsal bir yapıya kavuşmuştur (Koç, 201: 64). 1990’lı yıllar sendikalar arasındaki işbirliğin arttığı ve birlikteliklerin oluşturulduğu yıllar olma özelliği taşımaktadır.

4.1.2.3. Türk-İş ve Ülke Sorunlarına Bakışı

Türk-İş 1990’lı yıllara gelindiğinde, sadece sendikal hayatla ilgili sorunlara değil, ülke sorunlarına da eğilmeye başlamıştır.

Türk-İş bu yıllarda yoğunlaşmaya başlayan silahlı eylemlere karşı açık bir tavır almaya başlamıştır. Başkanlar Kurulu’nun 6 Nisan 1990 tarihinde yapılan olağanüstü toplantısının açılış konuşmasını yapan Genel Başkan Şevket Yılmaz, “terör odaklarının demokratik parlamenter düzene karşı açtıkları savaşın içine itilmek istendiklerini” belirtmiştir (Türk-İş Dergisi, S.265, 1992: 12).

Bu arada Türk-İş ve TİSK tarihlerinde ilk defa ortak bir bildiriye imza atmışlardır. 1991 yılının son günlerinde Türk-İş ve TİSK bildiriyle “anarşi ve teröre karşı” ortak tavır almıştır (Türk-İş Dergisi, S.263, 1991: 7).

Türk-İş’in 16. Olağan Genel Kurulu’nun özelliklerinden birisi de ilk kez açık bir biçimde “Kürt sorunu”nun bazı konuşmacılarca dile getirilmesidir. Kurulda, Türk-İş’in işçi sınıfını bölmeyi, sendikacılık hareketini zayıflatmayı ve ülkeyi

parçalamayı amaçlayan sermaye tarafından gündeme getirilen ırkçılığın ve ırkçılığa dayalı bölücülük ve yayılmacılığın her türüne karşı olduğu vurgulanmıştır. Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun özel sorunlarının özenle ele alınması gerektiğinin belirtildiği kurulda, olaylara demokrasi sınırları içinde ve devletin yasal güçleri kullanılarak çözüm aranması önerilmiştir (Türk-İş Dergisi, S.273, 1992: 4). Bu kurulun bir diğer özelliği de DİSK Genel Başkanı Kemal Nebioğlu ve Hak-İş Genel Başkanı Necati Çelik'in de kurula katılarak, konuşma yapmalarıdır. Genel başkanların konuşmalarına dergide geniş yer verilmiştir.

4.1.2.4. Koalisyon Hükümetleri ve Türk-İş

Türk-İş, DYP-SHP Koalisyon Hükümetinin kurulmasını ilk başlarda ne kadar desteklese de, zamanla hükümetin uygulamaları, özellikle 5 Nisan İstikrar Programı karşısında tepki göstermiştir.

5 Nisan İstikrar Programı'na karşı çıkan Türk-İş, DYP ve SHP'ye istifa çağrısında bulunmuştur. Başkanlar Kurulu toplantısında yapılan çağrıda: "Bugüne kadarki uygulamaları ve son istikrar programı nedeniyle, tüm sendikacıları ve işçileri DYP ve SHP'den istifa etmeye çağırıyoruz" denilmiştir (Türk-İş Dergisi, S.292, 1994: 8).

Türk-İş 1990'lı yıllarda hükümete olan eleştirilerini sürdürmüş, bu yıllardaki dergilerde "Ekonomik kriz işçiyi vurdu", "Hükümet işçiye zam vermemek için yol arıyor", "Hükümetin oyununu bozacağız", "Türk-İş, hükümeti ILO'ya şikayet etti" başlıklarıyla yazılar yer almıştır.

Türk-İş, genel ve yerel seçimler öncesinde yaptığı çağrılarında birini 1995 genel seçim öncesinde de yapmıştır. Başkanlar Kurulunca, "Halkımıza verdiği

sözleri 4 yıllık koalisyon hükümetleri döneminde yerine getirmeyen ve özellikle 5 Nisan İstikrar Programı ile işçi sınıfımız ve tüm çalışanlar için yeni ve ciddi sıkıntılar yaratan DYP ve SHP'ye oy verilmemelidir” denilmiştir (Koç, 1995: 245).

21 Aralık 1996 tarihinde İstanbul'da Bostancı Gösteri Merkezi'nde Türk-İş'e bağlı sendikaların genel merkez yöneticileri ile başkanları ve işyeri temsilcilerinin katıldığı “Türkiye'ye Sahip Çık” toplantısında yapılan konuşmaların büyük bir bölümünde, Türk-İş'in öncülüğünde bir siyasal parti kurulması için çalışmaların yoğunlaştırılması talebinde bulunulmuştur (Türk-İş Dergisi, S.322, 1997: 19).

1990'lı yıllar koalisyon hükümetlerinin kurulduğu yıllar olarak tarihe geçmiştir.

Türk-İş bu dönemde üç kez hükümetin değişmesinde etkili olmuştur. Türk-İş, CHP'yi etkileyerek kamu kesiminde büyük grevlerin başlatıldığı 20 Eylül 1995 tarihinde CHP'nin koalisyon hükümetinden ayrılmasında belirleyici bir rol oynamıştır. 15 Ekim 1995 günü Kızılay Meydanı'nda yapılan gösteri ve takılan tavrı Tansu Çiller azınlık hükümetinin güvenoyu almasını engellemiştir (Koç, 2003: 247).

1997 yılında Refahyol Hükümetinin istifası sürecinde, Türk-İş'in yanı sıra DİSK, TESK, TİSK ve TOBB'un da içinde yer aldığı Beşli Girişim'in (Sivil İnisiyatif) önemli bir yeri olmuştur. 1996-1997 yıllarında Refahyol Hükümeti'nin ülke içinde ve dışında izlediği politikalar, devlet ile hükümet arasında önemli bir çelişki yaratmıştır. Hükümet, devletin temel niteliklerini değiştirmeye yönelik bir çizgi izlemiştir. Bu koşullarda Türk-İş, DİSK ve TİSK genel başkanları yine bir sendikal birliktelik örneği göstererek, 1997 Şubat ve Mart aylarında siyasi parti liderlerine birlikte ziyaretlerde bulunmuşlardır. 28 Şubat 1997 günü Milli Güvenlik Kurulu'nda alınan kararlar bu süreci hızlandırmıştır. Üç kuruluş, 14 Mart 1997

tarihinde ortak açıklama yapmıştır. Açıklamada, Refahyol Hükümeti'nin temsil ettiği anlayış karşısında açık bir tavır alınmıştır (Türk-İş Dergisi, S.322, 1997: 5-7).

Laik ve demokratik cumhuriyete yönelik tehditlerin daha da yoğunlaşması üzerine, bu üç kuruluşa TOBB ve TİSK de katılmıştır. 21 Mayıs 1997 tarihinde yapılan ilk ortak açıklamada, “devletin ve rejimin büyük bir tehdit altında olduğu” vurgulanmıştır. Hatta bazı işyerlerinde okunan bildiride şunlar kaydedilmiştir (Türk-İş Dergisi, S. 324, 1998: 2-4):

“Türkiye, Orta Çağın karanlıklarında, irticanın, demokrasiyi ve insan haklarını yok ettiği ve halkımızı ezdiği günlere geri götürülmek istenmektedir. Anayasa ve yasalar sistemli bir biçimde çiğnenmekte; Devletimizi tahrip edici bir çizgi izlenmekte, Türkiye Cumhuriyeti'nin uluslararası alanda onurunu ve itibarını zedeleyici tavır ve davranışlar karşısında sessiz kalınmaktadır.”

Beşli Girişim, solun bir kanadından, Kürt milliyetçilerinden ve İslamcılardan eleştiri almıştır. Türk-İş içinde, 1998 yılında olağanüstü genel kurul toplamak isteyenlerin ana eleştiri noktası da bu işbirliği platformu olmuştur. Ağırlıklı irticaya karşı oluşturulan bu işbirliği platformu, Refahyol Hükümeti döneminde devlet ve hükümet arasındaki dengenin devletten yana ağır basmasında destek güç oluşturmuştur. ANAP-DSP-DTP Hükümeti dönemindeki işlevi ise devlete sızmış İslamcıların tasfiyesi, 8 yıllık eğitimin kabulü ve irticaya karşı mücadele konusunda laik ve cumhuriyetçi güçlere destek olmaktı. Beşli Girişim kendi başına sonuç alabilecek bir işbirliği platformu değil, laik cumhuriyete yönelik büyük tehdit karşısında, Cumhuriyetin temel niteliklerine ve devlete destek olma ve sahip çıkma çabasıydı (Koç 2003: 281-282). Bu yıllarda oluşturulan bir diğer platform da “Ekonomik ve Sosyal Konsey” olmuştur.

Refahyol'un parlamentodan düşürülmesinden sonra kurulan ANASOL-D koalisyon hükümeti, güvenoyu aldıktan sonra petrol ve bazı temel gıda maddelerine yüksek oranda zam yapmıştır. Bunun üzerine Türk-İş, kurulmasında etkin rol

oynadığı koalisyon hükümetini daha ilk günlerde eleştirmekten kaçınmış, ancak bir süre sonra tabandan gelen yoğun baskılar üzerine, konfederasyon yönetimi, hükümetin zam kararlarını tasvip etmediklerini, yersiz bulduklarını bildirmek durumunda kalmıştır. Bu bağlamda Türk Metal Sendikası Başkanı Mustafa Özbek, yapılan yüksek oranlı zamlara karşı Türk-İş'in sessiz kalmasını eleştirerek, "Hükümete diyet borcumuz yok" uyarısında bulunmuştur. Türk-İş yönetimini, "Başını kuma gömmüş devekuşuna" benzetmiştir. Bu dönemde dergi yazılarında bu konuyla ilgili eleştiri yapılmadığı gözlenmiştir. Zamlara karşı Türk-İş'in tepkisiz kalmasını eleştiren bir grup işçi, daha da ileri giderek, 11 Eylül 1997 tarihinde toplanan Başkanlar Kurulu toplantısı öncesinde, "Türk-İş'i sattırmayız", "Sarı sendikacılar" sloganlarıyla toplantıya katılanları, toplantının yapılacağı bina önünde protesto etmişlerdir. Başkanlar Kurulu toplantısı dergide haber yapılmasına karşın, bu gelişmeye hiç yer verilmemiştir (Mahiroğulları, 2005: 409).

Örgütün tabanından gelen tepkiler karşısında, Türk-İş Başkanlar Kurulu, "İki ayı aşan bir süredir işbaşında bulunan hükümetin vaat ve taahhütleriyle çelişen bir tablo sergilediğini, problemler konusunda somut adımlar atmadığını" dile getiren bir bildiri yayımlayarak, "geçmişte olduğu gibi yeniden meşru kitlesel eylemlere başvuracakları" uyarısında bulunma durumunda kalmıştır (Mahiroğulları, 2005: 410). Bu bildiri de Türk-İş Dergisi'nde yer almamıştır.

18 Nisan 1999 genel seçimleri sonrasında DSP-MHP-ANAP koalisyon hükümeti kurulmuştur. Hükümetin işçi kesimini doğrudan ilgilendiren "emeklilik yaşı"nın yükseltilmesi tasarısının gündeme gelmesiyle Türk-İş, bu gelişmeye de karşı çıkmıştır (Türk-İş Dergisi, S.333, 1999: 14).

1990'lı yılların başlarında eleştiriler hükümetlerin ücret ve ekonomi politikalarına yöneliktir. 1995'li yıllardan sonra devletin küçültülmesine yönelik çalışmalar, özelleştirmeye yönelik gelişmelere gözler çevrilmiştir. Dünya Bankası ve IMF protesto edilmiş, bunlara karşılık Türkiye'nin bağımsızlığı sürekli dile getirilmiştir. Refahyol hükümetinin 1996 yılında kurulmasının ardından eleştiriler daha çok ülkenin Cumhuriyet, laiklik, Atatürk İlke ve İnkılâplarına sahip çıkması gerektiği yönünde olmuştur. Türk-İş 1997 yılı şubat ayı sayısında dergi kapağına Türk bayrağı yapmış ve kapak başlığını "Demokrasiye, Cumhuriyete, Laikliğe, Hukukun Üstünlüğüne, Atatürk İlke ve İnkılâplarına Gönülden Bağlıyız" olarak seçmiştir. Bu yıllarda 28 Şubat süreci ile ilintili olarak sürekli Türkiye'ye sahip çıkılması üzerinde durulmuştur. O dönemde ülkenin sorunlarıyla yakından ilgilenen ve bu konulara dergisinde yer veren Türk-İş, çalışma hayatına ilişkin meydana gelen gelişmelere yeterince yer ayırmamıştır. Diğer sivil toplum örgütleriyle başlatılan girişimler de sadece, Türkiye'nin rejimine ilişkin tehditlere karşı duruş sergilemekte etkili olmuştur.

4.1.2.5. Türk-İş'in Anayasa Eleştirisi

"Anayasa" konusu, 1990'larda da tartışılan bir konu olma özelliğini korumuştur. Özellikle genel seçimlere yaklaşırken partilerin destek arama turlarında "Anayasa değişikliği" vaat edilen konuların başında gelmiştir.

Türk-İş, dergisinde Anayasa ve yasa değişiklikleri önerilerinin gerçekleşmediği üzerinde sıklıkla durmuştur. 12 Eylül 1980'deki tutumunu

değiştiren Türk-İş, Anayasa ve çalışma yaşamını ilgilendiren yasalarda yapılmasını istediği değişikliklerin hayata geçirilmemesini ve 12 Eylül hukukunun geçerliliğini korumasını eleştirmiştir (Türk-İş Dergisi, S.271, 1992: 30).

Anayasa, 23 Temmuz 1995 tarihinde değiştirilmiştir. Bu değişikliğin en önemli bölümü, sendikaların siyasi faaliyetini yasaklayan 52. maddesinin tümüyle kaldırılması ve siyasi partilerin sendikalarla ilişkisini yasaklayan 69. maddesindeki ilgili hükmün değiştirilmesidir (Koç, 1999: 56).

Türk-İş Genel Başkan Danışmanlığı yapan Yıldırım Koç Türk-İş Dergisi’nde, 1995 yılındaki 17.Olağan Genel Kurulunda oybirliği ile alınan karara ilişkin şunları kaydetmiştir (Türk-İş Dergisi, S. 324, 1998:22-24):

“12 Eylül döneminin anti-demokratik Anayasası ve diğer mevzuatı, sendikaların ve diğer demokratik kuruluşların da katılacağı bir tartışma sürecinde, evrensel demokrasi ilkelerine, onaylanmış uluslararası sözleşmelere ve tam üyelik için başvurduğumuz Avrupa Birliği standartlarına uygun hale getirilmelidir. Çoğulcu, özgürlükçü ve katılımcı demokrasi, tüm kurum ve kurallarıyla uygulanmalıdır.”

Anayasa’da yer alan ve sürekli üzerinde durulan çalışma hayatına ilişkin düzenlemelerin üzerinde yeterince durulmamış ve bir tavır geliştirilememiştir.

4.1.2.6. Türk-İş Dergisi’nde Yer Alan Konu Başlıkları

1990’lı yıllarda yayımlanan dergilerde yer alan yazıların içeriklerine bakıldığında, yine en çok “ziyaretler” ile “mitingler, eylemler, grevler” konularının ele alındığı görülmüştür.

Tablo-2’de görüldüğü gibi, 1990’lı yıllarda 70 tane “ziyaretler”, 69 tane “mitingler, eylemler, grevler”, 67 tane de “sosyal güvenlik ve SSK” konularıyla

ilgili yazı yayımlanmıştır. Dergilerde, 1980’li yıllara göre 1990’ların öne çıkan konusu ise “sosyal güvenlik ve SSK” olmuştur. Daha önce belirtildiği üzere küreselleşme, Avrupa Birliği ve dış ilişkiler konularıyla ilgili yazılar da ilk kez bu yıllarda yayımlanmaya başlamıştır.

Engelliler ve ücret konusuna hiç yer verilmezken, kooperatifçilik, nüfus, göç, konut ile ilgili yazılar ise en az işlenen konular arasında yer almıştır.

Türk-İş Dergisi’nde göze çarpan diğer bir nokta da bu yıllarda dergide haber içerikli yazıların yanı sıra makalelere de yer verilmiş olmasıdır. Sendika uzmanlarınca yazılan makalelerin yanı sıra akademik unvanlı kişilerin yazıları da yayımlanmaya başlamıştır.

4.1.2.6.1. “Sendikal Eylemler” Konusu

1980’li yılların sonundan itibaren 1990’lı yılların ortasına kadar işçi eylemleri giderek artmıştır. Bu yıllarda da Türk-İş’in ANAP ve Cumhurbaşkanı Turgut Özal ile uyuşmazlıkları devam etmiştir. 1990 yılında giderek artan iş uyuşmazlıkları karşısında ANAP hükümetinin ilgisiz davranması Türk-İş’i harekete geçirmiş, Türk-İş Başkanlar Kurulu, 30-31 Ekim 1990’da toplanarak izlenecek stratejileri görüşmüştür. Toplantının açılış konuşmasını yapan Genel Başkan Şevket Yılmaz, “Sendikaların haklı taleplerinin başta hükümet ve Cumhurbaşkanı tarafından çarpıtılarak kamuoyunun yanıltılmak istendiğine” dikkat çekmiş ve devam eden toplu sözleşme müzakerelerinin çıkmaza girdiğini belirtmiştir. Bu durum karşısında toplantıda “üretimden gelen gücün” kullanılarak, etkin bir uyarı eylemi yapılması kararlaştırılmıştır (Türk-İş Dergisi, S.253, 1990:16-17).

Bu doğrultuda 3 Ocak 1991 tarihindeki “Genel Uyarı Eylemi” hükümet ve Cumhurbaşkanı’na yönelik gerçekleştirilmiştir. Hükümet, bu uyarı eyleminin genel grev olduğu gerekçesiyle izin verilmeyeceğini açıklamış, dönemin Cumhurbaşkanı Turgut Özal verdiği bir demeçte, “zorbalıkla hak alınamayacağını” belirtmiştir (Mahiroğulları, 2005: 375).

1980 sonrası gerçekleşen işçi hareketleri içinde 3 Ocak Eylemi’nin farklı bir yeri vardır. İşçi örgütleri bir bütün halinde, hükümet tarafından yapılan eylemin yasal olmadığı uyarılarına ve tehditlerine aldırmadan, hak arama mücadelesinde geri adım atmaksızın büyük bir kararlılıkla yasaların izin vermediği bir genel grevi uygulamaya koymuşlardır. Başka bir deyişle, Türk işçisi yasalara göre suç sayılan, ancak sosyal meşruluğuna inanılan ve kamuoyu desteği de bulan bu eylemiyle önemli bir güce eriştiğini kanıtlamak için böyle bir çıkış yapmak durumunda kalmış, isteklerine kulak tıkayan hükümeti uyarmak istemiştir (Yazıcı, 2004: 168).

1991 yılının son derece önemli eylemlerinden diğerini de Türk-İş’e bağlı Kristal-İş Sendikası üyesi Paşabahçe Cam Fabrikası işçileri gerçekleştirmiştir. 26 Temmuz 1991 günü üretimi durdurmuşlar ve fabrikayı işgal etmişlerdir. 3 bin dolayındaki işçinin aileleri de fabrika civarında toplanmıştır. İşyerini terk etmeme eylemi 21 gün sürmüş ve başarıya ulaşmıştır (Türk-İş Dergisi, S.259, 1991: 19-20).

Kamu kesiminde çalışan işçilerin sözleşme yılı olan 1995’te, DYP-SHP koalisyon hükümeti ile Türk-İş yetkilileri arasında yürütülen toplu sözleşme görüşmeleri tıkanma eğilimi göstermiştir. Bunun üzerine Türk-İş’in düzenlediği en kapsamlı eylem, 5 Ağustos 1995 tarihinde gerçekleştirilen “Emeğe Saygı Yürüyüşü ve Mitingi” olmuştur. Türk-İş, miting öncesinde teşkilatlarına gönderdiği “Niçin eylem yapıyoruz?” başlıklı bildiride, demokratik bir Anayasa, asgari ücretin 4 kişilik

bir ailenin insanca yaşamasına yetecek düzeyde yeniden tespiti, kamu çalışanlarına görevli toplu pazarlık hakkının verilmesi, zorunlu emekliliğin durdurulması, sosyal devlet anlayışının hayata geçirilmesi gibi talepler yer almıştır (Türk-İş Dergisi, S.304, 1995: 2-5).

Miting, 5 Ağustos'ta yurdun dört bir tarafından gelen yaklaşık 250 bin işçinin katılımıyla Tandoğan Meydanı'nda başlatılıp, Kızılay Meydanı'nda sürdürülmüştür. Miting günü yayınlanan "Türk-İş Hatırlatıyor" başlıklı bildiride, Başbakan Tansu Çiller'in çeşitli yer ve zamanlarda işçiler ve memurlara verdiği sözler ile DYP-SHP'nin 3 Ocak 1991 eylemi ile ilgili açıklamalarına yer verilerek, hükümetin işçi sorunları karşısında takındığı tavır ile iki ayrı dönemde sergilenen tavırlardaki değişim vurgulanmıştır.

1992 yılında 20 Eylül - 27 Ekim tarihleri arasında kamu kesiminde yaklaşık 300 bin kişinin çalıştığı işyerlerinde grev uygulanmıştır. Grevler sırasında hükümetle büyük anlaşmazlıklar yaşanmıştır. Türkiye tarihinin en büyük grevleri sırasında, Türk-İş 15 Ekim 1995 günü Kızılay Meydanı'nda, izinsiz miting düzenlemiştir. Polis barikatlarını aşarak gerçekleştirilen miting (Türk-İş Dergisi, S.305, 1995: 1-5), Tansu Çiller'in azınlık hükümetinin güven oylamasında başarısız kalmasında etkili olmuştur.

Dönemin iktidarındaki Refahyol hükümetinin ekonomik ve sosyal konulardaki tutumuna ve 3 Kasım 1996'da ortaya çıkan Susurluk Olayı'na karşı tavır almak amacıyla Türk-İş Başkanlar Kurulu, 3 Aralık 1996'da İstanbul'da bir araya gelerek, "Temiz toplum temiz siyaset" çağrısı yapmış ve "Türkiye'ye Sahip Çık!" sloganıyla demokratik mücadele başlatılması kararı almıştır (Türk-İş Dergisi, S.311, 1996: 5).

“Türkiye’ye Sahip Çık!” yürüyüşü ve mitingi 5 Ocak 1997 tarihinde Ankara’da yapılmıştır. Türk-İş Genel Başkanı Bayram Meral, mitingde yaptığı konuşmada, “Gün Türkiye’ye sahip çıkma günüdür. Gün, Türkiye Cumhuriyeti’nin Misak-ı Milli sınırları içinde üniter devlet yapısının bütünlüğüne ve bağımsızlığına, Atatürk ilkelerine ve insan haklarına dayalı demokratik ve laik, sosyal hukuk devletine sahip çıkma günüdür” demiştir (Türk-İş Dergisi, S.320, 1997: 22). Bu miting, ülkede o yıllarda giderek artan laiklik karşıtı gösterilere ve devlet-mafya ilişkilerine tepki olarak düzenlenen eylemlerden biri olmuştur.

57. Hükümet’in hazırladığı “Sosyal Güvenlik Yasa Tasarısı”nda emeklilik yaşının, kadınlar için 58, erkekler için 60 yaş olarak öngörülmesi, çalışanlar cephesinin tepkisini çekmiştir. Türk-İş, DİSK, Hak-İş ve memur sendikaları konfederasyonları gibi üst örgütler bu tasarıyla ilgili ortak bir değerlendirme yapmak, kendi görüşlerini içeren karşı bir tasarı oluşturmak için bir araya gelmiştir. Bu örgütlerin hazırladıkları ortak metin, Başbakan’a iletilmiştir (Türk-İş Dergisi, S.332, 1999: 10-11).

Emeklilik yaşı ve maaş zam oranlarının yeterli görülmemesi üzerine bu örgütler birleşerek “Emek Platformu”nu oluşturmuş ve hükümetin bu tavrına karşı ortak eylem kararı almıştır. 17 Temmuz’da İstanbul, İzmir, Konya, Kocaeli, Bursa ve Kayseri’de miting yapılmıştır. Emeklilik yasa tasarısına karşı en geniş katılımlı eylem 24 Temmuz’da Ankara’da Kızılay Meydanı’nda yapılmıştır. “Mezarda Emekliliğe Hayır” mitingine Emek Platformu’na mensup yurdun dört bir yanından gelen yaklaşık 400 bin işçi katılarak hükümeti uyarmıştır (Türk-İş Dergisi, S.334, 1999: 16).

Türk-İş bu yıllarda eylemlilik durumunun artmasına paralel olarak dergisinde 1 Mayıs İşçi Bayramı ile ilgili yazılara daha fazla yer vermiştir. 1990 yılı Aralık ayında toplanan Türk-İş Genel Kurulu'nda 1 Mayıs'ın kutlanması kararına varılmıştır. 1992 yılı, 1 Mayıs kutlamalarında bir ilke damgasını vurmuştur. 1992 yılında 1 Mayıs, ülkemizin üç büyük işçi konfederasyonunun Türk-İş, DİSK, Hak-İş işbirliğiyle Ankara'da düzenlenen ortak bir kapalı salon toplantısıyla kutlanmıştır (Işıklı, 2003: 178).

Bu ilk kutlama, dergide de geniş yer almıştır. Derginin 1992 Mayıs sayısında bu konuya kapakta yer verilmiştir. Kapakta üç büyük işçi konfederasyonu genel başkanlarının yan yana çekilmiş fotoğrafına yer verilmiştir. Tüm 1 Mayıs'ların böyle birlik içinde kutlanması gerektiğine dikkat çeken Türk-İş Eğitim Genel Sekreteri Mustafa Başoğlu "Kansız 1 Mayıs" başlıklı yazısında " Bu yıl, 1 Mayıs'ın üstüne, çok şükür, kan düşmedi, gözyaşları dökülmedi, dul kalan bacımız, öksüz, yetim kalan çocuğumuz kalmadı. İşin özünü incelediğimizde 1 Mayıs'ta kan dökmek değil, haksız yere dökülen kanlı günü anmak yatar" demiştir (Türk-İş Dergisi, S.266, 1992: 7).

Türkiye işçi sınıfı ve sendikacılık hareketi ilk kez bu yıllarda bir bütün olarak demokratik ve siyasal talepler doğrultusunda meşru eylemleri birlikte gerçekleştirmiştir.

5 Nisan 1994 istikrar programının ardından sendikaların mücadelesinde önce özelleştirme karşıtlığı, 1997 yılının ilk günlerinden itibaren de ülke sorunları ve emperyalizm karşıtlığı ön plana çıkmaya başlamıştır. İşsizliğin artması ve bunun nedeni olarak görülen IMF, Dünya Bankası, Türk-İş'in gündemine birinci sorun

olarak girmiştir. 2000’li yıllara gelindiğinde ülkenin bağımsızlığı, ulusal egemenliği konuları sıklıkla üzerinde durulan konular arasında yer almaya başlamıştır.

4.1.2.6.2. Diğer Konu Başlıkları

1990’lı yıllarda da dergide “ziyaretler” ile ilgili yazılara oldukça geniş yer verilmiştir. Uluslararası sendikalarla ilişkilerin gelişmesi doğrultusunda Türk-İş bu yıllarda, yurt dışındaki sendikal örgütlerle de görüşmeye başlamıştır. Siyasilerle sık sık karşılıklı ziyaretlerde bulunan Türk-İş’in sivil toplum örgütleriyle de bir araya geldiği görülmüştür. Bu da Türk-İş’in sendikaların sorunlarıyla ilgili çözüm arayış alanını genişletmiş olduğunu göstermektedir.

1980’li yıllara göre 1990’lı yıllarda Türk-İş, çocuk işçiliği konusunun üzerine biraz daha eğilmiştir. Bu dönemde çocukların çalıştırılmaması gerektiği üzerinde daha çok durulmuştur. Bu yıllarda çocuk işçiliği ile ilgili pek çok seminer düzenlenmiştir ve dergilerde de bu seminerlere ilişkin haberler yer almıştır. Türk-İş tarafından 1993 yılında çocuk işçiliğine karşı sendikal mücadele yolunda Türk-İş Çalışan Çocuklar Bürosu kurulmuştur. Çalışan çocukların sorunlarına çözüm yolunda işçi sendikalarının önemli işler başarabileceği inancıyla yola çıkan Türk-İş, dergisinde büronun çalışmalarına yer ayırmamıştır.

1990’lı yıllarda kadınlarla ilgili yazıların ağırlığını 8 Mart Dünya Kadınlar gününe ilişkin yazılar oluşturmuştur. Kadın çalışanların sorunlarına çoğunlukla bu güne ilişkin yayımlanan yazılarda değinilmiştir.

Basisen Ankara ve İç Anadolu Bölgesi Başkanı Yaşar Seyman, dergideki bir yazısında (Türk-İş Dergisi, S.255, 1991: 33), sendikalarındaki kadın işçi oranlarının, yönetim organlarına da yansması gerektiği yönündeki düşüncesini belirtmiş, sendikaların bu konudaki eğitimlerini artırmaları gerektiğini kaydetmiştir. Seyman,

“kadınların çalışma pazarındaki yerinin artırılması, eşit işe eşit ücret verilmesi, kadına ucuz işgücü olarak bakılmaması, kadınların işe alınmada ayrıma tabi tutulmaması ve toplu iş sözleşmelerinde kadını koruyucu maddelerin konulması” konuları üzerinde durmuştur.

Kadınlarla ilgili yazıların arttığı bu yıllarda, 1993 yılında kurulan Türk-İş Kadın İşçiler Bürosu tarafından kadın işçilere yönelik çeşitli seminerler düzenlenmiştir.

Yazılarda çoğunlukla kadın işçilerin eğitim alması gerektiği konuları ele alınmıştır. Kadın işçilerin sendikal faaliyetlere daha fazla katılması için eğitimlerinin artırılmasının gerekliliği üzerinde durulan bir yazıda (Türk-İş Dergisi, S.286, 1994: 14), kadınların sendikal faaliyetlere katılımının az olmasının nedenleri, “kadın işçilerin aile sorumluluklarını daha fazla yüklenmek zorunda kalmaları, kadınların ev ve iş dışı sosyal, politik faaliyetlere katılmalarının toplumsal anlamda kabulünde yaygınlık olmayışı” gösterilmiştir.

1990’lı yıllarda kadınlarla ilgili yazıların içeriğini dünya kadınlar günü ile kadınların sendikal faaliyette daha fazla yer alamamaları konuları oluşturmuştur.

Bu yıllarda “sendikal eğitim” konusu öne çıkmaya başlamıştır. Sendikal eğitime ilişkin yazılar daha çok haber şeklinde verilmiştir. Koç dergideki bir yazısında (S.300, 1995: 27-28), teşkilatlanmada yeni stratejiler konusunu ele almıştır. İçinde bulunulan ortam ve sorunların değişmesi ile sendikacılık hareketinin bu değişime uyum sağlayarak, yapı ve işleyiş değişikliklerini bir süreç içinde gerçekleştireceğini belirten Koç, yeni teşkilatlanma stratejisinin unsurlarının, iş güvencisi ve işsizlik sigortası, asgari ücretin artırılması ve enflasyona endekslenmesi,

yerli ve yabancı kaçak işçiliğin önlenmesi, bordroda düşük ücret veya kısa süreli çalışma gösterme uygulamasının sona erdirilmesi ve işçiyi koruyucu mevzuatın uygulattırılması konuları olması gerektiğini ifade etmiştir.

Sendikal eğitim adı altında yayımlanan bir yazıda ise çalışma hayatının demokratikleşmesi üzerinde durulmuştur. Çalışma hayatının demokratikleşmesinin önündeki engeller, Anayasa'nın sendikal hakları düzenleme tarzı, taşeronlaşma, kamu görevlilerinin sendikal hakları, işsizlik sigortası, istihdam güvencesi, esnek çalışma olarak sıralanmıştır (Türk-İş Dergisi, S.302, 1995: 24-26).

Türk-İş Eğitim Uzmanı Necati Balta da bir yazısında sendikaların mücadele konularını ele almıştır. Balta'ya göre, sendikalar, “örgütlenme, teknik değişim ve iş güvencesi, çok uluslu şirketler, özelleştirme, taşeronlaştırma sisteminin yaygınlaştırılması, meslek standartlarının belirlenmesi sonucu iş analizi ve ücret değerlendirilmesi, bilgisayar ve robotların işgücü piyasasına girmesi sonucu emek yoğun talebin kısılması, özel iş bulma bürolarının yasallaşması, hızlı teknolojik değişim sonucu bazı mesleklerin ortadan kalkması yerine yeni mesleklerin çıkarılması, uluslararası kuruluşların komisyonlarında temsilci olarak bulunmak, AB'ye girildiğinde sendikal sistemi sağlamak” konuları ile yakından mücadele etmelidir. Balta, sendikal eğitimde işçilerin, sendikaların görevlerinin neler olduğunu, niçin örgütlendiklerini, sendikaların yapısını, hak ve görevlerini öğrenmeleri gerektiğini belirtmiştir (Türk-İş Dergisi, S.302, 1995: 35).

1990'lı yıllarda “mevzuat” konusunda ele alınan yazılar daha da artmış ve işçileri yakından ilgilendiren yasalar üzerinde eleştiriler çoğalmıştır.

Sendikaların siyasal faaliyeti konusunda geniş özgürlükler getiren Sendikalar Kanunu'nda Değişiklik Yapılmasına dair 4277 sayılı yasa, 26 Haziran 1997 tarihinde

kabul edilmiştir. Bu yasa sonrasında, sendikaların siyasal faaliyetleri konusundaki kısıtlama ve yasaklamalar büyük ölçüde kaldırılmıştır. 4277 sayılı yasa ile 2821 sayılı Sendikalar Yasası'nın 40. maddesine eklenen bir hükümle, siyasal partilerin sendikalara ve konfederasyonlara mali yardım ve bağışta bulunamayacağı belirtilmiştir (Koç, 1999: 62).

Başkanlar Kurulu 4277 sayılı yasanın kabulünden sonra toplanarak bildiri yayınlamıştır (Türk-İş Dergisi, S.323, 1998: 18):

“Türk-İş yalnızca doğrudan temsil ettiği işçilerin değil, ülkemizdeki tüm çalışanların, işsizlerin ve emeklilerin de öncüsü ve umududur. Başkanlar Kurulumuz birbiri ardı sıra hükümetlerin çalışanlar aleyhine attıkları adımları ve 4277 sayılı Yasa ile getirilen geniş siyasal faaliyette bulunma hakkını da göz önüne alarak, işçi sınıfının ve sendikacılık hareketinin siyasal alandaki bağımsız gücünün ve doğrudan etkisinin artırılması gerektiğine olan inancını tekrarlamaktadır.”

Anayasa'nın 82. maddesinde milletvekilliği ile bağdaşmayan işler arasında sendika yöneticiliğinin de sayılmasından dolayı, Türk-İş 1982 Anayasası ile getirilen bu yasağın kaldırılması için girişimlerde bulunmuş ve bunun sonucunda hazırlanan yasa tasarısı 1998 yılı Kasım ayı başında TBMM Anayasa Komisyonu'nda görüşülmüş ve reddedilmiştir (Türk-İş Dergisi, S.331, 1999:15-16).

“Mevzuat” ile ilgili yazılarda, işçi fesih hakkı, grev hakkı, Anayasa'da işçi hakları, sivil personelin sendikal hakkı gibi konular da ele alınmıştır.

“İş kazaları ve iş güvenliği” konusu, 1990'lı yıllarda geçen yıllara göre üzerinde oldukça durulan bir konu olmuştur. Yazıların büyük çoğunluğunu “İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Haftası” ile ilgili yazılar oluşturmuştur. Türk-İş yönetiminin bu yıllarda sık sık İş Güvencesi Yasa Tasarısı'nın yasalaşmasının üzerinde durduğu görülmüştür. Dergide, dünyadaki iş kazaları araştırması sonuçlarına yer verilerek, Türkiye'nin iş kazalarında birinci olduğu belirtilmiştir (Türk-İş Dergisi, S.274, 1993: 18). Her gün 5 işçinin iş kazasında hayatını kaybettiğine işaret edilerek, 21. yüzyıla

girerken hala iş kazalarının önüne geçilememesi eleştirilmiştir (Türk-İş Dergisi, S.333, 1999:58).

“Sosyal güvenlik” konusu ile ilgili yazıların bu dönemde oldukça arttığı görülmüştür. Bu da Türk-İş’in sosyal güvenlik konusuna 1990’lı yıllarda daha çok önem vermeye başladığını göstermiştir.

Sosyal güvenlik konusunda engelli vatandaşlara farklı ve eksik uygulamaların olmaması gerektiği üzerinde sıklıkla durulmuştur.

İşçilerin çalışma ve yaşama koşullarını önemli ölçüde etkileyen kurum olan SSK, bu yıllarda tartışılan bir kurum olmuştur. Yazılarda, özellikle 1990’lı yıllarda sosyal güvenlik alanında ciddi saldırıların yaşandığı ifade edilmiştir. SSK’nın “devletin küçültülmesi ve zayıflatılması” stratejisinin bir parçası olduğu belirtilmiştir (Türk-İş Dergisi, S.260, 1991: 35).

İşçi sınıfı ile ulusötesi sermaye ve hükümetler arasında süren anlaşmazlığın ve çatışmanın önemli alanlarından biri, sağlık hizmetlerinin ve SSK’nın özelleştirilmesidir. Türkiye’de sosyal devletin hayata geçirilmesi konusunda en önemli girişim olan SSK’nın ciddi bir finansman açığı yaşamasının ve sunduğu hizmetlerden kimsenin memnun olmamasının ana nedeni, hükümetlerin ve sermayenin geçmiş yıllarda SSK olanaklarını doğrudan veya dolaylı olarak yağmalamasıdır (Türk-İş Dergisi, S.268, 1992: 38).

Koç, “SSK nasıl kurtulur?” başlıklı yazısında kurumun kurtarılması için atılacak adımları şöyle sıralamıştır (Türk-İş Dergisi, S.283, 1993: 26-27):

“Kaçak işçi çalıştırma, bordroda düşük ücret gösterme ve daha az süre çalışma gösterme uygulamaları önlenmelidir. Türkiye’de işverenlerin ödedikleri sosyal sigorta prim oranları düşüktür, artırılmalıdır. SSK özerk ve demokratik bir yapıya kavuşturulmalıdır. SSK kendi ilaç fabrikasını geliştirmelidir.”

Bu dönemde küreselleşme ile ilgili sadece iki tane yazı yayımlanmıştır. Biri Dünya Ticaret Örgütü ve OECD bünyesinde taslağı oluşturulan Çok Taraflı Yatırım Anlaşması ile ilgilidir. Bu anlaşma, ulus devletlere uluslar arası hukuk normlarını dayatacağı, bu anlaşmayı imzalayan devletlerin ekonomilerini yabancı sermayeye açacağı yönünde eleştirilmektedir (Türk-İş Dergisi, S.328, 1998: 29). Diğer yazıda da küresel krizin endüstriyel ilişkiler üzerindeki etkisine değinilmektedir. Krizin, endüstri ilişkilerde onarılması güç tahribatlar açtığı belirtilmektedir (Türk-İş Dergisi, S.335, 1999: 37).

Neo-liberal politikaların bir uygulaması olan özelleştirme konusuna Türk-İş Dergisi'nde yeterince yer verilmemiştir. Türk-İş'in özelleştirmeye eleştirisi, KİT'lerin verimli çalışmadığı ileri sürülerek ekonomide kambur etkisi yarattığı, bu nedenle de özelleştirilmesine yönelik olmuştur. Türk-İş, kendi dergisinde özelleştirme uygulamalarına yeterince yer vermemesine karşın, televizyonları ve gazeteleri, özelleştirmeye karşı çıkan fikirlere yer vermedikleri gerekçesiyle de eleştirmektedir (Türk-İş Dergisi, S.277, 1993: 24).

Özelleştirme ile ilgili Türk-İş Başkanlar Kurulu kararında, özelleştirmenin yalnızca kamu iktisadi teşebbüslerinin satılmasından ibaret olmadığı, özelleştirmenin “sosyal devlet” anlayışının sona erdirilmesi olduğu belirtilmiştir. Kararda şunlar kaydedilmiştir (Türk-İş Dergisi, S.279, 1993: 17):

“Yoksulu koruyacak sübvansiyonları kaldırmayı amaçlayan bir özelleştirme tüm halkımızın ve ülkemizin çıkarlarına ters düşmektedir. Taşeronlaşma biçimindeki özelleştirmenin amacı, işçileri insanlık dışı şartlarda sendikasız olarak çalıştırmaktır. Taşeronlaşma sendikaları yok etmenin en etkili aracıdır. Kamu açıklarını kapatmak veya borç ödemek gibi amaçlarla özelleştirmeye gidilmesinde, ülkemizin ve tüm çalışanların büyük zararı vardır. Türk-İş, enflasyonun sebebi olarak kamu açıklarını, kamu açıklarının sebebi olarak KİT'lerin zararını, KİT'lerin zararının sebebi olarak KİT'lerde çalışan işçilerin ücretlerini göstererek, halkımızı sendikalı işçilere ve sendikalara karşı kışkırtmayı amaçlayan anlayış ve uygulamaları protesto etmektedir.”

4.1.3. 2000-2009 DÖNEMİ

2000’li yıllarda yayımlanan dergilerin içeriği diğer yıllara göre daha zenginleşmiştir. Dergilerin sayfa sayıları artarken, fotoğrafların daha az yer aldığı yazılara, makalelere yer verilmeye başlanmıştır. Daha bilimsel içerikli yazılar yayımlanmıştır.

Türk-İş bu dönemde dergideki yazılarda hükümetle olan uyuşmazlıklarını yine yansıtmıştır ancak artık konfederasyon olarak işçileri yakından ilgilendiren konulara ve ülke sorunlarına da ağırlık verilmeye başlanmıştır.

Bu yıllarda Türk-İş’in sendikal krizin farkında olmaya başladığı yıllar olmuştur. Dergideki yazılardan da görüldüğü üzere, asgari ücret, küreselleşme, Avrupa Birliği, ekonomi ile ilgili konulara daha ağırlık verilmiştir.

2000 yılından 2009 yılına kadar yayımlanan dergilerdeki konu başlıklarının tümü Tablo 8 ’de görülmektedir.

TABLO 8. 2000-2009 yılları arasında Türk-İş Dergisi’nde yer alan konuların dağılımı

KONU BAŞLIKLARI	SAYISI	KONU BAŞLIKLARI	SAYISI

Çocuk İşçiler	10	Sendikal Eğitim	11
Gurbetçiler	-	Sosyal Güvenlik ve SSK	13
Engelliler	-	Mitingler, eylemler, grevler	20
Kadınlar	19	Eleştiri	95
Asgari Ücret	40	Ziyaretler	11
Mevzuat	9	Araştırma, rapor, inceleme	58
İş Güvenliği ve iş kazaları	13	Kooperatifçilik	-
Anayasa	-	İşsizlik, istihdam	7
Tüketici	16	Gıda	-
Konut	-	Nüfus	-
Özelleştirme	11	Çevre	2
Ücret	-	Ekonomi	16
Avrupa Birliği	19	Dış İlişkiler	-
Verimlilik	-	Göç	-
Sendikal Birlik	14	Küreselleşme	10
Panel, Toplantı, Seminer	6	Söyleşi	23

4.1.3.1. Türk-İş ve “2001 Şubat Krizi”

1999 yılındaki genel seçimler sonucunda yine bir koalisyon hükümeti oluşturularak Bülent Ecevit Başbakanlığında DSP-MHP-ANAP hükümeti kurulmuştur. Yeni koalisyon hükümeti de, ekonomide Özal, daha sonra Demirel ve

Çiller hükümetleri döneminde uygulamaya konulan temel politikaları sürdürmüştür. 2001 yılında yaşanan “Şubat Krizi” akabinde Türk Lirası yabancı paralar karşısında yaklaşık yüzde 80 civarında değer kaybetmiş, bir ABD Doları, Şubat Krizi’nde 650 bin TL’den 1 milyon 100 bin TL’ye yükselmiştir. Kriz sonrasında IMF’den büyük oranda kredi alınmış, yine önemli oranda iç borçlanmaya gidilmiştir (Mahiroğullar, 2005: 288).

Türk-İş, 2000’li yılların başında diğer konfederasyon ve meslek kuruluşları ile yakın ilişkiler kurarak, siyasette ve hükümet üzerinde etkili olma yolunu seçmiştir. Bunlardan en önemlisi de Hak-İş ve Türkiye Ziraat Odalar Birliği’nin de Beşli İnisiyatif’e katılarak, “Yedili İnisiyatif”i oluşturmaları ile başlamıştır. Bu oluşum, 2001 krizinden sonra bir araya gelerek, ortaya çıkan olumsuzluklara, tepkilerini göstermiş ve ülkenin sorunları konusunda açıklamalarda bulunmuştur (Türk-İş Dergisi, S.347, 2001: 22-23). Bu dönemde dergide çoğunlukla, Türk-İş’in de içinde bulunduğu, gerek Emek Platformu, gerekse Sivil İnisiyatif’in açıklamaları haber metni şeklinde yer almıştır. Bu platformlar genellikle hükümetin uygulamalarını protesto etmek, hükümet üzerinde baskı oluşturmak amacıyla bir araya gelmiştir.

2001 yılında yaşanan ekonomik kriz, sendikalarda oldukça ses bulmuş, Türk-İş Genel Başkanı Bayram Meral başkanlığında toplanan Sivil İnisiyatif toplantısında, “21 Şubat krizinin, IMF politikalarının iflası” olduğu görüşü üzerinde durulmuştur. Toplantının ardından yayınlanan bildiride şu açıklamalara yer verilmiştir (Türk-İş Dergisi, S.343, 2000: 30):

“Meclis’teki olumsuzluklar, siyasetteki tıkanmalar ve devletimizin zirvesindeki kavga, ekonomik çalkantıların üzerine benzin dökmüştür. 19 Şubat 2001 tarihinde gerçekleşen kavga, tarihimizdeki ikinci kara çarşamba nedeniyle, her vatandaşımıza 600 dolar ek yük getirmiştir. Bunun hesabı

verilmelidir. Sorumlular faturayı ödemelidir. Başarısız olan bakan ve bürokratlar değiştirilmeli, görevini daha iyi yerine getirecek kişiler görevlendirilmelidir.”

Kriz, Türkiye’yi çok olumsuz etkilemiş, istihdam alanları daraldığı gibi, işsizlik de epey artmıştır. Türk-İş Genel Başkanı Bayram Meral, Hak-İş Genel Başkanı Salim Uslu, DİSK Genel Başkanı Süleyman Çelebi, 6 Eylül 2001’de Ekonomiden Sorumlu Devlet Bakanı Kemal Derviş’i ziyaret etmiştir. Meral, Derviş’e iş başına geldiğinden bu yana yatırıma yönelik bir şey yapmaması yönünde eleştiride bulunmuş ve şunları dile getirmiştir (Türk-İş Dergisi, S.346, 2001: 7):

“Yaptığınız tek şey, borç al, borç öde. Siz, dış borç almışsınız, ödemişsiniz, vatandaş bunu bilmiyor. O, cebine bakıyor. İşsize iş imkanı yaratılmadığı sürece, sizin ödediğiniz borçların ne yararı var? Hükümet sorunları çözememektedir. Ne siyasetin ne de siyasetçinin itibarı kalmıştır. Bir an önce erken seçime gidilmelidir.”

17 Mayıs 2000 tarihindeki Emek Platformu Başkanlar Kurulu bildirisinde, taleplerin Başbakan’a iletileceği, taleplerin yerine getirilmemesi durumunda ise bölge mitinglerine başlanacağı belirtilmiştir. Yapılan toplantılarda dile getirilen sıkıntıların başında, hükümetin enflasyonu düşürme adına IMF ve Dünya Bankası talimatlarını uygulamasının geldiği ifade edilmiştir. Bildiride ayrıca, “Enflasyonun emekçilerin aldığı ücretten kaynaklanmadığı bilinmesine rağmen ücretleri dondurma anlamına gelen artışların zorlanması, bu amaçla toplu sözleşme düzenine müdahale edilerek grev ertelemesine gidilmesi, kamu çalışanlarının ve emeklilerin sefalet ücretine mahkum edilmesi tüm toplantılarda eleştirilmiş ve kabul edilemez bulunmuştur” denilmiştir (Türk-İş Dergisi, S.338, 2000: 23).

Türk-İş Genel Başkanı Bayram Meral olağanüstü toplanan bir başkanlar kurulu toplantısının açılışında, çalışanların sorunlarının hiçbirine köklü çözümler

üretildiğini belirterek, DSP-MHP-ANAP hükümetini eleştirmiştir. Meral, hükümetin IMF politikaları doğrultusunda hareket ettiğini, tarım ve hayvancılık politikalarında önemli sorunlar yaşandığını söylemiştir (Türk-İş Dergisi, S.339, 2000: 10).

4.1.3.2. İş Güvencesi, İş Kanunu ve Türk-İş

Türk-İş, bu yıllarda iş güvencesi ve buna bağlı olarak Sosyal Sigortalar Kurumu'nun (SSK) yeniden yapılandırılmasına ilişkin hükümetin yaptığı mevzuat çalışmalarına tepki göstermiştir.

Türk-İş, 16 Mayıs 2000 tarihinde 10. Cumhurbaşkanı olan Ahmet Necdet Sezer'e bu konuyla ilgili bir mektup göndermiştir. Mektupta şunlar kaydedilmiştir (Türk-İş Dergisi, S.340, 2000: 9):

“Kanun Hükmünde Kararname biçiminde getirilen ve 4792 sayılı Sosyal Sigortalar Kurumu Kuruluş Kanunu'nda değişiklik yapılmasını da içeren metinde sosyal tarafların ittifak sağladığı görüşlerinin hiç birine itibar edilmemiştir. Bu kararnamenin tarafınızdan onaylanması halinde, finansmanı işçiler ve işverenler tarafından sağlanan Sosyal Sigortalar Kurumu'nda bugüne kadar var olan işleyişin dışına çok fazla çıkılamayacağı, aksine yeni bazı hükümlerle Kurum'un daha da siyasileşeceği açıktır. Kararname'nin bizlerin de görüşleri dikkate alınarak yeniden düzenlenmesini arz ederiz.”

Uzun yıllar sendikaların gündeminde olan “İş Güvencesi Yasası”, 9 Ağustos 2002 tarihinde yasalaşmıştır. Bu konuda dönemin Türk-İş Genel Başkanı Bayram Meral dergideki yazısında şunları kaydetmiştir (Türk-İş Dergisi, S.351, 2002: 1-2):

“Türk çalışma mevzuatında devrim niteliğinde bir değişiklik gerçekleştirildi. Bu yasadaki bazı eksiklikler ve özellikle deniz adamlarının, 50 ve daha az sayıda işçi çalıştıran tarım ve orman işyerleri işçilerinin kapsamda bulunmaması üzücüdür. Ancak bu eksiklikler, atılan adımın büyüklüğünü gözlerden kaçırmamalıdır. 1963 yılında 274 ve 275 sayılı yasaların yasalaşmasında Çalışma Bakanı olarak büyük katkısı bulunan Sayın Bülent Ecevit'in, Başbakan olarak ilerlemiş yaşına ve sağlık sorunlarına rağmen sabahın üçüne kadar Meclis görüşmelerini izlemesi ve çalışmaları yönlendirmesi, her türlü takdirin üstündedir.”

Ağustos 2002 yılında kabul edilen 4773 sayılı İş Güvencesi Yasası'nın 15 Mart 2003 tarihinden itibaren yürürlüğe girmesi kabul edilmiştir. Yasanın bir sene sonra yürürlüğe girmesine Türk-İş herhangi bir tepki göstermemiştir. Türk-İş dergisinde şu görüşe yer verilmiştir (Türk-İş Dergisi, S.352, 2002: 19):

“AKP'nin Kasım 2002 erken seçimini birinci parti olarak kazanmasının hemen ardından kimi parti yetkilileri İş Güvencesi Yasası ve yürürlük tarihi ile ilgili toplumda tedirginlik yaratan açıklamalar yapmaya başlamış, bu açıklamalar, Hükümet'in kurulmasının ardında da devam etmiştir. Sanayi ve Ticaret Bakanı Ali Coşkun tarafından yapılan bu açıklamalarda, kimi zaman yasanın “gözetim altında” olduğu söylenmiş, kimi zaman da işverenlere söz verildiği öne sürülerek yeni İş Kanunu çıkarılmadan bu yasanın yürürlüğe girmeyeceği ifade edilmiştir.

Gelinen noktada yapılması gereken TBMM'nin iradesine saygı göstermektir. Aksi bir tavrın Türk-İş camiası olarak bizi ve Türk halkını çok rahatsız edeceği açıktır. Türk halkının uzlaşma ve huzur ortamına her zamankinden daha fazla ihtiyaç duyduğu bu günlerde, alınmış bir meclis kararını hiçe sayarak, yeni tasarruflarda bulunmanın toplumda ciddi gerginlikler yaratacağı ortadadır. AKP'yi sağduyuya davet ediyor, İş Güvencesi Yasası'nın önüne hiçbir engel çıkarılmadan ve yeni İş Kanunu'ndan bağımsız olarak 15 Mart 2003 tarihinde yürürlüğe girmesinin gereğine işaret ediyoruz.”

Yeni İş Kanunu Tasarısı'nı eleştiren Türk-İş'in, 9 Ocak 2003'te yapılan Başkanlar Kurulu bildirisinden şu açıklama çıkmıştır (Türk-İş Dergisi, S.353, 2003: 10):

“Yeni iş yasası tasarısının kıdem tazminatı, çağrı üzerine çalışma, ödünç iş ilişkisi, haftalık çalışma sürelerinin günlere dağılımı ve benzeri işçi karşıtı konulardaki önerileri kesinlikle kabul edilemez. Çalışma mevzuatında Türk-İş'in onayını almayan ve çalışanların çıkarlarına aykırı değişikliklerin yapılması durumunda, Türk-İş benzeri geçmiş durumlarda gösterdiği tepkiyi aynı biçimde gösterecektir.”

Türk-İş'in, İş Kanun'unda yapılması düşünülen değişikliklere karşı tepkisini daha net ortaya koyduğu görülmektedir.

İş Kanunu Tasarısı, 13 Mart 2003'ten itibaren TBMM'nin gündeminde tartışılmaya başlanmıştır. AKP milletvekilleri komisyondan geçen metni daha da işçi aleyhtarı bir biçime dönüştürecek önergeler hazırlamakta ve vermektedir. 14 Mart 2003 tarihinde 81 ildeki Türk-İş, Hak-İş, DİSK şube yöneticileri ve işyeri sendika

temsilcileri, AKP il örgütlerinin önünde yaptıkları basın açıklamalarında bu tavra ilişkin tepkilerini dile getirmişler ve il yöneticilerini uyarmışlardır. Türk-İş Başkanlar Kurulu, 15 Mart 2003 tarihinde yani İş Güvencesi Yasası'nın yürürlüğe gireceği tarihte olağanüstü toplanmıştır. Toplantıda, "TBMM Genel Kurulu'nda görüşülmekte olan İş Kanunu Tasarısı, bazı noktalardaki olumlu düzenlemelere rağmen, bir bütün olarak mevcut işçi haklarına büyük darbe indirmekte ve iş güvencesinin içini tümüyle boşaltmaktadır. İşçiyi köleleştirmeyi amaçlayan bu tasarı geri çekilmelidir ve bu anlayışla bir daha gündeme getirilmemelidir" fikri benimsenmiştir (Türk-İş Dergisi, S.354, 2003: 8-9).

Sürdürülen mücadele sonucunda İş Kanunu Tasarısı'nın TBMM Genel Kurulu'ndaki görüşmesi ertelenmiştir. Ancak, AKP milletvekillerinin verdiği bir önergeyle 4773 sayılı İş Güvencesi Yasası'nın uygulamaya girme tarihi 15 Mart'tan 30 Haziran'a ertelenmiştir. Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer, İş Güvencesi Yasası'nın 30 Hazirana ertelenmesini öngören meclis kararını onaylamayarak Meclise iade etmiştir. Hükümet de yasayı tekrar Cumhurbaşkanı'na göndermemiş ve böylece İş Güvencesi Yasası uygulamaya konulmuştur (Türk-İş Dergisi, S.354, 2003: 9).

Tartışmalara neden olan 4857 sayılı İş Kanunu'nun, TBMM Genel Kurulu'nda kabul edildiği 22 Mayıs 2003 ve yürürlüğe girdiği 10 Haziran 2003 tarihlerinde Türk-İş Dergisi'nde yer almamıştır. Ancak Türk-İş, daha sonra yeni kanunun tartışılması için konferanslar düzenlemiştir. Bu konferanslardan birinde, Türk-İş Genel Başkanı Salih Kılıç yaptığı konuşmada, "Çıkarılan yasanın çalışma yaşamını altüst ettiğini, ancak her şeye rağmen günahıyla sevabıyla ve parlamento iradesine de saygı duyarak yasanın uygulanma sürecinin dikkatlice izleneceğini,

günü geldiğinde eleştirilerde bulunulacağını” belirtmiştir (Türk-İş Dergisi, S.355, 2003: 21). Türk-İş, bu kanunun talepleri dışında değişmesi halinde tepki göstereceklerini açıklamasına karşın ılımlı tavrını korumuştur.

Yeni İş Kanunu Türk-İş tarafından, 4773 sayılı İş Güvencesi Yasası ile getirilen “iş güvencesini büyük ölçüde ortadan kaldırdığı” yönünde eleştirmiştir (Türk-İş Dergisi, S.355, 2003: 48).

2000’li yılların eleştirilen bir düzenlemesi de “Yerel Yönetim Reform Taslağı” olmuştur. Türk-İş, 59. Hükümetin programında yer alan yerel yönetim reformuna ilişkin beş yasa taslağı olan “Kamu Yönetimi Temel Kanunu Tasarısı, Belediye Kanun Taslağı, Büyükşehir Kanun Taslağı, İl Özel İdaresi Kanun Taslağı, Belediye ve İl Özel İdaresi Gelirleri Kanun Taslağı”nın, “sivil toplum örgütleriyle hiçbir ön görüşme yapılmadan ortaya çıkmasına” tepki göstermiştir (Türk-İş Dergisi, S.345, 2003: 33).

Temelde devletin küçülmesini, sosyal harcamaların kısılmasını ve serbest piyasaşının görünmez elinin ekonomiye hakim olmasını amaçlayan neo-liberalizmin, sosyal devlet anlayışının temel ürünleri olan sosyal güvenlik ve sosyal hizmet için taşıdığı anlam hiç de pozitif yük taşımamaktadır. Bunun etkisi de Türkiye’de çalışma hayatına ilişkin yapılan düzenlemelerde kendini göstermeye başlamıştır. Sosyal güvenlik sistemi devre dışı bırakılmaya çalışılmaktadır. Ancak Türk-İş’in bu gelişmelere kayıtsız kaldığı da ortadadır.

4.1.3.3. 2002 Erken Seçimleri ve AKP Hükümetinin Uygulamaları

Türk-İş Başkanlar Kurulu, 22 Ağustos 2002 tarihinde yaptığı toplantıda, 3 Kasım 2002’de yapılacak olan seçimlerde seçim bildirgesinde çalışma yaşamına

önem veren ve listelerinde işçi kökenli adayları seçilebilecek yerlere koyan siyasi partiye oy vereceklerini açıklamıştır (Türk-İş Dergisi, S.356, 2003: 10). Toplantıda ayrıca, Türk-İş Genel Merkezi'nde basın toplantısı düzenleyen Eski Devlet Bakanı Kemal Derviş'in "çalışanların aleyhine olan IMF programının uygulayıcısı" olduğu belirtilerek, Türk-İş'te böyle bir toplantının yapılmış olması eleştirilmiştir. Bakanlar Kurulu'nda, Türk-İş Genel Başkanı Bayram Meral'in milletvekilliği adaylığı da tartışılmış ve çoğu sendika başkanı Bayram Meral'in Derviş ile birlikte hareket ediyor görünmesinden dolayı rahatsızlık duyduklarını dile getirmiştir (Türk-İş Dergisi, S.352, 2002: 8).

3 Kasım 2002 günü yapılan erken genel seçimlerde, AKP 550 milletvekilliğinin 363'ünü alarak tek başına iktidar olmuştur. CHP ise 178 milletvekilliği elde etmiştir. Türk-İş Genel Başkanı Bayram Meral, CHP Ankara 2. Bölge 1. sıradan milletvekili seçilmiştir.

Bayram Meral'den boşalan Türk-İş Genel Başkanlığı görevine 19 Aralık 2002 tarihinde yapılan Yönetim Kurulu toplantısında, Salih Kılıç getirilmiştir.

Genel seçimin sonrasında Türk-İş tarafından şu açıklama yapılmıştır (Türk-İş Dergisi, S.352, 2002: 13):

"3 Kasım genel seçimleri sonucunda tek partinin iktidara gelmesi, ülkemizde siyasi istikrarın sağlanması açısından olumlu bir sonuçtur. Sendikalarımız, siyasi partilerden bağımsızdır. Türk-İş'in attığı tüm adımlar, ülkemiz, halkımız, dar ve sabit gelirli vatandaşlarımız ve işçiler içindir. Türk-İş, hiçbir siyasi ayrım yapmaksızın, Türkiye Cumhuriyeti'nin üniter devlet yapısının bütünlüğü ve bağımsızlığı, laik ve demokratik sosyal hukuk devleti, insan hakları ve sendikal hak ve özgürlükler doğrultusunda atılan tüm adımları destekleyecektir."

Türkiye'de son on yılın ortaya çıkardığı iki iktisadi, bir siyasi krizin yerleşik siyasi kurum ve geleneklere kesilen faturası, bilinen ve geleneği olan siyasi partilerin

halk tarafından tasfiye edilmesi, buna karşılık henüz daha ilk genel kurulunu bile yapamamış Recep Tayip Erdoğan önderliğinde kurulan AKP'nin tek başına iktidara gelmesidir (Yazıcı, 2004: 547).

58. Hükümet'in 3 Mart 2003 tarihinde açıkladığı "2003 Yılı Bütçe Gelirlerini Artırıcı Tedbirler Paketi", Türk-İş tarafından tepki ile karşılanmıştır. Türk-İş Yönetim Kurulu, Hükümet'in "Seçim Bildirgesi, Acil Eylem Planı ve Hükümet Programı'ndaki vaatlerini bu paketle bir kenara ittiğini" açıklamıştır. Türk-İş Araştırma Müdürü Aziz Konukman, konuya ilişkin "2003 bütçesi ve getirilen tedbir paketleriyle toplum olarak sosyal devlet adına ne kadar kazanımlarımız varsa tek tek elimizden alınıyor. Yatırımların kırıldığı, eğitim ve sağlığın gözden çıkarıldığı vahşi bir kapitalizme doğru süratle yol alıyoruz" açıklamasını yapmıştır (Türk-İş Dergisi, S.354, 2003: 41).

Recep Tayip Erdoğan tarafından kurulan 59. Hükümet döneminde ise Türk-İş hükümete, 29 Nisan 2003 ve 10 Temmuz 2003 tarihlerinde taleplerini iletmıştır. Özelleştirmede "stratejik kuruluşlar ile petrol, şeker, tütün, maden ve enerji gibi geniş halk kitlelerini ilgilendiren kuruluşların durumunun yeniden gözden geçirilmesi" istenmiştir (Türk-İş Dergisi, S.354, 2003: 13).

Türk-İş'in 3-7 Aralık 2003 tarihlerinde Ankara'da yapılan 19. Genel Kurulu'nda delegeler tarafından Başbakan Recep Tayip Erdoğan'a İş Güvencesi Kanunu ile ilgili eleştiriler yöneltilmiştir. Toplantıya katılan başbakanın işçilere özel sektörde örgütlenilmesi çağrısına, delegelerin "Hangi yasa ile?" diye seslenmeleri üzerine sinirlenen Başbakan Erdoğan, "Türkiye'nin tamamı sizlerden oluşmuyor. Türkiye 70 milyon" açıklamasını yapmıştır (Türk-İş Dergisi, S.358(EK), 2003:6).

Türk-İş Genel Kurulu'nda Kamu Yönetimi Yasa Tasarısı üzerinde de durulmuş, Türk-İş Genel Başkanı Salih Kılıç konuşmasında “kamu yönetimi reformuna izin vermeyeceklerini” belirtmiştir (Türk-İş Dergisi, S.358 (EK), 2003:9). Kamu Yönetimi Yasa Tasarısı'nın yasalaşması halinde Köy Hizmetleri ve Karayolları müdürlüklerinin dağıtılması sonucu bundan en çok etkilenecek olan Türk-İş'e bağlı Yol-İş Sendikası, bu konuda Hükümet'e karşı yoğun bir protesto kampanyası yürütmüş, Türkiye genelindeki tüm üyelerine gönderdiği mektupla “AKP adaylarına oy verilmemesini” istemiştir (Cumhuriyet Gazetesi, 23 Mart 2004).

AKP, Kıbrıs konusunda sergilediği politikalar yüzünden bazı sendikalarla da karşı karşıya gelmiştir. Ancak başından beri Kıbrıs konusunda büyük hassasiyet gösteren ve Türk tezlerini savunan Türk-İş, bu dönemde aktif tavır sergilemekten kaçınmıştır. Kıbrıs'ta BM Genel Sekreteri Kofi Annan tarafından taraflara sunulan plan zemininde çözümden yana politikayı savunan AKP ile Türk-İş'in öteden beri savunduğu Kıbrıs politikasının çelişmesine rağmen, Türk-İş, Hükümet karşıtı protesto eylemlerinin içinde aktif olarak yer almamıştır. 18 Nisan Pazar günü Ankara'da KKTC'ye destek ve Hükümet'in Kıbrıs politikasını protesto etmek için yapılan mitinge Türk-İş Yönetimi önceden katılacağını bildirmiş olmasına rağmen katılmamıştır. Bu miting dergide de yer almamıştır. Mitingden üç gün önce, KKTC Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş'ın TBMM'de konuştuğu saatlerde Türk-İş'e sürpriz bir ziyaret yapan Recep Tayip Erdoğan, Türk-İş'i mitinge katılmamaları konusunda üstü kapalı bir şekilde uyarmıştır (Cumhuriyet Gazetesi, 16 Nisan 2004). Çoğunlukla kamu işyerlerinde örgütlü olan Türk-İş, Hükümet'i karşısına almaya cesaret edemeyerek mitinge katılmamıştır. Siyasetin sendikalara bu şekilde bir müdahalesi, yani akışkanlığın siyasi partilerden sendikalara doğru olması, siyasetteki

yozaşmanın sendikalara da sirayet ettiği gerçeğini ortaya çıkarmaktadır. Siyasetteki yozaşmaya tepki veremez hale gelen sendikal hareket, hızlı yozaşmanın bir parçası haline gelmektedir. Bu yozaşma sonucu tepki mekanizmaları çalışmamakta ve toplumsal bir refleks zayıflaması sorunu belirlemektedir (Albayrak, 2006: 92-93).

Türk-İş Başkanı Salih Kılıç, Kıbrıs Mitingi konusunda, bağlı sendikaların serbest bırakıldığını bu konuda Hükümet'ten herhangi bir telkin almadıklarını belirtmektedir. Salih Kılıç, Türk-İş olarak Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin politikalarını her yerde ve her zaman desteklediklerini, Türk-İş politikalarının hükümetlere endekslenemeyeceğini dile getirmiştir (Albayrak, 2006: 93).

2004 yılı, iktidar-sendika ilişkilerinin getirdiği önemli bir tartışmaya da sahne olmuştur. 22 Temmuz 2004 tarihinde olağanüstü toplanan Türk-İş Başkanlar Kurulu, Hak-İş Konfederasyonu'nun son bir yıldır Türk-İş'e bağlı Orman-İş Sendikası'nın örgütlü olduğu yerlerde devletin bazı bürokratlarını kullanarak ve siyasi baskı kurarak istifaya zorladığını ileri sürmüştür. Başkanlar Kurulu ayrıca orman işçilerine yönelik bu baskıları protesto etmek amacı ile 26 Temmuz 2004 gününden itibaren Orman Bölge Müdürlükleri'nin bulunduğu illerde, işyerlerinde ve AKP merkezlerinde protesto gösterileri yapılmasını kararlaştırmıştır (Türk-İş Dergisi, S.362, 2004:11).

Hükümet'in SSK hastanelerinin Sağlık Bakanlığı'na devri ile ilgili kararı da, Türk-İş tarafından tepki ile karşılanmış, 21 Ekim 2004 tarihinde olağanüstü toplanan Genişletilmiş Başkanlar Kurulu, SSK hastanelerinin Sağlık Bakanlığı'na devri ve Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün kapatılma kararına karşı etkin mücadele edilmesi kararı almıştır (Türk-İş Dergisi, S.363 (EK), 2004: 13).

Hükümet'in zarar eden kurumları kapatma ya da özelleştirme kararı vermesiyle başlayan SEKA özelleştirme tartışmaları, diğer özelleştirmelerle de devam etmiştir. Türk-İş Başkanlar Kurulu, 14 Eylül 2005 tarihinde özelleştirmelere ilişkin şu açıklamayı yapmıştır (Türk-İş Dergisi, S.368, 2005: 8).

“Başkanlar Kurulumuz, ülkemizde kamunun varlığını sona erdirmeye ve sosyal devleti ortadan kaldırmaya yönelik özelleştirme uygulamalarına karşı olduğunu bir kez daha açıklamakta, kamunun stratejik kuruluşları olan Tüpraş'ı, Telekom'u, Petkim'i, Erdemir'i, Tekel'i, şeker sanayini, enerjimizi, limanlarımızı, madenlerimizi özelleştirerek elde edilen kaynakları IMF kaynaklı iç ve dış borç faizlerini ödemede kullanarak feda eden yaklaşımları kınamaktadır.”

Başkanlar Kurulu ayrıca, özelleştirmeleri ve sosyal güvenlik alanında getirilen hak kayıplarına kamuoyunun dikkatini çekmek amacı ile dönem sözcülüğünü yürüttüğü Emek Platformu'nu da 19 Eylül 2005 tarihinde toplantıya çağırarak eylemlerini örgütsel düzeyde genişletme kararı almıştır (Türk-İş Dergisi, S.368, 2005: 9).

2001 yılında yaşanan ekonomik kriz ile birlikte işsizlik Türkiye'nin en önemli sorunu haline gelmiştir. İstihdam oranı, kriz sonrası sağlanan ekonomik büyümeye rağmen fazla değişmemiş ve istihdamsız bir büyüme ortaya çıkmıştır.

Hükümetin hazırladığı ve kamuoyuna “İstihdam Paketi” olarak sunulan 5763 sayılı “İş Kanunu ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun” 15 Mayıs 2008 tarihinden itibaren yürürlüğü konmuştur. Kanun ile iş gücü piyasasına yönelik düzenlemelerle; yatırım ve istihdamın önündeki engellerin kaldırılması, işsizliğin azaltılması, kayıtlılığın artırılmasının amaçlandığı ve bu doğrultuda idari ve mali yüklerin azaltılması, istihdamın teşvik edilmesi, kayıt dışı istihdamla etkin mücadele ve sağlığı ve güvenliğinin yaygınlaştırılmasının hedeflendiği ortaya konmaktadır. Bu kanun Türk-İş Dergisi'nde değerlendirilerek yeni düzenlemenin “istihdamı değil, işvereni teşvik niteliğinde” olduğu belirtilmiştir. İstihdam paketi ile

yapılan düzenlemelerin işveren kesimi tarafından “ulusal sorunumuzun çözümü yolunda atılmış olumlu bir adım” olarak benimsendiği belirtilerek, İstihdam Paketi’nin bazı konularda mesafe yarattığını ancak, ihmal edilmiş unsurlarla süratle tamamlanmış olması gerektiği yönünde görüş belirtildi. Yasada ihmal edilen konuların kıdem tazminatı ve esneklik konularındaki düzenlemeler olduğu kaydedilmiştir (Türk-İş Dergisi, S.380, 2008: 90-93).

2000’li yıllarda çalışma hayatına ilişkin yapılan bir diğer düzenleme de 5921 Sayılı “İşsizlik Sigortası Kanunu ile Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu’nda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun”dur. Kanunu eleştirel yaklaşan Genel Başkan Kumlu, yasanın Anayasa’ya aykırı düzenlemeler içerdiğini belirterek, İşsizlik Sigortası Fonu’ndan genel bütçeye para aktarılmasının sigortacılık tekniği ve Kanunun genel amacı ile bağdaşmadığını savunmaktadır. Kumlu, bunun ücretlerinden fona prim kesilen işçilerin, haklarına saldırı niteliğinde olduğunu ve bunun kabul edilmez olduğunu belirtmektedir. (Türk-İş Dergisi, S.385, 2009: 7-8).

Ayrıca, Özel İstihdam Bürolarına ilişkin düzenlemenin yasa teklifinden çıkarılması talep edildi. Bu bürolara verilen istihdam ettiği işçileri kiralama yetkisinin istihdamı artırmayacağı, çalışma barışını bozacağı, işçilerin örgütlenmesine engel olacak bir düzenleme olduğu ifade edilmiştir (Türk-İş Dergisi, S.385, 2009: 10). Uzun uğraşlar sonucunda yasadan karşı olunan madde çıkarılarak yasa onaylanmıştır.

4.1.3.4. Türk-İş Dergisi’nde Yer Alan Konu Başlıkları

2000’li yıllarda yayımlanan dergilerde yer alan yazıların içeriklerine bakıldığında, geçen yıllardan farklı olarak “eleştiriler” konu başlığıyla yayımlanan

yazıların sayısının arttığı görülmektedir. Bunun dışında “araştırma, rapor, inceleme” yazılarında da büyük artış olmuştur. Bunun dışında “asgari ücret” ile ilgili yazılar da en çok yer alan konular arasında yer almıştır.

Tablo-3’te görüldüğü gibi, 2000’li yıllarda 74 “eleştiri”, 34 “araştırma” ve 33 “asgari ücret” konu başlığıyla yazı yayımlanmıştır.

Bu yıllarda dergilerde, önemli kişilerle söyleşilere yer verilmiştir. Ayrıca dergide “Dosya” isimli bir bölüm hazırlanmaya başlanmıştır. Bu bölümde belirlenen konular üzerine derinlemesine söyleşiler yer almıştır.

Diğer yıllardan farklı olarak 2000’li yıllarda, “gurbetçiler”, “engelliler”, “Anayasa”, “konut”, “ücret”, “verimlilik”, “gıda”, “nüfus”, “dış ilişkiler” ve “göç” ile ilgili yazılara hiç yer verilmemiştir.

Türk-İş Dergisi’nde göze çarpan diğer bir nokta da bu yıllarda dergide haber içerikli yazıların yanı sıra makalelere de yer verilmiş olmasıdır. Sendika uzmanlarınca yazılan makalelerin yanı sıra akademik unvanlı kişilerin yazıları da yayımlanmaya başlamıştır.

4.1.3.4.1. “Sendikal Eylemler” Konusu

2000’li yıllara gelindiğinde dergide, eylem, grev konularının azaldığı görülmektedir. Bu yıllarda yapılan eylemlerin ülkenin bağımsızlığı, ulusal egemenliğe dikkat çekmek amacıyla yapıldığı görülmüştür. Sendikaların mücadelesinde ülke sorunları, emperyalizm karşıtlığı ön plana çıkmaya başlamıştır.

Türk-İş, DSP-MHP-ANAP koalisyon hükümetinin uyguladığı ekonomi politikalarına, özellikle IMF'ye yaptığı taahhütlere karşı olduklarını 1 Aralık 2001'de "Türkiye'ye ve Haklarına Sahip Çık" sloganıyla genel uyarı eylemi düzenlemiştir. Türk-İş aynı gün, bu eylemle ilgili yayımladığı bildiride, "IMF'nin hükümetten kıdem tazminatı hakkının kısıtlanması, kamu kesiminde emeklilik hakkını kazanmış 50 ve daha yukarı yaştaki işçilerin re'sen emekliye sevk edilmesi, işçi ikramiyelerinin iptal edilmesi" gibi bir dizi isteklerde bulunmuştur. Başbakan, bu istekler için bir adım atmayınca, Emek Platformu toplanarak örgütlere "Eyleme hazır ol" çağrısı göndermiştir (Türk-İş Dergisi, S.347, 2001: 16).

Türk-İş, DİSK, Hak-İş ve KESK'in üyesi olduğu uluslararası sendikal üst örgüt olan ICFTU'nun, 9 Kasım 2001 tarihini küreselleşmenin tahribatına karşı emeğin küresel eylem günü ilan etmesiyle, Emek Platformunu oluşturan örgütler, 9 Kasım'da Ankara Sıhhiye Meydanı'nda bir miting düzenlemişlerdir. Yaklaşık 30 bin işçi ve memurun katıldığı "işsizliğe, yoksulluğa, yolsuzluğa ve savaşa karşı, küresel eşitlik, adalet ve barış için" yapılan miting ayrıca yerel eylemlerle de desteklenmiştir (Türk-İş Dergisi, S.347, 2001: 46).

Türk-İş, 2002 yılı Mart ayında İstanbul, Adana, Samsun ve İzmir'de "Artık Yeter Bu Ülke Bizim" bölge toplantıları düzenlemiştir. Toplantılarda, "emperyalizmin Türkiye'yi bölmeye çalıştığına, özelleştirmelerin durulması gerektiğine, yolsuzluk ve yoksullukla mücadele" dikkat çekilmiştir (Türk-İş Dergisi, S.350, 2002:14).

1 Mart 2003 tarihinde Ankara Sıhhiye Meydanı'nda DİSK, KESK, TMMOB ve TTB'nin çağrısı ve Emek Platformu'nun desteği ile Irak Savaşı'na yönelik "Halk Bu Savaşı Durduracak" mitingi düzenlenmiştir (Türk-İş Dergisi, S.360, 2003: 2).

Eylemler, ABD'nin Irak'a saldırısına ve Türkiye'nin bu hukuk dışı saldırıda rol almasına karşı gerçekleşti.

14 Mart 2003'te Türk-İş, DİSK ve Hak-İş, 81 ilde AKP il örgütlerini ziyaret ederek, iş güvencesi konusunda hükümetin izlediği politikayı protesto etti. İş güvencesinin zayıflatılmasına ve yeni İş Kanunu ile işçi haklarının geriye götürülmesine gösterilen tepkiler de çeşitli eylem biçimlerinde ortaya çıktı (Türk-İş Dergisi, S.354, 2003:18-20).

Daha sonra Türk-İş, 10 Mayıs 2003'te İzmir Gündoğdu meydanında "İşine, Ekmeğine, Haklarına, Vatana Sahip Çık!" mitingi düzenlemiştir. Miting öncesinde dağıtılan bildiride işçilerden; "Türkiye'nin bütünlüğü ve bağımsızlığının güçlendirilmesi, sosyal devletin korunması, IMF ve Dünya Bankası diktatörlüğüne son verilmesi, köy hizmetleri ve karayolları gibi bazı genel müdürlüklerin kapatılmaması, memurlara grevli toplu pazarlık hakkının verilmesi" talep etmeleri istenmiştir (Türk-İş Dergisi, S.355, 2003: 38). Türk-İş bu mitinglerde, işçilerin çıkarları ile halkın diğer kesimlerinin ve ülkenin çıkarlarının özdeşliğini temel alan bir çizgi izledi.

Hükümetin hazırladığı "Kamu Yönetimi Yasa Tasarısı" TBMM'de görüşülürken, 6 Mart 2004'te Ankara Sıhhiye Meydanı'nda Türk-İş'in, DİSK'in, KESK'in ve TTB'nin geniş katılımlı bir mitingi gerçekleştirilmiştir. Mitingde konuşma yapan KESK Genel Başkanı Sami Evren, "Tasarının bir aldatmacadan ibaret olduğunu, IMF ve Dünya Bankası reçetelerinin ülkemize dayatıldığını, bu tasarının ardından kamu personel rejiminde yapılacak değişikliklerle binlerce emekçinin işsiz kalacağını" ifade etmiştir (Türk-İş Dergisi, S.359, 2004: 4-5).

Türk-İş, küreselleşmenin getirdiği olumsuz etkilere karşı tavır sergilemek için DİSK, KESK ile birlikte 15 Şubat 2009'da İstanbul Kadıköy Meydanı'nda "Krizin Bedelini Ödemeyeceğiz, Emek ve Demokrasi Mitingi" düzenlemiştir. Yaşanan ekonomik kriz, işçilerin işsiz kalması, krizin faturasının emekçilere ödetilmesi protesto edildi. Genel Başkan Kumlu, miting meydanında işçilere şöyle seslendi (Türk-İş Dergisi, S.383, 2009: 10-12):

"2008 küresel krizi tüm dünyada ağır ekonomik ve toplumsal sorunlar yaratarak derinleşmektedir. Sermayeyi kurtarma programları için trilyonlarca dolar ayrılırken, emekçilere dönük kamu hizmetlerini daraltma önlemleri yaygınlaşmaktadır. Asgari ücretten bile düşük ücretler, mesailerin ödenmemesi, iş güvenliği standartlarının ihlal edilmesi, ücretli tatil izninin ihlali, yarım ücretli çalıştırma gibi uygulamalar kural haline dönüşmekte, sermaye, iktidarlar ve uluslararası mali kurumlar, bu saldırıları krizden çıkış yolu olarak savunmaktadır. Bu kriz öyle yoksullaştırarak, işsiz bırakarak aşılacak bir kriz değil. Ey Hükümet, sen de gör, sen de bil artık, al önlemini."

4.1.3.4.2. Diğer Konu Başlıkları

Türk-İş, bu yıllarda "asgari ücret" konusuna önem vermiştir. Asgari ücretin belirlenmesinin eleştirildiği Türk-İş Dergisi'nde, Genel Başkan Bayram Meral bir konuşmasında asgari ücretin belirlenmesinde IMF'nin isteklerine göre hareket edildiğini belirtmiştir. Meral, "Asgari ücretli IMF'ye teslim edildi. Tespit edilen ücret insanın insanca yaşaması için gereken koşulları sağlamaktan çok uzaktır" şeklinde açıklama yapmıştır (Türk-İş Dergisi, S.336, 2000: 36-37).

"Asgari Ücret" adlı yazısında Türk-İş Araştırma Müdür Yardımcısı Namık Tan, asgari ücretin, asgari ihtiyaçlara göre belirlenmesi gerektiğine dikkat çekerek, bugüne kadar belirlenen asgari ücretlerde bu ilkeye uyulmadığını, zorunlu ihtiyaçların karşılanmasını sağlayacak tespitler yapılmadığını belirtmiştir (Türk-İş Dergisi, S.336, 2000: 51).

Türk-İş, asgari ücretin “işçiye ve ailesine yeterli bir yaşam düzeyi sağlayacak bir ücret olması” üzerinde sıkça durmuştur. “Asgari Ücret ve Vergi Dışı Bırakılması” başlıklı yazısında, Türk-İş Genel Eğitim Sekreteri Salih Kılıç, asgari ücretten vergi alınması uygulamasının kaldırılmasını savunmuştur (Türk-İş, Dergisi, S.341, 2000: 19).

“Asgari Ücretin Anatomisi” başlıklı yazıda ise, 1983 yılından 2000 yılına kadar olan asgari ücret artışı, tablo ile ele alınmıştır. Bu tablo üzerinden ayrıca hangi bakan döneminde ne kadar artış olduğunun da tespiti yapılmıştır. Buna göre, “Asgari ücrette, 1983 yılından buyana en yüksek artış 1997 yılında yüzde 108 oran ile DSP’li Nami Çağan’ın Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı olduğu dönemde sağlanmıştır.” (Türk-İş Dergisi, S.341, 2000: 22).

2000’li yıllarda, 1980’li yıllarda başlayan “açlık ve yoksulluk sınırı” çalışmasına devam edilmektedir. Bu çalışmalarda hep aynı yorumlar yapılmakta, “asgari ücretle insan onuruna yakışır bir geçimin sürdürülemeyeceği” vurgulanmaktadır.

Dergide, en çok yer alan konu başlıklarından olan “eleştiri” ve “araştırma” yazıları küreselleşmenin yarattığı ekonomik krize ilişkin değerlendirmelerde bulunmaktadır. Çalışma hayatında yaşanan sorunlardan ücretlerin düşüklüğüne, işsizliğe, esnek çalışma şartlarına, sendikal hakların kısıtlanmasına yönelik uygulamalarını, hükümetin çalışmalarını eleştiren yazılara yer verilmiştir.

Türk-İş Dergisi’nde “sendikal eğitim” başlığıyla yayımlanan yazılar 2000’li yıllarda azalmıştır. Bu konudaki yazıların çoğunda 21. yüzyılda sendikalarda meydana gelen değişimler ele alınmıştır.

“21.yy Başında Türk Sendikal Hareket ve Endüstriyel İlişkilere Bakış” isimli yazısında Genel Eēitim Sekreteri Salih Kılıç, 21.yy’da çalışma hayatında bazı deēiřimler olduēunu belirtmiş ve bu deēiřimlere ayak uydurmak için sendikal eēitime ve örgütlenmeye önem verilmesi gerektiēine işaret etmiştir. Yaşanan deēiřimlerden daha çok Türk-İş’in yapması gerekenler anlatılmıştır (Türk-İş Dergisi, S.340, 2000: 17).

2000’li yıllarda “eve iş verme” uygulamasının başlaması Türk-İş tarafından eleştirilmiştir. “Eve İş Verme Nedir?” başlıklı yazısında Yıldırım Koç, eve-iş vermeyi kaçak iřiliēin yasalara uydurulmuş bir biçimi olarak tanımlamıştır. Koç, yazısında çeşitli ülkelerde eve-iş verme sisteminin hangi boyutlara ulařtıēını özetleyen bir çalışmaya yer vermiştir. Buna göre, Arjantin’de imalat sanayiinde çalışan işçilerin yüzde 8’i, Mısır’da çalışan kadınların yüzde 53’ ve erkeklerin yüzde 10’u işlerini evlerinden sürdürmektedir. Venezuela’da giyim endüstrisindeki işçilerin yüzde 45’i eve-iş verme sisteminde çalışmaktadır. ILO, 1980’li yıllardan itibaren tüm dünyada eve-iş verme uygulamalarında bir artış ve yaygınlaşma gzlendiēini belirtmiştir (Türk-İş Dergisi, S.343, 2001: 31-33).

“Sosyal güvenlik” konusu 2000’li yıllarda pek ele alınmamıştır. Sosyal güvenlik kurumlarının tek çatı altında toplanması konusu sendikaların bu yıllarda gündemini meşgul etmiştir. Sosyal güvenlik kurumlarının mevcut sorunlarını büyük ölçüde gidermeden, sigorta yardımlarında norm ve standart birliēi saēlanmadan tek çatı altında toplanmaları, birleştirilmeleri daha büyük sorunların ortaya çıkmasına ortam oluşturacaktır. Türk-İş, Emekli Sandıēı, Sosyal Sigortalar Kurumu, Baē-Kur ve sandıklar tarafından sunulan sigorta yardımlarının arasındaki büyük farklılıklar, Baē-Kur yelerinin kayıt altına alınmasının zorluēu, özellikle tarımda kendi hesabına

Çalışanların kayıt altına alınmasındaki ülük, Bağ-Kur üyelerinin düşük gelir düzeyine sahip olmasını, sosyal üvenlik kurumlarının tek çatı altında toplanmasının önündeki önemli engeller olarak belirtmiştir (Türk-İş Dergisi, S.353, 2003:32-33).

Neo-liberal politikaların uygulaması olan özelleştirme üzerinde 2000’li yıllarda daha sıklıkla durulmaya başlanmıştır. Özellikle Petrol Ofisi’nin özelleştirilmesine karşı gerçekleştirilen eylemlerde polis ile Türk-İş arasında ciddi gerginlikler yaşanmıştır. Türk-İş Yönetim Kurulu, POAş’ın stratejik önemi nedeniyle hem ulusal ekonomi hem de ulusal savunma açısından son derece önemli olduğuna dikkat çekerek, bu özelleştirilmenin durdurulması gerektiğini savunmuştur. Özelleştirme uygulamalarının ulus ötesi sermayenin ulus devleti zayıflatma çabalarının bir parçası olduğu belirtilerek, sosyal devlet anlayışının hayata geçirilmesinde büyük öneme sahip kurum ve kuruluşlara sahip çıkılacağı ifade edilmiştir (Türk-İş Dergisi, S.337, 2000: 33-35).

Dergide, özelleştirme konusunda Türkiye’de yaşanan deneyimlerin özelleştirme sürecinde sendikasıızlaştırmanın tek yönteminin işten çıkarmalarla sınırlı kalmadığını, emekliliğe sevk, taşeron işçi istihdamı, işçilerin ikili akite zorlama ve part-time işçi istihdamı gibi yöntemlerin de uygulandığını görüldüğü aktarılmıştır (Türk-İş Dergisi, S.370, 2005: 103-106).

Özelleştirmeye karşı tepki bu yıllarda diğer yıllara göre daha belirginlik kazanmıştır. Türk-İş sosyal devletin zarara uğratıldığı gerekçesiyle özelleştirmelere son verilmesi gerektiğini savunmuştur.

Türk-İş, 2000’li yıllarda küreselleşmenin çalışma hayatındaki önemini kavramaya başlamış ve diğer yıllara göre bu yıllarda daha çok küreselleşmeyle ilgili yazılara dergisinde yer vermiştir. Değişen dünya düzeniyle ilgili olarak Türk-İş,

küreselleşme konusuna daha sık yer vererek, işçilerinin bu konuda bilgilenmesini sağlamıştır. Küreselleşmeye ilişkin kaleme alınan yazılarda bilimsel bir dil kullanıldığı ve bu konuda daha çok akademisyenlerin yazılarının yayımlandığı görülmüştür.

“Küreselleşme ve Sendikalar” başlıklı yazıda, Türk-İş’in Genel Mali Sekreteri ve aynı zamanda Tes-İş Genel Başkanı Mustafa Kumlu, küreselleşme ile ulusal ekonomilerin büyük şirketlerce parçalandığını belirtmiştir. Kumlu, “Küreselleşmenin yol açtığı tahribatı biz tamir edeceğiz” ifadesini kullanmıştır (Türk-İş Dergisi, S.337, 2000: 12).

“Küreselleşen Dünyada Herkes İçin Sosyal Kalkınmanın Başarılması Toplantısının Ardından” başlıklı yazıda, Genel Eğitim Sekreteri Salih Kılıç, “Küreselleşen dünyada, yeni dünya düzeninde insanın, toplumların ve ülkelerin beklentilerine cevap verebilecek, sorunlarına çare olabilecek niteliklerde gelişmelerin çok zor, neredeyse imkansız olduğunu” belirtmiştir. Cenevre’deki toplantıda, gelişmiş ülkelerin temsilcilerini hem izleyici, hem gözleyici hem de yönlendirici rolünde gördüğünü ifade eden Kılıç, az gelişmiş ülkelerin temsilcilerinin ise ağlama duvarından öteye gitmeyen konuşmalarıyla, kendi sorunlarıyla baş başa ve çaresiz gördüğünü belirtmiştir (Türk-İş Dergisi, S.339, 2000: 28).

“Küreselleşmenin Gelişmekte Olan Ülkelerdeki Yoksulluğun Artması İş Göçünü Doğuruyor” başlıklı yazıda ise ICFTU dergisinde yer alan bir araştırmaya değinilerek, araştırmada, çağın işgücü göçünün dünyada temel nedeninin son yıllardaki ekonomik küreselleşme ve güney ülkelerinde yaşanan büyüme açığının genişlemesi olduğu belirtilmiştir (Türk-İş Dergisi, S.343, 2001: 52).

Türk-İş, küresel kriz ve Türkiye’ye etkileri üzerinde geçen yıllara göre daha fazla durmaya başlamıştır. Türk-İş Genel Başkanı Mustafa Kumlu şu görüşlere yer vermektedir (Türk-İş Dergisi, S.381, 2008: 2-3):

“ABD’de başlayan ve tüm dünyayı etkisi altına alan ekonomik krizin, sermayenin küreselleştiği günümüz koşullarında Türkiye’yi etkilememesi mümkün değildir. Yapılması gereken ülke olarak bu krizden en az etkilenmenin yollarının bulunabilmesidir. Herkes tarafından kabul edilmektedir ki, bu güne kadar ülkemizde yaşanan tüm ekonomik krizlerin faturası, tüm uyarılara ve karşı çıkışlara rağmen işçilere ödettirilmiştir. Bu krizlerle birlikte, işçileri daha da güvencesizleştiren düzenlemeler çalışma mevzuatımıza girmiş, istihdamı artırmak adına yapılan tüm düzenlemeler, işverenler lehine gerçekleştirilmiştir. Krizden çıkış yolu ya işçileri işten çıkarmakta bulunmuş, ya da işçi ücretlerini olumsuz düzeyde etkileyen uygulamalara başvurulmuştur.”

Türk-İş Başkanlar Kurulu toplantısında, ekonomik krizin çalışma hayatı ve işçiler üzerindeki etkisini ve gelişmeleri izlemek, değerlendirmek ve izlenecek politikaları belirlemek üzere Genel Merkez’de “Krizle Karşı Emek Masası”nın oluşturulduğu bildirilmiştir. Sendikaların örgütlü olduğu iş yerlerindeki gelişmelerin, bu masaya an an yansıtacağı ve değerlendirmelerin buna göre yapılacağı belirtilmiştir (Türk-İş Dergisi, S.381, 2008: 6).

4.1. SENDİKA UZMANLARIYLA YAPILAN GÖRÜŞMELER

Sendika uzmanlarıyla yapılan derinlemesine görüşmelerde küreselleşme ile sendikaların yaşadığı değişim, Türk-İş'in küreselleşme karşısında takındığı tutum ve Türk-İş'in yayın faaliyetleri hakkında sorular sorulmuştur.

Görüşmeler, Türkiye Maden İşçileri Sendikası Genel Merkezi Eğitim Müdürü Fikret Sazak, Türk-İş Genel Başkan Danışmanı Hasan Benli ve Kristal-İş Sendikası Eğitim Uzmanı Aziz Çelik ile gerçekleştirildi.

Yapılandırılmış mülakat yöntemiyle yapılan görüşmelerde uzmanlara önceden hazırlanan sorular yöneltilmiştir. Mülakat yapılan kişilerin verdikleri cevaplara göre de zaman zaman sorular dışına çıkmıştır. Görüşmeler kişilerin çalıştığı ortamda, ses kayıt cihazıyla kayıt altına alınmıştır.

Sorular Türk-İş bağlamında küreselleşme ve yayın politikası çerçevesinde derlendiği için görüşmeden elde edilen bulgular, Türk-İş'in küreselleşme sürecine bakışı ve yayın politikası olarak ele alınacak.

4.2.1. TÜRK-İŞ VE KÜRESELLEŞME

Türkiye Maden İşçileri Sendikası Genel Merkezi Eğitim Müdürü Fikret Sazak ile yapılan görüşmede, Sazak küreselleşmenin etkilerini anlayabilmek için neo-liberal politikaların anlaşılması gerektiği üzerinde durmuştur. Kapitalizmde sistemin belli aralıklarla krize girdiğini ifade eden Sazak'a göre, krizden çıkmak için yeni bir pazar, küresel ölçekte malları dolaştırarak sermayenin karlılığını artırma yoluna gidilmektedir.

Sazak, şunları ifade etmektedir:

“Küresel ölçekte malları ve sermayeyi dolaştırabilmek için ülkeleri buna hazır hale getirmek gerekir. Birçok ülke biz de yüksek gümrük duvarlarıyla korunuyordu. İç piyasaya dönük üretim yapıyorlardı, dışarıdan mal giremiyordu. Sermaye içeride karlı çalışıyordu. Ne yapılmalıydı? Bu ülkelere Dünya Bankası'nın yapısal uyum politikalarıyla IMF'nin reçeteleri ihraç edildi. Bu ülkeler buna neden razı oldular? Bu ülkeler ithal ikameci denilen politika uyguluyorlardı. Sermaye ciddi bir karlılıkla çalışılıyordu. Bu politikanın en büyük handikabı döviz gereksinim duymasıydı ama bu ülkelerin ihracatı yoktu.

Bir süre sonra döviz ihtiyaçları olağanüstü arttı. IMF'nin kapısını çaldılar. IMF de bu ülkelere dışa açık büyüme önerisinde bulundu. Bunun için de ucuz ihracat yapacaksınız ve döviz geliri elde edeceksiniz. Bu arada ithalatı da serbest bırakacaksınız ki, sizin sanayiniz girdilerini dışarıdan almak zorundadır.”

1980 sonrası neo-liberal politikaların uygulanmasıyla ücretlerin kamuda asgari ücretin gerisine düştüğünü ifade eden Sazak, bu dönemde sendikaların faaliyetlerinin sınırlandırıldığını ve sendikaların zayıflatıldığını belirtmektedir. Sazak’a göre, Türkiye sendikacılık hareketini bu düşüşten dipten gelen 1989 bahar eylemleri kurtarmıştır. Sazak, ‘Bu çıkış, sendikalarda bazı revizyonlara yol açmıştı. 1980 öncesinde sendikacılık hareketinde federal bir yapı vardı. Yetki ve mali güç yereldeydi. 1980, dikey sendikayı getirdi. Mali gücü, yetkiyi merkezdeki sendikaya verdi. Böylece yereldeki sendikalar zayıfladı. Bunun küreselleşmeyle bağlantısı bulunmaktadır’ dedi.

Sazak’a göre, küreselleşme uluslararası yeni bir işbölümünü ifade etmektedir. Dünya Bankası'nın yapısal uyum programları, IMF'nin önerdiği ekonomik programlar bu yeni iş bölümüne uygunluk sağlamaktadır. Yeni iş bölümü, gelişmiş merkez ülkelerdeki şişen sermayenin bu ülkelere finans hareketi olarak dolaşmasını sağlamaktadır. Hantal, yoğun, geleneksel sanayileri bu ülkelerden gelişmekte olan ülkelere kaydırmaktadır. Bu ülkeleri daha çok teknoloji üreten, ağır sanayi makineleri üreten, bilgi üreten, merkezler haline getirmek amaçlanmaktadır.

1980 sonrası depolitizasyonun ve sendikalara uygun görülen yapının da

etkisiyle sendikaların farklı bir terminoloji oluşturduğunu belirten Sazak, sendikaların sınıf örgütü olmaktan çok uzaklaştığını söylemiştir.

Türkiye’de sendikacılık hareketinin 1980’den sonra özel sektörde örgütlenemediğine dikkat çeken Sazak, bunun nedenini 1980’den sonra yapılandırılan sendikal yasalarda, ortamda, sendikal anlayıştan kaynaklı yapıda görmektedir. Sazak, 1995 yılından sonra gelen özelleştirme dalgasıyla sendikaların yeniden zayıfladığını, bu dönemde ücretlerin gerilediğini, sendikaların toplumsal gücünün ciddi bir zaafa uğradığını belirtmektedir.

Sazak’a göre, küreselleşmeyle birlikte tüm dünyada düzensiz istihdam biçimleri yaygınlaşmaktadır. Bunlar en yaygını alt-işveren yani taşeron uygulaması, part time, kısmi zamanlı çalışma, kayıt dışı çalışma, ödünç işçiliktir. Bu uygulamalar sendikacılık hareketine özelleştirme kadar ciddi darbe vurmaktadır.

Özellikle 2000’li yıllarda düzensiz istihdamın arttığını ifade eden Sazak’a göre bu, sermayenin yeni iş bölümüne koşut olarak gelişmektedir. Sermaye aidiyetliğini kaybetmekte, sermaye kar haddi için hiçbir ulusallığı gözetmemekte, ulusal kaygılar tamamen ortadan kalkmaktadır. Türkiye’de yeni bir örgütlenme stratejisi geliştirilemezse sendikacılık hareketi için çok ciddi bir son olacaktır. Türkiye’de sendikacılık hareketinin 1990’larda “ideolojik” olarak biraz yenik düştüğünü söyleyen Sazak, sendikacılık hareketinin küreselleşme ideolojisine teslim olduğunu, küreselleşmeye karşı bir argüman geliştiremediğini belirtmektedir. Sazak’a göre, bu sınıf politikası üretememekten, böyle bir geleneğe sahip olmamaktan kaynaklanmaktadır.

Kürselleşme sürecinde Türk-İş’in politikasını değerlendiren Sazak’a göre, Türk-İş hükümetlerle iyi geçinerek, tarafsızlığını koruyarak mücadele vermekte, bu

şekilde hak aramaktadır. 1990'lı yıllarda ortaya çıkan küreselleşme ve özelleştirme ideolojisine karşı Türk-İş'in savunmasız kaldığı görüşünü dile getiren Sazak, şunları belirtmektedir:

“Türk-İş'in buna karşı korunmak için bir refleksi, donanımı, geleneği de zaten yoktu. Onun için Türk-İş, küreselleşme ideolojisine yenik düştü. Küreselleşme ideolojisinin özellikle neo-liberal politikalarını algılama sorunu oldu. Sınıf hareketi açısından, sendikacılık açısından taşıdığı riskleri göremedi ya da görmek istemedi. Türk-İş açıkça küreselleşme ideolojisine yenildi. Tüm dünyada sendikacılık hareketinde kısmi olarak yenilgiden söz edilebilir. Ne yaparsak yapalım sendikalar sisteme eklenmiş kurumlardır ve bu nedenle sistemin krizi sendikaların krizi haline gelmektedir.”

Türk-İş'in politikasında küreselleşmeyle birlikte bir dönüşüm olmadığını belirten Sazak, Türk-İş'in mücadelesinin dönemsel olduğunu ifade etmektedir. Sazak, Türk-İş'in ekonomik mücadele yürüttüğünü, ücret sendikacılığı yaptığını, zaman zaman sosyal haklar konusunda da bile iktidarlara uzlaşma içinde olduğu görüşüne yer vermektedir.

Küreselleşmenin sendikacılık hareketinde “buldozer etkisi” yaptığını belirten Sazak'a göre, Türk-İş'in küreselleşmeye karşı ideolojik bir karşı duruşu olamamıştır. Türk-İş'in tarihi gelişimi hakkında bilgi veren Türk-İş Genel Başkan Danışmanı Hasan Benli ise, Türk-İş'in esas hamle yaptığı, büyüdüğü, genişlediği, geniş kitleleri üye kaydettiği yılların 1960'lı yıllar olduğunu belirtmektedir. Benli'ye göre bunun iki nedeni vardır. İlki, 1960 ihtilalinin getirdiği özgürlük ortamıyla birlikte 1963'te Sendikalar Kanunu ve Toplu Sözleşme, Grev ve Lokavt Kanunu'nun çıkmış olmasıdır. Çalışma hayatı yasal düzene kavuşmuş ve bu düzenle birlikte pek çok hak ve hürriyet ortamı oluşmuştur. İkincisi, 1960'larla birlikte köyden kente çok büyük bir göç yaşanmıştır. Bu göçün etkisiyle kentlerde bir işgücü ortaya çıkmıştır.

O dönemde sanayinin ve hizmetler sektörünün bu kadar gelişmemiş olması, bu kentlerde ortaya çıkan geniş işgücünü devletin emmesi sonucunu doğurmuştur. Devletin elindeki KİT’lerde, kamu kuruluşlarında aşırı derecede işçi istihdam edilmiş. Türk-İş’in önemi de bu noktada ortaya çıkmıştır. Çünkü devlet, o dönemde Soğuk Savaş’ın da etkisiyle kentlerde ortaya çıkan bu işçi kitlesini “zararlı” bir takım yerlere kaymaması için Türk-İş’i kullanmıştır. Bu işçiler Türk-İş’in bünyesinde durarak bir anlamda “kontrol” edilmişlerdir. Savaş döneminde yalnızca devletin eli değil, bir taraftan da uluslararası güçlerin eli de Türk-İş’in üstünde olmuştur. Benli’ye göre, Türk-İş Soğuk Savaş kurumudur. Soğuk Savaş’ta korunmuş, özellikle güçlendirilmiş, desteklenmiş bir kurum olmuştur.

1980 yılının Türkiye açısından bir kırılma dönemi olduğunu ifade eden Benli, 12 Eylül askeri darbesinin uygulamaya konulmak istenen neo-liberal politikalara uygun bir ortam oluşturmak için yapıldığını belirtmektedir.

1990’larda, Soğuk Savaşın bitimiyle birlikte ortaya yeni bir durumun ortaya çıktığını ve bunun birçok kesim tarafından küreselleşme süreci olarak nitelendirildiği görüşünü belirten Benli’ye göre, bu yeni durum Türk sendikacılığında da çok önemli bir değişimi zorunlu kılan bir süreci başlatmıştır.

Hasan Benli, şunları ifade etmektedir:

“Türk-İş bu noktada iki seçenek içinde kaldı. Ya yeni duruma uyum sağlayacak, değişecek, dönüşecekti, ya da direnecekti. Türk-İş direnmeyi seçti. Bu direnmenin dinamikleri de, 12 Eylül 1980’den itibaren gelen hakların budandığı, işçilerin ekonomik olarak gerilediği, ücretlerin aşındığı bir dönemin ardından işçi sınıfının bir eylemlilik sürecinin başlamasıdır. 1989 Bahar Eylemleri, arkasından 1991’de büyük madenci yürüyüşü ile taçlanan bir dönem başladı. Bu dönemin arkasından da Türk-İş’in yönetiminde bir değişim yaşandı. 1980’ler sürecinde Türk-İş’i yöneten 'eski kadro' tasfiye oldu, mücadeleye öncülük eden 1989’da Bahar Eylemleri’nin öncüsü Yol-İş’in Genel Başkanı, Türk-İş’in Genel Başkanı oldu. Zonguldak yürüyüşünü örgütleyen Genel Maden İş’in Genel Başkanı Türk-İş’in Genel Sekreteri oldu. 1980’lerden sonra ilk mücadele sürecini başlatan ve onu sürdüren kadro Türk-İş’te iş başına geldi. Bu sefer Türk-İş merkezli bir

mücadele başladı. Bahar eylemleri, Zonguldak yürüyüşü yapılırken Türk-İş'in o dönem ki yönetimi pasif bir tutum sergiliyordu. Türk-İş'in aslında bu mücadelecî çizgisi o dönemde işçi hareketinin mücadele bayrağını yükseltti. İşçi hareketi 12 Eylül'ün yarattığı o atılıktan kurtuldu, silkindi ve mücadele etti. Son tahlilde yeni koşullara uyum sağlamayan, bu dönüşümünü gerçekleştiremeyen ve eski anlayışları muhafaza eden Türk-İş bu mücadeleden yenik çıktı. Çünkü iki şey oldu. Bir, artık soğuk savaş bitmişti ve Türk-İş gibi kurumlara siyasi anlamda ihtiyaç kalmamıştı. İki, yeni ekonomik program kamuyu küçülten, hatta kamuyu ortadan kaldıran, işçilerin yoğun olarak örgütlendiği kamu kuruluşlarını KİT'leri tasfiye eden, bunları özelleştiren bir süreç başladı.”

Türk-İş'in özelleştirme sürecinde yenildiği görüşünü belirten Benli, kamuda örgütlü bir işçi konfederasyonu olarak. Türk-İş'in o büyük kitlelerini muhafaza ettiği kuruluşların yok olduğunu ifade etmektedir.

Günümüzde başta Türk-İş olmak üzere bütün sendikaların örgütlenme sorunu yaşadığını dile getiren Benli, bir taraftan eriyen ve yerine yeni bir şeyler koyamayan Türk-İş'in, hükümetler, sermaye kesimi karşısında çok ciddi güç kaybettiğini savunmaktadır. Küreselleşme sürecinde yaşananlarla bugün Türk-İş'e yönelik “Kalmalı mı, dağılmalı mı, gerek var mı?” konusunun tartışıldığını belirten Benli, “Türk-İş bana göre artık idari örgütleniş biçimiyle, anlayışlarıyla arkaik bir kurum. Türk-İş bugünün koşullarına uygun bir sendika değil” görüşünü ifade etmektedir.

Kristal-İş Sendikası Eğitim Uzmanı Aziz Çelik, küreselleşmenin çok boyutlu bir süreç olduğunu belirterek, sosyal standartların küreselleşmemesi nedeniyle sermayenin işçi haklarının daha düşük olduğu coğrafyalara göç ettiği görüşünü ifade etmektedir. Çelik, şunları aktarmaktadır:

“Bu durum dibe doğru yarışı tetiklemekte ve daha çok sermaye çekmek için sendikal haklar aşındırılmaktadır. 1980'lerden bu yana yaşanan süreç, İkinci Dünya Savaşı sonrası elde edilen sendikal kazanımların ortadan kaldırılması sürecidir. Sendikal haklar kısıtlanmış, sendikalaşma oranları düşmüş ve sendikalara yönelik baskıcı uygulamalar artmıştır. Sendikaların toplumsal-siyasal etkisi zayıflamıştır. Küreselleşme sosyal adaletten yoksun bir süreçtir. Esas olarak sermayenin küreselleşmesi olarak yaşanmaktadır.”

Sendikaların küreselleşme sürecine eklenmesi yerine, küreselleşme çağında ortaya çıkan sorunlarla baş edecek politikalar geliştirmelerin daha önemli olduğuna dikkat çeken Çelik'e göre, geçmişte ulus-devlet sınırları içinde çalışan sendikalar şimdi küresel bir ekonomi ve sermaye ile yüz yüze, geçmişte ağırlıkla kamuda örgütlü olan sendikalar şimdi özelleştirmeler sonrasında tümüyle özel sektörle yüz yüze ve geçmişte sanayi işçisini ve büyük ölçekli işletmeleri örgütleyen sendikalar şimdi hizmet sektörü ve parçalanmış, taşeronlaşmış şirketlerle yüz yüzedir.

Sorunun bunlara uygun yanıtlar üretebilmekte olduğunu ifade eden Çelik, şu görüşe yer vermektedir:

“Türk-İş, kamu işletmeleri esaslı bir sendikal merkez olageldi. 1980 sonrası yaşanan yoğun özelleştirmeler sonucunda ciddi bir üye kaybına uğradı. Ancak küreselleşmenin yarattığı sorunlara karşı yeni yanıtlar üretmedi. Bu durum sadece Türk-İş'e özgü değil. Ama Türk-İş sadece üyelerinin çıkarlarını savunan bir örgüt olarak kaldı. Yeni işçileri örgütleyecek bir örgütlenme stratejisi olmadı. Neo-liberal politikalar karşısında etkin bir mücadele hattı öremedi.”

4.2.2. TÜRK-İŞ VE YAYIN POLİTİKASI

Sendika yayınlarının dikey iletişim aracı olduğunu belirten Sazak, “Sendikalar 12 Eylül'den itibaren dikey yapılanmışlardır. Merkezi örgütlenmişseniz, örgütte dikey iletişim vardır. Yayın organları da bu yapılanmayla bağlantılıdır. Merkezin görüşlerini yerele yaymışlardır” görüşünü dile getirmektedir.

Sazak'a göre, örgüt içi demokrasinin işlemesi ve örgütün sağlıklı kararlar alabilmesi için yatay iletişim kurulması önemlidir. Sendikal yayınlar dışa dönük kamuoyu oluşturma aracı olabilirlerdi, ancak olamamışlardır. Çünkü bu yayın organlarının çok da büyük derdi olmamıştır. Dergilerin kamuoyu oluşturmaya dönük içerikleri de olmamıştır. Sazak, şu görüşe yer vermektedir:

“Sendikanın yapılanması ve sendikal kaygılar, dergilerin kamuoyu yaratma yönünde içeriğini olumsuz etkilemiştir. Bir diğer etki de bu dergilerin piyasada dolaşmamasıdır. Dergiler ücretsiz dağıtılmaktadır. Sınırlı sayıda basılmaktadır. Sadece sendikanın kendi üyelerine ve belli aboneliklere ulaşabilmektedir. Örgütlü olmayan bir işçiye ulaşma şansı yoktur.”

Sendika yayınlarının küreselleşme sürecinde sendikal hareket açısından etkili olabileceği görüşünü dile getiren Sazak, kitle iletişim çağında bu araçların denetlenmesinin ve içeriklendirilmesinin oldukça önemli olduğunu vurgulamaktadır.

Sazak, şunu ifade etmektedir:

“Sorun şurada, dergiler bu yapılarla çıkarıldığı zaman istenilen amaca ulaşamayacaktır. İstenilen içeriğe de ulaşamayacaktır. Bir anlayış ve yapı değişikliği gerekmektedir Sendikaların daha demokratikleşmesi gerekiyor, bunu üyelerinin de hissetmesi gerekiyor. Sınıf örgütleri olduklarını görmeleri gerekiyor. Bunlar olmadan oluşturulacak yayınlar, istenilen amaca küreselleşme de dahil olmak üzere bir alternatif oluşturamaz.”

Sazak’a göre, Türk-İş küresel ideolojik saldırıya karşı yayınlarını çok da etkili kullanamamıştır.

Günümüzde sendikaların internet kullanımı üzerinde yoğunlaştığına dikkat çeken Sazak, hemen hemen her sendikanın bir internet sitesi bulunduğunu belirtmektedir. İşçi sınıfında internet kullanımının çok yaygın olmadığı görüşünde olduğunu belirten Sazak, bunda işçilerin eğitim düzeyinin etkili olduğunu ifade etmektedir.

Aynı zamanda Türk-İş’in aylık dergisinin genel yayın yönetmeni olan Benli, Türk-İş’in yayınları anlamında da klasik sendikacılığı sürdürdüğünü ve anlayışını değiştirmediğini ifade etmektedir.

Türk-İş’in biri süreli biri süresiz yayın olmak üzere iki tür yayını olduğunu ifade eden Benli, Türk-İş’in 1960’lardan bugüne Türk-İş Dergisi çıkardığını anlattı. Türk-İş Dergisi’nin kitlelere mesaj veren, kitleleri örgütleyen, bir düşünce etrafında birleştiren bir yayın organı olmaktan çok, bir iç bülten niteliğinde olduğunu

belirtmektedir. Aylık çıkan dergide o aya ilişkin neler yapıldıysa o konulara yer verilmekte olduğunu aktaran Benli, derginin tamamen resimli faaliyet raporu niteliğinde olduğu görüşünü dile getirmektedir.

Benli'ye göre, bu dergiler düşünsel, kitlelere yön verici, onlarla önemli meselelerin tartışıldığı, çeşitli görüşlerin tartışılarak zemin bulduğu yayınlar olamamıştır.

Dergi içeriğinde yakın zamanda bazı değişimler olduğunu belirten Benli, dergide çeşitli konuların tartışıldığı dosya bölümü yaptıklarını, akademisyenlerden görüş aldıklarını ifade etmektedir. Benli, yazılarda siyasi partilerden görüş aldıklarını, güzel makalelere yer verdiklerini belirterek, sonuç itibarıyla bunun bir dergi olduğunu ve belli kesimlere ulaştığını dile getirmektedir.

Türk-İş yayınlarının üyelerine ulaşamadığını belirten Benli, “Çünkü üye sayısından dolayı o mümkün değil. Dergiler, profesyonel sendikacılara, protokole, akademisyenlere gider. Zaten konfederal düzeyde baktığında o yayının doğrudan işçiye ulaşması söz konusu değil. Dergiler, şubelere gider. Sendikaların yayınları ise yine üyelerine ulaşmaz. Sendikaların yayınları da bir iç bülten niteliğindedir” bilgisini aktarmaktadır.

Dergilerin uzun süren çalışmalar sonucunda hazırlandığını, bu nedenle de dergi çıkana kadar hazırlanan yazıların eskidiği görüşünü dile getiren Benli'ye göre, dergilerin içeriğindeki yayın politikasını da sendikaların değiştirmesi, dönüştürmesi gereken bir süreçtir. Daha interaktif, insanların anında izleyebilecekleri, katılabilecekleri görüşlerini aktarabilecekleri çalışmalar olmalıdır.

Sendikaların internet yayıncılığı üzerine gitmeleri gerektiğini belirten Benli, sendikaların oluşturacağı internet sitesi üzerinden üyelerin görüşlerini

yazabileceklerini, sorularına cevap bulabileceklerini, sorunlarını aktarabileceklerini ifade etmektedir. Benli, “İnsanların günlük sorunlarına çözüm öneren, onlara hukuksal meselelerde yardımcı olan, üretilen politikaları onlara hızlı ve daha kolay aktarabilen bir yayın politikası izlenmesi gerekmektedir. Bunu sağlamadan dergi çıkarılarak bir yere varılamaz” görüşüne yer vermektedir. Benli, internet kullanımında bazı handikapların yaşanabileceğini, çünkü bazı üyelerin hala internet kullanmayı bilmediğini belirtmektedir.

Şubat 2006’da Türk-İş şubelerine uyguladıkları eğilim anketi hakkında bilgi aktaran Benli, ankette şubelerin büyük bir kısmının Türk-İş Dergisi’nin her konuda yeterli bilgi vermediğini belirttiğini ifade etmektedir. Benli, araştırmaya göre derginin en çok sendikal haberler bölümünün okunduğunun tespit edildiğini aktardı.

Kristal-İş Sendikası Eğitim Uzmanı Çelik ise, sendikaların yayın faaliyetlerinin üyeleriyle ve kamuoyu ile iletişimi sağlayan, sendikaların politikalarını anlatan araçlar olduğunu ifade etmektedir. Yayın aracılığıyla sendikaların kamuoyu oluşturabileceklerini, siyasal ve sosyal alanda etkinlik kurulabileceğini anlatan Çelik, geniş anlamda yayınların, sendikal faaliyetin çok ciddi bir boyutu olduğunu, sendikaların hegemonik bir güç haline gelmelerinde yayınların çok önemli bir araç olduğunu belirtmektedir. Çelik’e göre, çok güçlü bir örgüt eğer kendini anlatacak doğru araçlara sahip değilse, o gücünü heba etmektedir.

Türk-İş’in yayın faaliyetlerini, küreselleşmenin yarattığı sorunların büyüklüğüne uygun olarak geliştirdiğini söylemenin güç olduğunu ifade eden Çelik, Türk-İş Dergisi’nin düzenli olarak yayınlanmasına karşın, bilimsel ve etkin bir yayın faaliyetinin yapılamadığını söylemektedir. Çelik’e göre, Türk-İş emeğin sorunlarına ilişkin bilimsel bir dergi yayınlamamıştır. Türk-İş Dergisi ile bir yandan örgüt

haberlerinin, bir yandan da sendikal sorunların yayımlanarak ikili işlev görülmektedir. Oysa örgüt bülteni ile çalışma yaşamı sorunlarının aynı yayın mecrasında ele alınması zordur.

İnternet yayıncılığı konusuna değinen Çelik, Türk-İş'in internet yayıncılığını etkin kullanamadığı görüşündedir. Bunda sendikal hantallık, örgüt içi kaygılar, kişisel kaygılar, örgütsel kapasite yetersizliğinin etkisi vardır. Çelik'e göre, Türk-İş'in sendika üyeleri ile iletişimini sağlayan bir yayını yoktur. Türk-İş diğer faaliyet alanlarında olduğu gibi yayın alanında da hantal kalmaktadır.

SONUÇ

Dünyada meydana gelen değişimin ekonomik küreselleşme, ulus devletin etki alanını daraltma, uluslararası ilişkileri ve standartları sermaye lehine artırma yönünde gelişmesi, başta sendikalar olmak üzere piyasaya müdahale eden kural ve kurumların gücünün kırılmasına neden olmakta ve bu yüzyılda sendikaların varlıklarını tartışılır kılmaktadır. Küreselleşme olarak da adlandırılan dönemin, emek süreçleri üzerindeki etkisinin bir sonucu olarak, sendikalarda yarattığı yapısal bir değişimden bahsetmek mümkündür. Küreselleşmenin sendikacılık hareketini olumsuz etkilediği yadsınamaz bir gerçektir.

1970’lerden itibaren dünyada çok ciddi dönüşümler yaşanmıştır. Kapitalizm, yaşadığı krizi çeşitli yöntemlerle aşmaya çalışırken, dünya hızla neo-liberal politikaların etkisine girmiştir. Yeni dünya düzeninde sürecin yeniden yapılandırılmasının aracı, neo-liberal politikalar olmuştur. Sürecin yapılandırılmasının baş aktörleri gelişmiş ülkeler olurken, üçüncü dünya ülkeleri de bu değişime ayak uydurmaya zorlanmıştır. Bu gelişmelerin yaşanmasında hiç kuşkusuz, Doğu Bloğu’nun dağılması ve dünyanın hızla sömürgeleştirilmeye çalışılmasının da etkisi çok büyük olmuştur.

Sovyetler Birliği’nin dağılmasıyla birlikte iki kutuplu olarak nitelendirilen dünya, hızla tek kutuplu bir yapıya bürünmüş, kapitalizm tüm dünyanın egemen ekonomik sistemi haline gelmiştir. Doğu Bloğu ülkelerinin kapitalistleşme süreci başlamış, yapısal uyum programları, neo-liberalizmin gelişmekte olan ülkelerde yaşama geçirilmesini kolaylaştırmıştır.

Neo-liberal politikalara uyum sağlamakta güçlük çeken ülkelerde dışarıdan müdahalelerle darbe ortamı yaratılmış, ülke içindeki neo-liberallerin de katkısıyla, bu

Ülkelerin direnci kırılmaya çalışılmıştır. Türkiye’de yeniden yapılandırma politikalarının ekonomik altyapısı 24 Ocak kararlarıyla, siyasi altyapısı ise 12 Eylül darbesiyle oluşturulmuştur.

Küreselleşme; zelleştirme, işten çıkarma, sendikasızaştırma, taşeronlaştırma, sosyal devleti küçültme, ücretleri düşürme, emeği koruyan araçları tasfiye etme, sosyal hakları kısıtlama gibi yöntemlerle hem gelişmekte olan ülkelerin yoksullaştırılmasına hem de uluslararası sermayenin sınır tanımayan egemenliği sayesinde yoksul ülkelerden zengin ülkelere kaynak aktarılmasına neden olmaktadır.

Dünyada yaşanan bu değişimlerin sendikacılığa yansımaları da ağır olmuştur. Genel olarak ekonomik koşullar ve izlenen ekonomi politikaları, teknolojik değişimlere bağlı yeni üretim ve çalışma biçimleri, uluslararası rekabetin yoğunlaşması, devletin ve işverenlerin sendikalara ve endüstri ilişkilerine yaklaşım tarzı, sendikacılığı etkileyen başlıca faktörler arasında yer almaktadır.

Özellikle 1980 sonrasında Türkiye’de ortaya çıkan ekonomik, teknolojik, sosyal, siyasal ve hukuki değişliklerin sendikaları etkilediği bir gerçektir.

Neo-liberal politikaların tüm dünyada uygulanmaya çalışılmasıyla, endüstri ilişkileri değişime uğramıştır. İşgücü piyasaları esnekleştirilmekte ve kuralsızlaştırılmakta, sosyal politikalar geri plana itilmekte, işsizlik artmakta, işçiler güvencesiz çalışmayla karşı karşıya kalmakta ve sendikalar bu süreçte ciddi bir kriz olgusu ile mücadele etmek zorunda kalmaktadır. Sendikalar bugün hem Türkiye’de hem dünyada ciddi bir yol ayrımının eşiğindedir. Tartışmalar kapitalizmin geldiği noktada, artık sendikalara büyük oranda ihtiyaç duyulmadığı yönünde yoğunlaşmaktadır. Sendikaların geleceğinin nasıl şekilleneceği sadece sendikaların dışında yaşanan süreçlerin evrileceği ynle değil, aynı zamanda sendikaların bu

süreçlere karşı üretecekleri yanıtlarla da ilgilidir. Sendikaların bu sürece üreteceği yanıtlar, sendikal faaliyetlerle kendini gösterecektir.

İşçilerin kendi sorunlarını çözmek için kurdukları sendikalar, ekonomik, sosyal ve siyasal güçlerini kullanarak çalışanların sorunlarına çözüm aramıştır. Ancak 20. yüzyılın son çeyreğinden itibaren ortaya çıkan gelişmeler sendikaların yeni şartlara adapte olmasında zorunluluklar ortaya çıkarmış, sendikal faaliyetlerin ve hizmetlerin değişimini gündeme getirmiştir.

Sendikal faaliyetler arasında yer alan ve çalışmamızın ana konusunu oluşturan yayın faaliyeti, sendikaların kamuoyu yaratmada, tabandaki işçileri yönlendirmede kullanabilecekleri önemli ve güçlü bir faaliyettir.

Çalışmamızda 1980 yılı sonrası Türkiye’de yaşanan sosyal, ekonomik değişim kapsamında küreselleşmeye bağlı olarak Türk-İş’in yayın politikasının nasıl şekillendiği, Türk-İş Dergisi’nin içeriğinde değişiklik olup olmadığı yer alan konu başlıkları incelenerek ortaya konmaya çalışılmıştır. Bu şekilde 1980 yılından 2009 yılına kadar yayımlanan Türk-İş Dergisi’nin, konfederasyon tarafından ne denli etkili kullanıldığı da irdelenmiştir.

1980 sonrasında neo-liberal politikaların ucuz emek eksenine oturmaya başlamasına, 12 Eylül 1980 darbesiyle sendikal hakların askıya alınmasına ve küreselleşmenin etkilerine ivme kazandıracak 24 Ocak kararlarına rağmen, Türk-İş hükümeti desteklemiş ve bu kararları, düzenlemelerin arkasında olduğunu dergide yer alan yazılarla da göstermiştir.

1980’li yılların başında hükümetle iyi ilişkiler kuran Türk-İş, 1986 yılına gelindiğinde ise, iktidardaki partinin işçi sınıfına yönelik kötü uygulamaları, işçi ücretlerindeki düşüş, işsizliğin artması karşısında hükümetle ilişkileri bozulmaya

başlamıştır. Türk-İş ılımlı tavrını değiştirmiş ve eylemlerini artırmıştır. Küreselleşmenin bu olumsuz etkileri o dönemde hükümet politikası olarak görülmüş ve yapılan eylemlerle hükümet protesto edilmiştir.

Türk-İş Dergisi incelenerek yapılan analizlerde de görüldüğü üzere, Türk-İş bu dönemde, küreselleşmenin etkisiyle yaşanan olumsuzlukların üzerine gitmek, bu konulara dergisinde daha fazla yer vermek yerine, genel başkanların diğer kuruluşlara yaptığı ya da kuruluşların veya kişilerin konfederasyona gerçekleştirdiği ziyaretlere ilişkin haberlere genişçe yer vermiştir. Bu anlayış da Türk-İş Dergisi'ni sendikanın resimli faaliyet raporu olmaktan öteye götürememiştir.

Küreselleşmenin olumsuz etkilerinin, yapılan yasal düzenlemelerle ve iktidarın uygulamalarıyla hissedilmeye başlamasına karşın, Türk-İş 1980'li yıllarda dergisinde küreselleşme ve özelleştirme ile ilgili yazılara hiç yer vermemiştir. Türk-İş'in küreselleşmenin etkilerine maruz kalırken, bu etkilerin yarattığı olumsuz tabloyu değiştirmek için bir söylem geliştiremediği görülmüştür.

1980'li yıllardaki uygulamalarla, sendikaları da ilgilendiren gelir dağılımındaki dengesizlik, kayıtdışı ekonominin boyutlarında büyük artış, işsizliğin artarak devam etmesi, KİT'lerdeki sorunlar ve özelleştirme, 1990'lı yıllara aktarılan sorunların başında gelmiştir. 1990'lı yıllardan itibaren sendikal hareket bir krize girmiş, sendikalarda üye kayıpları, toplu pazarlık gücünde azalma, örgütlenmede güçlükler yaşanmıştır.

1990'lı yıllarda küreselleşmenin etkisi, sendikal hayatta daha fazla hissedilmeye başlamıştır. Yeni liberal politikaların emek piyasalarının deregülasyonu doğrultusundaki uygulamaları, özelleştirme, taşeronlaştırma, sendikasızlaştırma,

toplu işten çıkarılma uygulamaları yoğunlaşmıştır. Türk-İş, bu uygulamalara karşı alternatif bir politika ve bu politikalara uygun sendikal stratejiler geliştirememiştir.

Türk-İş'in gerçekleştirdiği eylemler 1990'lı yıllarda da devam etmiş, yeni liberal politikaların uygulayıcısı hükümete karşı işçi sınıfı ve sendikal hareketin tepkilerinin ivmesi giderek artmıştır. Eylemler, daha çok sendikacılık hareketine darbe vuran özelleştirme uygulamalarını ve işten çıkarmaları protestoya yönelik gerçekleşmiştir.

Türk-İş Dergisi'nde "eylemler, grevler ve mitingler" ile "ziyaretler" konuları, yine bu dönem de en fazla yer verilen konular olmuştur.

1990'lı yıllarda öne çıkan bir başka konu ise "sosyal güvenlik ve SSK" ile ilgili konuları olmuştur. Bu yıllarda kaçak işçi çalıştırılmasının artması, kayıt dışı istihdamın yaygınlaşması, sosyal güvenlik sisteminde aşınmalara neden olmuştur. Bunun farkına varan Türk-İş bu konu üzerinde yoğunlaşmış ve dergisinde sosyal güvenlik ile SSK konularına 1980'li yıllara göre daha fazla yer vermeye başlamıştır. Bunun yanında küreselleşmenin çalışma hayatını içine sürüklediği olumsuzluk, Türkiye sendikal hareketinde iyiden iyiye hissedilmeye başlamışken, Türk-İş'in dergilerinde yer alan yazılarından anlaşılacağı üzere yaşanan olumsuzluklara dikkatini yavaş da olsa çevirdiği gözlenmiştir.

"Küreselleşme" ve "özelleştirme" ile ilgili yazılar ilk defa 1990'lı yıllardaki dergilerde yayımlanmıştır. Küreselleşme kavramı bu dönemde de üzerinde yeterince durulan bir konu olmazken, yine de geçmiş yıllara göre özelleştirmenin yarattığı olumsuzlukların farkına varıldığı ve az da olsa eleştirildiği görülmüştür. Fakat bu değişimin yeterli olmadığı, Türk-İş'in 1990'lı yıllarda yaşanan krizlere rağmen

küreselleşme ideolojisine teslim olmaya başladığı, küreselleşmeye karşı argüman geliştiremediği ortaya çıkmıştır.

1990’lı yıllardan itibaren gittikçe pek çok açıdan zayıflayan sendikalar, 2000’li yıllarda daha fazla sorunla baş etmek zorunda kalmıştır. Özellikle toplu pazarlıklarda krizden olumsuz etkilenen işverenlerin baskısıyla sendikalar daha tavizkar olmuş, ücret pazarlığının yerini iş güvencesi pazarlıkları almıştır. 2000’li yılların başında yaşanan ekonomik kriz ile işçi ücretleri daha da düşmüş, işsizlik oldukça artmıştır.

2000’li yıllarda bu gelişmeler yaşanırken, Türk-İş Dergisi’nde diğer yıllardan farklı olarak “ziyaretler” konusu yerine daha çok “eleştiri” başlıklı yazılara yer verilmiştir. Dergilerde görüş, değerlendirme içeren konular daha sıklıkla yayımlanmaya başlamıştır. Eleştiri yazılarının içeriğini genelde mevzuata ilişkin yapılan düzenlemeler, IMF’nin uyguladığı politikalar, Türkiye’nin güncel sorunları oluşturmaktadır. Bu da Türk-İş’in yayın politikasını biraz da olsa değiştirerek, yüzünü Türkiye’nin, dünyanın sorunlarına çevirdiğini, yaşanan durumlara karşı tepki geliştirmeye başladığını göstermektedir.

Güncelliği giderek artan işsizlik konusuna dergide çok az yer verilirken, asgari ücret konusu 1980’li ve 1990’lı yıllara göre oldukça ön plana çıkmıştır. Asgari ücretin belirlenmesinde IMF’nin isteklerine göre hareket edildiği savunularak, asgari ücretin artırılması üzerinde sıklıkla durulmuştur. Öyle ki dergide yayımlanan araştırma konularının, pek çoğunu ücretlere ilişkin yapılan çalışmalar oluşturmıştır.

2000’li yıllarda eylemlerde, grevlerde ciddi bir gerileme yaşanmıştır. Küreselleşmenin sendikaları güçsüzleştirilmesiyle, işçilerin greve gitme eğilimi azalmıştır. Bu da Türk-İş’in Dergisi’ne yansımış, geçmiş yıllardan farklı olarak

eylemlerle ilgili yazılar daha az yer bulmuştur. Bu dönemdeki eylemlerin sendikal haklar yerine daha çok ülkenin bağımsızlığına, ulusal egemenliğine dikkat çekmek amacıyla yapıldığı görülmüştür.

Çıkardığı dergilerle tabanındaki işçileri aynı zamanda eğitmeyi de amaçlayan Türk-İş, dergisinde sendikal eğitim konusuna 1980 ve özellikle 1990’lı yıllarda önemle eğilmiştir. Ciddi anlamda üye kayıplarının yaşandığı, bir yandan mevcut üyelerin sendikalarda tutulmaya çalışıldığı, diğer taraftan yeni üyelerin örgütlenilmesinin çabalandığı 2000’li yıllarda, Türk-İş sendikal bilincin ve sınıf bilincinin geliştirilmesine yardımcı olacak “sendikal eğitim” konusuna dergide yeterince yer vermemiştir.

Küreselleşme süreciyle Türkiye’de yaşanan sosyal, ekonomik değişimlerden Türk-İş’in olumsuz etkilendiği ortadadır. Özellikle 1990’lı yıllarda gösterilen mücadeleye, yapılan eylemlere, grevlere artık rastlanılmamaktadır. Sendikal kriz kendini iyiden iyiye göstermiş, ancak buna karşı Türk-İş’in yayın faaliyetleriyle bile olsa ciddi bir karşı duruşu olamamıştır.

Küreselleşmeyle birlikte yaşanan değişim, sendikal mücadeleyi etkilemiş, bu da Türk-İş’in yayınlarının içeriğinde kendini göstermiştir. Ancak, Türk-İş yeni liberal politikaların uygulanmasıyla sendikaların içine düştüğü krizi ancak 2000’li yıllara gelindiğinde az da olsa anlamaya başlamış ve yayın politikasını az da olsa değiştirmeye başlamıştır.

Türk-İş, 1980’den 2000’li yıllara kadar dergisinde küreselleşmenin getirdiği olumsuzluklar üzerinde yeterince durmazken, yaptığı eylemlerle hükümetlerin politikalarını eleştirerek, bir bakıma küreselleşmeyle mücadele etmiştir. Ancak 2000’li yıllara gelindiğinde bunun tam tersi bir süreç yaşanmış, Türk-İş eskisi gibi

alanlara inmezken, dergisinde ve söylemlerinde küreselleşme politikalarına diğer yıllara göre daha fazla eleştirel yaklaşmıştır.

Türk-İş'in küreselleşmenin öneminin farkına varmaya başlaması, küreselleşmenin Türk-İş'i iyiden iyiye etkisizleştirmeye başlamasıyla olmuştur. Türk-İş, küreselleşmenin sendikaları içine soktuğu temsil ve örgütlenme krizinden çıkarabilmek için yayın faaliyetini etkili kullanması gerektiğinin uzun süre farkına varamamıştır.

Türk-İş Dergisi'nin tabanındaki işçilere ve örgütlü olmayan diğer işçilere ulaşamaması gibi bir sorunu da bulunmaktadır. Dergiler sadece şubelere, akademisyenlere ve bazı kurumlara gönderilmektedir. Dergide yayımlanan yazılarda akademik bir dil kullanılmasının hedef kitle olan işçilerin ilgisini çekmeyeceği düşünülmektedir. Ayrıca, 1980 yılından itibaren, dergide güncel problemler ve bunların çözüm yollarına ilişkin yazılar yerine, konfederasyonun yönetiminde bulunan kişilerin fotoğraflarına ve demeçlerine gereğinden fazla yer verilmesi, küreselleşmeyle mücadele edebilecek güçte bir yayın politikasının izlenmediğini göstermektedir. Bu anlamda yayınların içeriğinin üyelerin anlayabileceği şekilde düzenlenmesi önem taşımaktadır.

Sendika uzmanlarıyla yapılan görüşmelerden de anlaşılacağı üzere, Türk-İş Dergisi'nin kitlelere mesaj vermek, kitleleri örgütlemek amacından uzaklaştığı, bu görevi yerine getiremediği kanaati ağırlık taşımaktadır. Uzmanlar, dergilerin düşünsel konuların ele alındığı, sorunların kapsamlı bir şekilde işçilere aktarılabilirdiği içerikli olması görüşündedir.

Türk-İş Dergisi sadece kendi iç kamuoyuna dönük olarak çıkarıldığı için küreselleşme sürecinde neo-liberal politikalarla mücadelede etkili bir araç olabilirdi.

Ancak, Türk-İş çıkardığı yayını küresel ideolojik saldırıya karşı çok da etkili kullanamamıştır. Bu nedenle, küreselleşmenin etkilerinin hala devam ettiği günümüzde, Türk-İş'in yayın politikasını değiştirmesi, daha çok kamuoyu oluşturmaya yönelik yazılara yer vermesi, gerekiyorsa dergilerin içeriğinin eskimemesi için aylık çıkarılması gerekmektedir. Bir diğer öneri de, bilginin çok hızlı tüketildiği bu çağda dergi yayıncılığının yanında, Türk-İş'in internet yayıncılığına da önem vermesidir. Türk-İş'in web sitesi yoluyla bütün işçilere çok kısa sürede ulaşabileceği ve böylelikle sesini daha rahat duyurabileceği düşünülmektedir.

Çalışmamızda, planlanan süreç nedeniyle Türk-İş'in yayın faaliyetlerinden sadece Türk-İş Dergisi incelenmiştir. Ancak Türk-İş'in yayınladığı diğer eserler ile internet yayıncılığını kullanımı da bu kapsamda ele alınabilir. Çalışmada üyelerle, sendika yöneticileriyle ve üyelerle de görüşmeler yapmak, onların da dergi içeriği hakkında görüşlerini almak planlanmış, ancak zaman darlığı nedeniyle bu görüşmeler yapılamamıştır.

Neredeyse üzerinde hiç çalışılmamış bir konu olan sendikaların yayın faaliyetleri hakkında Hak-İş, KESK ve DİSK gibi diğer konfederasyonların da yayınları incelenerek karşılaştırma yapılması, farklılıkları ortaya koyarak bu alandaki araştırmalara fayda sağlayacaktır.

İşsizliğin yüksek olduğu, esnek çalışmanın hukuki olarak onaylandığı ve kamunun ekonomide ağırlığının azaldığı, yoksulluğun derinleştiği bir ortamda bu mücadele hiç kolay görünmese de, sendikaların yayın faaliyetleri üzerine biran önce eğilmeleri gerekmektedir.

EK

Sendika Uzmanlarıyla Yapılan Görüşmede Yöneltilen Sorular:

- Size göre küreselleşmeyle emek süreci nasıl değişti?
- 1980, 1990 ve 2000’li yıllarda sendikalar küreselleşme süreciyle neler yaşadı?
- Türk-İş’in küreselleşme sürecine bakış açısı nedir?
- Küreselleşme Türk-İş’i nasıl etkilemiştir? Özellikle yayın faaliyetleri bundan nasıl etkilenmiştir, bir dönüşüm yaşanmıştır?
- Sendikaların yayın faaliyetlerinin önemi nedir? Bu faaliyetler etkili kullanılmaktadır mı?
- Teknolojinin geliştiği bir dönemde sendikalar internet sendikacılığına ne ölçüde kullanıyor?

KAYNAKÇA

- Acar, Mustafa, (2002), “Ekonomik Siyasal ve Sosyal Kültürel Boyutlarıyla Küreselleşme: Tehdit mi, Fırsat mı?”, **Liberal Düşünce Dergisi**, Sayı: 7, İstanbul.
- Akkaya, Yüksel, (2003), **Küreselleştir, Kimliksizleştir, Sendikasızlaştır, Yoksullaştır**, Çelik-İş Yayınları, Ankara.
- Aktay, Nizamettin, (1993), **Sendika Hakkı**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Albayrak, Levent, (2006), **1980’den Günümüze Sendika Siyaset İlişkisi, Türk-İş Örneği**, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Altan, Zühtü; Kağnıcıoğlu, Deniz; Şişman, Yener; Sungur, Zerrin (2005), **İşçi Profili Araştırması: Eskişehir Örneği**, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- Ansal, Hülya, (1996), **Teknolojik Gelişmelerin İşgücü Niteliğine Etkileri**, Kavram Yayınları, İstanbul.
- Ataman, Berrin, Ceylan, (2003), “İşsizlik Sorunu ve Türkiye’nin AB İstihdam Stratejisine Uyumu”, **TİSK İşveren Dergisi**, Ekim, Ankara.
- Aykaç, Mustafa, (2000), “Sendikaların Geleceği: Küreselleşme ve Yapısal Değişiklikler Açısından Bir Analiz”, **Prof. Dr. Nusret Ekin’e Armağan (içinde)**, Ankara.
- Balcı, Yusuf, (1999), **Sendikacılık ve Toplu Pazarlık Ekonomisi**, Alfa Yayınları, İstanbul.
- Belek, İlker, (2004), **Esnek Üretim, Derin Sömürü**, Nazım Kültürevi Yayınları, İstanbul.
- Beşeli, Mehmet, (1994), “1960-1980 Döneminde Sendikacılık Hareketleri İçinde Demokrasi Kavramının Gelişimi”, **Türkiye’de Sendikacılık Hareketleri İçinde**

Demokrasi Kavramının Gelişimi (içinde), Editör: Alpaslan Işıklı, Kültür Bakanlığı Yayınları, Demokrasi Klasikleri, Ankara.

Bozkurt, Veysel, (2000), **Küreselleşmenin İnsani Yüzü**, Alfa Yayınları, İstanbul.

Büyükuslu, Ali Rıza, (1997), “Globalizasyon, Çokuluslu Şirketler, İnsan Kaynakları Yönetimine Giriş ve Sendikalar”, **Sosyal Bilimler Dergisi**, C.3, No:1, Nisan.

Büyükuslu A. Rıza, (1994), “Trade Unions in Turkey: An Analys of Their Development, Roles and Present Situation”, **PhD Thesis Submitted to Warwick University School of Industrial Business Studies**, November.

Çeçen, Anıl, (1973), **Türkiye’de Sendikacılık**, Özgür İnsan, Ankara.

Delanty, Gerald, (2000), **Citizenship in a Global Age- Society, Culture, Politics**, Buckingham/Philadelphia: Open University Press.

Delican, Mustafa, (1995), Sanayileşmenin Endüstri İlişkilerine Etkisi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İ.Ü.S.B.E., İstanbul.

Demir, Fevzi, (2000), “Atatürk Dönemi Çalışma Hayatımız”, **Prof. Nusret Ekin’e Armağan**, TUIİS Yayın, No: 38, Ankara.

Demir, Fevzi, (1999), **Sendikalar Hukuku**, 4. Baskı, Barış Yayını, İzmir.

Dereli, Toker, (1975), **Aydınlar, Sendika Hareketi ve Endüstriyel İlişkiler Sistemi**, Fakülteler Matbaası, İstanbul.

Dereli,Toker; (1995); “Ekonomik Kriz ve Enflasyon Ortamında Toplu Pazarlık”, **Basisen Dergisi**; Sayı 54; Mart, Ankara.

Dicle, Atilla, (2000), “Küreselleşme: Nedenler, Sonuçlar, Tepkiler”, **Ekonomik Forum**, No: 3, Mart, İstanbul.

Dikmen, Ahmet Alpay, (2006), “Bir İlkel Birikim Aracı Olarak Özelleştirme ve Taşeronlaştırma”, **Genel-İş Emek Araştırma Dergisi**, Ocak, Ankara.

Ekin, Nusret, (1993), “Türkiye’de Sendikacılığın Yasal Düzeni ve Sorunları”, **İÜİF**, Maliye Araştırma Merkezi, 35. Seri-1991-1992, İstanbul.

Ekin Nusret, (1996), **Küreselleşme ve Gümrük Birliği**, İTO Yayın No: 32, İstanbul.

Ekin, Nusret, (1994), **Endüstri İlişkileri**, Beta Yayınevi, İstanbul.

Ekin, Nusret, (1995), **Kayıtdışı Ekonomi, Enformel İstihdam**, İTO Yayınları, İstanbul.

Erdoğan, Seyhan, (2006), **Küreselleşme Sürecinde Uluslararası Sendikacılık**, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara.

Erdoğan, Seyhan, (1999), “Küreselleşen Dünyada Küresel Sendikal Politikalara Bir Örnek: Çokuluslu Şirketlerde Çalışma Koşullarına İlişkin Davranış İlkeleri”, **Türk-İş Yıllığı 99**, Cilt 2, Ankara.

Ersinadım, Hamza, (2000), **Globalleşme Sürecinde Türkiye’de İşçi Sendikalarının Sosyal Faaliyetleri**, Doktora Tezi. G.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Gerek, Nüvit, (1983), **Sendikaların Kooperatifçilik ve Yatırım Faaliyetleri**, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.

Giddens, Anthony, (2000), **Elimizden Kaçıp Giden Dünya, Küreselleşme Hayatımızı Nasıl Yeniden Şekillendiriyor?**, Çev: Osman Akinhay, Alfa Basın Yayın Dağıtım, İstanbul.

Giddens, Anthony, (2000), **Elimizden Kaçıp Giden Dünya**, Çev. O. Akinhay, Alfa Yayınları, İstanbul.

Giddens, Anthony, (2000), **Sosyoloji**, Ayraç Yayınevi, Ankara.

Gönel, Aydın, (1998), **Önde Gelen Sivil Toplum Örgütleri**, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.

Güler, Aylin, (2008), **Türkiye’de Çok Uluslu Şirketlerde Sendikal Örgütlenme: Emek Süreçlerindeki Değişim ve Bu Değişime İşçilerin Yanıtı**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.

Güzel, Ali, (1995), “Rekabet ve Rekabetin Gereği: Esneklik”, **Çalışma Hayatında 21. Yüzyılın Yeni Ufukları (içinde)**, MESS Yayın No: 222, İstanbul.

Hablemitoğlu, Şengül, (2004), **Küreselleşme Düşlerden Gerçeklere**, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, Ankara.

Hays, Paul, (1962), “Sendikalar ve Siyasi Faaliyet”, Sosyal Siyaset Konferansları, **13. Kitap (içinde)**, İ.Ü.İ.F. Yayınları, İstanbul.

Held, David; McGrew, Anthony; Goldblatt, David; Perraton, Jonathan, (1999), **Global Transformations, Politics, Economics and Culture**, Stanford: Stanford University Press.

Hirst, Paul; Thompsan, Grahame, (2007), **Küreselleşme Sorgulanıyor**, Çev: Elif Yücel, Çağla Erdem, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara.

Hirst, Paul; Thompson, Grahame, (1999), **Globalization in Question**, Polity Pres, Cambridge.

Hyman, Richard, (1995), “Küreselleşme ve Endüstri İlişkileri Sistemlerinin Dönüşümü”, Çev: Ahmet Selamoğlu, 75. Yıl Dönümünde Uluslararası Çalışma Örgütü, **Küreselleşme ve Türk Endüstri İlişkileri IV. Ulusal Endüstri İlişkileri Kongresi**, Yayına Hazırlayanlar: Nusret Ekin, Mustafa Delican, Kamu-İş Yayınları, Ankara.

Hyman, Richard, (2001), **Understanding European Unionism: Between Market, Class and Society**, London.

Işıklı, Alparslan, (1995), “Küreselleşme ve Endüstri İlişkileri”, **IV. Ulusal Endüstri İlişkileri Kongresi**, Yay. Haz. Nusret Ekin, Mustafa Delican, Ankara.

Işıklı, Alparslan, (2010), **Kumarhane Kapitalizmi**, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara.

Işıklı, Alparslan, (1995), **Sendikacılık ve Siyaset**, Cilt-1, Öteki Yayınevi, Ankara.

Işıklı Alparslan, (2003), **Gerçek Örgütlenme Sendikacılık**, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara.

Işıklı, Alparslan, (1985), “Cumhuriyet Döneminde Türk Sendikacılığı”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, 7. Cilt, İstanbul.

İş Kanunları, **2821 Sayılı Sendikalar Kanunu**, Seçkin Yayınları, 2004.

Kapar, Recep, (2007), “Enformel Ekonomide Çalışanların Örgütlenmesi ve Sendikalar”, **Çalışma ve Toplum Dergisi**.

Kaya, Özdemir, (1980), “Yeni Yönetim ve Türk Sendikacılığı”, **Türk-İş Dergisi**, Sayı:139, Ekim, Ankara.

Kazgan, Gülten, (1997), **Küreselleşme ve Ekonomik Düzen**, Altın Kitaplar Yayınevi, Bilimsel Sorunlar Dizisi, İstanbul.

Kazgan, Gülten, “Sanayi Devriminden Günümüze Siyasal, Ekonomik ve Teknolojik Boyutlarıyla Küresellesme”, www.obarsiv.com, 28.04.2010.

Kazgan, Gülten, (2002), **Küreselleşme ve Ulus Devlet: Yeni Ekonomik Düzen**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

Kepenek, Yakup, Yentürk, Nurhan, (2004), **Türkiye Ekonomisi**, 15.Basım, Remzi Yayınevi, İstanbul.

Keyman, Fuat, E., (1997), “Globalleşme ve Türkiye: Radikal Demokrasi Olasılığı”, **Küreselleşme, Sivil Toplum ve İslam (içinde)**, İstanbul.

Kızılcelik, Sesgin, (2002), “Kapitalizmin Diasporası Olarak Küreselleşme”, **Eğitim Araştırmaları Dergisi**, Sayı: 6, Ocak, İstanbul.

Kızılot, şükrü, Kılıç, Cem, Müderrisoğlu, Okan, (2006), **AB Yolunda Mali Dünyamız**, TİSK Yayınları, Ankara.

Koç, Yıldırım, (2000), **Türkiye’de İşçiler ve Sendikalar**, Türkiye Yol-İş Sendikası Yayını, Ankara.

Koç, Yıldırım, (1999), **Sendikacılık, Siyaset**, Türk-İş Eğitim Yayınları, No:17, Ankara.

Koç, Yıldırım, (1996), **Türkiye İşçi Sınıfı ve Sendikacılık Tarihi**, Yol-İş Yayınları, Ankara.

Koç, Yıldırım, (1994), **Sendikal Eğitim Notları**, Öteki Sendika: 1, Ankara.

Koç, Yıldırım, (2003), **Türkiye’de İşçi Sınıf ve Sendikacılık Hareketi Tarihi**, Kaynak Yayınları, İstanbul.

Koç, Yıldırım, (1997), **Türk-İş ve Siyasi Partilerle İlişkiler**, Ankara.

Koç, Yıldırım, (1986), **Türk-İş Neden Böyle, Nasıl Değişecek?**, Alan Yayıncılık, Ankara.

Koç, Yıldırım, (1995), **Teslimiyetten Mücadeleye Türk-İş (1980-1992)**, Öteki Yayınevi, Ankara.

Koç, Yıldırım, (2001), **Emek Platformu**, Türk-İş Yayınları, Ankara.

Koç, Yıldırım, (1987), “İşçi Hakları ve Sendikacılık”, **11. Tez**, Cilt 5. İstanbul.

Konukman, Aziz, (1999), “Esnek retim Tekniklerinin Türkiye’nin Sanayileşme Stratejisi Açıısından Geçerliliği”, **Türk-İş Yıllığı 99**, Cilt 2, Ankara.

Koray, Meryem, (1994), **Değişen Koşullarda Sendikacılık**, TSES, İstanbul.

Koray, Meryem, (1987), **Endüstri İlişkileri**, Karınca Matbaacılık, İzmir.

Korkusuz, Mehmet Refik, (2003), **Dünyada İşçi Sendikalarının Faaliyetleri**, Birleşik Yayınevi, İzmir.

Koray Meryem, (1992), **Endüstri İlişkileri**, Basisen Eğitim ve Kültür Yayınları, İzmir.

Kutal Metin, (1984), “Yeni Sendikalar Yasasında Sendikalara Tanınan ve Yasaklanan Faaliyetler”, **İktisat ve Maliye Dergisi**, İstanbul.

Kutal, Gülten, (1977), **Türkiye’de İşçi Sendikacılığı**, İ.Ü.İ.F. Yayını, İstanbul.

Kutal Gülten, A. Rıza, (1996), **Endüstri İlişkileri Boyutunda Çokuluslu Şirketler ve İnsan Kaynağı Yönetimi Teori ve Uygulama**, Der Yayınları, İstanbul.

Lordoğlu, Kuvvet, (2004), “Türkiye’de Sendika Hareketinin Kısmen Gölgelediği Bir Alanı Üstüne Tartışmalar, **AB-Türkiye ve Endüstri İlişkileri (içinde)**, Der: Alpay Hekimler, Beta Yayın, İstanbul.

Lordoğlu, Kuvvet, (1995), “Bunalımın İşçi Sınıfı Üzerine Etkileri”, **Petrol-İş 93-94 Yıllığı**, İstanbul.

Lordoğlu, Kuvvet, (1998), “Türkiye’de Enformel İstihdam ve Bir Boyut”, **3. Uluslararası Endüstri İlişkileri Kongresi’ne Sunulan Tebliğ**, TÜHİS Yayınları, Ankara.

Mahiroğulları, Adnan, (2000), **1980 Sonrası Türk Fransız Sendikacılığı**, Ankara.

Mahiroğulları, Adnan, (2000), **1980 Sonrası Türk ve Fransız Sendikacılığı**, Kamu-İş Yayınları, Ankara.

Mahiroğulları, Adnan, (2005), **Cumhuriyetten Günümüze Türkiye’de İşçi Sendikacılığı**, Kitabevi, İstanbul.

Mahiroğulları, Adnan, (2001), “Türkiye’de Sendikalaşma Evreleri ve Sendikalaşmayı Etkileyen Unsurlar”, **C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt 2,

Sayı 1.

Makal, Ahmet, (1999), **Türkiye’de Tek Partili Dönemde Çalışma İlişkileri 1920-1946**, İmge Kitabevi, Ankara.

Makal, Ahmet, (2002), **Türkiye’de Çok partili Dönemde Çalışma İlişkileri 1949-1963**, İmge Kitabevi, Ankara.

Munck, Ronaldo, (2002), **Emeğin Yeni Dünyası**, Çev: Mahmut Tekçe, Kitap Yayınevi, İstanbul.

Murat Özveri, (2007), “Sendikal Hareket, Sorunlar, Arayışlar”, **Türkiye’de Sendikal Kriz ve Sendikal Arayışlar (içinde)**, Der: Fikret Sazak, Epos Yayınları, Ankara.

Müftüoğlu, Özgür, (2006), “Kriz ve Sendikalar”, **Türkiye’de Sendikal Kriz ve Sendikal Arayışlar (içinde)**, Der: Fikret Sazak, Epos Yayınları, Ankara.

Öke, M. Kemal; Kurt, Senem, (2003), “Yeni Süreç ve Sendikaların Temsil Sorunu”, **İktisat Üzerine Yazılar-1, Küresel Düzen: Birikim, Devlet ve Sınıflar (içinde)**, Der: Ahmet H. Köse, Fikret Şenses, Erinç Yeldan, 2. Baskı, İletişim Yayınevi, İstanbul.

Öngider, Seyfi, (1994), **Kriz ve Sendikal Hareket**, Devinim Yayınları, İstanbul.

Petrol-İş, (2000), **50. Yılında Petrol-İş**, Petrol-İş Yayınları, Ankara.

Öztürk, Salih ve Özyakışır, Deniz. (2005), “Türkiye Ekonomisinde 1980 Sonrası Yaşanan Yapısal Dönüşümlerin GSMH, Dış Ticaret ve Dış Borçlar Bağlamında Teorik Bir Değerlendirmesi”, **Mevzuat Dergisi**, Sayı: 94.

Öztürk, Kenan, (1989), “Türk-İş Kurulurken Sendikalar Birliği ve ABD’li Irving Brown”, **Toplumsal Tarih**, C.12, İstanbul.

Özüğurlu, Metin, (2000), “Sendikacılık Hareketinin Krizi ve Yeni Gelişmeler Üzerine Gözlemler”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, S.55(1), Ankara.

Petrol-İş, (1988), “Nasıl Bir Sendika Yayını”, **Petrol-İş Dergisi**, Ankara.

Sazak, Fikret, (1998), **Türkiye’de Yeni Liberal Politikalar Döneminde İşçi Sınıfı ve Medya**, Sistem Yayınları, Ankara.

Sencer, Oya, (1969), **Türkiye’de İşçi Sınıfının Doğuşu ve Yapısı**, Habora Kitabevi, İstanbul.

Sülker, Kemal, (1976), **İki Konfederasyon**, Koza Yayınları, Türk Yazarları Dizisi, No: 9, İstanbul.

Şaylan, Gencay, (2003), **Değişim, Küreselleşme ve Devletin Yeni İşlevi**, İmge Yayınları, İstanbul.

Şeninci, Tijen, (1986), **Türkiye’de Sendikaların Sosyo-Kültürel Faaliyetleri**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İ.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Şenkal, Abdülkadir, (2005), **Küreselleşme Sürecinde Sosyal Politika**, Alfa Yayınları, İstanbul.

Şenkal, Abdülkadir, (1999), **Sendikasız Endüstri İlişkileri**, Ankara: Kamu-İş.

Şenses, Fikret, Taymaz, Erol, (2003), “Unutulan Bir Toplumsal Amaç: Sanayileşme Ne Oluyor? Ne Olmalı?”, **ERC Working Papers in Economics, Economic Research Center**, ODTÜ, Ankara.

Talas, Cahit Talas, Işıklı, Alpaslan, Dilik, Sait, (1965), **Türkiye’de Sendikacılık Hareketi ve Toplu Sözleşme**, SBF Yayını, Ankara.

Talas, Cahit, (1972), **Sosyal Ekonomi-İkinci Kitap**, SBF Yayınları, Ankara.

Talas, Cahit, (1976), **Sosyal Ekonomi**, Sevinç Matbaası, Ankara.

Talas, Cahit, (1965), **Türkiye’de Sendikacılık Hareketi ve Toplu Sözleşme**, Türk İktisadi Geliştirme, Araştırma Projesi, No: 18, Ankara.

Talas, Cahit, (1976), **Sosyal Ekonomi**, S Yayını, Ankara.

Tekeli, İlhan, (1994), **Türkiye’de ve Dünyada Yaşanan Ekonomik Bunalım**, Yurt, İstanbul.

Tokol, Ayşen, (2001), **Endüstri İlişkileri ve Yeni Gelişmeler**, Uludağ Üniversitesi Vakfı Yayını, Yayın No: 173, Bursa.

Tokol, Aysen, (1994), **Türkiye’de Sendikal Hareket**, Ezgi Yayınları, Bursa. Tokol, Ayşen, (2002), “Sendikaların Üye Sayısında Azalma Nedenleri ve Sendikaların İzledikleri Yeni Politikalar”, **Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi**, C:4, No: 282, İstanbul.

Tuğ, Adnan, (1989), “Türkiye’de Sendikaların Kooperatif Faaliyetleri”, **TÜHİS Yayın**, C.11, S.10, Ağustos.

Tuna, Orhan, (1952), “Türkiye İşçi Sendikalarını Teşekkülü”, **İktisat Fakültesi Mecmuası**, C. 12, İstanbul.

Tuncay, Can, (1981), “Sendikaların Faaliyetlerinin Yasal Düzenlemesi Üzerine Düşünceler”, **TÜTİS İş Hukuku ve İktisat Dergisi**, Cilt-5, Sayı-4.

Tunçay, Mete, (1967), **Türkiye’de Sol Akımlar**, SPF Yayınları, Ankara.

Tutar, Hasan, (2000), **Küreselleşme Sürecinde İşletme Yönetimi**, Hayat Yayınları, İstanbul.

Türk-İş, (2002), **Belgelerle Türk-İş Tarihi-I**, Ankara.

Türk-İş, (2002), **Belgelerle Türk-İş Tarihi**, Cilt 1, Yayına Hazırlayan: Yıldırım Koç), Yorum Matbaası, Ankara.

Türk-İş, (1968), **7. Genel Kurul Çalışma Raporu**, Türk-İş Yayını, Ankara.

- Türk-İş, (1973), **9. Genel Kurul Çalışma Raporu**, Türk-İş Yayını, Ankara.
- Türk-İş, (1989), **15. Genel Kurul Çalışma Raporu**, Türk-İş Yayını, Ankara.
- Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi**, (1998), Cilt 1, Kültür Bakanlığı ve Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul.
- Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi**, (1999), Numune Matbaası, C. IV, İstanbul.
- Uçkan, Banu, (2004), “Türk Sendikacılığına Genel Bir Bakış ve Sendikalar Arası Rekabet”, **AB-Türkiye ve Endüstri İlişkileri (içinde)**, (editör: Alpay Hekimler), Beta, Ankara.
- Uygur, Çetin, (1994), **Dinazorların Krizi: Değişim ve Sendikalar**, Alan Yayıncılık, İstanbul.
- Waters, M., (1995), **Globalization**, New York: Routledge, London.
- Yalman, Aytaç, (2006), “Küreselleşme ve Güvenlik”, **Cumhuriyet**, 26 Aralık.
- Yazıcı, Erdinç, (2004), **Osmanlı’dan Günümüze Türk İşçi Hareketi**, Aktif Yayanları, Ankara.
- Yeldan, Erinç, (2002), **Küreselleşme Sürecinde Türkiye Ekonomisi**, 6. Baskı, İletişim, İstanbul.
- Yorgun, Sayım, (1998), **Küreselleşme Sürecinde Sendikalar ve Türkiye**, İstanbul.
- Yorgun, Sayım, (1998), “Küreselleşme Sürecinde Sendikalar”, **MESS Mercek**, No:12, Ekim.
- Yorgun, Sayım, (2005), “Küreselleşme Sürecinde Türk Sendikacılığında Yeni Yönelişler ve Alternatif Öneriler”, **Çalışma ve Toplum**, Sayı: 3, İstanbul.
- Yorgun, Sayım, (2007), “Türkiye’de Sendikal Örgütlenmenin Güncel Sorunları ve Alternatif Öneriler”, **Endüstri İlişkileri Dergisi ve İnsan Kaynakları Dergisi**, Cilt: 9, Sayı: 2.

Yorgun, Sayım, (2007), **Dirilişin Eşiğinde Sendikalar Yeni Eğilimler Yeni Stratejiler**, Ekin Yayın, Ankara.

Zadil, Ekmel, (1955), “İşçi ve Sendikacıların Eğitimi”, Sosyal Siyaset Konferansları, **VII. Kitap (içinde)**, İ.Ü. İ.F. Yayını, İstanbul.

İNCELENEN TÜRK-İŞ DERGİLERİ

Türk-İş Dergisi, (1964), Sayı: 11, Ankara.

Türk-İş Dergisi, (1963), Sayı: 10, Ankara.

Türk-İş Dergisi, (1980), Sayı: 138, Ankara.

Türk-İş Dergisi, (1980), Sayı: 139, Ankara.

Türk-İş Dergisi, (1980), Sayı: 140, Ankara.

Türk-İş Dergisi, (1980), Sayı:141, Ankara.

Türk-İş Dergisi, (1981), Sayı: 142, Ankara.

Türk-İş Dergisi, (1981), Sayı: 144, Ankara.

Türk-İş Dergisi, (1982), Sayı:155, Ankara.

Türk-İş Dergisi, (1983), Sayı: 165, Ankara.

Türk-İş Dergisi, (1983), Sayı:169, Ankara.

Türk-İş Dergisi, (1983), Sayı: 170, Ankara.

Türk-İş Dergisi, (1983), Sayı:171, Ankara.

Türk-İş Dergisi, (1985), Sayı: 194, Ankara.

Türk-İş Dergisi, (1986), Sayı: 195, Ankara.

Türk-İş Dergisi, (1986), Sayı: 196, Ankara.

Türk-İş Dergisi, (1986), Sayı: 197, Ankara.

Türk-İş Dergisi, (1986), Sayı: 201, Ankara.

Türk-İş Dergisi, (1987), Sayı: 211, Ankara.

Türk-İş Dergisi, (1987), Sayı: 213-214, Ankara.

Türk-İş Dergisi, (1987), Sayı: 215, Ankara.

Türk-İş Dergisi, (1987), Sayı: 218, Ankara.

Türk-İş Dergisi, (1988), Sayı: 220, Ankara.

Türk-İş Dergisi, (1988), Sayı:224, Ankara.

Türk-İş Dergisi,(1989), Sayı: 230, Ankara.

Türk-İş Dergisi, (1989), Sayı: 234, Ankara.

Türk-İş Dergisi, (1989), Sayı: 236, Ankara.

Türk-İş Dergisi, (1990), Sayı: 253, Ankara.

Türk-İş Dergisi, (1991), Sayı: 255, Ankara.

Türk-İş Dergisi, (1991), Sayı: 259, Ankara.

Türk-İş Dergisi, (1991), Sayı: 260, Ankara.

Türk-İş Dergisi, (1991), Sayı: 261, Ankara.

Türk-İş Dergisi, (1991), Sayı: 262, Ankara.

Türk-İş Dergisi, (1991), Sayı:263, Ankara.

Türk-İş Dergisi, (1992), Sayı: 264, Ankara.

Türk-İş Dergisi, (1992), Sayı: 265, Ankara.

Türk-İş Dergisi (1992), Sayı: 266, Ankara.

Türk-İş Dergisi, (1992), Sayı: 268, Ankara.

Türk-İş Dergisi, (1992), Sayı: 271, Ankara.

Türk-İş Dergisi, (1992), Sayı: 273, Ankara.

Türk-İş Dergisi, (1993), Sayı: 274, Ankara.

Türk-İş Dergisi,(1993), Sayı: 277, Ankara.

Türk-İş Dergisi, (1993), Sayı: 279, Ankara.

Türk-İş Dergisi, (1993), Sayı: 283, Ankara.

Türk-İş Dergisi, (1994), Sayı: 286, Ankara.

Türk-İş Dergisi, (1994), Sayı: 288, Ankara.

Türk-İş Dergisi, (1994), Sayı: 292, Ankara.

Türk-İş Dergisi, (1995), Sayı: 302, Ankara.

Türk-İş Dergisi, (1995), Sayı: 304, Ankara.

Türk-İş Dergisi, (1995), Sayı: 305, Ankara.

Türk-İş Dergisi, (1996), Sayı: 311, Ankara.

Türk-İş Dergisi, (1997), Sayı: 320, Ankara.

Türk-İş Dergisi, (1997), Sayı: 322, Ankara.

Türk-İş Dergisi, (1998), Sayı: 323, Ankara.

Türk-İş Dergisi, (1998), Sayı: 324, Ankara.

Türk-İş Dergisi, (1998), Sayı: 328, Ankara.

Türk-İş Dergisi, (1999), Sayı: 331, Ankara.

Türk-İş Dergisi, (1999), Sayı: 332, Ankara.

Türk-İş Dergisi, (1999), Sayı: 333, Ankara.

Türk-İş Dergisi, (1999), Sayı: 334, Ankara.

Türk-İş Dergisi, (1999), Sayı: 335, Ankara.

Türk-İş Dergisi, (2000), Sayı: 336, Ankara.

Türk-İş Dergisi, (2000), Sayı: 337, Ankara.

Türk-İş Dergisi, (2000), Sayı: 338, Ankara.

Türk-İş Dergisi, (2000), Sayı: 339, Ankara.

Türk-İş Dergisi, (2000), Sayı: 340, Ankara.

Türk-İş Dergisi, (2000), Sayı: 341, Ankara.

Türk-İş Dergisi, (2000), Sayı: 343, Ankara.

Türk-İş Dergisi, (2001), Sayı: 346, Ankara.

Türk-İş Dergisi, (2001), Sayı: 347, Ankara.

Türk-İş Dergisi, (2002), Sayı: 350, Ankara.

Türk-İş Dergisi, (2002), Sayı: 351, Ankara.

Türk-İş Dergisi, (2002), Sayı: 352, Ankara.

Türk-İş Dergisi, (2003), Sayı: 353, Ankara.

Türk-İş Dergisi, (2003), Sayı: 354, Ankara.

Türk-İş Dergisi, (2003), Sayı: 355, Ankara.

Türk-İş Dergisi, (2003), Sayı: 356, Ankara.

Türk-İş Dergisi, (2003), Sayı: 358, Ankara.

Türk-İş Dergisi, (2004), Sayı: 359, Ankara.

Türk-İş Dergisi, (2004), Sayı: 360, Ankara.

Türk-İş Dergisi, (2004), Sayı: 362, Ankara.

Türk-İş Dergisi, (2004), Sayı: 363, Ankara.

Türk-İş Dergisi, (2005), Sayı: 368, Ankara.

Türk-İş Dergisi, (2005), Sayı: 370, Ankara.

Türk-İş Dergisi, (2008), Sayı: 380, Ankara.

Türk-İş Dergisi, (2008), Sayı: 381, Ankara.

Türk-İş Dergisi, (2009), Sayı: 383, Ankara.

Türk-İş Dergisi, (2009), Sayı: 385, Ankara.

GAZETELER

Cumhuriyet Gazetesi, 18.08.1982.

Cumhuriyet Gazetesi, 20.01.1986.

Cumhuriyet Gazetesi, 23.03.2004.

Cumhuriyet Gazetesi, 16.04.2004.

YAPILAN GÖRÜŞMELER

Benli, Hasan, 25.07.2007 tarihinde görüşme.

Benli, Hasan, 27.10.2010 tarihinde görüşme.

Çelik, Aziz, 21.11.2010 tarihinde görüşme.

Sazak, Fikret, 5.10. 2010 tarihinde görüşme.

İSTATİSTİKLER

www.csgeb.gov.tr.

www.eurofound.europa.eu/2001/11/feature/tn0111148f.html

www.tuik.gov.tr.

ÖZET

Bu çalışmada ağırlıklı olarak, 1980’li yıllarla birlikte sonuçları hissedilmeye başlayan küreselleşmenin emek süreci ve sendikalar üzerindeki etkisi incelenmiştir. Çalışmanın temel inceleme alanını, Türkiye’nin ilk konfederasyonu olan Türk-İş ile süreli yayınlarından Türk-İş Dergisi oluşturmıştır.

Küreselleşme süreci ve beraberinde getirdiği rekabet şartları, hızlı artan işsizlik, işgücünün yapısında ve nitelik düzeyinde meydana gelen değişimler, hizmetler sektörünün genişlemesi, esnek çalışma biçimlerinin yaygınlaşması, taşeron uygulamalarının artması geleneksel endüstri ilişkileri sistemini değişime uğrattırken, bu sistemin önemli bir tarafı olan işçi sendikalarını da zayıflatmıştır. Bu da günümüzde sendikaların varlığını tartışılır kılmıştır.

Sendikaların yayın faaliyeti, sendikal mücadelede önemli bir araçtır. Bundan yola çıkılarak, çalışmada Türk-İş’in bu yapısal değişimlere karşı gösterdiği tepkiler, Türk-İş Dergisi örneği ele alınarak ortaya konmaya çalışılmıştır. Böylece Türk-İş Dergisi’nin ne amaçla yayınlandığı ve etkili bir mücadele aracı olup olmadığı da değerlendirilmiştir. Küreselleşme sürecinde yaşanan değişimlerin Türk-İş’in dergisine yansıyor yansımadağı, sendikaların krize girdiği böylesine önemli bir dönemde Türk-İş’in yayın politikasını hangi konuların oluşturduğu araştırılmıştır.

Türkiye’nin sendikal tarihinde çok önemli bir yeri olan Türk-İş’in yaşanan süreçte, küreselleşmeyle mücadelede başarılı olması, küreselleşme sürecine eklemlenme yerine, sorunları çözmeye yönelik stratejiler geliştiriyor olması Türkiye emek hareketinin var olması açısından önem taşımaktadır.

Çalışmada esas olarak amaçlanan Türk-İş'in, küreselleşmenin etkisiyle sendikaların içine sürüklendiği kriz ortamında değişim, dönüşüm yaşıyıp yaşamadığını, bunun yayın faaliyetlerine yansıyor yansımadığını Türk-İş Dergisi incelenerek ortaya koymaktır.

ABSTRACT

In this study, the effect of globalization, of which results have started to be felt in the 1980s, on labor and unions is mainly analyzed. The main research areas are Turk-Is, the first confederation of Turkey, and Turk-Is Dergisi, one of its periodicals.

Globalization process and competition environment, brought with it, rapidly increasing unemployment, changes on the structure and qualification of labor, expansion of service industry, spread of flexible working conditions, increase of subcontracting not only have changed traditional industrial relations system but also have weakened labor unions which are one of the most important parts of the system. And this has made existence of unions open to question.

The publication activity of unions is a crucial means for unionist struggle. In this study, reactions of Turk-Is against those structural changes are tried to be presented by examining Turk-Is Dergisi. Thus, It has also been evaluated on what purpose Turk-Is Dergisi has been published and whether it is an effective tool for struggle or not. It is also explored that whether the changes appeared through globalization have been reflected on Turk-Is Dergisi and the subjects by which the publication policy of Turk-Is Dergisi is formed in such a critical period for unionist movement.

Instead of being adjoined to globalization process, Turk-Is' success in the struggle against it and its strategy development approach for problem solving are critically important for the existence of Turkish unionist movement.

The main aim of this study is to analyze Turk-Is Dergisi and to find out whether Turk-Is has changed and been transformed during the process when unions have had depression due to the effect of globalization and whether this effect has been reflected on publication activities.